

INSTITUT ZA NOVEJŠO ZGODOVINO

R dp
ZGODOVINSKI čas.
1976

941/949

119770039, 3/4

COBISS •

ZGODOVINSKI ČASOPIS

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
HISTORICAL REVIEW

LETNIK XXX
LETO 1976
ZVEZEK 3-4

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
LJUBLJANA

Zgodovinski časopis

Ljubljana

XXX/1976

Zv. 3-4

Str. 221-416

Zgodovinski časopis je glasilo
Zgodovinskega društva za Slovenijo

Uredniški odbor:

dr. Ferdo Gestrin, dr. Bogo Grafenauer, dr. Vasilij Melik, dr. Peter Petru,
dr. Miro Stiplovšek, Bogo Stupan, dr. France Škerl, dr. Jože Šorn,
dr. Fran Zwitter

Redakcija tega zvezka je bila zaključena 28. 9. 1976

Odgovorni urednik:
dr. Vasilij Melik

Tehnično uredil:
Janez Stergar

Uredništvo in uprava:

Pedagoško-znanstvena enota za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani
YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12, tel.: (061) 22-121 int. 209
Upravnica: Marjanca Cvek

Tekoči račun:

Zgodovinsko društvo za Slovenijo, 50101-678-49040.

Letna naročnina znaša za društvene člane 140 din,
za nečlane in ustanove 260 din

Naklada 1250 izvodov

Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji

Ponatis člankov in slik je mogoč samo z dovoljenjem uredništva
in navedbo vira

Sofinancirata Raziskovalna skupnost Slovenije in Izobraževalna skupnost Slovenije

Tisk AERO — TOZD grafika Celje 1976

UDK 949.712 (05)
UDC

ZGODOVINSKI ČASOPIS

ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ
HISTORICAL REVIEW

XXX
1976

IZDAJA
ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO
LJUBLJANA

Z UKAZOM
PREDSEDNIKA
SOCIALISTIČNE FEDERATIVNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE
JOSIPA BROZA TITA

ŠTEVILKA 68, Z DNE

20. julija

1976

*ob tridesetletnici za posebne zasluge pri delu, ki ima po-
men za razvoj zgodovinske znanosti, in ZRS Slovenije,
ter za prispevek k napredku zgodovinske delavskega gi-
banja.*

ODLIKOVAN

Zgodovinsko društvo Slovenije

Z REDOM
ZASLUGE ZA NAROD
Z ZLATO ZVEZDO

KAR POTRJUJE TA LISTINA

PISARNE ODLIKOVANJ

BEOGRAD, DNE

20. julija

1976

SEF PISARNE ODLIKOVANJ

Stojan

Tone Ferenc

TRIDESET LET ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO

Poročilo na slavnostnem občnem zboru v Kranjski gori 29. 9. 1976

Tri stvari so mi ovirale roko, ko sem začel pisati to poročilo. Prvič, pomislek, ali ne bi mogel kdo drug, zlasti tisti, ki je bil trideset let tvorni društveni delavec, bolje in laže opraviti te naloge kot jaz, ki sem jo moral opraviti predvsem po objavljenih poročilih¹ in le malo po lastnih izkušnjah. Drugič, zavest, da se v kratkem poročilu ne da niti približno povedati vsega o tridesetletnem prizadevnem delu društva. In tretjič, bojazen, da bo takšno, podatkov polno poročilo, neustrezno za nocojšen slavnostni občni zbor, na katerem bi bilo verjetno treba govoriti z bolj vznesenimi besedami.

Sodim, da je še zlasti v tem slavnostnem trenutku potrebno, da se z minuto molka in toplo mislijo hvaležnosti spomnimo vseh tistih, ki so v teh tridesetih letih zapustili naše vrste, ker jim je neprizanesljiva smrt prezgodaj utrgala nit življenja. Med njimi so tudi prizadevni člani društvenega odbora: dolgoletni podpredsednik in prvi častni član našega društva akademik dr. Milko Kos, Jože Hainz, dr. Maks Miklavčič, Franjo Baš, Modest Golia, Davorin Jeršek, Slavka Kajba-Milić in Tine Robida.

Ne bi bilo pravično, če bi naš spomin nocoj poletel nazaj samo do tistega novembrskega dne leta 1946, ko je prvi občni zbor razglasil ustanovitev Zgodovinskega društva za Slovenijo. Vsaj za trenutek se naj vrne še dlje nazaj, tja v leto 1839, ko se je po zamisli nekega okrajnega gozdarja porodilo Muzejsko društvo za Kranjsko. Jezni viharji Metternichovega absolutizma mu niso dopuščali kaj več, kot da zbira prostovoljne prispevke za deželni muzej v Ljubljani. Nebogljeno v vseh pogledih je životarilo to društvo cela desetletja: pretresale so ga vsakovrstne težave vse do devetdesetih let, ko se je po slovenskem političnem prerodu zlasti s svojo publicistično dejavnostjo, mislim na »Izvestja« in na poznejšo »Carniolo«, zakoreninilo tako močno, da ni bilo več izpostavljeno nevarnosti nenadne smrti. Po sedemdesetih letih obstoja se je društvo šele v Jugoslaviji leta 1919 razvilo iz deželnega v obče-slovensko Muzejsko društvo za Slovenijo in je po odcepitvi prirodoslovne sekcije in njenem preoblikovanju v Prirodoslovno društvo leta 1934 dobilo značaj historičnega društva.² Muzejsko društvo za Slovenijo je delovalo še poldrugo leto po osvoboditvi, dokler niso nove, za zgodovinsko znanost ugodnejše razmere zahtevale njegovo preoblikovanje v Zgodovinsko društvo za

¹ Uporabil sem predvsem poročila o zborovanjih slovenskih zgodovinarjev in tajniška poročila o delovanju društva med občnimi zbori. Obe vrsti poročil je občasno objavljal Zgodovinski časopis. Zahvaljujem se bivšemu tajniku društva Petru Vodopivcu, da mi je preskrbel kopije teh poročil. Za izčrpniji prikaz dela Zgodovinskega društva za Slovenijo bo treba uporabiti še druge vire, predvsem zapisnike občnih zborov in odborovih sej.

² O nastanku in razvoju Muzejskega društva za Slovenijo je pisal dr. Josip Mal v članku Naše Muzejsko društvo v teku sto let, ki ga je objavil v Glasniku Muzejskega društva za Slovenijo XX/1939, 1—4 (Zbornik ob stoletnici društva 1839—1939), str. 1—24.

Slovenijo. To društvo, tako pravi nek vir, »naj bi postalo šele pravi organizatorni center slovenskih zgodovinarjev«. V prvem obdobju svojega obstoja in delovanja je novo društvo zajemalo zgodovinarje, muzejske delavce in arhiviste, dokler nista v letih 1953—1954 nastali še Društvo muzealcev in konservatorjev LRS in Arhivsko društvo za Slovenijo. Rojstvo teh dveh društev je sicer nekoliko omejilo delovno področje Zgodovinskega društva za Slovenijo, vendar so vsa tri društva vezale med seboj mnoge delovne vezi, tako da so bile nekatere podružnice na terenu vključene v dve društvi, še bolj pa je bilo tako s članstvom.

Zgodovinsko društvo za Slovenijo, ki so ga vodili priznani slovenski zgodovinarji dr. France Škerl (1946—1948), akad. dr. Fran Zwitter (1948—1966), dr. Ferdo Gestrin (1966—1968) in akad. dr. Bogo Grafenauer (1968—1974), je v svojem tridesetletnem obstoju in delovanju nenehno skrbelo za razvoj zgodovinske znanosti v SR Sloveniji in tudi med Slovenci v zamejstvu, prizadevalo si je za čim hitrejši prenos znanstvenih izsledkov v javnost, za uveljavljanje slovenske zgodovine na jugoslovanskem in mednarodnem območju, za prežetje zgodovinske znanosti z naprednimi, marksističnimi pogledi na svet in družbo, za uspešen razvoj nekaterih kulturnih panog, tesno povezanih z zgodovinsko vedo, npr. arhivarstva, muzealstva, zaščite zgodovinskih in kulturnih spomenikov itd.

Te svoje naloge je društvo opravljalo na različne načine, ki jih vseh ne bo mogoče tukaj niti prikazati niti obravnavati. Na prvem mestu so seveda zborovanja slovenskih zgodovinarjev, od katerih jih je to društvo organiziralo že 16, dve pa je organiziralo pred drugo svetovno vojno še Muzejsko društvo za Slovenijo. Na teh zborovanjih, ki so bila praviloma vsako drugo leto v raznih, vendar nikdar naključno izbranih krajih Slovenije in enkrat celo v zamejstvu, je bilo prebranih skupno 143 strokovnih referatov, ob udeležbi od 50 do 300 slovenskih zgodovinarjev.

Povsem razumljivo je, da so prva zborovanja precej izčrpno obravnavala razmere na nekaterih kulturnih področjih, ki so tesno povezana z zgodovinsko vedo, to je na področju arhivarstva, muzealstva in spomeniškega varstva in deloma tudi knjižničarstva (v letih 1946—1952 deset referatov). Teža teh prizadevanj je bila na ramenih priznanih strokovnjakov, kot so bili Franjo Baš, dr. Fran Sijanec, Modest Golia, dr. Stane Mikuž, dr. Jože Kastelic, Edo Turnher, Bogo Teply in drugi. Ker so se ustrezna društva ustanovila šele nekaj let pozneje, je seveda Zgodovinsko društvo kot edino društvo s historično dejavnostjo skrbelo tudi za ta področja, ki jih je bilo treba po osvoboditvi ne samo obnoviti, temveč nekatera, kot npr. arhivarstvo, celo ustanoviti. Društveno vodstvo je takrat celo menilo, da so ravno zborovanja slovenskih zgodovinarjev tisto mesto, »kjer se morejo roditi dragoceni nasveti ljudski oblasti za rešitev teh ali onih strokovnih zgodovinskih vprašanj«. Resolucije, ki so jih sprejela zborovanja slovenskih zgodovinarjev po osvoboditvi, so res predlagale ali kar zahtevale ureditev nekaterih zadev in lahko z zadovoljstvom ugotavljamo, da so bile mnoge pobude, predlogi in zahteve uresničene (npr. ureditev študijske knjižnice v Mariboru, ustanovitev študijske knjižnice in muzeja z arhivom v Novi Gorici, arhiva v Kopru itd.). Mislim, da ni neskromno trditi, da je ravno prizadevna dejavnost Zgodovinskega društva za Slovenijo na teh področjih pomenila ugodno izhodišče za delo novih, specializiranih društev za ta področja. Če je bila pozneje kakšna tovrstna tema navzoča na zborovanju slovenskih zgodovinarjev, je bila bolj

za informacijo v sklopu predavanj o zgodovini tistega kraja ali območja, v katerem je bilo zborovanje.

Verjetno sta bila organiziranje društva in skrb za omenjena kulturna področja tisti vzrok, da so zborovanja slovenskih zgodovinarjev nekoliko pozneje začela obravnavati vsebinske, strokovne in idejne probleme slovenskega zgodovinoписja in načrtnega raziskovalnega dela. Društveno vodstvo samo je ugotavljalo, da je bil prvi preobrat v društvenem delu storjen po letu 1948, ko je bila končana povezava slovenskih zgodovinarjev v društvu in njegovih podružnicah, ko je dobilo slovensko zgodovinoписje v Inštitutu za občo in narodno zgodovino SAZU »svoje vrhovno avtoritativno vodstvo«, ko je začelo izdajati osrednje slovensko zgodovinsko glasilo Zgodovinski časopis in ko je prešlo na obravnavo vsebinskih zgodovinskih vprašanj. Metodološka, strokovna in idejna vprašanja slovenske zgodovine so zborovanja slovenskih zgodovinarjev obravnavala nato zapovrstjo po raziskovalnih področjih kot glavno temo zborovanja (v letih 1948—1955 pet referatov), začenši z referatom akad. prof. dr. Milka Kosa o nekaterih problemih slovenskega zgodovinoписja, prek referata prof. Borisa Ziherla o nekaterih teoretičnih in praktičnih problemih slovenskega zgodovinoписja, do referata dr. Pavleta Blaznika o poteh in vidikih slovenske krajevne zgodovine. Temeljna metodološka načela in konkretne pobude iz petih referatov so zanimive še sedaj in naj še posebej poudarim, da je temeljno pobudo začel nato uresničevati Inštitut za občo in narodno zgodovino SAZU s svojo Gospodarsko in družbeno zgodovino Slovencev. Obravnava strokovnih problemov slovenskega zgodovinoписja se je na zborovanjih omejila bolj na starejša obdobja slovenske zgodovine. O problematiki preučevanja novejšje zgodovine in še posebej zgodovine delavskega gibanja se je pozneje več razpravljalo v specializiranih zavodih, predvsem v Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, ki je ob svoji desetletnici leta 1969 razčlenitvi preučevanja slovenske zgodovine poslednjih sto let posvetil celo posvetovanje, pri katerem je tudi sodelovalo naše društvo. V tem inštitutu je bil sprejet tudi poseben raziskovalni načrt »Zgodovina Slovencev 1918—1945«, medtem ko enega ali dva raziskovalna načrta še pripravljajo, v Zgodovinskem arhivu Ljubljane pa nastaja raziskovalni načrt za preučevanje zgodovine mesta Ljubljane. Obrisi nekega dolgoročnejšega programa preučevanja slovenske zgodovine so bili dani tudi v Raziskovalni skupnosti Slovenije.

Če izvzamemo štiri referate (trije vsebinski in eden o zbiranju gradiva) o zgodovini narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem, ki so bili podani na zborovanjih slovenskih zgodovinarjev v letih 1948—1951, lahko rečemo, da so zborovanja začela obravnavati novejšjo zgodovino 19. in 20. stoletja razmeroma pozno. Mejnik pri tem pomenita zborovanji v Ravnah na Koroškem leta 1957 in v Murski Soboti 1959 s sklopom referatov o revolucionarnem delavskem gibanju pri nas po oktobrski revoluciji in prvi svetovni vojni ter o problematiki prelomnega obdobja 1918—1919 na severnem delu slovenskega narodnega ozemlja. In prav to slednje zborovanje je sklenilo, da je »treba z delovnim načrtom poskrbeti za bolj intenzivno delo na novejših obdobjih naše zgodovine«. Še večji premik v smeri obravnave novejšje zgodovine na zborovanjih pomeni v Novi Gorici leta 1968 začeta načrtna obravnava slovenske politične zgodovine od 60. let 19. stoletja do leta 1918, ki ji je do sedaj bilo posvečenih okrog 30 referatov in je dosegla prelom stoletja. Teža obravnave te problematike leži predvsem na ramenih dveh univerzitetnih profe-

sorjev in nekaterih mlajših raziskovalcev iz raznih mest in tudi iz zamejstva pod vodstvom univ. prof. dr. Vasilija Melika. Glede na velik pomen, ki ga ima to obdobje naše narodne zgodovine, bi kazalo še bolj strniti ta raziskovalna prizadevanja in jih oblikovati v raziskovalni program, da bi sčasoma dobili temeljitejši pregled politične zgodovine v 2. polovici 19. in v začetku 20. stoletja. Od leta 1959 dalje teče na zborovanjih tudi obravnava zgodovine narodnoosvobodilnega boja na Slovenskem (14 referatov), vendar ne po nekem dolgoročnejšem programu, temveč bolj v povezavi s tematiko krajev naših zborovanj in proslav pomembnejših dogodkov. Posebej je treba poudariti, da je cel sklop referatov na zborovanju v Škofji Loki obravnaval elemente revolucionarnosti v političnem življenju Slovencev od kmečkih uporov do narodnoosvobodilnega boja. Te referate sta društvo in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja objavila v posebnem zborniku.

Med sklope referatov, ki jih moram vsaj omeniti na tem mestu, sodijo tudi referati o problematiki naših mej in zgodovine zamejskih Slovencev (9), o kmečkih uporih (5), političnem društvu »Eдинost« v Istri in Slovenskem Primorju (2) itd. Razmeroma malo so se zborovanja ukvarjala z gospodarsko zgodovino in nič z zgodovino socialistične graditve, kar je seveda ogledalo razmer na raziskovalnem področju, te pa se v poslednjem času vendarle izboljšujejo.

Kot rečeno, kraji zborovanj slovenskih zgodovinarjev niso izbrani narključno, temveč preudarno, največkrat ob obletnicah pomembnejših dogodkov in pri izbiri so bila upoštevana tudi nekatera starejša mesta (Celje, Ptuj, Koper, Piran, Novo mesto, Škofja Loka) in večja delavska središča (Ravne na Koroškem, Velenje, Jesenice). Ker se na zborovanjih obravnava tudi zgodovinski razvoj tistega kraja ali območja, zborovanja tako pospešujejo preučevanje kajevne zgodovine in prispevajo tudi k utrjevanju položaja in ugleda kulturnih in drugih zavodov, ki so soorganizatorji zborovanj. Društvo si prizadeva, da bi zgodovinski razvoj kraja ali območja na zborovanju obravnavali predvsem domači raziskovalci. Medtem ko so na prvih treh zborovanjih po osvoboditvi nastopali kot referenti samo zgodovinarji iz Ljubljane in Maribora, se je krog referentov sčasoma razširil tako, da so z njimi zastopana vsa ali skoraj vsa mesta v SR Sloveniji. Naj poudarim, da si društvo že nekaj let nazaj prizadeva, da bi tudi v zamejstvu zrasel raziskovalni kader in razveseljivo je, da so npr. na tržaškem dnevu 17. zborovanja slovenskih zgodovinarjev nastopali sami domači referenti.

S tem seveda prikaz zborovanj slovenskih zgodovinarjev še ni popoln. Nekoliko dlje sem se zadržal pri njih zato, ker so prav gotovo najvidnejši izraz društvenih prizadevanj in uspehov. Morda bi lahko rekli, da pomenijo tudi ogledalo razvoja slovenskega zgodovinarstva v preteklih tridesetih letih. Omejena na dan ali dva, tri ali štiri referate in 50—100 udeležencev, so se razvila v štiri ali petdnevne revije znanstveno-raziskovalnega dela s 15—20 referati v štirih dolgoročneje zasnovanih sklopih (krajevna zgodovina, politična zgodovina 2. polovice 19. in začetka 20. stoletja, posebna tematika in pouk zgodovine) in 200—300 udeleženci ter so že večkrat žela priznanja Zveze zgodovinskih društev Jugoslavije. Če je na prvih zborovanjih nastopal z referati samo en rod slovenskih zgodovinarjev, potem je vsekakor razveseljivo to, da na poslednjih nastopajo že trije rodovi.

Zgodovinsko društvo za Slovenijo je bilo tudi soorganizator nekaterih večjih znanstvenih posvetovanj v Sloveniji, npr. o Osvobodilni fronti (1966),

oktobrski revoluciji in ustanovitvi KPS (1967) in osvoboditvi Slovenije 1945 (1975). Pri pripravi nekaterih znanstvenih posvetovanj so sodelovale tudi društvene podružnice in sekcije; med temi naj omenim posebej sodelovanje mariborske podružnice pri pripravi vsakoletnega zgodovinskega posvetovanja v Modincih (Mogersdorf) na Gradiščanskem. Na kongresih jugoslovanskih zgodovinarjev, od katerih je tretjega v Ljubljani leta 1961 organiziralo naše društvo, je sodelovalo z referati vedno okrog deset slovenskih zgodovinarjev in viden je tudi prispevek slovenskih zgodovinarjev k usmerjanju glavne tematike kongresov. Opazna je bila tudi aktivna udeležba slovenskih zgodovinarjev na dosedanjih mednarodnih kongresih za zgodovinske vede, na katerih so nastopali kot referenti, diskutanti in eksperti. Na stockholmskem kongresu leta 1960 je akademik dr. Fran Zwitter s svojim referatom »Nacionalni problemi v habsburški monarhiji« požel posebno priznanje; isti je bil tudi nekaj let predsednik jugoslovanskega nacionalnega komiteja za zgodovino.

Ni mogoče, da bi tukaj izčrpnje obravnaval vsa prizadevanja našega društva za razvijanje pouka zgodovine na naših šolah in se moram omejiti le na nekaj podatkov. Skrb društva za dober pouk zgodovine v šolah izražajo tudi posebni referati o pouku zgodovine na že omenjenih zborovanjih slovenskih zgodovinarjev (11 referatov). Če že referati o vsebinskih vprašanjih naše narodne zgodovine pomenijo eno od pomembnejših oblik dopolnilnega izobraževanja učnega kadra v osnovnih in srednjih šolah, so za ta kader še posebej dobrodošla predavanja o metodoloških vprašanjih pouka zgodovine. Čeprav število učnega kadra, ki ima za seboj bogate pedagoške izkušnje, ni ravno malo, pa je bil izbor referentov te tematike zelo omejen (5 profesorjev zgodovine). Organizacijska, metodološka in druga vprašanja pouka zgodovine v šolah so obravnavali tudi članski sestanki društva, največ pa sestanki šolske sekcije in lahko rečem, da ni bilo pomembnejšega vprašanja, bodisi vsebinskega bodisi organizacijskega, o katerem društvo ne bi razpravljalo organizirano (šolske reforme, učni programi in načrti, učbeniki itd.) in nemajhna so bila tudi prizadevanja za dobre učne pripomočke. Društvo je bilo skupaj z Zavodom SRS za šolstvo tudi organizator zelo uspelega (tako po kakovosti referatov kakor tudi številu udeležencev) V. jugoslovanskega simpozija o pouku zgodovine v Kranju letos septembra, ki je obravnaval vprašanja pouka zgodovine NOB v šolah. Društvo si je prizadevalo, da bi imela zgodovina kot pomemben dejavnik za razvijanje in utrjevanje narodne in razredne zavesti ustrezen položaj v šoli in da bi se njeno poučevanje nenehno posodabljalo. V sedanji razpravi o uvedbi usmerjenega izobraževanja zahteva, da se najprej razjasni vprašanje pomena in položaja zgodovine v usmerjenem izobraževanju, izdela zasnova cele reforme pouka zgodovine in šele nato posameznih delov itd. Če ne zaradi drugega, bi že zaradi teh prizadevanj društvo moralo dobiti več družbene pomoči in podpore, in tudi tisti, ki so v prvi vrsti zadolženi za vzgojo in izobraževanje, bi tudi morali imeti pristnejše in tesnejše odnose z društvom, ki vendarle svoje delo opravlja prostovoljno in brezplačno.

Društva njegovi ustanovitelji že ob ustanovitvi niso imeli samo za tisti dejavnik, ki naj skrbi za preučevanje naše narodne zgodovine, temveč tudi kot sredstvo za povezovanje zgodovinarjev in tudi ljubiteljev zgodovine v neko organizirano interesno skupnost. Tako so na IV. zborovanju slovenskih zgodovinarjev v Mariboru leta 1947 poleg že omenjenih zborovanj in društvenega glasila za tak povezujoč dejavnik predvideli združevanje zgodovinarjev

v lokalnih društvih, ki so povezana z osrednjim Zgodovinskim društvom za Slovenijo. Dokler je to osrednje društvo vključevalo tudi muzejsko in konservatorsko ter arhivsko področje, so na terenu obstajala predvsem krajevna muzejska društva, največkrat zbrana okrog krajevnega ali pokrajinskega muzeja, in tudi krajevna zgodovinska društva (npr. Zgodovinsko društvo v Mariboru, ki se je leta 1948 preoblikovalo v sekcijo Zgodovinskega društva za Slovenijo, pozneje pa je spet prevzelo prvotni naziv). V letih 1948—1953 se je vključilo v Zgodovinsko društvo za Slovenijo ali se v okviru tega društva ustanovilo devet krajevnih muzejskih (Škofja Loka 1948, Ptuj 1948, Murska Sobota 1950, Postojna 1950, Metlika 1950, Novo mesto 1951) in zgodovinskih društev (Maribor 1948, Nova Gorica 1950, Kranj 1954) ter ena podružnica (Celje 1948). Nekatera med njimi so zajemala tudi po več sto muzejskih delavcev in zgodovinarjev. Tudi po ustanovitvi Društva muzealcev in konservatorjev LRS leta 1953 so nekatera muzejska društva (npr. Škofja Loka) ostala še dalj časa tudi v okviru Zgodovinskega društva za Slovenijo, sčasoma pa so skupaj s krajevnimi zgodovinskimi društvi oziroma podružnicami zamrla, tako da je imelo naše društvo pred dvema letoma le še dve podružnici, in to v Mariboru in Škofji Loki, ki pa sta bili do nedavnega organizirani kot krajevni društvi. Kljub velikim uspehom društva na raznih delovnih toriščih, je treba priznati, da je ta plat delovanja največja negativna postavka našega društva in da je bila skrb društvenega odbora za obstoj, rast in delo podružnic premajhna. Tako je v nekem pogledu društvo dobivalo vedno bolj značaj ljubljanskega društva, društveni odbor pa značaj strokovno vrhunskega (sestavljali so ga predvsem univerzitetni učitelji in drugi s Filozofske fakultete v Ljubljani), vendar za organizacijsko delo med članstvom premalo gorečega vodstva. Društveni odbor je sicer iz leta v leto ugotavljal to pomanjkljivost (Ugotovitev iz leta 1950: »Dolenjska, Gorenjska in zlasti Slovensko Primorje predstavljajo v organizaciji slovenskih zgodovinarjev slabe predele, v katerih dobršen del zgodovinarjev še ni vključen v društvo.« Ugotovitev iz leta 1963: »da obstoji večina podružnic le na papirju.« Ugotovitev iz leta 1965: »Druge podružnice so prenehale delovati... Povezava med podružnicami in odborom ZDS ni bila zadovoljiva.«), vendar si z izjemo v letih 1966—1968, ni prizadeval dovolj, da bi jo odpravil. Eden od vzrokov za prenehanje dela tolikih podružnic je verjetno tudi v tem, da ni bilo več tistih zgodovinarjev starejšega rodu, na katerih je slonelo takšno delo, mlajši se sami niso vneli za organizacijsko delo, starejši vodilni rod zgodovinarjev pa ni našel stika z mlajšim rodom na terenu. K temu so precej pripomogle tudi neugodne razmere na področju financiranja društvene dejavnosti, saj društvo že nekaj časa ne prejema nobene gnotne pomoči za svoje poslovanje, vzdrževanje stikov s svojim članstvom, z Zvezo zgodovinskih društev Jugoslavije, s tujino itd. Pred dvema letoma v okviru Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije začeta prizadevanja za sklenitev samoupravnega sporazuma med ustreznimi samoupravnimi interesnimi skupnostmi za financiranje dejavnosti strokovnih društev so namreč zastala že na začetku.

Podružnice so na svojih območjih opravile mnogo koristnega dela, saj so popularizirale zgodovino z ustreznimi predavanji in drugimi sredstvi, pripravljale razne zbornike s članki o krajevni zgodovini, skrbele za počastitev raznih pomembnih obletnic (600-letnica Novega mesta, 600-letnica Metlike, 900-letnica Ptuja, 1000-letnica Škofje Loke itd.), priredile so tudi nekaj znanstvenih posvetovanj, odkrivale spominske plošče in druga obeležja zaslužnim

kulturnim delavcem, pomagale muzejem in zavodom za spomeniško varstvo ter šolam, organizirale strokovne ekskurzije itd. Podružnice lahko tudi tesneje povezujejo članstvo v neko trdnejšo celoto, kot pa bi to mogel storiti društveni odbor sam. Neprecenljiva je bila tudi pomoč, ki so jo podružnice nudile društvenemu odboru pri pripravi zborovanj slovenskih zgodovinarjev na njihovih območjih. Zato sodim, da si bo moralo društveno vodstvo v prihodnje veliko bolj prizadevati, da nadaljuje v letu 1975 začeto obnavljanje svojih podružnic in sekcij.

Približno tako kot so sčasoma zamrle podružnice, so namreč prenehale delovati tudi društvene sekcije za posamezna področja dejavnosti. Potem ko so se arhivska, muzejska in numizmatična sekcija v letih 1953—1954 ločile od društva in sta se prvi dve oblikovali v samostojni društvi, je imelo naše društvo potlej tri sekcije, in to za krajevno zgodovino (1952), za pouk zgodovine (1954) in za zgodovino narodnoosvobodilnega boja (1955). Med njimi se je ohranila le sekcija za pouk zgodovine, vendar se je tudi njena dejavnost omejevala le na Ljubljano. Društveni odbor je pred letom ustanovil sekcijo za gospodarsko zgodovino in začel pripravljati obnovo sekcije za krajevno zgodovino ter poživitev dela sekcije za pouk zgodovine. Prepričan sem, da imajo vse tri sekcije bogato torišče dela, potrebni so le aktivisti, ki jih bodo spodbujali in vodili.

Popularizacijo znanstvenih in strokovnih dosežkov slovenskega zgodovinskega opravilja tudi nekaj zgodovinskih znanstvenih revij. Društvo si je že od ustanovitve leta 1946 dalje prizadevalo, da bi izdajalo osrednji slovenski Zgodovinski časopis. Leta 1947 je izšel prvi letnik in od takrat dalje izhaja ta časopis več ali manj redno, od leta 1968 v dveh snopičih in dokaj redno, tako da je pravkar izšel prvi snopič XXX. letnika za leto 1976 in je letošnje leto potemtakem tudi jubilejno leto Zgodovinskega časopisa. Težišče pri tem časopisju je na znanstvenih razpravah, recenzijah zgodovinske literature in bibliografijah. Društvu in njegovemu osrednjemu glasilu je treba izreči pohvalo za prizadevanje za čim večjo strokovno raven časopisa in za spodbujanje in objavljanje historičnih bibliografij. Celo vrsto let je namreč Zgodovinski časopis objavljala Škerlovo bibliografijo člankov o narodnoosvobodilnem boju Slovencev, ki je pozneje izšla kot edina tovrstna bibliografija v Jugoslaviji v samostojni knjižni obliki; sedaj objavlja časopis bibliografijo novih knjig iz naših osrednjih knjižnic, žal pa je v veliki zamudi tisti del te bibliografije, ki vsebuje dela o narodnoosvobodilnem boju slovenskega in drugih jugoslovanskih narodov. Društvu je treba šteti v dobro, da je znalo prebroditi tudi grotne težave, ki se jih je ustrašila celo tako priznana založba kot je Državna založba Slovenije, ki je več kot četrto stoletja zalagala ta časopis. Ni pa mogoče kar tako zavračati pripomb društvenih članov, ki morajo biti obvezno naročeni na časopis, da bi uredniški odbor lahko vodil dolgoletnejšo politiko in tudi bolj upošteval potrebe večjega dela zgodovinarjev, to je učiteljev in profesorjev zgodovine na osnovnih in srednjih šolah.

Drugo društveno glasilo »Kroniko« idaja sekcija za krajevno zgodovino. Kronika, ki si je nekoliko več prizadevala upoštevati potrebe učnega kadra in voditi neko dolgoročnejšo politiko urejevanja, pri čemer pa njeni uspehi niso bili ustrezni tem prizadevanjem, je začela izhajati leta 1953, letno izidejo tri številke in letos zaključuje 24. letnik. Društveno vodstvo si bo moralo bolj prizadevati, da bo Kronika res izraz dela obnovljene sekcije za krajevno zgodovino.

Za historično glasilo za severovzhodno Slovenijo imamo lahko Časopis za zgodovino in narodopisje, ki je kot nova vrsta nadaljevanje istoimenskega glasila. Ta časopis sicer izdaja Združenje visokošolskih zavodov v Mariboru v sodelovanju s podružnico našega društva v Mariboru, vendar leži teža uredniškega bremena na članih omenjene podružnice. Od leta 1965, ko je začela izhajati nova vrsta, je izšlo deset letnikov in je torej tudi za ta časopis leto jubilejno.

Člani Zgodovinskega društva za Slovenijo svojih prispevkov ne objavljajo samo v teh društvenih glasilih, temveč tudi v glasilih nekaterih raziskovalnih zavodov, npr. v Prispevkih za zgodovino delavskega gibanja, v Razpravah in gradivu Inštituta za narodnostna vprašanja, dalje v reviji »Borec«, ki je leta 1971 postala revija za zgodovino NOB in ohranjanje revolucionarnih tradicij, v tekočih in priložnostnih zbornikih za krajevno zgodovino, med katerimi je zaradi starosti in rednega izhajanja treba posebej omeniti Loške razglede, itd. Za sedaj in tudi za bližnjo prihodnost ni potreba po izdajanju nekega novega historičnega glasila. Morda bo nekoč, ko bodo sile bolj združene, to potrebno za zahodno Slovenijo nasproti stari Gorici in Trstu, sedaj pa to ni mogoče, ker se pri financerju govori celo o potrebi združevanja slovenskih historičnih revij. Seveda so te zahteve bolj izraz pomanjkanja sredstev kakor pa nekega treznega preudarka. Ni pa seveda mogoče zanikati potrebe, da si omenjeni historični časopisi dogradijo vsebinsko zasnovu in vodijo v prihodnje dolgoročnejšo uredniško politiko.

V svojem poročilu sem se omejil le na prikaz nekaterih področij društvenega dela in poskusil oceniti prehojeno pot. Ta je bila včasih bolj in včasih manj strma in naporna ter včasih bolj in včasih manj uspešna. Če sem govoril tudi o manj uspešnih delih te poti, tega nisem storil zato, da bi hote grenil naše slavnostno razpoloženje ali zmanjševal vrednost društvenega vodstva in članstva. Želel sem dati društvu v roke kompas, da bi takoj jutri, ko mine slavnostno razpoloženje, vedelo, kam naj usmeri svoja prizadevanja. Delo, ki ga je društvo opravilo v tridesetih letih, je resnično veliko in njegovo ceno povečuje še dejstvo, da je bilo opravljeno prostovoljno in brezplačno. Zato sodim, da je društvo opravičilo zaupanje, ki ga je imela naša družba vanj, in si zaslužilo priznanje, ki ga bo danes dobilo.³

³ Zgodovinsko društvo za Slovenijo je za svoje tridesetletno prizadevno delo dobilo visoko odlikovanje predsednika SFRJ Josipa Broza-Tita. Red zaslug za narod z zlato zvezdo je na slavnostnem občnem zboru društva izročila članica izvršnega sveta Skupščine SRS in predsednica republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje Ela Ulrih-Atena. Istočasno sta bila odlikovana slovenska zgodovinarja in bivša predsednika društva ter glavna in odgovorna urednika Zgodovinskega časopisa akademik dr. Bogo Grafenauer (z redom dela z rdečo zastavo) in dr. Ferdo Gestrin (z redom republike s srebrnim vencem).

BOGO GRAFENAUER — ŠESTDESETLETNIK

Dne 16. III. 1976 je dr. Bogo Grafenauer praznoval svojo šestdesetletnico. Podatke o njegovem življenju in delu do l. 1956 je mogoče najti v publikaciji Univerza v Ljubljani, biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Lj. 1957, za čas od 1956 do 1966 pa v drugi knjigi publikacije z istim naslovom, Lj. 1969. Ko je bil 7. februarja 1968 izvoljen za dopisnega člana SAZU, je bila v 19. knjigi Letopisa Slovenske akademije znanosti in umetnosti za leto 1968 objavljena kratka oznaka njegovega dotedanjega dela. Ko je pa bil 13. marca 1972 izvoljen za rednega člana SAZU, je bila v istem Letopisu, 23. knjiga za 1972, objavljena druga oznaka njegovega dela, predvsem pa bibliografija za čas od 1967 do 1972. Biografske in bibliografske podatke o zadnjih letih je mogoče najti v ciklostiranih Poročilih o delu filozofske fakultete v Ljubljani, ki jih izdaja fakulteta za vsako študijsko leto posebej. V tem Zgodovinskem časopisu je pa objavljena celotna dosedanja bibliografija, kjer najdemo podatke o tistem njegovem delu, ki se izraža v njegovih publikacijah. Vse te publikacije me odvezujejo od dolžnosti, da bi na-

vajal podrobnosti in opremljal te podatke s citati. Podati hočem le pregled, ki se seveda ne more spuščati v podrobne strokovne ocene, ampak hoče dati le sumarno sliko o celotnem njegovem delu.

Bogo Grafenauer se je rodil kot sin Ivana Grafenauerja, znanega slovenskega literarnega zgodovinarja in etnografa. Med leti 1927 in 1935 je bil dijak klasične gimnazije v Ljubljani, kar je bilo koristno za njegovo bodoče delo ne samo zaradi programa gimnazije, ampak tudi zaradi primeroma visokega nivoja profesorjev (»polovica članov tega zbora se je tako ali drugače uveljavljala v kulturnem življenju,« je zapisal v biografiji svojega očeta v objavi očetove »Kratke zgodovine starejšega slovenskega slovstva« l. 1973) in zaradi razgibanosti dijakov. Ko je v letih 1935 do 1940 študiral zgodovino in geografijo na ljubljanski filozofski fakulteti, so bili na zgodovini in nekaterih sorodnih vedah zaradi dela učiteljev in nekaterih znanstvenikov izven tedanjih ljubljanskih kateder že ustvarjeni pogoji, da se dela na ravni sodobne znanosti, posebej še v zgodovini srednjega veka, ki postane pozneje glavno Grafenauerjevo delovno področje. Zaradi vseh teh ugodnih pogojev je bilo Grafenauerju mogoče, da je že kot študent, od 1938 dalje, objavljal prispevke, ki jih moremo označiti kot znanstvene objave, tudi že o vprašanjih, ki spadajo k glavnim področjem njegovega bodočega dela. Ni mu pa bilo več mogoče, da bi se po končanem študiju doma izpopolnjeval na kaki veliki tuji univerzi, kakor je bilo to še mogoče npr. Turnerjevim štipendistom filozofske fakultete in pravne fakultete. To je preprečila druga svetovna vojna. V atmosferi let pred to vojno raste Grafenauer kot študent v krogu krščansko-socialistične opozicije proti oficialni klerikalni politiki, dela publicistično predvsem z občutka ogroženosti naše nacionalne eksistence in sodeluje zlasti pri reviji Dejanje. V času napada na Jugoslavijo je služil vojaški rok, prišel v vojno ujetništvo, bil potem izpuščen in se v okviru OF vključil v delo za vprašanja slovenskih meja. Pozneje je bil več kakor leto dni interniran v Italiji, po kapitulaciji Italije se je pa vrnil v Ljubljano in l. 1944 položil doktorat. Po osvoboditvi je delal do septembra 1946 intenzivno na mejnih vprašanjih, predvsem na koroškem vprašanju, in sicer najprej na Oddelku za meje. Znanstvenega inštituta v Ljubljani, potem na Inštitutu za proučevanje mednarodnih vprašanj pri Ministrstvu za zunanje zadeve v Beogradu in poleti 1946 kot ekspert naše delegacije na mirovni konferenci v Parizu. Nato se je vrnil na univerzo, kjer je postal l. 1946 docent, leta 1951 izredni profesor, leta 1956 pa redni profesor za slovensko zgodovino.

Pri znanstvenem raziskovanju je dosegel Bogo Grafenauer morda najbolj pomembne rezultate pri kompleksu vprašanj naselitve Slovencev in drugih Jugoslovanov v Vzhodnih Alpah in na Balkanu, njihovega odnosa do Avarov, Karantanije in drugih prvih jugoslovanskih držav ter drugih vprašanj v zvezi s tem. O vprašanju odnosa do Avarov je pisal prvič še kot študent l. 1938/39, nato pa v obsežni študiji Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov l. 1950. O Karantaniji je pisal že v specialni študiji iz l. 1942, nato je podal koncept svojih nazorov o njej v razpravi v Koroškem zborniku l. 1946, končno je pa objavil l. 1952 svoje obsežno delo Ustoličevanje koroških vojvod in država Karantanskih Slovencev, svojo morda najboljšo monografijo, kjer obravnava vprašanje Karantanije in ustoličevanja tudi v širokem okviru drugih vprašanj v zvezi s tem. K vprašanjem Karantanije se je vračal Grafenauer tudi pozneje vedno znova ne samo v kratkih in poljudnih sintezah svojih nazorov, ampak tudi v posebni razpravi o Hrvatih v Karantaniji,

v kritikah in polemikah z nazori Mala in Hauptmanna ter v kar treh kolektivnih ocenah poznejših publikacij o teh vprašanjih (vse v Zgodovinskem časopisu, prva še 1950, ostali 1962 in 1970). Sledil je tradiciji nekaterih pomembnih slovenskih slavistov in zgodovinarjev tudi v tem, da se ni omejeval samo na probleme starejše slovenske zgodovine. To ne velja le za probleme Sama in za probleme doseljevanja in odnosov do Avarov, h katerim se je vračal tudi kasneje, kjer je itak težko potegniti mejo. Grafenauer je pisal tudi o osnovnih vprašanjih starejše hrvatske zgodovine (naselitev, pacta conventa) in makedonske zgodovine. V zadnjih desetih letih pa razpravlja o nekaterih sintetičnih vprašanjih za ves prostor jugoslovanskih narodov: o njihovi etnični strukturi v srednjem veku, o njihovi zgodnjefeudalni družbeni strukturi in njenem postanku. Dotika se tudi vprašanj kontinuitete in diskontinuitete z antiko in vprašanj odnosov med mestom in vasjo na njihovem ozemlju. V ožji zvezi z vso to tematiko je tudi njegov specialni interes za vprašanja Pannonske kotline v 9. stoletju; še kot študent je napisal kritiko Grivčeve knjige, pozneje je pa pisal o vprašanju konca Kocljeve vlade v Spodnji Panoniji in o slovansko-nemški borbi za srednje Podonavje v 9. stoletju. V zvezi s tem je v času, ko je ob 1100-letnici ciril-metodijske misije oživel interes za njene probleme, napisal najprej kolektivno kritično oceno publikacij o tem, nato pa pisal o problemu pisma papeža Hadriana II. ter s kritiko in polemiko okrog nove izdaje Freisingških spomenikov posegel tudi v vprašanja tedanje kulturne zgodovine.

Drugo večje področje njegovega znanstvenega dela je zgodovina kmečkih uporov. Tudi na tem je začel delati že kot študent z razpravo o uporu na Spodnjem Štajerskem l. 1515 ter z nekaterimi ocenami, ki jih je objavil tedaj in po diplomi. Nato je objavil v knjižni obliki svoyo disertacijo Boj za staro pravdo, Lj. 1944, kjer govori v glavnem o uporu l. 1515, za prejšnje in kasnejše upore daje pa le bolj sumaren pregled. Pozneje je objavil pregleden članek Kmečki upori na Koroškem v Koroškem zborniku l. 1946, na virih sloneči monografiji Slovenski kmet v letu 1848 in Veliki tolminski kmečki punt ter nekaj ocen, med njimi l. 1955 kolektivno oceno o novejših publikacijah Stara in nova vprašanja ob hrvatsko-slovenskem kmečkem uporu leta 1573. Bolj izčrpno celotno sliko je dal šele v svoji knjigi Kmečki upori na Slovenskem iz l. 1962, kjer podaja zgodovino vseh uporov od 15. stoletja do konca fevdalne dobe v letu 1848. Druga publikacija v samostojni knjigi Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem, Lj. 1974, se omejuje na 15. in 16. stoletje, pri tem pa deloma dopolnjuje prejšnjo sliko. Od ostalih njegovih objav k tej temi so nekatere sumarni pregledi ali polemike ali se pa omejujejo na posamezne aspekte, posebej je pa treba omeniti razpravo Razvoj programa slovenskih kmečkih uporov od 1473 do 1573 v knjigi Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem, Lj. 1973, in pregled najnovejših odkritij novih virov in nove literature o teh temah v razpravi Problematika slovenskih kmečkih uporov v sodobni historiografski osvetlitvi v knjigi Kmečki upori v slovenski umetnosti, Lj. 1974. Že sam značaj upora l. 1573 je privedel Grafenauerja do tega, da je obravnaval tudi upor na Hrvatskem; vendar pa niso upravičene tendence, ki so hotele spraviti zelo različna gibanja na jugoslovanskem ozemlju pod skupno etiketo kmečkih uporov, in zato je upravičen Grafenauerjev poskus ustvariti tipologijo kmečkih uporov in ljudskih vstaj pri jugoslovanskih narodih od 15. do 18. stoletja (iz l. 1962). Kmečki upori spadajo v moderno zgodovino in vedno bolj postaja jasno, da je zanje

ohranjenih mnogo več virov kakor so pa mislili njihovi prvi raziskovalci; zato predstavljajo dosedanje Grafenauerjeve publikacije dragoceno sliko našega današnjega znanja, ki jo bo pač mogoče na podlagi novih virov še dopolniti in morda tudi spremeniti. Grafenauer ne obravnava kmečkih puntov kot čisto dogodkovno zgodovino, hoče jih razumeti v širšem okviru, to ga pa seveda vede predvsem v probleme agrarne zgodovine; ta zgodovina ga je vedno zanimala, vendar jo je pa obravnaval v okviru publikacij o kmečkih uporih in drugih publikacij, »čiste« agrarnozgodovinske publikacije predstavljajo skoraj samo njegovi prispevki v prvem zvezku Zgodovine agrarnih panog serije Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev (iz l. 1970).

Medtem ko je Grafenauer v splošnem študiral predvsem vprašanja starejših zgodovinskih razdobj, pa to ne velja za koroško zgodovino, kjer se ni bavil samo z že omenjenimi problemi starejše zgodovine, ampak prav tako tudi z novejšo zgodovino. Kot sin koroškega Slovenca je pisal o Koroški že kot študent, najprej pretežno publicistično, pri čemer se je zavedal, da je koroško vprašanje le del germanizacijskih ambicij, ki imajo za cilj celotno slovensko ozemlje. Študiju v času vojne so sledile nato v letih 1945 in 1946, ko je bilo koroško vprašanje odprto, številne njegove objave, ki govore deloma o koroškem vprašanju v celoti, pretežno pa obravnavajo etnično stanje v 19. in 20. stoletju, opremljene so s kartami, nekatere so izšle tudi v tujih jezikih, nekatere tudi kot anonimne uradne publikacije. Osnovnega pomena so tu trije prispevki v Koroškem zborniku, Lj. 1946. Tu je pač najbolj važna njegova rekonstrukcija objektivnega etničnega stanja od prve polovice 19. stoletja do štetja 1934 v razpravi Narodnostni razvoj na Koroškem od srede 19. stoletja do danes, kjer aplicira metodo moderne demografske statistike in se poslužuje tudi novih virov, o čemer je posebej pisal v svoji razpravi Czörnigova etnografska statistika in njena metoda; ta vprašanja so pač obdelana izčrpno, bodoče študije bodo mogle dopolniti ali korigirati le podrobnosti. Grafenauer je pa pisal v Koroškem zborniku tudi o narodno-politični oblasti in o političnih gibanjih od srede 19. stoletja, pa tudi o diplomatski borbi za jugoslovansko-avstrijsko mejo v letu 1919; to so važni prispevki, ki jih je treba upoštevati, čeprav niso izčrpnii in imamo zdaj o tem deloma že druge študije. Grafenauer je tudi pozneje delal na novejši koroški zgodovini, ocenjeval je v celoti Braumüllerjevo zgodovino, napisal za zbornik Koroški plebiscit (Lj. 1970) novo redakcijo svoje razprave o diplomatski borbi v letu 1919, sodeloval v knjigi Koroška in koroški Slovenci (Maribor 1971) in drugod, pisal kritike in polemike z objavami nemškoavstrijskih historikov.

Delo na teh tako različnih glavnih področjih in pa objave izven teh področij, ki jih tu ne morem posebej naštevati, so omogočili B. Grafenauerju, da se loti sintetičnih del o slovenski zgodovini. Sem spada že njegovo sodelovanje pri prvi in pri drugi knjigi Zgodovine narodov Jugoslavije (l. 1953 in 1959), kjer ni bil samo avtor določenih poglavij, ampak je bil pri tem delu, pri katerem je bilo vsako poglavje posebej diskutirano, tudi član redakcijskega odbora in ožje redakcije. Za vsako od obeh knjig, ki obsegata skupaj razdobja do zadnjega desetletja 18. stoletja, je napisal del poglavij iz slovenske zgodovine, poleg tega pa tudi nekaj poglavij iz druge jugoslovanske in iz obče zgodovine. Sam pa je začel z objavljanjem Zgdoovine slovenskega naroda, delom, ki je poljudnoznanstveno le po zunanji obliki izvajanj (v tekstu ni opomb in razpravljanj o spornih vprašanjih, bibliografija virov in literature je predvidena za poseben zvezek itd.). Od prve izdaje je izšlo v letih

1954 do 1962 v založbi Kmečke knjige in Glavne zadružne zveze pet zvezkov, ki obravnavajo dobo do l. 1848. Drugo izdajo je prevzela Državna založba Slovenije, izdaja je v primeri s prvo znatno dopolnjena in predelana, tekst se včasih dotika tudi stališč drugih avtorjev; doslej je Grafenauer objavil v letih 1964 in 1965 prvi dve knjigi, ki obravnavata dobo do začetka kmetijskih uporov v 15. stoletju, l. 1974 pa peto knjigo, ki obravnava dobo od srede 18. stoletja do marčne revolucije; na tretji in četrti knjigi še dela, za 6. do 9. knjigo predvideva druge avtorje, kot 10. knjiga naj bi izšla pa komentirana bibliografija virov in literature. Sintetičen značaj imajo tudi nekatere druge nje-gove objave, posebno v Enciklopediji Jugoslavije, kjer je poleg številnih gesel specialnega značaja napisal pri geslih Slovenci in Slovenija pregled razvoja slovenskega etničnega ozemlja, zgodovine Slovencev od naselitve do l. 1918 in gospodarskega razvoja do l. 1918.

Vprašanja »zgodovinske kulture«, širšega pomena zgodovinske vede, so ga že zgodaj zanimala. Po vojni je svoje nove nazore najprej formuliral v nastopnem predavanju na univerzi Problemi in naloge slovenskega zgodovino-pisja v našem času l. 1946. Ko je začel predavati na univerzi tudi uvod v študij zgodovine, je izdal najprej že l. 1948 skripta *Uvod v študij zgodovine*, nato pa l. 1960 predelana skripta pod naslovom *Struktura in tehnika zgodovinske vede*. S problemi metodologije zgodovine se je ponovno bavil tudi v poznejših publikacijah. Vse objave te vrste bi bilo potrebno z ozirom na njihovo vsebino, dispozicijo in jasnost izvajanj oceniti posebej. Tu naj posebej omenim le, da vsebuje njegovo glavno delo zelo obsežno bibliografijo. Nadalje naj omenim, da je ob raznih priložnostih, tudi ob jubilejih in v nekrologih, pisal o mnogih historikih in predstavnikih sorodnih ved, v glavnem slovenskih, nekaj pa tudi drugih, in sestavljal bibliografije njihovih del, kar je na eni strani pripomoček za dnevno delo historika, na drugi strani pa prispevek za zgodovino historiografije, o kateri je večkrat pisal. Končno naj omenim, da se je bavil večkrat tudi s splošno historično bibliografijo in sodeloval npr. pri bibliografijah jugoslovanske historiografije, ki so jih jugoslovanski historiki izdajali v tujih jezikih ob priliki mednarodnih kongresov historikov.

Iz vsega navedenega je razvidno, da se je Bogo Grafenauer bavil predvsem s starejšo zgodovino, dobami nekako od začetka srednjega veka do XVIII. stoletja; v zgodovini zadnjih dveh stoletij je raziskoval — z izjemo Koroške — predvsem agrarno zgodovino; zgodovine OF in NOB se je dotaknil nekajkrat v zvezi z vprašanjem, kaj pomenita s perspektive celotne slovenske zgodovine. Bibliografija njegovih del je izredno obsežna, znanstvenih in strokovnih objav je nad 300, od tega okrog 20 samostojnih knjižnih objav. Pri tem se je mogel seveda v marsičem opreti na dela prejšnjih historikov, ki so orali ledino. Vse njegove teze pač ne bodo obveljale, nova raziskovanja bodo privedla do dopolnitev in tudi do novih rezultatov. Vendar je pa opravil veliko delo, ki je doživelo priznanja v krogih slovenskih in drugih jugoslovanskih, pa tudi tujih historikov.

Vseh zadnjih trideset let predava Bogo Grafenauer na filozofski fakulteti slovensko zgodovino, v začetku do leta 1918, kasneje do 18. stoletja; po smrti prof. dr. Gr. Čremošnika je nekaj časa predaval tudi starejšo zgodovino drugih jugoslovanskih narodov; ves čas pa predava tudi uvod v študij zgodovine za slušatelje prvega letnika. V letu 1957/58 je bil dekan, v letih 1958-60 prodekan filozofske fakultete, od leta 1974 je pa predstojnik oddelka za zgo-

dovino oziroma zdaj pedagoško-znanstvene enote za zgodovino. V okviru fakultete in univerze je delal predvsem na vprašanih organizacije univerzitetnega študija in zastopal pri tem svoja stališča. Za jubilejni zbornik Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani 1919—1969, Lj. 1969, je napisal pregled o univerzi kot celoti v letih po 1945, ki seveda ni izčrpen, vendar pa kritičen in vsebuje mnogo podatkov, poleg tega pa tudi pregled razvoja filozofske fakultete in njenih oddelkov za zgodovino in arheologijo. V okviru programa sedanjega Inštituta za občo in narodno zgodovino SAZU je delal B. Grafenauer predvsem kot avtor in član uredništva Zgodovine agrarnih panog (v okviru Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev), od katere je izšel prvi zvezek, za drugega se pa priprave bližajo koncu. Pri Zgodovinskem društvu za Slovenijo je sodeloval od začetka, med leti 1948 in 1952 je bil tajnik, med 1968 in 1974 predsednik, predvsem je pa bil glavni in odgovorni urednik prvih 22 letnikov Zgodovinskega časopisa (za leta od 1947 do 1968). Bil je že l. 1950 član prvega koordinacijskega odbora društev jugoslovanskih zgodovinarjev, od ustanovitve Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije l. 1954 pa sodeluje v njenem odboru kot namestnik odbornika ali odbornik, pozneje je pa postal tudi član Jugoslovanskega komiteja za historične vede. V zvezi s temi funkcijami in z ostalim njegovim delom so njegovo sodelovanje pri zborovanjih slovenskih zgodovinarjev, pri kongresih jugoslovanskih zgodovinarjev, pri mednarodnih kongresih zgodovinarjev, pri drugih kongresih in simpozijih in druga njegova predavanja v Jugoslaviji in v inozemstvu. Posebej je omeniti njegovo aktivno sodelovanje pri koroških kulturnih dnevih in v zadnjem času tudi pri akciji za izvedbo arhivskega sporazuma z Avstrijo iz l. 1923.

Ob šestdesetletnici mu želimo še mnogo uspehov pri njegovem delu in načrtih. Posebej pa želimo njemu in drugim slovenskim medievistom, ki predstavljajo danes raven slovenskega raziskovanja starejše zgodovine, da bi vzgajili in našli med mlado generacijo naslednike, ki bi na isti ravni nadaljevali tradicijo slovenske medievistike.

Fran Zwitter

BIBLIOGRAFIJA PROF. DR. BOGA GRAFENAUERJA

Starejše bibliografije so izšle v publikacijah: Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, Ljubljana 1957, str. 52—54; Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, druga knjiga 1956—1966, Ljubljana 1969, str. 15—18; Letopis SAZU, 23. knjiga 1972, Ljubljana 1973, str. 41—44. Ciklostirana poročila o delu Filozofske fakultete v Ljubljani vsebujejo (od leta 1960/61 naprej) tudi letne bibliografije svojih delavcev.

Naša bibliografija skuša zajeti vse delo profesorja Grafenauerja, ki se nanaša na zgodovino, prav tako pa tudi aktualne prispevke, še zlasti o vprašanju Slovenske Koroške. Bibliografija ne upošteva le nekaj manj pomembnih prispevkov (Koledar družbe sv. Mohorja 1935, Dejanje 1938, Slovenija 1938, Delavska pravica 1938/39, Knjiga 53), ciklostiranih tez ob kongresih jugoslovanskih zgodovinarjev, člankov o problematiki univerze in visokošolskega študija (Naši razgledi 1956, 1964, Univerzitet danas 1960), prispevkov o finančni situaciji filozofske fakultete (Tribuna 1966) in ob tezah za republiški zakon o raziskovalni dejavnosti (Naši razgledi 1968) ter dveh pogovorov v uredništvu Dela o reformi osnovne in srednje šole (Delo 1972). Skupaj torej ni zajetih okrog 20 člankov.

1935:

Ocena: Jan Šedivý, Oris zgodovine Jugoslovanov. Celje 1935. Mladika XVI, 1935, str. 194—195. (Podpis B. G.)

1936:

Ocena: Stanko Petelin in Anton Krošl, Pregled občje zgodovine. Celje 1934. Mladika XVII, 1936, str. 314. (Podpis B. G.)

Ocena: Viktor Kragl, Zgodovinski drobci župnije Tržič 1936. Mladika XVII, 1936, str. 273. (Podpis B. G.)

1938:

»Anschluss« in koroški Slovenci. Ljubljana 1938. 16 str. (Anonimno)

Reforme Jožefa II. v luči javnega mnenja. Slovenski jezik I, 1938, str. 162—168.

Mednarodna funkcija slovenskega ozemlja. Dejanje I, 1938, str. 14—18.

Koroška pred novimi dogodki. Dejanje I, 1938, str. 73—80. (Podpis Lojze Serajnik.)

Ob švicarski ustavi. Dejanje I, 1938, str. 91—94.

Struktura slovenskega vprašanja. Dejanje I, 1938, str. 104—105. (Podpis grb.)

O nasilju. Dejanje I, 1938, str. 115—119.

Iz starega v novi prostor. Ob dvajsetletnici osvobojenja. Dejanje I, 1938, str. 269—276.

Ob vprašanju slovanske skupnosti. Dejanje I, 1938, str. 377—378.

Ocena: Fran Zwitter, Koroško vprašanje. Ljubljana 1937. Čas XXXII, 1937/38, str. 253. (Podpis grb.)

Ocena: Die Kärntner Slowenen in Vergangenheit und Gegenwart. Klagenfurt 1937. Čas XXXII, 1937/38, str. 253—254. (Podpis grb.)

Ocena: Valvazorjevo berilo. I. Izbral in prevedel dr. Mirko Rupel. V Ljubljani 1936. Čas XXXII, 1937/38, str. 314—315. (Podpis grb.)

Ocena: Die Kärntner Slowenen in Vergangenheit und Gegenwart. Klagenfurt 1937. Dejanje I, 1938, str. 111. (Podpis grb.)

Ocena: Fran Zwitter, Sociologija in zgodovina. Ljubljana 1938. Dejanje I, 1938, str. 144. (Podpis grb.)

Ocena: Robert Ingram: Der Griff nach Österreich. Zürich 1938. Dejanje I, 1938, str. 227. (Podpis grb.)

Ocena: Karl Sturzenegger, Humanität und Staatsidee. Luzern 1938. Dejanje I, 1938, str. 228. (Podpis grb.)

Ocena: Franc Grivec, Slovenski knez Kocelj, Ljubljana 1938. Dejanje I, 1938, str. 265—268. (Podpis grb.)

1959:

Slovensko ozemlje in nemška publicistika. Ljubljana, Slovensko društvo 1939. 24 str. (Podpis Lojze Serajnik.)

Potek vseslovenskega kmečkega upora leta 1515 na Spodnjem Štajerskem. Časopis za zgodovino in narodopisje XXXIV, 1939, str. 145—162.

Med manjšinami in geopolitiko. (O politični strukturi Evrope in o sredstvih sodobnega imperializma.) Čas XXXIII, 1938/39, str. 101—110.

Svoboda ali sužnost? (Ob knjigi J. Mal, Probleme aus der Frühgeschichte der Slowenen, 1939.) Čas XXXIII, 1938/39, str. 306—327.

Odlomki o slovenskem položaju. Dejanje II, 1939, str. 36—39, 82—86.

Misli o fašizmu. Dejanje II, 1939, str. 114—117.

Med Ukrajino in Španijo. Dejanje II, 1939, str. 157—161.

Slovenska svoboda. Dejanje II, 1939, str. 217—224.

Pripombe k Malovim »Problemom slovenske zgodovine«. Jutro 21. VII. 1939.

Obsotelsko ozemlje in kmečki upori. Slovenec 19. XI. 1939.

Ocena: Ivan Prijatelj, Kulturna in politična zgodovina Slovencev I—II. Čas XXXIII, 1938/39, str. 114—119.

Ocena: Kočevski zbornik. V Ljubljani 1939. Čas XXXIII, 1938/39, str. 213—215.

Opombe. Čas XXXIII, 1938/39, str. 226—231. (Polemika s Francem Grivcem v zvezi z njegovo knjigo Slovenski knez Kocelj.)

Ocena: Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 15. zv., Celje 1938. Dejanje II, 1939, str. 44—46.

Ocena: Albin Prepeluh, Pripombe k naši prevratni dobi, Ljubljana 1938. Dejanje II, 1939, str. 128—130.

Ocena: Josip Zontar, Zgodovina mesta Kranja. Ljubljana 1939. Dejanje II, 1939, str. 214—215.

Ocena: France Škerl, Ljubljana v prvem desetletju ustavne dobe 1860 do 1869. V Ljubljani 1938. Inauguralna disertacija. Dejanje II, 1939, str. 215—216.

Ocena: Naša gospodarska vprašanja (o knjigi Rudolfa Bičanića Pogled iz svjetske perspektive i naša ekonomska orientacija, Zagreb 1939). Dejanje II, 1939, str. 264.

Ocena: Vekoslav Bučar, Politička istorija Slovenačke. 1939. Dejanje II, 1939, str. 341—342.

Ocena: Gospodarska struktura Slovenije v luči poklicne statistike in de-

lavskega zavarovanja. Ljubljana 1939. Dejanje II, 1939, str. 391—392.

1940:

Slovensko vprašanje. Bohinjski teden 1939. Ljubljana 1940, str. 103—118.

Akademski kulturno-socialni teden SKAD Zarje v Bohinju. Čas XXXIV, 1939/40, str. 79—83, 148—151. (Podpis B. G.)

Zgodovinska kultura. Dejanje III, 1940, str. 249—255.

Slovenska akademija. Slovenija 2. VIII. 1940. (O članstvu Ljudmila Hauptmanna v Slovenski akademiji znanosti in umetnosti.)

Slovenska historična bibliografija. Slovenija 16. VIII. 1940. (Podpis O. R.)

Drugo zborovanje slovenskih zgodovinarjev 7. in 8. septembra 1940. Slovenija 27. IX. 1940. (Podpis O. R.)

Ocena: Jože Pahor, Matija Gorjan. Roman iz velikega upora slovenskih kmetov proti fevdalcem l. 1515. Ljubljana 1940. Časopis za zgodovino in narodopisje XXXV, 1940, str. 89—90.

Ocena: Josip Mravljak, Kmetški upori na Slovenskem, Maribor 1940. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XXI, 1940, str. 152.

Ocena: Milan Durman, Hrvatska seljačka buna 1573, Zagreb 1936. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XXI, 1940, str. 132—133.

Ocena: Glasnik muzejskega društva za Slovenijo XX, zv. 1—4, Zbornik ob stoletnici društva 1839—1939. Kazalo k zgodovinskim publikacijam Muzejskega društva za Slovenijo 1891—1939. Sestavila dr. Melitta Pivec-Stele. Ljubljana 1939. Čas XXXIV, 1939/40, str. 336—339. (Podpis grb.)

Ocena: Ivan Tomšič, Nekaj misli glede znanstvenega dela o inozemskih Jugoslovanih. Ljubljana 1939. Čas XXXIV, 1939/40, str. 341—342. (Podpis grb.)

Ocena: Josip Mal, Zgodovina slovenskega naroda, 16. zv., Celje 1939. Dejanje III, 1940, str. 121—124.

Ocena: Milko Kos, Urbarji salzburške nadškofije. Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga prva. Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek prvi. Ljubljana 1939. Dejanje III, 1940, str. 167—168, 200—204.

Nekaj pripomb k pojasnilu dr. Mala (v zvezi z oceno »Zgodovine«, 16. zv.) Dejanje III, 1940, str. 248.

Ocena: Miroslav Gorše, Dr. Valentin Zarnik, narodni buditelj, pisatelj

in politik. Dejanje III, 1940, str. 278—281.

Ocena: Miroslav Gorše, Dr. Valentin Zarnik, narodni buditelj, pisatelj in politik. Slovenija 19. VII. 1940. (Podpis O. R.)

1942:

Priključitev Karantanije na zapad. Čas XXXVI, 1942, str. 17—40.

1943:

Ocena: Günther Franz, Der deutsche Bauernkrieg. München, Berlin 1943. Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XXIV, 1943, str. 128.

Ocena: Memorie Storiche Forogiuliesi 26 (1930) — 37 (1941). Glasnik Muzejskega društva za Slovenijo XXIV, 1943, str. 153—154.

1944:

Boj za staro pravdo. Slovenski kmet ob koncu 15. in začetku 16. stoletja. Inavguralna disertacija. Ljubljana 1944. Samozaložba. 152 str.

1945:

Koroški Slovenci v zgodovini. Ljubljana, Znanstveni inštitut pri Predsedstvu SNOS 1945. 47 str.

Skupaj z Luko Sienčnikom: **Slovenska Koroška.** Seznam krajev in politično-upravna razdelitev. Ljubljana, Znanstveni inštitut, oddelek za meje 1945. 47 str. + zemljevid.

Osvobodilna fronta v slovenskem narodnem razvoju. Slovenski zbornik 1945, Ljubljana 1945, str. 177—195.

Koroško vprašanje. Slovenski zbornik 1945, Ljubljana 1945, str. 432—449.

1946:

Le developpement national des Slovènes de Carinthie. Ljubljana, Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946. 91 str. (izšlo tudi v angleščini in ruščini).

La situation ethnique en Carinthie. Ljubljana, Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946. 43 str. + 1 zemljevid (izšlo tudi v angleščini in ruščini).

Kanalska dolina. Etnografski razvoj. Ljubljana, Znanstveni inštitut, oddelek za mejna vprašanja 1946. 15 str. (izšlo tudi v francoščini, angleščini in ruščini). Delen ponatis v publikaciji **Slovinci v Italiji včeraj in danes**, Trst 1974, str. 27—35; **The Slovenes in Italy**

Yesterday and Today, Trst 1974, str. 30—39; **Passato e presente degli Sloveni in Italia**, Trst 1974, str. 27—35; **Slovinci v Italiji po drugi svetovni vojni**. Ljubljana—Koper—Trst 1975, str. 110—118.

Država karantanskih Slovencev. Koroški zbornik. Ljubljana 1946, str. 77—103.

Kmečki upori na Koroškem. Koroški zbornik. Ljubljana 1946, str. 105—116.

Narodnostni razvoj na Koroškem od srede 19. stoletja do danes. Koroški zbornik. Ljubljana 1946, str. 117—248 + 22 zemljevidov v prilogi.

Germanizacija treh Avstrij. Koroški zbornik. Ljubljana 1946, str. 249—275.

Vprašanje jugoslovansko-avstrijske meje na mirovni konferenci leta 1919. Koroški zbornik. Ljubljana 1946, str. 383—420.

Slovenska Koroška. Koledar Družbe sv. Mohorja 1946, str. 96—101.

Ob prvi slovenski ustavodajni skupščini. Slovenski poročevalec 19. XI. 1946.

1947:

Sodeloval pri publikaciji: **Prilog 3** (sc. Memorandumu Vlade FNRJ o **Slovenačkoj Koroškoj**...), Etnografski karakter Slovenačke Koroške. 30 str. + XII str. statističnih tabel. — **Prilog 4.** Beleške o istoriji Koroških Slovenaca. 14 str. (Oboje tudi v francoščini, angleščini in ruščini) Beograd 1947.

Cartes sur la structure de la Carinthie Slovène. Beograd 1947. (Izšlo tudi v angleščini in ruščini, vse kot uradna publikacija FLRJ in brez navedbe avtorja, kraja in časa izdaje.) 18 zemljevidov + 14 str.

Problemi in naloge slovenskega zgodovinopisja v našem času. Zgodovinski časopis I, 1947, str. 11—30.

Germanizacija koroških Slovencev. Ljudska pravica 14., 16., 19., 20. I. 1947.

Povijest slovenske Koroške dokazuje njenu pripadnost FNR Jugoslaviji. Naprijed 25. I. 1947.

Naša Koroška. Obzornik II, 1947, str. 2—12, 146—152.

Ob prvi slovenski učni knjigi narodne zgodovine za srednjo šolo. Popotnik LXIV, 1947, str. 136—145.

Koroški Slovenci. Slovenski poročevalec 16. in 17. I. 1947.

Slovenska Koroška in slovenski narod. Slovenski poročevalec 11. in 12. XII. 1947.

Ocena: Statistika o Julijski krajini. Zgodovinski časopis I, 1947, str. 192—195.

Ocena: Bogdan Binter, Južni Slovani v srednjem veku. Ljubljana 1947. Zgodovinski časopis, I, 1947, str. 212—218.

1948:

Uvod v študij zgodovine. Ljubljana 1948. 108 str. (Ciklostil.)

Nekaj misli o Slovenski Koroški. Koledar Osvobodilne fronte za Svobodno tržaško ozemlje za leto 1948, str. 91—93.

Pregled ruske zgodovine do konca 18. stoletja. Popotnik LXV, 1948, št. 2—4, str. 72—92.

Procesi proti časovnicam. Tovariš IV, 1948, št. 53, str. 1260—1261.

V. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Novi Gorici 8. in 9. oktobra 1948. Slovenski poročevalec 19. X. 1948. (Podpis B. G.)

Ocena: Prvi letnik Zgodovinskega časopisa. Ljudska pravica 30. VIII. 1948. (Anonimno.)

1949:

Slovenski kmet v letu 1848. Zgodovinski časopis II—III, 1948-1949, str. 7—68.

Skupaj z Lojzetom Udetom: Bibliografija o vprašanju Slovenske Koroške 1945—1948. Zgodovinski časopis II—III, 1948-1949, str. 327—350.

Inštitut za zgodovino na ljubljanski univerzi. Ljudska pravica 13. XI. 1949.

Zasluzijo, da bi bil njih boj dobojevan. Naša žena VIII, 1949, str. 40—43. (O koroških Slovincih.)

Teze za slovenačku istoriju. Seljački ustanci. Kulturne prilike u prvoy polovini XIX stoleća kod Slovenaca. Savremenina škola IX, 1949, str. 17—25.

Tajniško poročilo za leto 1948. Zgodovinski časopis II—III, 1948-1949, str. 200—201.

V. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Novi Gorici (8. in 9. oktobra 1948). Zgodovinski časopis II—III, 1948-1949, str. 194—198.

Ocena: Slovenska zgodovina v novih učbenikih. Zgodovinski časopis II—III, 1948—1949, str. 240—243.

Ocena: Milko Kos, Urbarji Slovenskega Primorja. Viri za zgodovino Slovencev. Knjiga druga. Srednjeveški urbarji za Slovenijo. Zvezek drugi. I. del. V Ljubljani 1948. Zgodovinski časopis II—III, 1948—1949, str. 243—245.

1950:

Czörnigova etnografska statistika in njena metoda. Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovino in družbene vede I. Ljubljana 1950, str. 117—164.

Nekaj vprašanj iz dobe naseljevanja južnih Slovanov. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 23—126.

Novjša literatura o Samu in njeni problemi. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 151—169.

Seljačke bune u Sloveniji. Vojno-istoriski glasnik 1950, št. 4, str. 70—87.

Uvodne pripombe. V knjigi J. M. Trunk, Spomini. Celje 1950, str. 5—26.

Kako so v starih časih sodili čarovnicam. Naša žena IX, 1950, str. 121—123.

Tajniško poročilo za leto 1949. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 217—218.

Ocena: Angelos Baš in Branko Marušič, Stari Slovani v zgodovini. Ljubljana 1949. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 234—237.

Ocena: Josip Mal, Kontinuiteta slovenske karantanske kneževine. Celje 1949. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 237—241.

Ocena: Dragoslav Janković, Istorija države i prava naroda FNRJ. I. Rano-feudalne države jugoslovenskih naroda (do XII. veka). Beograd 1950. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 241—245.

1951:

O arheologiji in zgodovini. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 163—174.

Ob desetletnici Osvobodilne fronte. Koledar Družbe sv. Mohorja 1951. Str. 35—41.

K vprašanju karantanskega palatina. Slovenski poročevalec 30. VIII. 1951.

Tajniško poročilo za leto 1950. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 287—289.

Ocena: Hermann Braumüller, Geschichte Kärntens. Kärntner heimatkundliche Schriftenreihe. Geleitet von Dr. Gotbert Moro. Klagenfurt 1949. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 301—320.

Ocena: Wutte Martin, Zur Geschichte der Edlinger, der Kärntner Pfalzgrafen und des Herzogstuhles, Carinthia I 139, 1949, str. 13—48. Hermann Braumüller, Die Frage des Kärntner Pfalzgrafenamtes, prav tam 140, 150, str. 618—630. Eberhard Kranzmayer, Der Ortsname »Meilsberg« und seine Verwandten, prav tam 140, 150, str. 284—304. Jakob Kelemina, Kazaz, kosez, Slavistična re-

vija 3, 1950, str. 464—465. Paul Puntchart, Einige Ergänzungen zur kritischen Literatur über die bäuerliche Herzogseinsetzung in Kärnten, Zeitschrift der Savignystiftung f. Rechtsgesch., German. Abt. 65, 1947, str. 337—344. Anton Kovačič, Knežji kamen; Vojvodski stol; Najstarejša oblika ustoličevanja; Ogenj in voda v obredu umeščanja koroških vojvod; Svoboda 2, 1949, str. 10—12, str. 13—19; 3, 1950; str. 118—129, 280—293; 4, 1951, str. 82—86, 136—144. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 353—364.

Ocena: Ljudmil Hauptmann, Hrvatsko praplemstvo. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za zgodovino in družbene vede. Razprave I, Ljubljana 1950. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 374—375.

Ocena: Josip Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji. Zagreb 1950. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 378—379.

Ocena: Ferdo Čulinović, Seljačke bune u Hrvatskoj. Zagreb 1951. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 379—382.

Ocena: Ferdo Gestrin—Vasilij Melik, Slovenska zgodovina 1813—1914, Ljubljana 1950. Nastava istorije u srednjoj školi I, 1951, str. 160—163.

1952:

Ustoličevanje koroških vojvod in država karantanskih Slovencev. Dela Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede VII. Ljubljana 1952. 624 str.

Sodeloval pri publikaciji: Istra i Slovensko Primorje. Beograd 1952. Poglavlji Predožujsko doba, Revolucija 1848. i apsolutizam, str. 92—99. Izšlo tudi v slovenščini Slovensko Primorje in Istra, Beograd 1953. Poglavlji predmarčna doba, Revolucija 1848 in apsolutizam, str. 81—86.

Kmečki upori na Slovenskem. Kalendar Prešernove knjižnice 1952, str. 92—96.

Prilog kritici izveštaja Konstantina Porfirogeneta o doseljenju Hrvata. Historijski zbornik V, 1952, str. 1—56.

Zgodnji kapitalizem na Slovenskem v drugi polovici 18. stoletja. Zbornik Prešernove knjižnice 1952, str. 87—93.

Ob 60-letnici akademika Milka Kosa. Ljubljanski dnevnik 13. XII. 1952.

1953:

Sodeloval pri publikaciji: Zgodovina narodov Jugoslavije. Prva knjiga: Do začetka XVI. stoletja. Ljubljana, Dr-

žavna založba Slovenije 1953. 763 str. + 24 zemljevidov v prilogi. Ožja redakcija Bogo Grafenauer, Dušan Perović, Jaroslav Šidak. Lastni tekst str. 71—168, 273—283, 287—292, 305—306, 312—313, 328—333, 347—350, 469—470, 478, 707—715, 729—734, 742—749. Izšlo tudi v hrvaščini (Historija naroda Jugoslavije I, Zagreb 1953) in v srbsčini (Istorija naroda Jugoslavije I, Beograd 1953).

La historia de jugoslavioj popoloj. Jugoslavia kaj gijaj popoloj. Izd. Slovenia esperanto liga. Eldona sekcio. Ljubljana 1953, str. 83—110.

Pomen ustoličenja koroških vojvod v slovenski zgodovini in njegova problematika. Kronika I, 1953, str. 111—119.

Vprašanje konca Kocljeve vlade v Spodnji Panoniji. Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, str. 171—190.

Znanstveno delo Milka Kosa. Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, str. 9—19.

Bibliografski pregled dela Milka Kosa. Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, str. 19—29.

Zgodovina narodov Jugoslavije. Naši razgledi 14. III. 1953. (O konceptu izdaje pred izidom.)

Diskusija o »Istoriji naroda Jugoslavije«. Nova misao I, 1953, str. 782—796.

Ocena: M. Barada, Hrvatska diaspora i Avari. Starohrvatska Prosvjeta, III. ser., 2. sv., 1952. Historijski zbornik VI, 1953, str. 71—83.

1954:

Zgodovina slovenskega naroda. I. zvezek. Od naselitve do uveljavljenja frankovskega fevdalnega reda. Ljubljana, Kmečka knjiga 1954. 176 str.

Odgovor. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 174—176. (Polemika s Hauptmannom v zvezi z njegovim člankom o »Hrvatskem praplemstvu«.)

Pomen dela Franca Kosa v razvoju slovenskega zgodovinopisja. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 118—124.

Sodeloval pri publikaciji: Historijski atlas. Zagreb 1954 (karte za Slovenijo).

Slovenski kmet in revolucija 1848. Kalendar Kmečke knjige 1954, str. 73—77.

Veliki tolminski punt. Kronika II; 1954, str. 81—89.

Ob smrti dr. Dragotina Lončarja. Naši razgledi 7. VIII. 1954; Primorski dnevnik 10. VIII. 1954.

Oko diskusije o »Istoriji naroda Jugoslavije«. Nova misao II, 1954, str. 70—84.

Borba Slovencev za morje. Slovenski poročevalec 6. X. 1954 (objavila tudi Soča 30. X. 1954).

Ustoličevanje koroških vojvod. Svoboda 1954, št. 2, str. 51—64.

Ob 240-letnici velikega tolminskega punta. Tovariš 1954, št. 18, str. 384—385.

Tajniško poročilo za leto 1951. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 208—209.

Po prvem kongresu zgodovinarjev Jugoslavije. Ljudska pravica—Borba 25. V. 1954.

I. kongres zgodovinarjev FLR Jugoslavije (od 5. do 8. V. 1954 v Beogradu). Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 198—205.

Ocena: Celjski zbornik 1951. — Slovenj Gradec ob 700-letnici. — Slovenci ob Jadranu. — Istrski zgodovinski zbornik I. — Kostanjevica na Krki ob sedemstoletnici mestnega obstoja. — Ptujski zbornik. 1893—1953. — Mengeški zbornik. 1154—1954, I. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 220—225.

Ocena: Georg Stadtmüller, Geschichte Südosteuropas. München 1950. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 225—229.

Ocena: Josip Mal, Slovenska Karantanija in srednjeveška nemška država. Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za zgodovinske in družbene vede. Razprave II. Ljubljana 1953. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 253—258.

Ocena: Drugi Trubarjev zbornik. Ljubljana 1952. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 276—284.

1955:

Zgodovina slovenskega naroda. II. zvezek. Doba zrele fevdalne družbe od uveljavljenja frankovskega fevdalnega reda do začetka kmečkih uporov. Ljubljana, Kmečka knjiga 1955, 219 + 3 str.

Anti i Slaveni. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 118.

Arnulf. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 208.

Avari. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 250—253.

Beljak. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 429.

Bizantologija kod Slovenaca. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 612—613.

Blaznik Pavel. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 622.

Borovlje. Povijest. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 695.

Borut. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 697.

Slovenija in Slovenci. Zgodovina. Priročni leksikon. Ljubljana 1955, str. 637—641.

Uvodni pregled zgodovine ljubljanskega okoliša do naselitve Slovanov. Zgodovina Ljubljane. Prva knjiga: Geologija in arheologija. Ljubljana 1955, str. 211—221.

Vprašanja županov, »Hrvatov« in ustoličevanja koroških vojvod. Naša sodobnost III, 1955, str. 1125—1146.

Dvajset let razvoja slovenskega zgodovinijskega v luči druge izdaje Kosove. »Zgodovine Slovencev.« Naši razgledi 26. XI. 1955.

Kronološka vprašanja selitve Južnih Slovanov ob podatkih spisa Miracula s. Demetrii. Zbornik filozofske fakultete v Ljubljani II, 1955, str. 21—54.

Razmerje med Slovani in Obri do obleganja Carigrada (626) in njegove gospodarsko-družbene podlage. Zgodovinski časopis IX, 1955, str. 145—153.

Die Beziehungen der Slawen zu den Awaren und ihre wirtschaftlich-soziale Grundlagen bis zur Belagerung von Konstantinopel (626). X Congresso Internazionale di Scienze Storiche, Roma 4—11 Settembre 1955; vol. VI., Riassunto delle Comunicazioni. Firenze 1955, str. 174—178. Izšlo tudi v Atti del X Congresso Internazionale di Scienze Storiche, Roma 4—11 Settembre 1955. Roma 1957, str. 297—299.

Stara in nova vprašanja ob hrvatsko-slovenskem kmečkem uporu 1523. Zgodovinski časopis IX, 1955, str. 170—188.

Sklabarhontes = »gospodarji Slovanov« ali »slovanski knezi?« Zgodovinski časopis IX, 1955, str. 202—219.

Veliki tolminski kmečki punt. Pri-morski dnevnik 6. I. 1955, 11. I. 1955.

X. mednarodni kongres za zgodovinske vede. Rim od 4. do 11. septembra 1955. Naši razgledi 10. XII. 1955. Deseti mednarodni kongres istoričara. Naša stvarnost X, 1956, št. 1, str. 70—75.

IX. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Kopru in Piranu od 26. do 28. septembra 1955. Zgodovinski časopis IX, 1955, str. 223—227.

I. posvetovanje hrvatskih zgodovinarjev v Zagrebu od 25. do 27. XI. 1955. Zgodovinski časopis IX, 1955, str. 234—238.

1956:

Zgodovina slovenskega naroda. III. zvezek. Doba prve krize fevdalne družbe na Slovenskem od začetka kmečkih uporov do viška protestantskega giba-

nja. Ljubljana, Kmečka knjiga 1956. 176 str. + 1 zemljevid v prilogi.

Sodeloval pri publikaciji: **Izveštaj o I. kongresu istoričara FNR Jugoslavije.** Beograd 4.—8. V. 1954. Skopje, Savez istoriskih društava FNR Jugoslavije 1956, 119 str. Redakcija: Bogo Grafenauer uz saradnju Frana Zwittera i Dragoslava Jankovića.

Brežice. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 2, Zagreb 1956, str. 205.

Celovec. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 2, Zagreb 1956, str. 343—344.

Ob šestdesetletnici Jugoslovsanske socialnodemokratske stranke. Naši razgledi 25. VIII. 1956.

1957:

X. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Ravnah v dneih od 23. do 25. septembra 1957. Zgodovinski časopis X—XI, 1956—1957, str. 307—309.

IV. zborovanje avstrijskih zgodovinarjev in III. zborovanje avstrijskih arhivarjev v Celovcu od 17. do 22. septembra 1956. Zgodovinski časopis X—XI, 1956—1957, str. 309—311.

Ocena: Dix années d'historiographie Yugoslave 1945—1955. Ten years of Yugoslav historiography 1945—1955. Beograd 1955. Zgodovinski časopis X—XI, 1956—1957, str. 327—336.

Ocena: Milko Kos, Zgodovina Slovencev od naselitve do 15. stoletja. V Ljubljani 1955. Zgodovinski časopis X—XI, 1956—1957, str. 337—341.

1958:

Dopsch Alfons. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 60.

Einspieler Andrej. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 218.

Einspieler Lambert. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 218.

Feudalizem kod jugoslovenskih naroda. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 300—306, 311—312, 315—318.

Glavar Peter Pavel. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 473.

Gorazd. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 491.

Gospodstveno polje. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 510—511.

Grafenauer France. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 571.

Gregorić Ilija. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 620.

Grivec Fran. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 624.

Hauptmann Ljudmil. Enciklopedija Jugoslavije 3, Zagreb 1958, str. 665.

1959:

Sodeloval pri publikaciji: **Zgodovina narodov Jugoslavije. Druga knjiga:** Od začetka XVI. stoletja do konca XVIII. stoletja. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1959. 1212 str. + 14 zemljevidov v prilogi. Ožja redakcija Bogo Grafenauer, Branislav Đurđev, Jorjo Tadić. Redakcija cele knjige. Lastni tekst: str. 5—16, 253—299, 306—310, 328—335, 336—341, 382—392, 399—400, 405—406, 507—510, 558—567, 572—580, 581—582, 625—629, 635—636, 645—646, 725—746, 757—764, 807—817, 837, 842—843, 1175—1188, zemljevida št. 4 in 5. Izšlo tudi v hrvaščini (Historija naroda Jugoslavije II, Zagreb 1960) in v srbsčini (Istorija naroda Jugoslavije II, Beograd 1960). Poglavje Samouprava Beneške Slovenije je ponatisnjeno v publikaciji Slovenci v Italiji po drugi svetovni vojni, 1975, str. 104—109.

Hrvati u Karantaciji. Historijski zbornik XI—XII, 1958—1959, str. 207—231.

Vprašanje Hrvatske Krajine v Kvarneru. Zgodovinski časopis XII—XIII, 1958—1959, str. 254—260.

Gregor Čremošnik. Zgodovinski časopis XII—XIII, 1958—1959, str. 313—321.

Bibliografija (Gregorja Čremošnika). Zgodovinski časopis XII—XIII, 1958—1959, str. 321—325.

Ocena: Stjepan Antoljak, Hrvati u Karantaciji, Godišen sbornik 9, 1956, str. 15—38. Historijski zbornik XI—XII, 1958—1959, str. 313—319.

1960:

Struktura in tehnika zgodovinske vede. Uvod v študij zgodovine. Ljubljana, Univerzitetna založba 1960. 460 str. (Razmnoženo na rotaprint.) Reprint 1972.

Historiografija. Slovenija. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 13—15.

Hotimir. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 27.

Hrvati. Ime. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 37—38.

Humanizam kod Južnih Slavena. Slovenija. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 300—301.

Iirija, kraljevina. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 334.

Iirske provincije. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 337—338.

Jaksch August. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 450—451.

Janez Vetrinjski. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 457.

Jozefinizam kod Slovenaca. Enciklopedija Jugoslavije 4, Zagreb 1960, str. 549—550.

Samo. Slovenski biografski leksikon. 9. snopič. Ljubljana 1960, str. 196—197.

Povodom drugog sveska »Historije naroda Jugoslavije«. Beleške o nastajanju knjige. Historijski pregled VI, 1960, str. 157—180.

Zgodnjefevdalna družbena struktura jugoslovanskih narodov in njen postanek. Zgodovinski časopis XIV, 1960, str. 35—95.

Slovinci in francoska revolucija. Kmečki koledar za leto 1960, str. 123—128.

Die Gesellschaftsstruktur der Südslawen im Frühmittelalter. XIe Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm, 21—28 août 1960. Résumés des Communications. Izd. Comité International des Sciences Historiques. Zal. Almqvist & Wiksel. Göteborg — Stockholm — Uppsala, 1960, str. 96—97.

XI. zborovanje slovenskih zgodovinarjev v Murski Soboti ob štiridesletnici Komunistične partije Jugoslavije (od 28. do 30. septembra 1959). Zgodovinski časopis XIV, 1960, str. 226—229.

XI. mednarodni kongres zgodovinskih ved, Stockholm, 21.—28. avgust 1960. Zgodovinski časopis XIV, 1960, str. 233—239.

XI. mednarodni kongres za zgodovinske vede, Stockholm od 21. do 28. avgusta 1960. Naši razgledi 12. XI. 1960.

Ocena: Zbornik ob 900-letnici Kranja. Delo 5. XI. 1960.

1961:

Zgodovina slovenskega naroda. IV. zvezek. Dobačasne obnovitve fevdalnega reda pod okriljem absolutne vlade vladarja ter nastajanja velikih premoženj od protireformacije do srede XVIII. stoletja. Ljubljana, Glavna zadržna zveza, oddelek za tisk in propagando 1961. 137 str. + 2 zemljevida.

Predgovor. Prekmurški Slovenci v zgodovini. Ur. Bogo Grafenauer. Murska Sobota 1961, str. 5—6; uredniški opombi str. 108 in 129.

O turški oblasti in nastanku drobne zemljiške posesti v Prekmurju. Prekmurški Slovenci v zgodovini. Murska Sobota 1961, str. 79—90 + 1 zemljevid v prilogi.

Ocena: Jakob Unrest, Österreichische Chronik. Herausgegeben von Karl Grossmann. Monumenta Germaniae historica. Scriptores rerum Germanicarum. N. S. T. XI. Weimar 1957. Magda Roscher, Eine Rechtfertigungsschrift des Abten Johann von Viktring an das Cistercienser Generalkapitel (1489). Archiv für vaterländische Geschichte und Topographie, 48. Bd., Klagenfurt 1956. Zgodovinski časopis XV, 1961, str. 217—218.

Ocena: Gottbert Moro. Die Kärntner Chronik des Paracelsus. Kärntner Museumsschriften V. Klagenfurt 1955. Wilhelm Neumann, Michael Gothard Christalnick. Kärntens Beitrag zur Geschichtsschreibung des Humanismus. Kärntner Museumsschriften XIII, Klagenfurt 1956. Wilhelm Neumann, Wirklichkeit und Idee des »windischen« Erzherzogtums Kärnten. Das Kärntner Landesbewusstsein und die österreichischen Freiheitsbriefe (Privilegium maius). Südostdeutsches Archiv III, 1961. Zgodovinski časopis XV, 1961, str. 219—223.

Ocena: Atlas zur Geschichte der deutschen Ostsiedlung. Bearbeitet von Wilfried Krallert unter Mitarbeit von Walter Kuhn und Ernst Schwarz. Bielefeld-Berlin-Hannover, 1958. Zgodovinski časopis XV, 1961, str. 228—229.

1962:

Zgodovina slovenskega naroda. V. zvezek. Doba hitrega razkranjanja fevdalne organizacije, razvoja manufakturne in začetkov industrijske proizvodnje od srede XVIII. do srede XIX. stoletja. Ljubljana, Glavna zadržna zveza, oddelek za tisk in propagando 1962. 206 str. + 1 zemljevid.

Kmečki upori na Slovenskem. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1962, 488 str. + 2 zemljevida + 16 slik v prilogi.

Sodeloval pri publikaciji: Ljubljana. Podobe iz njene zgodovine. Ljubljana, Kronika 1962, 128 str. Podlaga za tekst str. 8—28. — Ponatis z italijanskim in nemškim prevodom ter z novimi ilustracijami. Ljubljana 1965. Podlaga za tekst str. 8—52.

Kacijanar Ivan. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 167.

Kanalska dolina. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 186.

Karantanija. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 202.

Karlo Veliki. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 215.

Kaspret Anton. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 221.

Koruška. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 321.

Koruški Slovenci. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 324—327.

Kos Franc. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 328—329.

Kos Milko. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 329—330.

Kosezi. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 332—333.

Krnski grad. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 426.

Langobardi. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 469—470.

Peter Zrinski in podložniki marca 1670. Jugoslovenski istorijski časopis I/1, 1962, str. 63—68.

Tipologija kmečkih uporov in ljudskih vstaj pri jugoslovanskih narodih od XV. do konca XVIII. stoletja. Jugoslovenski istorijski časopis I/2, 1962, str. 3—22.

Deset let proučevanja ustoličevanja koroških vojvod, kosezov in države karantanskih Slovencev. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 176—209.

Nekaj popravkov. Naša sodobnost X, 1962, str. 166—168. (Diskusija z V. Melikom o nekaterih vprašanjih slovenske zgodovine 16. stoletja).

Replika. Naša sodobnost X, 1962, str. 572—574. (Odgovor V. Meliku.)

Dve intervenciji v diskusiji na XI. mednarodnem kongresu zgodovinskih ved: XIe Congrès International des Sciences Historiques, Stockholm, 21—28 août 1960. Actes du Congrès. Izd. Almqvist & Wiksel. Göteborg — Stockholm — Uppsala, 1962, str. 113 in 100—101 (slab izvleček; gl. Zgodovinski časopis XIV, 1960, str. 93—95, popoln tekst).

Ob sedemdesetletnici Milka Kosa. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 171—172.

Bibliografski pregled dela Milka Kosa (1953—1962). Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 172—175.

Sestanek jugoslovanskih in sovjetskih zgodovinarjev v Beogradu, 19.—22. XII. 1961. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 236—238.

1963:

Razvoj in struktura države karantanskih Slovanov od VII. do IX. stoletja. Jugoslovenski istorijski časopis II/3, 1963, str. 19—30.

Zgodovina ljubljanskega prostora pred naselitvijo Slovencev. Kronika XI, 1963, str. 86—94.

Ljubljana v srednjem veku. Kronika XI, 1963, str. 129—139.

Cotsetlas = kosezi? Sodobnost XI, 1963, str. 1147—1150. (K članku J. Stanonika »Še o kosezih« v Sodobnosti).

Ob 1100-letnici slovanske rokopisne knjige. Zgodovinski časopis XVII, 1963, str. 171—195.

Heirich Felix Schmid. (14. VIII. 1896 do 6. II. 1963.) Zgodovinski časopis XVII, 1963, str. 255—256.

Franc Grivec. Zgodovinski časopis XVII, 1963, str. 259—260.

Ocena: Vsemirnaja istorija, tom III. Moskva 1957. Jugoslovenski istorijski časopis II/1, 1963, str. 106—118.

Ocena: Seljačka buna 1573. godine u Hrvatskoj. Povodom knjige Ju. V. Bromleja, Krestjanskoe vostanie 1573 goda v Horvatii, Moskva 1959. Jugoslovenski istorijski časopis II/2, 1963, str. 82—87. (Ocena drugega dela knjige).

Ocena: Vizantijski izvori za istoriju naroda Jugoslavije. Tom I, Beograd 1955; Tom II, Beograd 1959. Jugoslovenski istorijski časopis II/3, 1963, str. 105—113.

1964:

Zgodovina slovenskega naroda. I. zvezek. Od neselitve do uveljavljenja frankovskega fevdalnega reda (z uvodnim pregledom zgodovine slovenskega ozemlja do naselitve alpskih Slovanov). Druga, predelana in dopolnjena izdaja. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1964. 430 + II str.

Sodeloval pri publikaciji: **University of Ljubljana.** Some informations. Ljubljana, University Press 1964. The development of academic activity and of the higher education in Ljubljana, str. 18—21. (Izšlo tudi v ruščini.)

Slaveni. Enciklopedija Leksikografskog zavoda 7, Zagreb 1964, str. 46—47.

Slovenci. Ime, Historija. Enciklopedija Leksikografskog zavoda 7, Zagreb 1964, str. 58—62.

Razvoj i struktura države karantanskih Slavena od VII do IX stoleća. Historijski zbornik XVII, 1964, str. 213—225.

Pomembnejši novi rezultati v starejši zgodovini jugoslovanskih narodov. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 191—218.

Slovanski naselitveni valovi na Balkanski polotok. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 219—227.

Pripomba k objavi. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 236—238. (Pripombe k objavi članka Gregorja Čremošnika Zadnja raziskovanja o bosanskih bogomilih iz leta 1952.)

Mednarodna znanstvena konferenca o Velikomoravski državi in bizantinskem poslanstvu (Brno-Nitra). Jugoslovanski istorijski časopis III/1, 1964, str. 139—145.

Ljudmil Hauptmann osemdesetletnik. Naši razgledi 7. III. 1964.

Ocena: Istorija Jugoslavii, v dveh tomah. Tom I, Moskva 1963. Jugoslovanski istorijski časopis III/2, 1964, str. 89—98.

1965:

Zgodovina slovenskega naroda. II. zvezek. Doba zrele fevdalne družbe od uveljavljanja frankovskega fevdalnega reda do začetka kmečkih uporov. Druga, popravljena in delno dopolnjena izdaja. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1965. 450 + II str.

Sodeloval pri publikaciji: Historiographie Yougoslave 1955—1965. Beograd, Savez istorijskih društava Jugoslavije, 1965. Poglavlja: Les grandes synthèses et les questions communes, str. 13—22; Moyen age. Slovénie, str. 41—61; La Slovénie du XVIe au XIXe siècle, str. 171—188; La renaissance nationale de la Slovénie jusqu'à 1914, str. 328—344; Organisation de la recherche scientifique, str. 501—503. Član redakcije.

Zgodovina v publikacijah DZS. Dvajset let Državne založbe Slovenije. Ljubljana 1965, str. 81—102.

Protokoll über das Kolloquium am 25. 5. 1965 mit Herrn Prof. Dr. Bogo Grafenauer über das Themenkreis »Die Kärntner Herzogseinsetzung und die Edlingerfrage«, v Abt. für osteuropäische Geschichte filozofske fakultete u niverze v Münstru (avtoriziran zapisnik predavanja). (Münster 1965), 15 str., ciklostirano.

Mal Josip. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 2.

Modest. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 148.

Možberk. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 170—171.

Njemačko-jugoslavenski odnosi. 1. Politički odnosi do XIX st. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 325—331.

Ptujska krajina. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 644—645.

Problemi metodologije istorijskih nauka u svetlu nekoliko novih radova o metodologiji istorije. Jugoslovanski istorijski časopis IV/1, 1965, str. 41—68.

Italijanski srednješolski učbeniki in problemi zgodovine jugoslovanskih narodov. Jugoslovanski istorijski časopis IV/2, 1965, str. 61—72.

Urban Jarnik. Koroški koledar 1965, str. 78—80.

Ustoličevanje koroških vojvod. Ob petstopenedeseti obletnici zadnjega ustoličenja. Koroški koledar 1965, str. 81—87.

Prve slovenske tiskane besede. Ob štiristopenedesetletnici gesel kmečkih upornikov (1515). Naši razgledi 27. III. 1965.

Odgovor tovarišu Lojzetu Udetu o ZČ XVIII. Naši razgledi 25. XII. 1965, (v zvezi z objavo Slobodnikovega dopisa v Zgodovinskem časopisu).

Akademik Fran Zwitter šestdesetletnik. Naši razgledi 6. XI. 1965.

1966:

Die ethnische Gliederung und geschichtliche Rolle der westlichen Südslawen im Mittelalter. Bericht für den I. Balkanologischen Kongress in Sofija, vom 26. VIII. — 1. IX. 1966 (ungekürzte Fassung). Ljubljana, Filozofska fakulteta 1966. 64 str.

Die Völker Jugoslawiens. Sestavni del referata Les peuples de l'Europe du Sud-Est et leur role dans l'Histoire (Byzance et les peuples du Sud-Est Européen). Rapport pour la séance plénière. V: Ier Congrès International d'Etudes Balkaniques et Sud-Est Européennes. Association Internationale d'Etudes du Sud-Est Européen. Sofia 1966, str. 44—62. Izšlo v Actes du premier Congrès international des études Balkaniques et Sud-Est Européennes. III, Sofia 1969, str. 37—49. V isti publikaciji tekst intervencij v diskusiji, str. 260—261, 309, 349.

Grossmähren, Unterpannonien und Karantanien. V zborniku Das Grossmährische Reich. Tagung der wissenschaftlichen Konferenz des Archäologischen Instituts der Tschechoslowakischen Akademie der Wissenschaften, Brno—Nitra 1.—4. X. 1965. Praha 1966, str. 377—389.

Vprašanje srednjeveške etnične strukture prostora jugoslovanskih narodov in njenega razvoja. 1. Terminologija in vsebina pojmov. Zgodovinski

časopis XIX—XX, 1965—1966, str. 103—114. Pitanje srednjovekovne etničke strukture prostora jugoslovenskih naroda i njenog razvoja. 1. Terminologija i sadržina pojmova. Jugoslovenski istorijski časopis V/1—2, 1966, str. 5—36 + 3 zemljevidi.

Slovensko-nemška borba za srednje Podonavje v 9. stoletju. Konfrontacija dosedanjih rešitev z novimi viri in teorijami. Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede V (Hauptmannov zbornik), 1966, str. 37—76.

Četrty kongres zgodovinarjev Jugoslavije. Troje področij starejše zgodovine. Naši razgledi 15. I. 1966.

Osvobodilna fronta — dedič svobodoljubnih in naprednih gibanj v zgodovini slovenskega naroda. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja VI, 1966, str. 225—231; izvleček so objavili Naši razgledi 14. V. 1966; del članka pod naslovom OF kot dedič svobodoljubnih in naprednih gibanj v naši zgodovini, Borec XXIII, 1971, str. 405—405.

Akademik Ivan Grafenauer. Koroški koledar 1966, str. 46—50. (Podpis Lojze Serajnik.)

Ob osemdesetletnici Ljudmila Hauptmanna. Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede, V (Hauptmannov zbornik), 1966, str. 3—9.

Bibliografski pregled dela Ljudmila Hauptmanna. Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede, V (Hauptmannov zbornik), 1966, str. 11—15.

Ob šestdesetletnici Frana Zwitterja (24. X. 1905 — 24. X. 1955). Zgodovinski časopis XIX—XX, 1965—1966, str. 7—14.

Bibliografija Frana Zwitterja. Zgodovinski časopis XIX—XX, 1965—1966, str. 15—21.

Pismo uredniku. Sodobnost XIV, 1966, str. 353—356. (K Šašljevi oceni prvega zvezka Zgodovine slovenskega naroda).

1967:

Pripombe k »dvema torzoma« (= nedokončanima deloma) o srednjeveški hrvatski zgodovini. Historijski zbornik XIX—XX, 1966—1967, str. 517—532. (Pregled rešenih in ugotovitev odprtih vprašanj v zvezi s tako imenovano »pacta conventa«.)

Etnična struktura in zgodovinski pomen jugoslovenskih narodov v srednjem veku. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 7—48.

Od kdaj je pačenje dejstev »evolucionistički smjer«? Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 225—227. (Polemika z Mandićem.)

Postscriptum. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 228—229. (Odgovor Mandiću.)

O zajednici naroda i narodnosti Jugoslavije. Encyclopaedia moderna 67, 3-4, str. 74—76. (Odgovori na vprašanja v zvezi s Šidakovo razpravo »Jugoslavenska ideja u hrvatskoj politici do I svjetskog rata«.)

Nova faza u radu na ediciji »Enciklopedija našeg vremena«. Prijedlog o radu na poglavlju »Historija«. Encyclopaedia moderna 67, 5-6, str. 152—153.

Intervencije v diskusiji na znanstvenem posvetovanju »Ob 50. obletnici oktobrske revolucije in ob 30. obletnici ustanovnega kongresa Komunistične partije Slovenije«. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja VII, 1967, str. 263—265, 269, 454—455, 463.

Nikola Radojčić (29. VIII. 1882—12. XI. 1964). Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 231—233.

Josip Korošec. 13. X. 1909—11. III. 1966. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 238—240.

Bibliografija znanstvenega dela Josipa Korošca. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 240—246.

Anton Melik. 1. I. 1890—8. VI. 1966. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 246—249.

1968:

Poglavitne poteze slovenskega zgodovinskega razvoja in položaja. I. Karantanija in njena dvakratna vloga v oblikovanju slovenske narodne zavesti. Kronika XVI, 1968, str. 129—136.

Der Brief Hadrians II. an die slavische Fürsten: echt, verfälscht oder Fälschung? Cyrillo-Methodianische Fragen, Slavische Philologie und Altertumskunde. Acta Congressus historiae Slavicae Salisburgensis in memoriam SS. Cyrilli et Methodii anno 1963 celebrati. Wiesbaden 1968, str. 63—77.

Seljačke bune. Slovenija. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 178—180.

Slovenci. Opseg slovenske etničke i nacionalne cjeline. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 229—232.

Slovenci. II. Historija. 2. Razdoblje od naseljavanja Slovenaca do 1918. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 235—257.

Slovenija. VII. Ekonomika. 1. Privredni razvoj od 1800 do 1918. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 353—363.

Josip Klemenc. 4. III. 1898—28. IX. 1967. Zgodovinski časopis XXII, 1968, št. 1-2, str. 135—137. (Izšlo tudi v Jugoslovanski istorijski časopis VII/1-2, 1968, str. 184—186.)

Bibliografija dela dr. Josipa Klemenca. Zgodovinski časopis XXII, 1968, št. 1-2, str. 137—141.

Ljudmil Hauptmann (Gradec, 5. II. 1884 — Zagreb, 20. IV. 1968). Zgodovinski časopis XXII, 1968, št. 3-4, str. 311—312.

Ocena: Relja Novaković, Gavro Škrivanić, Vladimir Stojančević, Željko Škalamera: Školski istorijski atlas. Kartografski radovi Željko Škalamera. Beograd 1965. — Zgodovinski atlas. urednik Zvonimir Dugački. Uredniški odbor Josip Lucić, Olga Salzer, Josip Kampuš in Ferdo Gestrin. Tehnični urednik Josip Zoričić. II. dopolnjena izdaja. Slovenski prevod opravil Tomaž Weber. Zagreb 1968. Zgodovinski časopis XXII, 1968, št. 3-4, str. 315—333.

Ocena: »Zgodovina človeštva« v slovensčini. Prva knjiga, prvi zvezek: Jacqueta Hawkes, Prazgodovina, DZS, Ljubljana 1967. Naši razgledi 27. I. 1968.

Se o »Zgodovini človeštva«. K pismu Mitje Brodarja o prvem zvezku. Naši razgledi 21. IX. 1968.

1969:

Sodeloval pri publikaciji: **Petdeset let slovske univerze v Ljubljani.** 1919—1969. Ljubljana, Univerza 1969. Poglavlja: Življenje univerze od 1945 do 1969, str. 143—168 (popravki Tribuna XIX, 1969, št. 3, 22. XII. 1969); Filozofska fakulteta, str. 195—198; Zgodovina, str. 218—222; Arheologija, str. 227—228.

Die Kontinuitätsfragen in der Geschichte des altkarantanschen Raumes. Alpes Orientales V. Dela Slovenske akademije znanosti in umetnosti 24, 1969, str. 55—85 + 3 zemljevidi.

Zgodovinarjeva paralegomena k novi izdaji Freisinskih spomenikov. Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta 5, 1969, str. 148—172.

Proces doseljavanja Slovena na zapadni Balkan i u Istočne Alpe. Simpozijum Predslavenski etnički elementi na Balkanu u etnogenezi Južnih Slovena održan 24.—26. oktobra 1968. u Mostaru. Posebna izdanja Akademije nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, knj. 12, 1969, str. 29—55, 124—125.

Metodologija najnovije zgodovine. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja VIII—IX, 1968—1969, str. 207—216, 217—219.

Ljudmil Hauptmann. Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti 19, 1968. Ljubljana 1969, str. 51—62.

1970:

Sodeloval pri publikaciji: **Gospodarstva in družbena zgodovina Slovencev.** Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek. Agrarno gospodarstvo. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Državna založba Slovenije 1970. XVII + 652 str. Ožja redakcija: Pavle Blaznik, Bogo Grafenauer, Sergij Vilfan. Poglavlja: 1. Viri in literatura, str. 3—24; 2/IV. Populacija in agrarno prebivalstvo od srede 18. stoletja do druge svetovne vojne, str. 99—127; Orodje in načini: 8. Uvod, 9. Poljedelsko orodje, 10. Urbanizacija zemljišča, 11. Poljedelski obdelovalni načini, str. 199—250; 21. Nabiralništvo, str. 465—467; 28. Gospodarski obrat kmetije, str. 619—651 (k temu 9 zemljevidov v prilogi in 22 strani dokumentarnih ilustracij v prilogi).

Slovenska Koroška v diplomatski igri leta 1919. (Vprašanje jugoslovansko-avstrijske meje na pariški mirovni konferenci). Koroški plebiscit. Ljubljana 1970, str. 295—378 + 6 zemljevidov v prilogi.

Typologie des révoltes paysannes et des soulèvements populaires chez les peuples yougoslaves du XVe à la fin du XVIIIe siècle. Acta Iugoslaviae historica 1, 1970, str. 59—84.

Povodom izdanja **Sabranih djela Georgija Ostrogorskog.** Istorijski zapisi XXIII, knj. XXVII, 1970, str. 411—414.

Problemi in naloge slovenskega zgodovinskega v zvezi z obdobjem do 1918. Prispevki za zgodovino delavskega gibanja X, 1970, str. 193—202.

Ptuj v srednjem veku. Zgodovinski časopis XXIV, 1970, št. 3-4, str. 157—175.

Pol stoletja po plebiscitu na Koroškem. Naši razgledi 9. X. 1970.

Kmečki upori na Slovenskem. Prešernov koledar 1970, str. 101—113.

»Odgovori pred mikrofonom«. Prostor in čas II, 1970, str. 514—517. (Iz oddaje RTV »Naši znanstveniki pred mikrofonom«.)

Ocena: Ustoličevanje koroških vojvod in vojvodski prestol. Joseph Felician, The Genesis of the Contractual Theory and the Instalation of the Du-

kes of Carinthia. Celovec 1967. Gotbert Moro, Zur Zeitstellung und Bedeutung des Kärntner Herzogstuhles. Sonderdruck aus Mundart und Geschichte. Studien zur österreichisch-bairischen Dialektkunde, Bd. 4. Wien 1967, str. 95—110. Neue Arbeiten über den Kärntner Herzogstuhl. Sonderdruck aus Carinthia I, 157. Jahrgang, Heft 3/4. Klagenfurt 1967, str. 420—468. Ulrich Steinmann, Die älteste Zeremonie der Herzogseinsetzung und ihre Umgestaltung durch die Habsburger. Carinthia I, 157, str. 469—497. Zgodovinski časopis XXIV, 1970, št. 1-2, str. 112—122.

Ocena: Edvard Kardelj (Sperans), Razvoj slovenskega narodnega vprašanja. Ljubljana 1970. Tretja predelana in dopolnjena izdaja. Zgodovinski časopis XXIV, 1970, št. 3-4, str. 312—333.

1971:

Koroški Slovenci v zgodovini slovenske narodne skupnosti. Koroška in koroški Slovenci. Maribor 1971, str. 92—152. Odlomek te razprave je izšel pod naslovom Ustoličenje koroških vojvod v Slovenskem koledarju 1972 (Koledar za Slovence po svetu), Ljubljana 1971, str. 97—102.

Karantansko obdobje slovenske zgodovine. V vodniku »Razstava: zgodnji srednji vek Slovenije«, Ljubljana 1971. Ciklostil, str. 1—5.

Štirje veliki kmečki upori na Slovenskem. Od kmečkih uporov do slovenske državnosti. Maribor 1971, str. 17—34.

Mesto kmečkih uporov v slovenski zgodovini. — VII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture 1971, 20 str. (ciklostil).

Naselitev Slovanov v Vzhodnih Alpah in vprašanje kontinuitete. Arheološki vestnik XXI-XXII, 1970—1971, str. 17—32.

Bilješke uz dvije diskusije u HZ XXI-XXII. Historijski zbornik XXIII-XXIV, 1970—1971, str. 443—449.

Poglavitne poteze slovenskega zgodovinskega razvoja in položaja. II. Mesto kmečkih uporov v slovenski zgodovini. Kronika XIX, 1971, str. 129—136.

O pokristjanjevanju Slovencev — »Nova luč« ali »tavanje v temi«? Prostor in čas III, 1971, str. 190—191.

Sunt certi denique fines! Na rob pisanju dr. Kolariča. Prostor in čas III, 1971, str. 685—687.

Stranke političke. Slovenija. Razdoblje do 1918. Enciklopedija Jugoslavije 8, Zagreb 1971, str. 183—186.

Štajerska. Enciklopedija Jugoslavije 8, Zagreb 1971, str. 263—264.

Uskoci u Sloveniji. Enciklopedija Jugoslavije 8, Zagreb 1971, str. 437—438.

Velikovec. Enciklopedija Jugoslavije 8, Zagreb 1971, str. 476.

Zwitter Fran. Enciklopedija Jugoslavije 8, Zagreb 1971, str. 638.

Dr. Maks Miklavčič. In memoriam. Naši razgledi 27. VIII. 1971.

Peti kongres zgodovinarjev Jugoslavije (Ohrid, 5. do 7. septembra 1969). Zgodovinski časopis XXV, 1971, str. 115—117.

Ocena: Claudia Cromer, Die Vereinigten Staaten von Amerika und die Frage Kärntens 1918—1920. Klagenfurt 1970. Aus Forschung und Kunst, Bd. 7, urednik G. Moro. Zgodovinski časopis XXV, 1971, št. 3-4, str. 319—328.

Ocena: Wilhelm Neumann, Abwehrkampf und Volksabstimmung in Kärnten 1918—1920. Klagenfurt 1970. Zgodovinski časopis XXV, 1971, št. 3-4, str. 328—331.

1972:

Kolonizacijska in teritorialna zgodovina Slovenskega Primorja. VIII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Ljubljana 1972, str. 255—271.

Brežice in kmečki upori med legendo in zgodovino. Letno poročilo gimnazije Brežice 1971—1972, Krško 1972, str. 7—14.

Teorija in praksa ljudskih štetij na Koroškem. Delo 2. XII. 1972.

Upor hrvatskih in slovenskih kmetov leta 1573. Prešernov koledar 1972, str. 57—67.

Die Nutzlosigkeit des Disputes — Ein Mythos. Thesen zur Sprachsituation Klagenfurts im 19. Jahrhundert. Kärntner Tageszeitung 11. II. 1972. (Polemika z dr. Wilhelmom Neumannom.)

Flucht ins Dickicht vor der Diskussion. Kärntner Tageszeitung 11. V. 1972. (Nadaljevanje polemike z dr. W. Neumannom.)

V spomin Milka Kosa (12. XII. 1892—24. III. 1972). Kronika XX, 1972, str. 1—2.

Bibliografski pregled dela Milka Kosa 1963—1972. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 10—12.

Dr. Maks Miklavčič. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 149—152.

Bibliografija zgodovinskih spisov (dr. Maksa Miklavčiča). Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 149—155.

1973:

Sodeloval pri publikaciji: Ivan Grafenauer, *Kratka zgodovina starejšega slovenskega slovstva*. Celje, Mohorjeva družba 1973, 317 str. Izdajo knjige oskrbel Bogo Grafenauer in napisal poglavja: Ob »kratki zgodovini starejšega slovenskega slovstva«, str. 5—9; Ivan Grafenauer, *Življenje in delo*, str. 225—291; Seznam spisov Ivana Grafenauerja, str. 292—309.

Teritorialni in kolonizacijski razvoj od Karantanije do etnično razdeljene Koroške. IX. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. 2.—14. julij 1973, Predavanja. Ljubljana 1973, str. 1—12 v dodatku.

Pomen Karantanije v oblikovanju zgodnjerednjeveške skupnosti alpskih in panonskih Slovanov in v njihovem kulturnem življenju 9. in 10. stol. Koroški kulturni dnevi, Zbornik predavanj I, Maribor 1973, str. 5—17.

Uvodna beseda (z Jankom Pleterškim). Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem, Ljubljana 1973, str. 3—4.

Ob dvajsetletnici »Kronike«. Kronika XXI, 1973, str. 39—40.

Razvoj programa slovenskih kmečkih uporov od 1473 do 1573. Situla 13, Kmečki punti na Slovenskem. Razprave in katalog dokumentov. Ljubljana 1973, str. 5—28. Izšlo tudi v *Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem*, Ljubljana 1973, str. 5—29 in v *Radovi 5*, Zagreb 1973, str. 165—191 (hrvaški prevod).

Kmečki upori na Slovenskem do 18. stoletja. Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci 5, 1973, str. 19—36.

Problematika slovenskih kmečkih uporov. Delo 9. junija 1973.

Slovenski kmečki upori v 15. in 16. stoletju. Mohorjev koledar 1973, str. 99—107.

Časovni pregled kmečkih uporov na Slovenskem. Prešernov koledar 1973 str. 30—32. (Nekoliko izpopolnjeno v *Situla 13*, 1973, str. 28—34).

Velika pobuda za študij starejše zgodovine jugoslovanskih narodov. In memoriam Milko Kos (1892—1972). Jugoslovanski istorijski časopis XII/1-2, 1973, str. 79—86.

Milko Kos. Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti 23, 1972. Ljubljana 1973, str. 87—95.

In memoriam. Akademiker Milko Kos. Bulletin Scientifique, Section B, Sciences humaines, 8, 1972, str. 237.

1974:

Zgodovina slovenskega naroda. V. zvezek. Začetki slovenskega narodnega prebujenja v obdobju manufakturne in začetkov industrijske proizvodnje ter razkroja fevdalnih organizacijskih oblik med sredo XVIII. in sredo XIX. stoletja. 2. delno predelana in dopolnjena izdaja. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1974, 330 str.

Boj za staro pravdo v 15. in 16. stoletju na Slovenskem. Slovenski kmečki upor 1515 in hrvaško-slovenski kmečki upor 1572/73 s posebnim ozirom na razvoj programa slovenskih puntarjev med 1473 in 1573. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1974, 336 str.

Problematika slovenskih kmečkih uporov v sodobni historiografski osvetlitvi. Kmečki upori v slovenski umetnosti. Zbornik razprav. Ljubljana Slovenska matica 1974, str. 9—22.

Vprašanje razmerja mesta in podeželja (»vasi«) v zgodovini narodov Jugoslavije. Kronika XXII, 1974, str. 145—155. Pitanje odnosa grada i sela u istoriji naroda Jugoslavije. Jugoslovanski istorijski časopis XII/1-2, 1973, str. 5—22 (ne povsem precizen prevod).

Skupaj s Franom Zwitterjem: Znanstveno zborovanje ob štiristoletnici hrvaško-slovenskega kmečkega upora v Stubiških Toplicah, 6.—9. II. 1973. Zgodovinski časopis XXVIII, 1974, št. 3-4, str. 384—385.

Novo o puntih. Delo 11. VI. 1974.

Upor ne le puntarija. Ljubljanski dnevnik 1. VI. 1974.

Kmečki upor v očeh fevdalca. Nedeljski dnevnik 9. VI. 1974.

Oslobađanje od gradanske istoriografije nije ni jednostavno ni lako. Politika 13. IV. 1974.

1975:

Sodeloval pri publikaciji: **The Historiography of Yugoslavia 1965—1975.** Beograd 1975. Poglavlja: Problems of Methodology, General Synthesis and Common Questions, str. 13—21; The Slovenes in the Middle Ages, str. 39—51; The Slovenes 1500—1848, str. 160—169; The Slovenes 1848—1914, str. 286—297. Član redakcije.

Zgodovinarjevo raziskovanje dokumentacije. Jugoslovanski istorijski časopis XIV/1-2, 1975, str. 5—10.

Na rob novi fevdalni »teoriji« o vzrokih hrvaško-slovenskega kmečkega upora 1572—73. Naši razgledi 21. II.

1975. (Polemika z Nado Klaič in Vladom Habjanom.)

Še o vzrokih upora 1572—73. Replika na obrambo fevdalne dogodkovno-zgodovinske razlage hrvaško-slovenskega kmečkega upora 1572—73. Naši razgledi 4. IV. 1975. (Polemika z Nado Klaič.)

Ne več o puntu — le še pripomba o etiki znanstvenega dela. Naši razgledi 23. V. 1975. (Nadaljevanje polemike z Nado Klaič.)

Ob osemdesetletnici Josipa Žontarja. Kronika 23, 1975, str. 180—182.

V spomin Milka Kosa. (Gorica 12. XII. 1892 — Ljubljana 24. III. 1972). Onomastica Jugoslavica 5, 1975, str. 163—166.

Akademik Fran Zwitter. Sedemdesetletnica. Naši razgledi 21. XI. 1975.

Dušan Kermavner. Ljubljana 7. XII. 1903—11. VI. 1975. Zgodovinski časopis XXIX, 1975, št. 1-2, str. 149—154.

Dušan Kermavner (7. XII. 1903—11. VI. 1975). Jugoslovanski istorijski časopis XIV/1-2, 1975, str. 247—249.

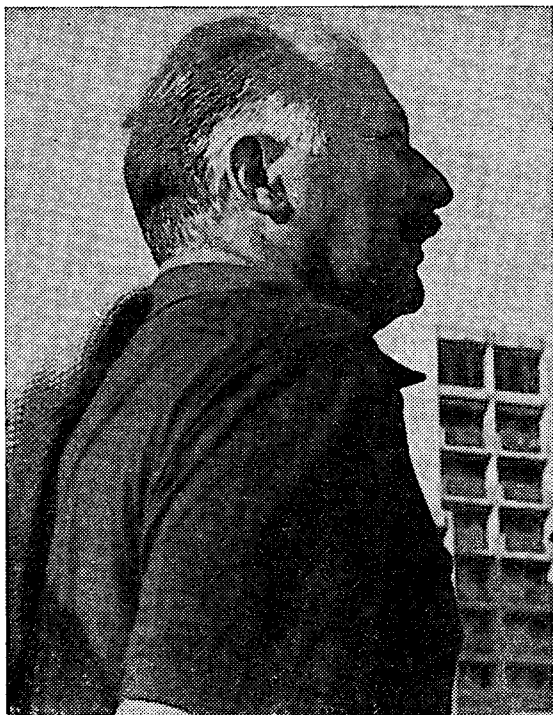
1976:

Sodeloval pri publikaciji: Svetovna zgodovina od začetkov do danes. Ljubljana, Cankarjeva založba 1976, 688 str. Poglavlje: Temeljni pojmi o zgodovini, str. XIII—LXII.

Ista zgodovinska mitologija. Kaj pravzaprav proslavljajo s »tisočletnico« Koroške? Delo 5. VI. 1976 (sobotna priloga).

Olga Janša-Zorn

FERDO GESTRIN — ŠESTDESETLETNIK

Ferdo Gestrin je bil rojen 8. oktobra 1916 v Ljubljani kot sin krojaškega mojstra. Njegova mladost ni bila lahka, saj se je zaradi razmer v družini moral zelo zgodaj začeti sam preživljati. Samo njegovi izredni volji in upornosti je pripisati, da je šel študirat, to se pravi, da je šel v višjo gimnazijo (na Poljanah), maturiral (1935) in se vpisal na univerzo. Morebiti se imamo zahvaliti samo težkim razmeram, v katerih je živel, da se je vpisal na filozofsko fakulteto in na zgodovino. Drugače bi se najbrž odločil za medicino. Takrat so bili na zgodovini profesorji Milko Kos, Nikola Radojčić in Balduin Saria, vsi že danes pokojni, Fran Zwitter pa je proti koncu Gestrinovega študija začel kot docent. Gestrin je diplomiral junija 1940. Vojna ga je zajela, ko je služil vojaški rok, ga vrgla v vojno ujetništvo v Nemčijo, odkoder se je vrnil v Ljubljano in se tu, ob delu za Osvobodilno fronto, preživljal z raznimi priložnostnimi zaposlitvami, okupator pa ga je poslal tudi na prisilno delo.

Po osvoboditvi je bil Gestrin najprej profesor na dveh ljubljanskih gimnazijah in na učiteljsču, v letih 1954—1959 pa inšpektor za zgodovino na

svetu za šolstvo LRS. V ta čas spada začetek njegovega znanstvenega dela, pa tudi zavzeto delo na dveh drugih področjih. Prvo tako področje so bili sindikati, kjer je opravljal najrazličnejše funkcije, od predsednika sindikalne podružnice do organizatorja in vodje strokovnih aktivov pri mestnem odboru in do člana republiškega odbora sindikata prosvetnih delavcev. Drugo področje, ki je bilo Gestrinu dolga leta izredno pri srcu, je bilo delo pri TVD Partizan. Delal je na Taboru, kjer je bil tudi precej časa predsednik, pa v okrajni in republiški zvezi. Ta dejavnost pri Partizanu je, tako se mi zdi, značilna za Gestrina. On je bil prvi med pomembnejšimi slovenskimi zgodovinarji, ki se je ukvarjal s športom in ki je imel smisel za tehnične in praktične stvari.

Prva dela na področju zgodovinske stroke so narekovale Gestrinu potrebe povojnih let, zlasti potrebe po sodobnih, naši socialistični družbi primernih zgodovinskih tekstih za šole različnih vrst in za profesorje in učitelje zgodovine na šolah. V času našega boja za pravične meje je izšel v Ljudski pravici julija 1946 njegov prvi članek o zgodovinskem razvoju Trsta. Šolskim potrebam je bila namenjena vrsta sintetičnih člankov in preglednih del, med katerimi je treba posebej omeniti tri. Prvo je knjižica *Zgodovina od začetka 18. do začetka 19. stoletja*, ki je izšla kot pomožni tekst za srednje šole (1948). Zajela je tako občo kot domačo zgodovino tega časa, končala pa se je z obravnavanjem prve srbske vstaje, Ilirskih provinc in Napoleonovega poraza. Drugo je knjiga *Slovenska zgodovina 1813—1914*, ki je izšla kot skripta Višje pedagoške šole v Ljubljani (1950). Ta knjiga je v nekem oziru nadaljevanje prve knjižice. Prav zato, ker se knjižica zaključuje s prehodom Ilirskih provinc v ponovno avstrijsko oblast, začenja Slovenska zgodovina z dokaj nenavadnim mejnikom, z letom 1813, ki sicer ne pomeni nobene zarezne v gospodarskem in družbenem razvoju slovenskega naroda. V knjigi je napisal Gestrin dobri dve tretjini besedila, opisal je čas od propada buržoazne revolucije 1848 do prve svetovne vojne, jaz pa sem naknadno dodal manjkajoči del od 1813 do 1849. Na ta način se je, pravzaprav nekako slučajno, začelo najino sodelovanje. Pisala sva knjigo, ko sva imela še malo znanja, pa tudi malo dvomov v pravilnost najinih trditev in malo strahu pred napakami. V naslednjem letu je izšel srbski (1951), še čez eno leto pa hrvaški prevod (1952); za tega zadnjega sva pripravila že nekaj dopolnil in popravkov. Tretje Gestrinovo delo te vrste je bila *Zgodovina za tretji razred nižjih gimnazij* (1952), kar bi bil po današnjem poimenovanju učbenik za sedmi razred osemletk. Učbenik je začel z opisom humanizma in renesanse, kmečkih uporov in reformacije, končal pa je s časom pred buržoazno revolucijo 1848. leta.

Prva Gestrinova znanstvena razprava je izšla leta 1952 v petem letniku *Zgodovinskega časopisa* pod naslovom *Doneski k zgodovini Ljubljane v srednjem veku*. V njej je prvi med našimi zgodovinarji prišel na misel, da kaže k obravnavanju najstarejše zgodovine naših mest pritegniti poleg pisanih virov tudi srednjeveške novice oziroma literaturo o njih. Na podlagi le-te je prišel do novih domnev o tem, kdaj je Ljubljana postala mesto, saj se oznaka *civitas* pojavlja prej na novcih (po 1220) kot v ohranjenih listinah (1243).

Na nova pota je stopil Gestrin tudi s svojo disertacijo *Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja*, zamudnim in težaškim delom, ki pa je bilo po svojih rezultatih izredno hvaležno. Disertacijo je začel snovati Gestrin že razmeroma zgodaj, obranil jo je 14. oktobra

1960 pred komisijo, v kateri so bili profesorji Milko Kos (mentor), Anton Melik, Fran Zwitter in Bogo Grafenauer, izšla pa je razširjena v knjigi leta 1965. Zanj je delal predvsem v arhivih na Reki, v Piranu, Kopru in Ljubljani. O srednjeveški trgovini se je sicer pisalo pri nas že marsikaj, vendar pa se še nihče ni lotil tega dela tako sistematično, poglobljeno in pregledno kot Gestrin. Ni zato čudno, da je dobil za svojo Trgovino nagrado sklada Borisa Kidriča. Glavna smer trgovskega prometa na Slovenskem je šla po Gestrinovih dognanjih od severovzhoda proti jugozahodu, segala je na eni strani do Budima oziroma do turške meje, do Prage in Dunaja ter celo do južnonemških mest, na drugi strani pa na obe obali Jadranskega morja, na vzhodni do Dubrovnika in Kotor, na zahodni do Barija in Brindisija. Gestrin je močno poudaril obseg kmečke trgovine. »Bližina morja, torej majhne razdalje, ki ločijo obmorske kraje od skrajnih meja slovenskega ozemlja, in tesna medsebojna povezanost dveh različnih gospodarskih območij sta še posebej pospeševala kmečko trgovino proti primorskim mestom... Z vedno večjim poseganjem v prehodno trgovino z agrarnimi proizvodi in v poklicno meščansko trgovino je kmečka trgovina ob podpori plemstva proti vsem poskusom mest in deželnega kneza, ki je podpiral meščane v boju proti podeželski trgovini nasploh, neprestano naraščala. Kmečka trgovina je od konca 15. stoletja dalje celo prebivala okvire mestnega vezanega gospodarstva in je po obsegu, to je po številu tovorov, bila najobsežnejša ter je zajela tudi večino slovenskega ozemlja... Prav v tem obsegu kmečke trgovine je iskati tudi pogloblitveni vzrok, da so podložniki zmogli velika bremena fevdalcem in deželnemu knezu v zvezi z novo državno organizacijo in turško obrambo.« Gestrin je ugotovil tudi, da so se v poklicni meščanski trgovini s primorskimi mesti vsaj že od začetka 14. stoletja naprej vedno bolj uveljavljale kapitalistične oblike trgovinskega poslovanja kot kreditna trgovina, trgovske pogodbe, komende, kolegancije in trajnejše trgovske družbe. Posamezne take oblike so se pokazale tudi v plemiški in v kmečki trgovini.

Od leta 1950 do 1964 je predaval Gestrin slovensko zgodovino na Višji pedagoški šoli oziroma Pedagoški akademiji v Ljubljani. Leta 1959 je prešel s sveta za šolstvo na Filozofsko fakulteto v Ljubljani, kjer je bil 9. marca izvoljen za asistenta na oddelku za zgodovino. 26. oktobra 1960 je bil izvoljen za docenta za občo zgodovino srednjega veka. Od februarja do konca avgusta 1961 je bil na izpopolnjevanju pri profesorju Braudelu na Ecole des Hautes Etudes v Parizu. 26. novembra 1962 je bil izvoljen za izrednega, 25. junija 1971 pa za rednega profesorja. Tako je postal Ferdo Gestrin za Ljudmilom Hauptmannom, ki je predaval v letih 1920—1926, in Milkom Kosom, ki je predaval skoraj 40 let (1926—1965), tretji univerzitetni učitelj obče zgodovine srednjega veka na ljubljanski filozofski fakulteti. Leta 1960 je začel predavati pregled srednjeveške zgodovine za študente nižjih semestrov, leta 1965 pa je prevzel tudi obravnavanje izbranih problemov te zgodovine v višjih semestrih ter s tem predmet v celoti.

Gestrinovo zgodovinsko znanstveno delo je bilo od vsega začetka zelo pestro in se nikakor ni omejevalo na eno samo obdobje ali na eno samo problematiko. Ukvarjal se je s problemi antične in srednjeveške zgodovine, 19. in celo 20. stoletja. Ostal je zvest tudi šolski zgodovini.

Ko je bila leta 1949 pri Svetu za znanost in kulturo pri vladi FLRJ sestavljena komisija, ki naj bi pripravila nov pregled zgodovinskega razvoja naših narodov, »osvobojen idealističnega pojmovanja in šovinističnih tendenc,

ki so se izražale v predvojnih učbenikih, so bili njeni člani iz Slovenije Zwitter, Grafenauer in Gestrin. Gestrin je sodeloval z Garašanimom pri opisu grške kolonizacije na naših tleh in s Klemencem pri opisu naših krajev v rimski dobi.

Kar se tiče 19. stoletja, je omeniti posebej vrsto Gestrinovih preglednih razprav o delavskem gibanju na Slovenskem, predvsem pa drugo izdajo slovenske zgodovine, ki je izšla leta 1966 pod naslovom Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918. Ta druga izdaja je zajela večje obdobje, je bila po obsegu toliko širša in vsebinsko tako močno spremenjena, da jo je smatrati za povsem novo delo. Novo je bilo tudi po načinu nastajanja. Medtem ko sva prvo, šestnajst let starejšo knjigo pisala vsak svoj del zase, sva to drugo pisala skupaj v prav dobesednem pomenu besede. Dobila sva se enkrat ali dvakrat na teden in na podlagi tega, kar sva prej vsak zase pregledala v arhivih (Gestrin se je bil recimo posebej ukvarjal z delavskim gibanjem in Krekom), po časopisju ali literaturi, skupaj sestavljala besedilo. Ob pisanju sva se nemalokrat sporekla, ker enemu ni bila všeč formulacija, ki jo je predlagal drugi, pa sva se prerekala in prepričevala drug drugega ter skupaj iskala najboljšo rešitev. Čeprav si po značaju in temperamentu nisva preveč podobna, pa sva se pri pisanju knjige neverjetno lepo ujela, kakor da sva uglasena na povsem isti ton. Enako gledanje sva imela na probleme, enake nazore glede izražanja; kljub različnim začetnim mnenjem in burnim diskusijam nama ni bilo treba sklepati kompromisov in nikdar ni prišlo do disonanc.

Kar se tiče 20. stoletja, je Gestrin na pobudo sekretariata Sveta za šolstvo LRS pripravil in organiziral delo za knjigo Pomniki naše revolucije (1961), ki ji je bil tudi sourednik.

Kar se tiče šolskih učbenikov, je Gestrin poleg že omenjene zgodovine za sedmi razred osemletke skupaj z Jožetom Hainzem in Metodom Mikužem napisal Zgodovino za IV. razred nižjih gimnazij (1956), v poznejših ponatisih imenovano Zgodovino za VIII. razred osnovne šole. Gestrinov delež v njej je bila obča, slovenska in hrvaška zgodovina od buržoazne revolucije 1848 do prve svetovne vojne. Leta 1969 smo Milko Kos, Ferdo Gestrin in jaz izdali Zgodovinsko čitanko za 6. razred osnovnih šol s 45 berili od zgodovine starega vzhoda do konca 17. stoletja, dve leti pozneje (1971) pa sva Gestrin in jaz sestavila nadaljevanje, Zgodovinsko čitanko za sedmi razred osnovnih šol s 46 berili od 18. stoletja do začetka prve svetovne vojne. Čez nadaljnji dve leti (1973) sva skupaj napisala učbenik Zgodovina za sedmi razred, ki obsega čas od srede 18. stoletja do konca prve svetovne vojne. Sodeloval je Gestrin tudi pri zagrebško-ljubljanskem Zgodovinskem atlasu (1968).

Daleč največji del Gestrinovega znanstvenega zanimanja je posvečen fevdalnemu obdobju, predvsem njegovim gospodarskim problemom, zlasti trgovini. En tak kompleks njegovega zanimanja velja burnemu 16. stoletju, obdobju kmečkih uporov in reformacije. Na tem področju je Gestrin najprej napisal razpravo Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija (1952). V njej je, kakor je napisal Grafenauer v svoji oceni (Zgod. časopis 8), razpravljaval o problemu reformacije »na podlagi konkretnega zgodovinskega gradiva. Njegova razprava pomeni v naši zgodovinski literaturi prvi stvarni poskus te vrste, zgrajen v prvi vrsti na temelju virov o domačem razvoju in ne tako, da se ob podatkih starejše literature, ki je ta vprašanja močno zanemarjala in katere temeljna izhodišča obravnave se od naših precej raz-

likujejo, po analogiji prenašajo tuje razmere na naša tla. ... Zlasti Kardelj je sicer pokazal na presenetljivo nove strani v slovenskem razvoju v 16. stoletju in jih delno dokazal že tudi na podlagi dosti skromnega dotlej znanega gradiva, vendar pa je Gestrin kot prvi pristopil k sistematičnemu iskanju tozadevnih virov«. Na ta način je prišel Gestrin do mnogih novih ugotovitev, ki jih je potem razširjal, dograjeval in dopolnjeval v svojih poznejših delih. V drugi knjigi Zgodovine narodov Jugoslavije (1959), pri kateri je bil, prav kakor pri prvi, član uredniškega odbora, je orisal mestno gospodarstvo, družbeni razvoj, reformacijo, »nove štiftarje« (novi val kmečke reformacije) in zmago protireformacije. V znamenitih pariških Annalih je izšel Gestrinov pregled gospodarstva in družbe Slovenije v 16. stoletju (1962), popolnejše besedilo tega pregleda pa v Zgodovinskem časopisu. Tudi pozneje se je Gestrin vračal k temu problemu, nazadnje v več člankih leta 1973, med katerimi naj posebej omenim razpravo Trgovina in kmečki upori na Slovenskem in Hrvatskem v XVI. stoletju. Gestrin ugotavlja, da so upori (1515, 1573) izbruhnili vedno tedaj, ko so dohodki od trgovine in drugih nekmetijskih dejavnosti upadli in so podložniki zaradi tega teže prenašali fevdalni pritisk. Leta 1573 je bila kot cilj upora postavljena tudi svoboda kmečkega trgovanja. Kmečka trgovina, ki je rušila do tedaj veljavno družbeno delitev dela, je bila tudi eden bistveno važnih vzrokov za kmečke upore.

Že v svoji disertaciji je ugotovil Gestrin pomen in izredno številnost trgovskih in migracijskih zvez naših krajev z Italijo. Najbrž pod vplivom prevladujoče nemške literature in političnih vezi in dogodkov 19. stoletja si pri nas močnih stikov med našimi kraji in mesti ob zahodni jadranski obali južno od Benetk, na primer v Markah, v zgodnejših stoletjih nihče ni predstavljal niti jih ni slutil. Odkritje teh stikov je velika Gestrinova zasluga in verjetno zaenkrat njegov najpomembnejši doprinos k stavbi slovenske zgodovine. V začetku šestdesetih let je začel Gestrin sistematično obiskovati arhive v Markah in delati v njih. Bil je prav gotovo prvi Slovenec in Jugoslovan, ki je to storil. Našel je ogromno gradiva o naših krajih in ljudeh. O svojih prvih ugotovitvah je poročal v Zgodovinskem časopisu 1964. Pri tem je pozval k sistematičnemu zbiranju gradiva iz teh italijanskih arhivov v jugoslovanskem merilu in ob koordinaciji vseh zainteresiranih ustanov. Nasvetoval je tudi ustanovitev jugoslovanskega raziskovalnega centra za te študije nekje v Italiji.

Izredno koristno je lahko porabil Gestrin svoje poznavanje italijanskih arhivov pri svoji doslej največji publikaciji, peti knjigi Virov za zgodovino Slovencev, z naslovom Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem (1972). V njej je izdal mitninske knjige štiridesetninskega urada na Reki in mitninskega urada v Bači za leta 1527—1631 ter jih opremil z obsežnim komentarjem. »Izredno je uspela zlasti identifikacija trgovcev, ki nastopajo v reških knjigah, in sicer prav s pomočjo tako na široko razprostrtega iskanja podatkov o trgovini z našimi deželami, kot še pred desetimi leti nihče razen dr. Gestrina ni mislil na njegovo potrebnost. ... Pomen gospodarskih zvez prek Jadrana bi bilo sploh težko bolj impresivno pokazati, kot je to storjeno v preprosti obliki tega komentarja. Vedno znova se kaže ista podoba: trgovec na Reki ali v Ljubljani, poreklo iz Mark ali vsaj sorodstvo ali družabniki v tamošnjih mestih. ... V celoti so te opombe doslej najobsežnejše in najtrdnjše gradivo, ki potrjuje tezo, da je naše zgodovino pisje doslej res gledalo slovenski razvoj v 16. stoletju močno preveč le pod videzom vsestranske na-

vezanosti na sever in severozahod, pri čemer je zveze z Italijo spregledovalo oz. jih postavljalo v protireformacijsko dobo.« Tudi za Mitninske knjige je dobil Gestrin nagrado sklada Borisa Kidriča.

V celi vrsti razprav, ki so izšle v naših in italijanskih revijah, je Gestrin na podlagi italijanskih in naših arhivskih virov pokazal na trgovske vezi med mesti slovenskih in drugih jugoslovanskih pokrajin in na migracije prebivalstva z ene in z druge strani. Preveč je teh razprav, da bi jih tu posebej naštevali; najti jih je vse v bibliografiji Gestrinovih del, ki sledi temu članku. Opozoriti pa moram tu še na nekaj drugega, na širši vpliv, ki ga je imelo Gestrinovo delo. Rodilo je zanimanje za te vrste problematiko v Italiji in v Jugoslaviji. Začeli so se z njo ukvarjati tudi drugi, stopila je na dnevni red raznih znanstvenih srečanj in simpozijev. Tak mednarodni kongres je bil oktobra 1971 v krajih Brindisi, Lecce in Taranto, januarja 1976 pa v mestu Senigallia. Tako je problematika stikov med obema obalama jadranskega morja začela povezovati italijanske in jugoslovanske zgodovinarje z nove in zelo konkretne strani, s tem pa je dala z znanstveno-raziskovalne strani upoštevavanja vreden prispevek k naši splošni politiki medsebojnega razumevanja, sodelovanja in miru.

Na kratko naj omenimo še nekaj področij, s katerimi se je ukvarjal Gestrin. Kar se tiče oblik trgovskega poslovanja, tehnike srednjeveške trgovine, se je posebej — prvi pri nas — lotil problema komende in jo izčrpno opisal v razpravi Piranska komenda v 14. stoletju (1966). Zelo velika je Gestrinova vloga pri raziskovanju srednjeveškega trga Otok ob spodnji Krki, freisinške ustanove, ki je bil ob svojem višku pomembno trgovsko in obrtno središče širšega pomena, začel upadati v drugi polovici 14. stoletja; pa ob turškem vpadu 1473 tragično in za vselej propadel. Na Gestrinovo pobudo so se začela 1967. leta na področju trga arheološka izkopavanja, ki so dala prav pomembne rezultate. Dokaj pozornosti je posvetil Gestrin tudi zgodovini Ljubljane, o čemer priča več posebnih člankov in njegovo sodelovanje pri publikacijah o Ljubljani. Gestrin je napisal tudi več širših preglednih člankov o večjih obdobjih gospodarske zgodovine. Tu opozarjam posebej na pregled slovenske gospodarske zgodovine od začetka 16. stoletja do leta 1918, ki je izšel v treh člankih v Kroniki 1969, pa na članek Gospodarstvo in družba zahodnojugoslovanskih dežel od 15. do srede 17. stoletja (1975). Iz obravnavanja trgovine primorskih mest in stikov med obema jadranskima obalama je zraslo tudi Gestrinovo zanimanje za pomorstvo. Napisal je Pregled pomorstva v Slovenskem Primorju (1962) ter več podrobnejših razprav. Da je Gestrin aktivno, s tehtnimi referati sodeloval na vrsti slovenskih in jugoslovanskih zgodovinskih zborovanj, na dveh mednarodnih kongresih za zgodovinske vede, na zborovanjih slovenskih arhivarjev, pa na mnogih drugih, zlasti specialnih mednarodnih simpozijih, menda niti ni treba posebej omenjati.

Težko bi bilo na kratko opisati še vso Gestrinovo dejavnost izven ozkega znanstvenega in pedagoškega okvira. Zgodovinskemu društvu za Slovenijo je bil dolga leta odbornik, v letih 1966—1968 pa tudi predsednik, prav tako je bil dolga leta član uredništva Zgodovinskega časopisa, v letih 1968—1972 tudi glavni in odgovorni urednik; njegova zasluga je bila, da je časopis začel znova redno izhajati. Daljši ali krajši čas je bil ali je tudi član uredništva Kronike, zveznega časopisa Pouk zgodovine ter zveznega Jugoslovanskega istorijskega časopisa. Prav tako je bil daljši ali krajši čas član raznih svetov,

znanstvenih svetov in komisij, od Narodnega muzeja do Inštituta za zgodovino delavskega gibanja in komisije za družbene vede pri skladu Borisa Kidriča. Na filozofski fakulteti je bil Gestrin v letih 1962—1964 prodekan, zdaj pa je predsednik fakultetnega kadrovskega odbora in član univerzitetne habilitacijske komisije.

Ferdu Gestrinu gre v razvoju slovenskega zgodovinopisja prav gotovo posebno mesto. Prav gotovo ga odlikuje izreden smisel za potrebe prakse, ne da bi pri tem kakorkoli zanemarjal znanstveno delo. Je odličen organizator. Kot univerzitetni učitelj obče zgodovine srednjega veka in kot znanstveni delavec je v mnogočem stopil na nova pota. S svojim širokim pogledom, z velikim smislom za sintezo, s posebnim darom za iskanje novih problemov je dal našemu zgodovinopisju veliko novega. Vrsta obogatitev naše preteklosti je zvezana z njegovim imenom. Zlasti je Gestrin dal povsem novo vsebino naši srednjeveški gospodarski zgodovini, zgodovini trgovine in prometa in mestu Slovenije v Sredozemlju. Ko mu ob šestdesetletnici čestitamo, mu predvsem želimo, da bi še naprej ostal tako mlad, kakor je zdaj po svojih idejah in zamislih, po svojem delu in kot človek.

Vasilij Melik

BIBLIOGRAFIJA PROF. DR. FERDA GESTRINA

Bibliografija je skušala zajeti vse delo prof. dr. Ferda Gestrina, ki se nanaša na zgodovino; dela so razporejena tako, da so pri publikacijah vsakega leta na prvem mestu knjige, sledijo razprave, članki in ocene. Bibliografija ne upošteva prevodov, dveh člankov v Prosvetnem delavcu (1955 in 1958) in dveh izjav v Naših razgledih (o šolski reformi NR 14. V. 1955 in v zvezi z zaključnimi izpiti NR 26. VI. 1965). Starejša bibliografija profesorja Gestrina je bila objavljena v publikaciji Univerza v Ljubljani, Biografije in bibliografije univerzitetnih učiteljev in sodelavcev, druga knjiga 1956—1966, Ljubljana 1969, str. 36—37; za vsako študijsko leto posebej pa izhajajo ciklostirana poročila o delu filozofske fakultete v Ljubljani (od 1960/61 naprej), ki vsebujejo bibliografske podatke za posamezna leta.

1946:

Ves zgodovinski razvoj Trsta — zgovoren dokaz upravičenosti naših zahtev. Ljudska pravica 21. VII. 1946 (Podpis F. G.)

1948:

Zgodovina od začetka 18. do začetka 19. stoletja. (Izšlo kot pomožni tekst za srednje šole). Ljubljana, Državna založba Slovenije 1958, 52 str.

1949:

Teze za slovenačku istoriju. Ilirske provincije. Savremena škola IV, 1949, str. 25—28. (Anonimno.)

1950:

Skupaj z Vasilijem Melikom: Slovenska zgodovina 1813—1914. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1950, 168 str. (lastni tekst str. 52—168). Izšel tudi srbski prevod (Beograd 1951) in hrvatski popravljeni prevod (Zagreb 1952).

Ocena: Albert Kos, Družbeni nazor slovenskih protestantov. Ljubljana 1946. Zgodovinski časopis IV/1950, str. 252—256.

Ocena: F. Petrè, Rod in mladost Ivana Cankarja. Zbirka »Pogledi« 11—14. Ljubljana 1947. Zgodovinski časopis IV, 1950, str. 256—258.

Ocena: Zgodovinski časopis. Slovenski poročevalec 31. III. 1950. (Podpis G. F.)

1951:

Doneski k zgodovini Ljubljane v srednjem veku. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 192—209.

Radnički pokret u Sloveniji do I. imperijalističkog svjetskog rata. Nastava historije u srednjoj školi I, 1951, str. 40—51.

Odnos družbenih razredov. Slovenski poročevalec 9. IX. 1951. (Družbeni razredi v dobi reformacije.)

Ocena: Ferdo Hauptmann, Rijeka od rimske Tarsatike do hrvatsko-ugarske nagodbe. Zagreb 1951. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 375—378.

Ocena: Zgodovinski arhiv Komunistične partije Jugoslavije, tom V., Socialistično gibanje v Sloveniji 1869—1920. Beograd 1951. Zgodovinski časopis V, 1951, str. 394—398.

1952:

Zgodovina za tretji razred nižjih gimnazij. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1952, 175 str. (Ponatis 1953.)

Družbeni razredi na Slovenskem in reformacija. Drugi Trubarjev zbornik, Ljubljana 1952, str. 15—56.

Pod vplivom Pariške komune je delavsko gibanje dobilo hitreje socialistično smer. Odmev Pariške komune na Slovenskem. Delavska enotnost 1. V. 1952.

1953:

Sodeloval pri publikaciji: Zgodovina narodov Jugoslavije. Prva knjiga: Do začetka XVI. stoletja. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1953. Skupno z M. Garašaninom poglavje Naši kraji v dobi praskupnosti, str. 33—36 in z J. Klemencem poglavje Naši kraji v rimski dobi, str. 41—67. Izšlo tudi v hrvaščini (Historija naroda Jugoslavije I, Zagreb 1953) in v srbsčini (Istorija naroda Jugoslavije I, Beograd 1953).

Gospodarska in socialna struktura gornjegrajske posesti po urbarju leta 1426. Zgodovinski časopis VI—VII, 1952—1953, str. 473—514.

Prvi koraki delavskega gibanja in odmevi Pariške komune na Slovenskem. Socialistična misel I, 1953, str. 293—301, 360—368.

1954:

Reformacija u Slovenačkoj. Historij-ski pregled I/2, 1954, str. 15—21.

Pobeda protivreformacije u Slovenačkoj. Historijski pregled I/4, 1954, str. 28—32.

Ocena: Dr. Vlado Schmidt, Pedagoško delo protestantov na Slovenskem v XVI. stoletju. Pedagoški tisk, zvezek 6. Ljubljana 1952. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 285—286.

Ocena: Janko Kersnik, Zbrano delo, V. knjiga: Podlistki, članki, ocene, dodatki. Uredil in z opombami opremil Anton Ocvirk. Ljubljana 1952. Zgodovinski časopis VIII, 1954, str. 299.

1955:

Bonomo Pietro. Enciklopedija Jugoslavije 1, Zagreb 1955, str. 683.

1956:

Skupaj z Jožetom Hainzem in Metodom Mikuzem: **Zgodovina za IV. razred nižjih gimnazij.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1956. 216 str. (lastni tekst 5—44 in 59—89). Ponatisi 1958 (Zgodovina za VIII. razred osnovne šole) 1961 in 1963.

1957:

Zgodovina za tretji razred nižjih gimnazij. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1957. 134 str. (Ponatisi 1960, 1961, 1962).

Trgovina z medom in voskom na Reki v 16. stoletju. Slovenski čebelar LIX, 1957, str. 165—169.

1959:

Sodeloval pri publikaciji: **Zgodovina narodov Jugoslavije.** Druga knjiga: Od začetka XVI. stoletja do konca XVIII. stoletja. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1959. Skupno z B. Grafenauerjem in F. Steletom poglavje Kmečki upori in reformacija v slovenskih deželah, str. 299—306, 310—326, 327—328 in skupno z B. Grafenauerjem poglavje Zmaga deželnega kneza in utrditve fevdalnega reda v slovenskih deželah, str. 568—572. Izšlo tudi v hrva-

ščini (Historija naroda Jugoslavije II, Zagreb 1959) in v srbsčini (Istorija naroda Jugoslavije II, Beograd 1960).

Šola in muzej. Sodobna pedagogika X, 1959, str. 3—7.

1960:

Še o tradiciji Martina Krpana. Jezik in slovstvo V, 1959—1960, str. 191—192.

1961:

Sodeloval pri publikaciji: **Pomniki naše revolucije.** Ljubljana, Mladinska knjiga 1961, 288 str. in priloge. (Uredili Ferdo Gestrin, Miro Luštek, Metod Mikuz, Edo Turnher.)

1962:

Pregled pomorstva v Slovenskem Primorju. Pomorski zbornik II. Povodom 20-godišnjice dana mornarice i pomorstva Jugoslavije 1942—1962. Zagreb 1962, str. 1489—1515.

Pomorstvo v Piranu v letih 1325—1355. Slovenski pomorski zbornik, Koper 1962, str. 31—41.

Economie et société en Slovénie au XVIe siècle. Annales Economies Sociétés Civilisations XVII, 1962, str. 663—690.

Gospodarske osnove razrednih bojev na Slovenskem konec XV. in v XVI. stoletju. Jugoslovenski istorijski časopis I/2, 1962, str. 33—47.

Oris razvoja pomorstva v Slovenskem Primorju. Kronika X, 1962, str. 90—94.

Gospodarstvo in družba na Slovenskem v 16. stoletju. (Oris razvoja.) Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 5—26.

Prispevek k razlagi imena Tavčar. Jezik in slovstvo VII, 1961—1962, str. 58—59.

Koper. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 5, Zagreb 1962, str. 307.

Ob sedemdesetletnici akademika Milka Kosa. Kronika X, 1962, str. 190—191.

Jože Hainz. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 230—231.

Ocena: O. Saukrausky. Agoritschach. Geschichte einer protestantischen Gemeinde in gemischtsprachigen Südkärnten. Kärntner Museumsschriften XX. Geleitet von Gotbert Moro. Klagenfurt 1960. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 255—256.

Ocena: Josip Zontar, Ločan Volbenk Schwarz. Prispevek k zgodovini finančnega gospodarstva v dobi Friderika III. in Maksimiljana I. Loški razgledi

4, 1957. — Villach und der Südosten. Zur Geschichte der wirtschaftlichen und verwandtschaftlichen Beziehungen Villachs und seiner Bewohner zu Krain, dem Küstenlande und Kroatien bis zum Ende des 16. Jahrhunderts. 900 Jahre Villach. Neue Beiträge zur Stadtgeschichte. Villach 1960. — Nastanek, gospodarska in družbena problematika policijskih redov prve polovice 16. stoletja za dolnjeavstrijske dežele s posebnim ozirom na slovenske pokrajine. Zgodovinski časopis X-XI, 1956—1957. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 256—259.

Ocena: Grete Mecenseffy, Geschichte des Protestantismus in Österreich. Graz—Köln 1956. Zgodovinski časopis XVI, 1962, str. 259—261.

1963:

Arhivi i planski istorijski rad. Arhivist XIII, 1963, str. 7—19.

Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od XIII. do konca XVI. stoletja. Kronika XI, 1963, str. 73—85.

Oris zgodovine Ljubljane od XVI. do XVIII. stoletja. Kronika XI, 1963, str. 139—148.

Mijo Mirković. Zgodovinski časopis XVII, 1963, str. 257—258.

Ocena: V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem. I. del. Ljubljana 1963. Zgodovinski časopis XVII, 1963, str. 276—278.

Ocena: M. Rupel, Primož Trubar, Življenje in delo. Ljubljana 1962. Zgodovinski časopis XVII, 1963, str. 278—280.

1964:

Prispevek k poznavanju gradiva za slovensko zgodovino v tujini. Arhivi v Markah. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 239—242.

Trst. Enciklopedija Leksikografskog zavoda 7, Zagreb 1964, str. 507.

Mirko Rupel. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 255—256.

Ocena: V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, 2. del (1805—1848). Ljubljana 1964. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 278—280.

Ocena: Dušan Kermavner, Začetki slovenske socialne demokracije v desetletju 1884—1894. Ljubljana 1963. Zgodovinski časopis XVIII, 1964, str. 282—284.

Ocena: V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, I. Ljubljana, 1963. Zbornik za historiju

školstva i prosvjete I, 1964, str. 195—196.

1965:

Trgovina slovenskega zaledja s primorskimi mesti od 13. do konca 16. stoletja. Dela Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede 15. Ljubljana 1965, 296 str. + zemljevidi v prilogi.

Študentje iz jugoslovanskih dežel na univerzi v Femu (1629—1774). Zbornik za historiju školstva i prosvjete II, 1965, str. 83—93.

Melik Vasilij. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 72.

Piran. Historija. Enciklopedija Jugoslavije 6, Zagreb 1965, str. 503.

1966:

Skupaj z Vasilijem Melikom: Slovenska zgodovina od konca osemnajstega stoletja do 1918. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1966, 364 str.

Piranska komenda v 14. stoletju. Prispevek k problemu tehnike trgovine v srednjem veku. Razprave Slovenske akademije znanosti in umetnosti, razred za zgodovinske in družbene vede V, 1966 (Hauptmannov zbornik) str. 239—268.

Slovani v službi pri Malatestovih organih v Fanu (1434—1455). Zgodovinski časopis XIX—XX, 1965—1966, str. 161—180.

L'amministrazione del comune di Fano nel secolo XV. Rivista di Fano I, 1966, str. 1—4.

Ocena: Vodnik po arhivih Slovenije. Delo 23. I. 1966.

1967:

O nameravani trgovski poti iz Ancone in Pesara v Italiji na Nizozemsko prek Ljubljane za Ferdinanda I. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 202—204.

Dokument iz predprekratne dobe. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 204—210.

Ocena: 60 let Mestnega arhiva ljubljanskega (s sodelovanjem kolektiva ustanove sestavil Sergij Vilfan), Ljubljana 1959. Splošni pregled fondov Državnega arhiva LRS (sestavil kolektiv ustanove), Ljubljana 1960. — Vodnik po arhivih Slovenije, Ljubljana 1965. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 269—271.

Ocena: The Cambridge Economic History of Europe III.: Economic Orga-

nization and Policies in the Middle Ages. Edited by M. M. Postan — E. E. Rich — E. Miller, Cambridge 1963. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 286—289.

Ocena: Emile G. Léonard, Histoire générale du protestantisme I—III. Paris 1961—1964. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 289—291.

Ocena: V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, III. del, Ljubljana 1966. Zgodovinski časopis XXI, 1967, str. 302—304.

Ocena: V. Schmidt, Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, I—III, Ljubljana 1963—1966. Zbornik za historiju školstva i prosvjete III, 1967, str. 249—250.

1968:

Sodeloval pri publikaciji: Zgodovinski atlas. Zagreb, Učila; Ljubljana, Državna založba Slovenije 1968. III str. + 66 zemljevidov. Uredniški odbor: Josip Lučić, Olga Salzer, Josip Kampuš, Ferdo Gestrin.

Slavi negli organi amministrativi dei Malatesta a Fano nella prima metà del secolo XV. Studia Picena XXXVI, 1968, str. 1—11.

Land Occupation, Settlement and »Frontiers« of Slovenia from the 16th to the Beginning of the 20th Century. Ljubljana, University 1968, 62 str. (Referat za mednarodni kongres gospodarskih zgodovinarjev v Bloomingtonu, Indiana, ZDA).

Le projet d'une voi commerciale... (diskusijski prispevek na XII. mednarodnem kongresu zgodovinarjev na Dunaju). XIIe Congrès international des sciences historiques. V. Actes, Wien 1968, str. 472—474.

Reformacija i protureformacija. Kod Slovenaca. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 55—56.

Spindler Christoff. Enciklopedija Jugoslavije 7, Zagreb 1968, str. 499.

Ocena: Pomorski zbornik I—II, Zagreb 1962 in III, Zagreb 1963; Pomorski zbornik I—V, Zadar 1963-67. Zgodovinski časopis XXII, 1968, št. 1-2, str. 165—166.

Ocena: M. Ostravsky, Beiträge zur Kirchengeschichte im Patriarchate Aquileia, Kärntner Museumsschriften 30 (geleitet von G. Moro), Klagenfurt 1965. Zgodovinski časopis XXII, 1968, št. 1-2, str. 151—152.

1969:

Skupaj z Milkom Kosom in Vasilijem Melikom: Zgodovinska čitanka za 6. razred osnovnih šol. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1969, 70 str.

Trgovsko prometni položaj Novega mesta (od ustanovitve do konca 16. stoletja). Novo mesto 1365—1965. Prispevki za zgodovino mesta. Maribor & Novo mesto 1969, str. 130—143.

Prispevek h gospodarski zgodovini Ptuj v prvi polovici 16. stoletja. Časopis za zgodovino in narodopisje, nova vrsta 5, 1969 (Bašev zbornik), str. 228—235.

Oris gospodarstva na Slovenskem v obdobju zgodnjega kapitalizma. Kronika XVII, 1969, str. 1—8. (Hrvatsko-srbski prevod v Pouku zgodovine — Nastavi istorije 1969—1970, št. 4, str. 42—51.)

Oris gospodarstva na Slovenskem v obdobju agrarne revolucije in prevlade manufakturne proizvodnje. Kronika XVII, 1969, str. 65—71. (Hrvatsko-srbski prevod v Pouku zgodovine — Nastavi istorije 1970—1971, št. 4, str. 33—42.)

Oris gospodarstva na Slovenskem v prvem obdobju kapitalizma (do leta 1918). Kronika XVII, 1969, str. 129—138. (Hrvatsko-srbski prevod v Pouku zgodovine — Nastavi istorije 1972, št. 2, str. 37—50.)

Prispevek k poznavanju našega pomorstva v 16. stoletju iz gradiva italijanskih arhivov (Fano). Vjesnik Histroijskog arhiva u Rijeci i Pazinu XIV, 1969, str. 163—170.

Metod Mikuž — šestdesetletnik. Zgodovinski časopis XXIII, 1969, št. 3-4, str. 193—199.

1970:

K poznavanju reškega pomorstva v Markah v Italiji (XV.—XVII. stol.) Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XV, 1970, str. 39—49.

Ocena: Hérésies et sociétés dans l'Europe pré-industrielle 11e—18e siècles, Civilisations et sociétés 10, Paris 1968. Jugoslovenski istorijski časopis IX/1-2, 1970, str. 206—207.

Ocena: F. Tremel, Wirtschafts- und Sozialgeschichte Österreichs, Wien 1969. Jugoslovenski istorijski časopis IX/1-2, 1970, str. 210—211.

Ocena: P. Blaznik, Urbarji freisinške škofije, Srednjeveški urbarji za Slovenijo, zvezek četrti. Viri za zgodovino Slovencev, knjiga četrta, Ljubljana 1963. Zgodovinski časopis XXIV, 1970, št. 3-4, str. 307—308.

Ocena: Pomorski zbornik društva za proučavanje i unapredjenje pomorstva Jugoslavije, knjiga 8 (1970), Zadar. Zgodovinski časopis XXIV, 1970, št. 3-4, str. 308—309.

1971:

Skupaj z Vasilijem Melikom: Zgodovinska čitanka za sedmi razred osnovnih šol. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1971, 121 str. (Ponatis 1976. leta.)

Pregled zgodovine Slovencev. Slovenija, portret v podobi. Ljubljana 1971, str. 23—34.

Uticaj pariske komune na politički razvoj u Sloveniji. Pariska Komuna 1871—1971, Beograd 1971, str. 1037—1050, z izvirni poročil našega časopisa o Komuni str. 1051—1070.

Otok, 1971 (tipkopis ob razstavi Slovenija v zgodnjeh slovenski dobi), str. 1—5.

Gospodarske povezave jugoslovanskih dežel in Italije v 15. in 16. stoletju. Istorijski časopis XVIII, 1971, str. 155—163.

Povezava jugoslovanskih dežel z Italijo. Le relazioni tra le due coste adriatiche. Italjug I/10, 1971, str. 18—20. (Dvojezično.)

Piskač Andrej iz Ljubljane (ok. leta 1472). Muzikološki zbornik VII, 1971, str. 5—7.

Ocena: Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege, Die Vorträge des 1. Internationaler Grazer Symposions zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Südosteuropas (5. bis 10. Oktober 1970), Herausgegeben von Othmar Pickl, »Grazer Forschungen zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte«, Band 1, Graz 1971. Jugoslovanski istorijski časopis X/1-2, 1971, str. 235—236.

Ocena: Bogo Grafenauer, Die ethnische Gliederung und geschichtliche Rolle der westlichen Südslawen im Mittelalter. Ljubljana 1966. Zgodovinski časopis XXV, 1971, št. 1-2, str. 133—134.

Ocena: Osnovna šola na Slovenskem 1869—1969. Uredili dr. Vlado Schmidt, dr. Vasilij Melik in France Ostanek. Ljubljana 1970. Zgodovinski časopis XXV, 1971, št. 1-2, str. 141—143.

Ocena: Die wirtschaftlichen Auswirkungen der Türkenkriege. Die Vorträge des 1. Internationaler Grazer Symposium zur Wirtschafts- und Sozialgeschichte Südosteuropas (5. bis 10. Oktober 1970). Herausgegeben von Othmar Pickl. Grazer Forschungen zur Wirt-

schafts- und Sozialgeschichte, Band 1, Graz 1971. Zgodovinski časopis XXV, 1971, št. 3-4, str. 306—310.

Ocena: Arhivi v Sloveniji, Ljubljana 1970. Sestavila in uredila s sodelovanjem arhivov Jože Zontar in Sergij Vilfan. Zgodovinski časopis XXV, 1971, št. 3-4, str. 310—311.

1972:

Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem. Viri za zgodovino Slovencev 5, Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti 1972, 492 str.

Prispevek h kulturnemu življenju Slovanov v Markah v Italiji (XIV.—XVII. stoletje). Spomenica Josipa Matasovića (1892—1962), Zagreb 1972, str. 89—96.

Nota sulle antiche relazioni tra le due coste Adriatiche. Fano, Supplemento V, 1972, str. 1—7.

Nekaj virov za pomorske zveze Reke in drugih naših pristanišč s Senigalijo (1802—1811). Vjesnik historijskih arhiva u Rijeci i Pazinu XVII, 1972, str. 81—92.

Freisinški trg Otok (Gutenwerth). Zgodovinski oris. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 33—37.

Mednarodni kongres o povezavah obalah Jadranskega morja v Brindisiju, Lecce in Tarantu (15.—18. oktobra 1971). Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 143—146.

In memoriam akademiku in profesorju dr. Milku Kosu. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 5—10.

Ocena: Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev. Zgodovina agrarnih panog, I. zvezek Agrarno gospodarstvo. Ljubljana 1970. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 1-2, str. 169—171.

Ocena: Janko Orožen, Zgodovina Celja in okolice, I, Od začetka do leta 1848, Celje 1971. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 3-4, str. 412.

Ocena: Celjski zbornik 1971—1972. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 3-4, str. 413—414.

Ocena: Hans Hermann Frensig, Die Umsiedlung der Götscheer Deutschen. Das Ende einer südostdeutschen Volksgruppe. Bucherei der Südostdeutschen Historischen Kommission, 24, München 1970. Zgodovinski časopis XXVI, 1972, št. 3-4, str. 414—416.

1973:

Skupaj z Vasilijem Melikom: Zgodovina za sedmi razred. Ljubljana, Državna založba Slovenije 1973, 152 str.

Le relazioni economiche tra le due sponde adriatiche tra Quattro e Cinquecento. Congressi Salentini II, Momenti e problemi della storia delle due Sponde adriatiche — Atti del I° Congresso internazionale sulle relazioni fra le due Sponde adriatiche (Brindisi—Lecce—Taranto 15—18 ottobre 1971), Lecce 1973, str. 87—102. Izšlo tudi v posebni publikaciji *Recenti e antichi rapporti fra le due Sponde dell'adriatico*, Amministrazione provinciale Brindisi, Quaderno n. 2, 1972, str. 9—22.

Kmečka trgovina kot ozadje kmečkih uporov. Kmečki pulti na Slovenskem. Razprave in katalog dokumentov. Situla 13, Ljubljana 1973, str. 45—67.

Boj za podeželsko trgovino med mestom in vasjo od konca XV. do srede XVII. stoletja. Jugoslovanski istorijski časopis XII/3-4, 1973, str. 72—80.

Kmečka trgovina in upori. Kronika XXI, 1973, str. 1—4.

Trgovina in kmečki upori na Slovenskem in Hrvatskem v XVI. stoletju. Zgodovinski časopis XXVII, 1973, št. 3-4, str. 207—218. Hrvaški prevod: *Trgovina i seljačke bune u Sloveniji i Hrvatskoj u 16. stoljeću*. Radovi V, 1973, str. 193—204.

Trgovina in kmečki upori. Kaj se je dogajalo na Slovenskem in Hrvatskem v 16. stoletju. Delo 24. II. 1973 (sobotna priloga).

Ocena: Pomorski zbornik Društva za proučavanje i unapređenje pomorstva Jugoslavije, knjiga 10, 1972. Zgodovinski časopis XXVII, 1973, št. 1-2, str. 157—158.

1974:

Piranske ladjedelnice in ladjedelci v poznem srednjem veku. Kronika XXII, 1974, str. 170—178.

Pregled zgodovine Slovencev. Slovenski jezik, literatura in kultura. Infor-

mativni zbornik. Ljubljana 1974, str. 251—266.

1975:

Piranska popotovanja v 15. stoletju. Kronika XXII, 1975, str. 74—80.

Gospodarstvo in družba zahodno-jugoslovanskih dežel od 15. do srede 17. stoletja. Zgodovinski časopis XXIX, 1975, št. 1-2, str. 45—76.

Trgovina slovenskih dežel z italijanskimi ob koncu srednjega veka in v XVI. stoletju. Zgodovinski časopis XXIX, 1975, št. 1-2, str. 89—108.

Ocena: Die Slawen in Deutschland. Geschichte und Kultur der slawischen Stämme westlich von Oder und Neisse vom 6. bis 12. Jahrhundert. Berlin 1972. Zgodovinski časopis XXIX, 1975, št. 1-2, str. 159—160.

1976:

Karitativna dejavnost v Piranu v poznem srednjem veku. Kronika XXIV, 1976, str. 79—84.

Trgovina s kožami v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja. Zgodovinski časopis XXX, 1976, št. 1-2, str. 23—35.

Migracije iz Dalmacije v Italijo v 15. in 16. stoletju. Zgodovinski časopis XXX, 1976, št. 3-4, str. 269—277.

Mednarodni kongres o gospodarskih in kulturnih zvezah med Markami in vzhodno jadransko obalo od 13. do 19. stoletja. Zgodovinski časopis XXX, 1976, št. 1-2, str. 166—167.

Ocena: Pavle Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo (973—1803), Škofja Loka 1973. Zgodovinski časopis XXX, 1976, št. 1-2, str. 169—170.

Ocena: Veselin Kostić, Dubrovnik i Engleska 1300—1650. Beograd 1975. Zgodovinski časopis XXX, 1976, št. 1-2, str. 170—171.

Olga Janša-Zorn

Ferdo Gestrin

MIGRACIJE IZ DALMACIJE V ITALIJO V 15. IN 16. STOLETJU

Referat na mednarodnem kongresu »Le relazioni economiche e culturali tra le Marche e la sponda orientale Adriatica nei secoli XIII—XIX" v Senigallii 10. in 11. januarja 1976.

Mobilnost prebivalstva v evropskem prostoru je bila že od visokega srednjega veka splošen pojav, čeprav se kaže v zelo različnih oblikah. Ena izmed njih so tudi migracije slovanskega življa v italijanske dežele in obratno italijanskega zlasti v obalna mesta slovanskih dežel ob Jadranu, ki jim moremo slediti stoletja dolgo vsaj od 13. stoletja dalje. V proučevanju teh migracij smo ne glede na to, da je v zadnjih nekaj letih dobilo nov polet, in ne glede na to, da imamo o tem problemu že tudi specialno literaturo tako z naše kakor tudi z italijanske strani, še vedno na začetku.¹ Bogati fondi virov v italijanskih in naših arhivih hranijo o tej problematiki še toliko gradiva, da bo potrebno dolgotrajno in organizirano kolektivno delo, preden bomo prišli do več ali manj jasne podobe tega, za dežele na obeh straneh Jadrana, pomembnega zgodovinskega dogajanja.

Migracije slovanskega življa v Italijo so se usmerjale tako v mesta kakor tudi na podeželje. V mestih so se naseljevali trgovci, ki so bili med vsemi sloji najbolj mobilni in prilagodljivi, raznovrstni obrtniki in s pomorstvom povezani ljudje ter končno vsi tisti, ki so polnili nižja in nesamostojna delovna mesta ter opravljali razne priložnostne in vojaške službe. Mnogi med njimi, zlasti trgovci in obrtniki, so si v mestih pridobili status meščana ali vsaj prebivalca, si ustvarjali tudi velika premoženja v samem mestu in okolnem podeželju, vendar v sam družbeni vrh praviloma niso prodrli. Vključevali so se sorazmerno hitro v novo sredino, se na razne načine povezovali z italijanskim prebivalstvom (trgovske, obrtne in druge gospodarske povezave, medsebojne poroke, sodelovanje v javnem življenju itd.) in se seveda tudi stapljali z njim. Na drugi strani pa so Slovani v mestih, kjer so se skoncentrirali v večjem številu in kamor je bil dotok iz domovine daljšo dobo živ, ohranjali tudi svoje oblike družbenega življenja, si ustvarjali tudi svoje verske in kulturne institucije (bratovščine, kongregacije, svoje kapele in oltarje v cerkvah itd.), pri čemer niso imeli majhne vloge slovanski duhovniki in redovniki, ki so prihajali v italijanska mesta in samostane iz vzhodnojadranskih dežel.

Ceprav so se mnogi v mesta doseljeni Slovani ukvarjali v celoti ali deloma s kmetijsko dejavnostjo, je vendar podeželje, kjer je v tem obdobju iz različnih vzrokov primanjkovalo delovne sile, pritegovalo velik del slovanske migracije v Italijo. Zlasti so se usmerjali tja, kjer je število vaškega prebivalstva zaradi nenadnih vzrokov več ali manj upadlo in so se v opustelih

¹ Prim. J. Smoldaka, Ostanci jugoslavenskih naseobina u donjoj Italiji, Hrvatska misao 3 (1904), str. 750 sl.; G. Gelcich, Colonie Slave nell'Italia meridionale, Spalato 1908; M. Rešetar, Die serbo-kroatischen Kolonien Südtaliens, v Schriften der Balkankommission, linguistische Abteilung 9 (1911), str. 24. sl.; M. Spremić, Dubrovnik i Aragonci 1442—1493, Beograd 1971.

krajih odprle oziroma povečale možnosti za naselitev, kjer se je še v tem obdobju nadaljeval proces krčenja gozdov in kolonizacije oziroma kjer so začeli v večjem obsegu meliorirati zemljišča. Tako so med drugimi področji v Italiji dobile v obravnavanem obdobju sorazmerno veliko slovanskega življa v mestih in na podeželju tudi Marke. Številni na podeželju naseljeni Slovani so postajali lastniki večjih ali manjših kompleksov zemlje in tudi celih posesti, drugi so stopali v kolonatske odnose, jemali živino v rejo (*socida*) in se na druge načine zaposlevali pri italijanskih gospodarjih.

Vsi doseljeni Slovani — z izjemo še danes živečih v vaseh na polotoku Monte Gargano — so se od 17. stoletja dalje, ko je začel tok migracij upadati, čeprav ni prenehal vse do začetka 19. stoletja, sorazmerno naglo stapljati z italijanskim okoljem in izginjati. Le deloma so se iz mest, ko so prenehali zanje ugodni gospodarski pogoji, trgovci in v še manjši meri obrtniki zopet izselili iz Italije.²

Migracije iz Dalmacije so bile v obravnavanem obdobju samo del celotnega toka doseljavanja slovanskega življa v Italijo, ki je zajel predvsem zahodnojugoslovanske dežele zahodno od Drine (Bosno in Hercegovino, Hrvatsko in Slavonijo ter Srem, Istro in slovenske dežele ter seveda Dalmacijo). Iz jugoslovanskih dežel vzhodno od črte Drina—Bojana doseljencev v Italijo skoraj ni bilo; verska razlika je bila zanje v tistem času prevelika ovira.

V tem obdobju moremo govoriti že o drugi fazi migracij (od okoli druge polovice 14. stoletja dalje), ki je v nasprotju s prvo,³ — ko je velik del ljudi slovanskega izvora prihajal v Italijo prisilno, s prodajo kot nesvobodni, sužnji, — bila mnogo bolj masovna ter povsem svobodna in samovoljna. Vzroki za migracije so bili tedaj v veliki meri gospodarski, toda pridružujejo se jim tudi vzroki povezani s populacijskimi gibanji, s političnimi motivi, zlasti z boji med oblastniki v zaledju jadranske obale, in s širjenjem ter osvajanjem Turkov na Balkanu, a posredno tudi s tem dogajanjem povezanimi migracijami v zaledju.

Čeprav so se migracije iz Dalmacije usmerjale v vse vzhodne, jadranske italijanske dežele, pogledjmo v tej razpravi podrobneje le proces doseljavanja na ozemlje Mark, za kar imamo trenutno največ podatkov. Začetek teh migracij pada v konec 14. stoletja, vendar njihov obseg še ni bil velik. Večji obseg začenjajo dobivati šele po zavladavi Benečanov v Dalmaciji po letu 1420 in do srede 15. stoletja. V drugi polovici istega stoletja, ko dalmatinska mesta vse bolj izgubljajo v takratnih prilikah gospodarske povezave z zaledjem in se zato povečujejo vezi z Dubrovnikom, pa se beg v Italijo silovito poveča; lahko rečemo, da dosežejo migracije v Markah v drugi polovici 15. in v prvi polovici 16. stoletja višek. Število doseljencev iz Dalmacije se je v Markah v odnosu na prvo polovico 15. stoletja v njegovi drugi polovici povprečno povečalo za blizu 300%. Porast izseljencev iz posameznih dalmatinskih mest pa je bil še večji. Tako so se migracije iz Splita povečale za več kakor 300%, a iz Zadra celo za malo manj kakor 400%. (Podobno stanje moremo ugotoviti tudi za Senj, kjer je izseljevanje v drugi polovici 15. stoletja poraslo za okoli

² Prim. F. Gestrin, *Prispevek h kulturnemu življenju Slovanov v Markah v Italiji (XIV.—XVII. stoletje)*, *Spomenica Josipa Matasovića (1892—1962)*, Zagreb 1972, str. 89 sl.; isti, *Le relazioni economiche tra le due sponde adriatiche tra Quattro e Cinquecento*, v *Congressi Salentini II*, Lecce 1973, str. 87 sl.

³ Prim. za prvo fazo C. Verlinden, *Le relazioni economiche fra le due sponde adriatiche nel basso Medio Evo alla luce della tratta degli schiavi*, v *Congressi Salentini II*, 1973, str. 103 sl. in tam navedena literatura istega avtorja; D. Dinić-Knežević, *Prilog proučavanju migracija našeg stanovništva u Italiji tokom XIII i XIV veka*, v *Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu. Knjiga XVI/1 (1973)*, str. 39 sl.

350 %.) V prvi polovici 16. stoletja je opaziti sicer upadanje migracijskega toka v Italijo glede na stanje v drugi polovici 15. stoletja, toda še vedno je bilo izseljevanje v Marke na splošno za okoli 100 % večje, kakor ga zaznamujemo v prvi polovici 15. stoletja. Vendar so nastajale že velike razlike glede na jakost doseljevanja v posamezna markišanska mesta. Tako je npr. dose-ljevanje iz Zadra v Fanu v prvi polovici 16. stoletja že močno v upadaju, v Pesaru je še vedno v porastu za okoli 90 % glede na drugo polovico 15. stoletja, a v Ancono je prišlo v tem polstoletju za 300 % več doseljencev iz Zadra kakor v Pesaro. Vzrok za te razlike je nedvomno iskati v različnem gospo-darskem pomenu in vlogi teh treh markišanskih mest v tem času, ko je An-cona postala ena izmed najvažnejših točk v Italiji za trgovske povezave z balkanskim prostorom.⁴ Dalje je v tem času povsem prenehalo doseljevanje iz Splita v Pesaro, a je hkrati močno upadlo tudi v Fanu in Anconi. Porasle pa so glede na prejšnja obdobja migracije z otokov v Marke, zlasti z Raba, Paga, Hvara, Korčule in deloma tudi Brača. V drugi polovici 16. stoletja mi-gracije iz Dalmacije v Marke glede na prvo polovico bistveno ne upadajo, oziroma stagnirajo, seveda pa traja izseljevanje slovanskega življa tudi še po obravnavanem obdobju. Le tako si namreč razlagamo obstoj bratovščine Slo-vanov v Pesaru še v drugi polovici 17. stoletja.⁵ To stanje je vsekakor v veliki meri povezovati s počasnim ustaljevanjem normalnejših razmer ob meji med beneško Dalmacijo in turškim carstvom in s postopnim vzpostavljanjem tr-govskih vezi med dalmatinskimi mesti in neposrednim turškim zaledjem, s čemer se je gospodarski položaj Dalmacije nekoliko zboljševal.

Migracijam je dajala svoj delež skoraj celotna takratna Dalmacija, čeprav seveda ne vsi kraji v enaki meri in tudi ne istočasno. Najprej so migracijski tokovi v večjem obsegu zajeli mestno prebivalstvo, kjer gre Zadru še posebno mesto, a nato se jim priključijo prebivalci agrarnega zaledja mest. Prvi se praviloma označujejo po mestu, iz katerega so prišli v Italijo,⁶ a drugi naj-večkrat ali samo z oznako Sclavus oziroma Sclavonus⁷ ali s pokrajinsko ozna-ko »de Sclavonia«,⁸ zavoljo česar jih je le izjemoma mogoče opredeliti v Dal-macijo, ali pa s staro pokrajinsko oznako Dalmaticus oziroma »de Dalmatia«⁹

⁴ Za vlogo Ancone glej S. Anselmi, Venezia, Ragusa, Ancona tra Cinque e Seicento, un momento della storia mercantile del Medio Adriatico, Ancona 1969; F. W. Carter, Dubrovnik (Ragusa) a Classic City-state, London—New York 1972; F. Gestrin, Trgovina s kožami v Markah v 15. in prvi polovici 16. stoletja, ZC 30 (1976), str. 23 sl.

⁵ Obstajala je še po letu 1656, prim. Archivio comunale di Pesaro, Catasto S. Nicolo, 1560, 158 Palchetto XI d 4, f 37.

⁶ Prim. Archivio di Stato di Fermo (ASF), Marini I, f 75 — 1404 avg. 25 — Jacobus de Zadra; prav tam f 268' — 1457 jul. 17 — Georgius de Sibinico, hoc est Sibinico de partibus Sclavonie; Archivio di Stato di Fano (ASFa), not. knj. G. Roncoli D, f 279 — 1481 dec. 11 — Simon Tomassi de Sibinico; prav tam, not. knj. P. Stati E f 340 — 1489 dec. 9 — Georgius sutor Sclavus de Zara; not. knj. P. Stati I f 292 — 1497 jan. 20 — Gregorius Petri de Adria sive Zara etiam Sclavus et Matheus Petri de Zara etiam Sclavonus habitatores Fani; ibidem, not. knj. A. Fusconi P f 32' — 1529 marec 17 — Georgius de Budua habitator Pisauri; Archivio di Stato di Pesaro (ASP), not. knj. A. Milioni 60/5 f 177 — 1532 okt. 8 — Nicolaus Radosichi de Jadra tintor; Archivio di Stato di Ancona (ASA), not. knj. G. Giustiniani 659 f 264' — 1533 jun. 28 — Georgius Cosnichi de Jadra, f 249' — 1533 jun. 21 — Domina Anna vxor Petri de Sibinico.

⁷ ASF, Cassetta 6 n° 273 — 1467 sept. 11 — Domina Marcholina uxor Pauli Sclavi de Firmo; Archivio comunale di Recanati (ACR), Ser. IX Fiera n° 1136 f 64 — 1486 ? — Polus et Radus habitatori Ancone Sclavi, prav tam n° 1144 — 1538 okt. 23 — Matheus Sclavonus mulieris de Recanati; ASP, not. knj. M. Milioni 19/2 f 52 — 1505 dec. 29 in f 44 — 1505 nov. 7 — Jacobus Marini Sclavus de Recanati; prav tam, 19/9 f 314 — 1524 marec 12 in 1524 dec. 5 — Jeronimus q. ser Jacobi Sclavi de Recaneto.

⁸ Prim. ASFa, not. knj. P. Stati E f 562' — 1490 okt. 23 — Domina Simona Sclava filia olim Hieronimi Sclavi de partibus Sclavonie.

⁹ ASF, Cassetta 6 n° 267 — 1462 jul. 29 — Radicthius filius Pauli de Dalmatia; ASFa, not. knj. G. Feltri — 1489 okt. 18 — Marchus . . . et Matheus qd. Valentis de partibus Dalmatie habitatores Fani; prav tam, not. knj. L. Vignattoli F f 337 — 1515 — Lena olim Tomassi de Dalmatia, not. knj. G f 68' — 1514 jul. 8 — Tomas Luce Pelegrini Dalmaticus habitator Ancone; ASP, not. knj. B. Fattori 20/31 f 33' — 1539 marec 24 — Pandulphus Antoni Dalmati de Monte Tassorum; ASA, not. knj. G. Giustiniani 661 f 72' — 1537 marec 7 — Domina Catherina Thome de partibus Dalmatie olim serva domini Pauli Perutij de Florentia.

in oznako »de partibus Illirie«. ¹⁰ Vendar sta se oba ta dva pojma uporabljala tudi za mnogo širše ozemlje, kakor ga je zajemala takratna Dalmacija, in sta bila tudi sinonima za pojem Sclavonia v najširšem pomenu besede. ¹¹ Izseljenci iz mest so pripadali ali razredu populanov, ter so bili predvsem trgovci in zlasti obrtniki ter pomorščaki, ali mestnim nižjim slojem tudi iz vrst mestne revščine. Iz podeželja pa so prihajali v Marke predvsem koloni, ljudje brez zemlje, a deloma tudi nesvobodni.

Dalmatinski doseljenci so se naseljevali v vsa večja obalna mesta v Markah, kot so bila npr. Pesaro, Fano, Senigallia, Ancona, Porto Recanati, Recanati, Porto Fermo, Fermo itd., prav tako pa tudi v mnoga mesta v notranjosti dežele in še prek njenih meja, kakor npr. v Urbino, Jesi, Matelica, Sansepolcro, Spoleto itd. ¹² Mnogi so se naselili tudi v številnih manjših naseljih v deželi, v kastrih in vaseh, bodisi v bližini zgoraj omenjenih mest ali pa tudi daleč v zaledju (Trebiantico, Novilara, Cattabrighe, S. Costanzo, Cerasa, Scapezano, Ripe, Montacuto, Varano, Camerano, Massignano, Sappanico, Poggio, Sirola, Polverigi, Monte Tassi v pokrajini Monte Feltro, v S. Egidio in Ripole v vikariatu Mondavio itd.). ¹³ V Pesaro in na njegovo ozemlje so se v tem obdobju doselili prebivalci iz Zadra, Šibenika, Trogira, Splita, Kotora, Budve ter otokov Cres in Rab; omenjajo pa se tudi mnogi doseljenci z oznako Dalmaticus »de Dalmatia« oziroma »de Sclavonia« in Sclavus. V Fanu in na njegovem ozemlju so bili slovanski doseljenci iz Dalmacije poleg teh še iz naslednjih krajev: Skradin, Uljein, Nin ter otokov Pag, Hvar in Korčula, dalje še iz področja ustja reke Neretve in kraja »Prasaga« ¹⁴ v Dalmaciji. V Senigalliji srečujemo izseljence iz Zadra, Splita, Cresa itd., a v Anconi samo po podatkih iz prve polovice 16. stoletja iz Zadra, Nina, Šibenika, Splita, Kotora, Uljeinja, ter otokov Cres, Rab, Pag, Brač, Korčula, Hvar in iz kraja Brinje (Brignie) »de partibus Dalmatie« ¹⁵ ter iz področja ustja reke Bojane. ¹⁶ Podobno je bilo tudi v drugih zgoraj naštetih mestih in krajih ter njihovih ozemljih.

Zaradi večje plastičnosti prikaza naj posebej poudarim, da so bili med doseljenci v Markah tudi številni ljudje iz obalnih krajev, ki so bili izven takratnega (in današnjega) ozemlja Dalmacije. Najštevilnejši med njimi so

¹⁰ ASFa, not. knj. P. Stati A f 11 — 1470 maj 15 — ... Georgius olim Petri de Spalato provincie Illirici custos bestiarum et animalium bovinorum.

¹¹ Npr. ASFa, not. knj. G. Tomasini f 74 — 1471 jun. 25 — Georgius olim Petri de Cerbausa et Paulus olim Stefani (de) Caghabria partibus Dalmatie habitatores Castri Ceresie; prav tam, not. knj. S. Tonsi — 1485 maj 29 — Mateus olim Martini de Crupa partii Dalmatie habitator Fani in contrata Sancti Leonardi; prav tam, not. knj. P. Stati A f 11 — 1470 maj 15 — Georgius olim Petri de Spalato provincie Illirie, f 55' — 1471 febr. 10 — Paulus olim Georgij Sclavus de Strigna provincie Illirie habitator Fani.

¹² Npr. ASFa — Atti giudiziari innanzi al Podestà di Senigaglia n° 9 f 9 — 1453 avg. 6; prav tam, not. knj. P. Stati P f 459' — 1501 okt. 2; prav tam, not. knj. G. Roncoli B f 277' — 1475 febr. 7; ASP, not. knj. M. Milioni 60/7 f 25' — 1536 jun. 16.

¹³ Prim. ASFa, not. knj. L. di Mastropaolo C f 235 — 1449 jan. 17 in 21, not. knj. A — 1440 jan. 26; prav tam, not. knj. P. Graziani A — 1487 febr. 9; not. knj. P. Stati S f 394 — 1504 febr. 17; not. knj. G. Roncoli I f 248 — 1492 nov. 3, not. knj. B f 19' — 1472 maj 5; not. knj. G. Tomasini f 49 in 49' — 1473 febr. 25; ASA, not. knj. J. B. Alberici 235 f 543 — 1545 dec. 16, not. knj. 243 f 243 — 1554 okt. 2, not. knj. 255 f 239 — 1545 maj 15; ASP, not. knj. B. Fattori 20/31 f 33' — 1539 marec 24.

¹⁴ ASFa, not. knj. G. Tomasini f 49 — 1473 febr. 25 — Georgius Bogoni (Bogami?) de Norente partibus Sclavonie ad presens habitator Sancti Constantii; prav tam, not. knj. D. Damiano f 166' — 1490 marec 5 — Georgius c. Mathei Sclavonus de Presaga partibus Dalmatie.

¹⁵ ASA, not. knj. G. Giustiniani 660 f 176' — 1529 april 9 — Catarina Mathei Gunanicchij de Brignie de partibus Dalmatie.

¹⁶ Glej ASA, not. knj. G. Giustiniani 639 f 249' — 1533 jun. 21 — Elia Scuglievoli (?) de Buaiano (Boiano) et Dominicus Calogurgene de Dulcigno.

bili vsekakor iz ozemlja Dubrovniške republike,¹⁷ zlasti iz samega Dubrovnika, a tudi iz Cavtata, Gruža in Šipana. Številni so bili dalje izseljenci iz Hrvatskega primorja, posebej iz Senja, ki ga nek vir sredi 15. stoletja vendar označuje kot kraj v Dalmaciji,¹⁸ dalje iz Bakra, Reke in otoka Krka, prav tako tudi iz istrskih mest pod Benečani: Piran, Koper, Poreč in Labinj;¹⁹ javljajo pa se v Markah tudi došljenci iz Hercegovina.²⁰ Na drugi strani so prihajali v Marke kot doseljenci ljudje iz doline reke Bosne in Sane, Bihača in Krupe, iz Krbave, Ogulina, Modruša, Blagaja, Zrinja, Petrinje, Zagreba, Krapine in Požege, dalje iz Ptuja, Celja, Ljubljane in drugih krajev slovenskih dežel ter Trsta.²¹

Prebivalstvo, ki so ga zajele migracije iz Dalmacije v Marke, pa naj je bilo iz dalmatinskih mest ali iz njihovega podeželja, je bilo v veliki večini slovanskega izvora. To nam potrjujejo sodasni italijanski viri, ki skoraj praviloma označujemo te priseljence ne samo po kraju, iz katerega so prišli, marveč tudi z vzdevkom Sclavus; poleg tega pa kar pogosto tudi kraje same, kakor že rečeno, postavljajo v Sklavonijo.²² Jezik, ki so ga doseljenci govorili, so v Markah označevali kot »lingua sclavonica« ali tudi »lingua dalmatina«.²³ Toda velik del doseljencev slovanskega izvora iz dalmatinskih mest in deloma celo iz podeželja, je več ali manj dobro razumel ali znal tudi italijanščino, posamezniki izmed mestnega prebivalstva pa tudi latinski jezik, kar je vključevanje v novo sredino zelo olajševalo. Le v redkih primerih so slovanski doseljenci pri pravnih aktih, ki so jih sklepali z drugimi ali pa ti z njimi, uporabljali tolmača, ki je bil zelo pogosto zopet Slovan. Tako je leta 1472 Jurij Markonič iz Splita (Georgius Marconichio de Spalato) pooblastil Petra Slovana, da ga nadomešča pri pravnih aktih, ker sam ni znal italijanskega jezika.²⁴ Deset let pozneje je npr. prav tako v Fanu Slovan Maver, sin Jakoba iz Modruša tolmačil Slovanu Štefanu, sinu Petra iz Zadra pri kolo-

¹⁷ Ze leta 1425 se kot prebivalec Fana omenja obrtnik Anton, sin Ivana, de Ragugio (ASFa, not. knj. G. Vannis — 1425 febr. 13). Toda Dubrovčani so bili številnejši v Pesaru in Anconi, kjer sta nastali — zlasti v Anconi — precejšnji koloniji Dubrovčanov. V Anconi so bili v prvi polovici 16. stoletja člani rodbin Bunič, Gučetič, Gundulič, Nalješkovič, Glubojevič in Milojevič. Posamezniki so sodili kot prebivalci ali meščani v sam vrh ankonških trgovcev.

¹⁸ ASFa — Atti giudiziari... n° 7 f 75' — 1450 avg. 20; Georgius Jouannis de Segnia partibus Dalmatie. Prim. še not. knj. P. Graziani A — 1487 febr. 9. Senjani se v tem obdobju omenjajo v zelo velikem številu v Fanu. Trgovske zveze med obema mestoma so bile tako žive, da so tudi mnogi Fanežani poslovali v Senju, imeli tam hiše ali jih najemali in postajali prebivalci kraja.

¹⁹ Npr. ASFa, not. knj. L. di Mastropaolo B f 54 — 1424 sept. 3; not. knj. L. Vignattoli H — 1497 jan. 31; not. knj. P. Stati A f 219 — 1475 sept. 16; Andreas olim Petri de Labinio partibus Alemanie habitator Cesene pifarus.

²⁰ ASFa, not. knj. L. di Mastropaolo C f 89 — 1446 avg. 21 — Dominicus e. Benedicti de Castro nouo de partibus Sclavonie habitator Fani; not. knj. L. Vignattoli H — 1501 febr. 22, isti I f 472 — 1514 okt. 10; ASP — Catasto S. Arcangelo, 180 XII d 4 f 318 — 1533 sept. 25.

²¹ Prim. F. Gestrin, Jugoslovanci v službi pri Malatestovih organih v Fanu (1434—1435), ZČ 19—20 (1965—6), str. 1 61sl. (glej še v Studia Picena 36 (1968), str. 113 sl.). Prim. dalje ASFa, not. knj. L. di Mastropaolo C f 65' — 1446 febr. 14, f 85 — 1446 jul. 13; not. knj. G. Vannis — 1423 april 29; not. knj. P. Graziani A — 1487 febr. 9; G. Roncoli M f 90 — 1497 jan. 7; isti, L f 265' — 1494 maj 6; isti, C f 383 — 1479 jun. 11; not. knj. P. Stati A f 55' — 1471 febr. 10; ASP, not. knj. A. P. Ambrosi 38/13 f 336 — 1527 okt. 24.

²² Npr. ASFa, not. knj. L. di Mastropaolo C f 237 — 1449 jan. 21; Ambrosius Georgij de Giadra de Sclavonia; not. knj. P. Stati NN f 470 — 1499 sept. 11; Rado olim Petri de Sibinicho Sclavonus piscator; not. knj. G. Roncoli M f 470 — 1498 marec 28 — Polus de Curzula Slavus; not. knj. P. Stati Z f 212' — 1507 nov. 28 — Simon Radi de Cursula Sclavonus; not. knj. S. Tonsio — 1483 avg. 9 — Paulus Johanns de Corciola partibus Sclavonie habitator Fani; not. knj. L. Vignattoli A f 5 — 1477 maj 2 — Johannes Georgij de Lexina de partibus Sclavonie; isti, H — 1497 jan. 31 — D. Anna filia olim Petri de Arbe partibus Sclavonie; not. knj. G. Roncoli A f 171 — 1468 febr. 11 — Petrus Jacobi de Pago de partibus Sclavonie habitator Fani; ASP, not. knj. M. G. Lepri 11/10 f 125' — 1479 marec 17 — Valentinus q. Georgij de Spalatro Sclavonus; ASA, not. knj. G. Giustiniani 659 f 1 — 1533 jan. 7 — Nicolaus Mathei de Pago Sclavonus; not. knj. G. Alberici 28 f 54 — 1522 april 1 — Nicolaus Stefani de Jadra Sclavonus habitator Puzoli; not. knj. J. B. Alberici 235 f 492 — 1545 nov. 16 — Magister Martinus c. Georgij sutor Sclavonus et habitator Ancone; isti, 247 f 91 — 1540 dec. 14 — Nicolaus Georgij de Cherso Sclavus (habitator Ancone), itd. itd.

²³ Prim. ASA, not. knj. G. Alberici 28 f 36 — 1522 marec 1 in 29 f 58 — 1524 marec 25.

²⁴ ASFa, not. knj. G. Roncoli A f 519 — 1472 febr. 18.

natski pogodbi, ker sam ni dobro razumel latinskega jezika.²⁵ Podobno je leta 1524 v Anconi ob enaki priložnosti Slovan Gregor, sin Stojana, ki je dobro znal italijanski in slovanski jezik, tolmačil Slovanu Staniši, sinu Jakoba, iz Zadra.²⁶

Govoriti podrobneje in točneje o obsegu migracij iz Dalmacije v Italijo in posebej v Marke ter o številu doseljencev slovanskega izvora, je za enkrat nemogoče. Ne samo zavoljo tega, ker smo s proučevanjem virov za to problematiko šele na začetkih, marveč tudi zavoljo tega, ker se mnogi označujejo samo kot Slovan brez navedbe kraja ali pa so celo tudi brez te oznake in moremo slovanski izvor določati samo po imenih, vzdevkih in priimkih.²⁷ Vendar na splošno moremo reči, da število izseljencev iz Dalmacije v Italiji in tudi v Markah ni bilo majhno. To sodimo na osnovi dejstva, da so se mnogokje v mestih, kastelih in vaseh ustvarile močne slovanske kolonije in so Slovani tvorili v njih kar visok odstotek prebivalstva. Za Fano v drugi polovici 15. stoletja ter za Pesaro v prvi polovici 16. stoletja moremo na osnovi arhivskega gradiva trditi, da je bilo v obeh mestih tudi do 15 % in še več prebivalstva slovanskega izvora.²⁸ Posamezne vasi, kot npr. Trebbiantico, Novilara na področju Pesara, Montacuto in Varano na področju Ancone so med svojim prebivalstvom imele velik del Slovanov.²⁹ Leta 1522 se v Castro Polverigi (Polverisio) imenuje en del naselja po Pagu («... in contrata dicta da Pago«...), kar je bilo morda posledica večjega števila ljudi iz Paga, ki so se doselili sem.

V zvezi z močno migracijo iz Dalmacije — in sploh iz slovanskih dežel v Italijo — je tudi sorazmerno močno zastopstvo slovanske duhovščine povsod tam, kjer so bili slovanski doseljenci številnejši. To duhovščino, ki se je neposredno doselila iz slovanskih krajev ali pa je izšla iz vrst že prej doseljenih Slovanov, so sestavljali menihi raznih redov pa tudi drugi duhovniki.³⁰ Posamezni redovniki slovanskega izvora so postajali celo predstojniki tamkajšnjih samostanov.³¹ Čeprav je bila menjava menihov med samostani istega reda tudi tedaj zelo v veljavi, vendar menimo, da je bil pojav slovanskih menihov v markizanskih mestih tesno povezan z velikim številom slovanskih doseljenecv in so ti menihi odigrali pomembno vlogo v tamkajšnji slovanski sredini. Vsekakor pa to še bolj nedvoumno velja za slovansko nesamostansko duhovščino, ki je opravljala dušebrižništvo v krajih z večjim številom Slovanov.

²⁵ ASFa, not. knj. P. Stati B f 166' — 1482 jan. 26.

²⁶ Glej op. 23.

²⁷ Npr. ASA, not. knj. 235 f 12' — 1545 ? — Franciscus c. Stefani alias Dragouoglia habitator Ancone; isti, 235 f 145' — 1542 sept. 7 — Simon c. Marci alias Cupizza habitator Ancone; prav tam f 7 in 112' — 1542 jan. 7 — 1543 jun. 8 — Martinus c. Nicolaj Mestrouichij Sclavonus habitator in pertinentibus Ancone in contrata Montagnoli (tam je bil tudi Martinus Mestrouichius); ASP, M. Paludini — 1450 nov. 21 — Catarina Georgij de Spalatro dicta Schocigore; itd.

²⁸ F. Gestrin, Le relazioni o. c.; isti, Jugoslavani, o. c.; isti, Prispevek, o. c.

²⁹ Prim. ASA, not. knj. G. Alberici 28 f 195 — 1522 nov. 25 — Ferus Raduani Sclavonus habitator Castri Puluerisij; f 199' — 1522 dec. 6 — Martinus Johanni Bughi Sclavonus habitator Castri Puluerisij et Marcus eius filius; J. B. Alberici 247 f 192' — 1541 dec. 7 — Paulus c. Mathei socius domini Johannis Baptiste Triumphii et Simon c. Gregorij socius Leonardi Petri Facij de Ancona ambo Sclavones de Jadra habitatores ville Montacuti (prim. še not. knj. 230 f 415 — 1544 dec. 2 in not. knj. 233 f 30 — 1542 febr. 7); not. knj. G. Alberici 28 f 162' — 1522 okt. 6 — Johannes Grossus et Georgius Radi Sclavoni habitatores Montacuti.

³⁰ Npr. v Fanu v dominikanskem samostanu (ASFa, not. knj. P. Stati A f 32 — 1470 sept. 11; not. knj. G. Roncoli E f 287 — 1484 jun. 17; P. Stati B f 236 — 1482 dec. 2), v avguštinskem samostanu (not. knj. L. Vignattoli F f 292 — 1513 jan. 13), v frančiškanskem samostanu (not. knj. P. Stati A f 178 — 1475 april 22; not. knj. G. Vici F f 81 — 1488 okt. 22; not. knj. L. di Mastropalo D f 81 — 1499 maj ?). V Pesaru v dominikanskem samostanu (ASP, not. knj. A. Milioni 60/10 f 228, 229 — 1539 dec. 30), a v Anconi tudi v dominikanskem samostanu (ASA, not. knj. G. Giustiniani 665 f 13 — 1534 jan. 10) in seveda še mnogi drugi.

³¹ Tako je bil npr. leta 1475 prior dominikanskega samostana v Fanu Jakob, sin Nikolaja iz Dubrovnika (ASFa, not. knj. P. Stati A f 241 — 1475 nov. ?). Glej še F. Gestrin, Le relazioni o. c., str. 100 op. 6.

Tako je bil Jurij, sin Ivana iz Zadra, že leta 1435 kaplan pri Marijini cerkvi v Sansepolcro.³² V Fanu je bil npr. duhovnik (presbiter) Jakob iz Dubrovnika,³³ v Jesi pa leta 1540 Ivan Galić iz Paga.³⁴ Istega leta je bil v Montacuti blizu Ancone duhovnik Jakob Skorpić prav tako iz Paga.³⁵ Zdi se, da je bila v tem času v tej vasi praksa slovenskih duhovnikov kar precej v veljavi, saj se leta 1544 kot kaplan tamkajšnje cerkve omenja Anton, sin Tomaža iz Šibenika.³⁶

Po poklicih in gospodarski dejavnosti dajejo doseljenci iz takratne Dalmacije v Italijo pisano podobo, kar kaže, da je velik del družbenih razredov in slojev iskal rešitev svojega položaja, predvsem gospodarskega, v migraciji. Na eni strani so bili med njimi trgovci in kramarji, ki so jih posredno pritegnile v Italijo lahko tudi že prej obstoječe trgovske povezave.³⁷ (Zlasti številni pa so bili v markizanskih mestih trgovci iz Dubrovnika in tudi Senja,³⁸ ki je igral v tem obdobju v gospodarskih povezavah z Markami doslej še ne ugotovljeno veliko vlogo.) Na drugi strani so iz dalmatinskih mest v Marke prihajali zelo številni obrtniki najrazličnejših zvrsti: krojači, krznarji, tesarji, kolarji, sodarji, suknarji, barvarji, ткаči, mesarji, gostilničarji, brivci, zeliščarji, tudi zlatarji in drugi.³⁹ Mogli bi reči, da je kar visok odstotek došljencev iz Dalmacije pripadal obrtniškem sloju, mojstrom in pomočnikom, kar vsekakor kaže na določen zastoj ali celo občasne krizne situacije v dalmatinskih mestih pod beneško oblastjo. Druga, prav tako kar močna plast izseljencev v Italijo je pripadala pomorcem. Bili so to lastniki ladij, ki so nato pluli za potrebe italijanskih trgovcev, številni mornarji, ki so pluli na ladjah ali z vzhodne obale doseljenih ladjarjev ali na ladjah italijanskih lastnikov,⁴⁰ prav tako pa tudi ne redki graditelji ladij, kalafati in marangoni.⁴¹ Precej doseljenih Slovanov iz Dalmacije pa si je v Italiji in seveda tudi v Markah služilo svoj kruh z delom v pristaniščih (fakini) ali kot ribiči.⁴² Vsekakor je to dokaz, da v domačih pristaniščih zanje ni bilo dovolj možnosti za življenje. V markizanskih mestih pa so bili tudi precej številni hlapci, služabniki, dekle,

³² ASFA, Manfredi di Burgo Sepolcro f 100 — 1435 okt. 6.

³³ ASFA, not. knj. L. di Mastropaolo D f 244 — 1502 avg. 2.

³⁴ ASA, not. knj. J. B. Alberici 247 f 45 — 1540 avg. 28.

³⁵ Prav tam.

³⁶ ASA, not. knj. J. B. Alberici 230 f 165 — 1544 maj 27.

³⁷ Prim. ASFA, not. knj. B. Biancolini B f 188' — 1510 marec 20; not. knj. P. Stati G f 289' in 290 — 1492 okt. 23. ASA, not. knj. G. Alberici 28 f 95 — 1522 maj 30; not. knj. G. Giustiniani 659 f 264' — 1533 jun. 28; ASP, not. knj. A. Milioni 60/7 f 95 — 1536 dec. 22 — Georgius q. Antonij de Cherso habitator et mercarius.

³⁸ Za Senj npr. ASFA, not. knj. P. Stati HH f 193 — 1512 jun. 7; isti, D f 86' — 1487 maj 31 in G f 370' — 1493 jan. 9. Za Dubrovnik prim. F. Gestrin, Trgovina s kožami v Markah o. c. ter ASA, not. knj. G. Giustiniani 656, 657, 659, 660, 661, 664, 665, 669; not. knj. J. B. Alberici 243; ASFA, not. knj. L. Vignattoli G f 254 — 1516 april 3; ASP, not. knj. C. Zaccani 35/1 f 176, 190, not. knj. S. Peponi 22/1 f 107, not. knj. A. P. Ambrosi 38/11, not. knj. A. Milioni 60/2, 60/10 in 60/13.

³⁹ Prim. ASFA, Libro de la fraternità de S. Michele — 1440 okt. 16 in 1441 febr. 19; not. knj. P. A. Galassi A f 158' — 1460 dec. 15; not. knj. L. Vignattoli A f 5 — 1477 maj 2; not. knj. P. Stati E f 433 — 1490 marec 5; isti, L f 106 — 1496 nov. 21; not. knj. P. A. Graziani C f 131' — 1497 jan. 18; not. knj. G. Roncoli M f 261 — 1497 jul. 17; not. knj. G. Vannis — 1524 jan. 15; ASP, Catasto S. Nicolai 156 XI d 1 f 196 — 1505; not. knj. A. Milioni 60/5 f 177 — 1532 okt. 8; not. knj. S. Peponi 22/5 f 2' — 1533 avg. 14; ASA, not. knj. G. Giustiniani 664 f 32' — 1536 febr. 8.

⁴⁰ Prim. ASA, not. knj. G. Alberici 28 f 96 — 1522 marec 1; not. knj. G. Giustiniani 657 f 67 in 264 — 1530 marec 18 in okt. 19; not. knj. J. B. Alberici 247 f 21 — 1540 jun. 7.

⁴¹ Prim. F. Gestrin, Prispevek k poznavanju našega pomorstva v 16. stoletju iz gradiva italijanskih arhivov (Fano), VHAR 14 (1969), str. 163 sl. Glej še ASFA, not. knj. G. Vannis — 1425 jun. 30; not. knj. G. Roncoli C f 379' — 1479 jun. 4; isti, M f 85 — 1497 jan. 5; not. knj. P. Stati I f 292 — 1497 jan. 20; not. knj. Fusconi P f 32' — 1529 marec 17. Za kalafate, marangone in tesarje npr. ASFA, not. knj. G. Roncoli C f 379' — 1479 jun. 4; isti, I f 30' — 1492 dec. 12; isti, N f 439 — 1500 jan. 9; not. knj. P. Stati F f 158' — 1491 april 30; isti, NN f 236' — 1499 okt. 10; ASA, not. knj. G. Giustiniani 669 f 184' — 1535 jul. 5; not. knj. J. B. Alberici 230 f 505' — 1544 sept. 19; isti, 235 f 88' — 1542 jun. 9; ASP, not. knj. M. Paludini f 206' — 1451 april 2; itd.

⁴² Prim. ASA, not. knj. G. Alberici 29 f 90 — 1524 jun. 1; not. knj. G. Giustiniani 656 f 301' — 1531 dec. 1; J. B. Alberici 255 f 445 — 1545 okt. 5 in 242 f 329' — 1548 nov. 28.

služabnice in gospodinje slovanskega izvora, mnogi so stopali tudi v razne vojaške službe, so opravljali nižje mestne upravne in druge službe (biriči, placariji itd.) in bili sli.⁴³

Toda tudi na podeželju markižanskih mest, v kastroh in vaseh, srečujemo obrtnike iz dalmatinskih mest, ki so tam opravljali svojo obrt, postajali pa so tam celo lastniki večjih ali manjših zemljiških parcel, njiv, vinogradov in podobno.⁴⁴ Seveda so imeli zemljiško posest na podeželju markižanskih mest tudi mnogi tisti Slovani, ki so bili ali prebivalci ali meščani v večjih mestih v Markah. Predvsem jim je ta posest služila ali kot dopolnilo življenju, rekli bi za stransko dejavnost, ali pa so vanjo vlagali svoja pridobljena sredstva. No, mnogi so imeli tako posest tudi samo v občasnem najemu.

Vendar je večina slovanskih doseljencev iz Dalmacije na podeželju markižanskih mest pripadala kmečkemu razredu. Tu so imeli posamezniki že od vsega začetka večjo posest, kar pomeni, da so imeli sredstva za nakup, ali pa so si jo pozneje na razne načine pridobivali;⁴⁵ večinoma pa so postajali koloni (coloni, socii, laboratorii) pod najrazličnejšimi pogoji za različno dolgo dobo,⁴⁶ ali so jemali živino v vzrejo (socida), včasih tudi v velikem številu in za daljši čas, seveda zopet pod najrazličnejšimi pogoji,⁴⁷ številni pa so stopali v razne službe pri italijanskih lastnikih zemlje in tudi pri svojih rojakih ter bili kravarji, govedarji, vrtnarji, hlapci in podobno.⁴⁸

Prikazani potek migracij iz Dalmacije v Marke daje seveda zgolj samo splošno linijo razvoja, saj sloni na nepopolnih, mogli bi reči fragmentarnih virih, čeprav vendar na številnih podatkih najrazličnejših fondov v markižanskih arhivih. Nadaljnje in popolnejše raziskave bodo gotovo prinesle ne samo številne dopolnitve v podrobnostih, marveč bodo verjetno na njihovi osnovi potrebne tudi posamezne korekture v splošni tukaj prikazani podobi teh migracij. Toda ne glede na to moremo trditi, da so bile migracije v omenjenem obdobju iz Dalmacije v Marke zelo pomemben pojav, kar velja seveda za migracije iz slovanskih dežel v Italijo nasploh. Z njimi se je nedvomno slabila gospodarska in populacijska baza dolamatinskih mest in cele takratne Dalmacije, na drugi strani pa so slovanski doseljenci veliko prispevali k tedanjemu razvoju Italije.

⁴³ Prim. F. Gestrin, *Jugoslovani o. c.*; ASFa, not. knj. P. Stati E f 562' — 1490 okt. 23; prav tam, *Atti giudiziari . . . n° 7 f 95'* — 1450 sept. 26; ASA, not. knj. G. Alberici 29 f 37 — 1524 febr. 23; not. knj. G. Giustiniani 659 f 268' — 1533 jul. 1; not. knj. J. B. Alberici 233 f 170' — 1543 avg. 12.

⁴⁴ F. Gestrin, *Le relazioni o. c.*, str. 100 sl.; isti, *Prispevek o. c.*, str. 92 sl.

⁴⁵ Glej op. 44.

⁴⁶ Prim. ASFa, not. knj. P. Stati S f 394 — 1504 febr. 17; not. knj. P. Graziani B f 436' — 1496 jan. 22; ASA, not. knj. J. B. Alberici 235 f 132 — 1542 avg. 26 in 245 f 245 — 1554 okt. 2.

⁴⁷ Prim. ASFa, not. knj. G. Roncoli L f 265 — 1494 maj 5; ASA, not. knj. G. Alberici 29 f 58' — 1524 marec 25; not. knj. J. B. Alberici 242 f 102 — 1548 marec 7.

⁴⁸ ASFa, not. knj. P. Stati A f 11 — 1470 maj 15; not. knj. G. Roncoli E f 278 — 1484 jun. 21.

Riassunto

LE EMIGRAZIONI DALLA DALMAZIA IN ITALIA
NEL XV E XVI SECOLO

Le emigrazioni dalla Dalmazia in Italia sono solo una parte dell'intero processo d'immigrazione dell'elemento slavo che inizia già nell'alto Medio Evo. L'autore tratta principalmente del trasferimento degli Slavi nelle Marche. L'immigrazione qui aumentò specialmente dopo che Venezia sottomise la Dalmazia, e raggiunse l'apice nel XV e XVI secolo. Le emigrazioni riguardano sia gli abitanti delle città che quelli delle campagne, numerosi erano gli artigiani e pure i marinai.

La stragrande maggioranza degli emigrati era formata da Slavi che abitavano nelle città e nei loro dintorni.

Le cause che determinarono quest'emigrazione furono in un primo tempo esclusivamente economiche, più tardi ci furono anche motivi politici, le invasioni e le occupazioni dei Turchi e indirettamente anche le emigrazioni dall'entroterra sulla costa dalmata.

Gli Slavi si stabilivano principalmente nelle città costiere italiane ed anche in diversi paesi e villaggi dei dintorni. Giungevano però anche profondamente nell'entroterra.

Su inserivano nel nuovo ambiente, si collegavano e si fondevano con la popolazione indigena italiana, diventavano anche economicamente molto forti, acquisivano patrimoni, però continuavano a vivere, almeno in parte, ancora legati alla propria cerchia e alle proprie istituzioni, religiose o altro che fossero. Fintanto che questa corrente d'immigrazione si mantenne ad un certo livello, gli Slavi, specialmente là dove erano in numero maggiore, si mantennero ancora per secoli oltre il periodo qui trattato.

Ignacij Voje

TRGOVSKE ZVEZE MED DUBROVNIKOM IN MARKAMI V 14. IN 15. STOLETJU

Referat na mednarodnem kongresu »Le relazioni economiche e culturali tra le Marche e la sponda orientale Adriatica nei secoli XIII—XIX« v Senigallii 10. in 11. januarja 1976.

O trgovskih stikih med Dubrovnikom in sosednjo italijansko obalo nima mo še celovite slike za ves srednji vek. Popolnejše raziskave so opravljene za XIII. stol., kjer so v ospredju analize trgovskih pogodb med Dubrovnikom in posameznimi italijanskimi mesti¹ ter za XVI. stoletje, kjer so obdelane razne oblike trgovine med Markami in Dubrovnikom.² Mnogo več pozornosti kot srednji Italiji so zgodovinarji posvetili južni Italiji — Apuliji in Siciliji.³

V referatu bom skušal prikazati rezultate prvih raziskav trgovskih odnosov med mesti v Markah in Dubrovnikom v XIV. in XV. stoletju in to na podlagi posebne serije notarskih knjig, imenovane »Debita notariae«, ki jo hranijo v Historijskem arhivu v Dubrovniku. To je specializirana notarska knjiga, v katero so notarji registrirali skoraj izključno kreditne pogodbe (zadolžnice) in pogodbe trgovskih družb (societas, collegantia, compagnia). Eden glavnih vzrokov za uvedbo posebne notarske knjige zadolžnic v Dubrovniku je ta, da je kreditna trgovina v Dubrovniku že proti koncu XIII. stol. zavzela izreden obseg. Zato je dubrovniška vlada izdala 8. junija 1275 odredbo, na podlagi katere so se morali vsi kreditni posli, ki so presegali 10 perperjev, skleniti pismeno.⁴ Dolžnik je moral dati upniku v roku 8 dni »cartam notarii« o dolgu. S tem zakonom je hotela dubrovniška vlada dati pravno zaščito

¹ Josip Lučić, Pomorsko-trgovačke veze Dubrovnika i Italije v XIII stoljeću, Pomorski zbornik, broj. 5, Zadar 1967, str. 447—475; J. Lučić, Oko nekih ugovora između Dubrovnika i talijanskih gradova u XIII stoljeću, Historijski zbornik, letnik XXIII—XXIV, Zagreb 1970—71, str. 275—379; J. Lučić, Povijest Dubrovnika, II del, Zagreb 1973, str. 94—112; J. Lučić, Neobjavljene isprave i akti XIII stoljeća iz Dubrovačkog arhiva, I del, Arhivski vjesnik, vol. X, 1967, str. 117—133 (Doc. 1 — 1206, mense agosto — Recanati, castrum Italiae, cum Ragusa pacem et amicitiam constituit); Petar Matković, Trgovinski odnosi između Dubrovnika i srednje Italije, Rad JAZU knj. XV, Zagreb 1871, str. 1—69; Jireček Konstantin, Die Bedeutung von Ragusa in der Handelsgeschichte des Mittelalters, Almanach der Akademie in Wien, Wien 1899; Vinko Foretić, Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika u srednjem vijeku, Dubrovačko pomorstvo, Dubrovnik 1952, str. 117—164.

² Toma Popović, Trgovački odnosi Dubrovnika i Ankone u drugoj polovini XVI veka, Zbornik Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu, knj. XI-1, Beograd 1970, str. 443—462; T. Popović, Dubrovnik i Ankona u jevrejskoj trgovini XVI veka, Zbornik, Jevrejski istorijski muzej, knj. 1, Beograd 1971, str. 41—53; Sergio Anselmi, Venezia, Ragusa, Ancona tra Cinque e Seicento, un momento della storia mercantile del Medio Adriatico, Ancona 1969.

³ Momčilo Spremić, Dubrovnik i Aragonci, 1442—1495, Beograd 1972; Mirjana Popović Radenković, Le relazioni commerciali fra Dubrovnik (Ragusa) e la Puglia nel periodo Angioino (1266—1442), Estratto dall'Archivio storico per Provincie Napoletane, Nuova serie, XXXVII (1957), XXXVIII (1958), Napoli 1958, 1959; M. Popović, Prilog ekonomskoj istoriji Dubrovnika. Trgovački odnosi sa južnom Italijom (1266—1442), Zbornik Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu, knj. V-1, Beograd 1960, str. 189; Jorjo Tadić, La Puglia e le città Dalmate nei secoli XII—XIII, Estratto dall'Archivio storico Pugliese, Anno XIII, fasc. I—IV, Bari 1960; Bariša Krekić, La Puglia tra Dubrovnik (Ragusa) e il Levante nell'epoca angioina, Estratto dell'Archivio storico Pugliese, Anno XIV, fasc. III—IV, Bari 1961; B. Krekić, Ragusa e gli Aragonesi verso la metà del XV secolo, Rivista Storica del Mezzogiorno, Anno I, fasc. I—II, 1966, str. 205—219.

⁴ Ignacij Voje, Knjige zadolžnic, posebna notarska serija dubrovniškega arhiva, Zgodovinski časopis, letnik XXII, zv. 3—4, Ljubljana 1968, str. 207—223; Liber statutorum civitatis Ragusii (V. Bogišić—K. Jireček), liber VIII, cap. XXII, Mon. hist. Slav. merid. IX, Zagreb 1904, str. 178.

trgovskemu poslovanju. Seveda je morala skrbeti tudi za način, kako bi se mogle izgubljene zadolžnice obnoviti. To je dosegla na ta način, da so se zadolžnice vpisovale v posebne imbreviaturne knjige, ki so se hranile poleg drugih notarskih knjig v državni pisarni in ostale državna lastnina.

Na osnovi notarskih knjig *Debita notariae* lahko sledimo razvoju kreditne trgovine v Dubrovniku od 1282 dalje. Serija *Deb. not. ni* v celoti ohranjena. Iz konca XIII. in prve polovice XIV. so se ohranile le posamezne knjige, tako da obstajajo večje ali manjše prekinitve med posameznimi leti. Zelo bogato in kontinuirano je ohranjeno gradivo za XV. stol.

Na osnovi zadolžnic, ki so jih notarji registrirali iz dneva v dan, iz leta v leto, lahko sledimo razvoju različnih oblik kreditnega trgovanja, obsegu in vrednosti kreditne trgovine v posameznih letih. Gradivo iz *Deb. not. na nek način* prikazuje stanje na dubrovniškem tržišču ter nas posredno seznanja s trgovskimi odnosi v samem Dubrovniku. Izdelamo lahko tudi zelo podrobno sliko strukture upnikov in dolžnikov. Iz nje je razvidno, da so se v kreditno trgovino srednjeveškega Dubrovnika vključevali poleg drugih tujih trgovcev tudi trgovci iz Mark.

Dubrovniške pomorsko-trgovske zveze so se širile v XIII. stol. na področje Sredozemlja, vendar so najmočnejše njegove pomorsko-trgovske zveze ostale znotraj Jadranskega morja in to z italijanskimi mesti. Težišče borbe v pomorski trgovini je bilo usmerjeno proti vedno močnejši, upornejši in uspešnejši akciji Benečanov da dosežejo monopol v Jadranski trgovini. Ekonomski pritisk Benetk v jadranski pomorski trgovini je bil za Dubrovnik vedno težji. Sklepanje trgovskih pogodb z italijanskimi mesti zahodne Jadranske obale je imelo namen upreti se beneškim monopolističnim tendencam v jadranski trgovini. V XII. in v začetku XIII. stol. je sklenil Dubrovnik 8 trgovskih pogodb z mesti Italije. Dve pogodbi se nanašata na mesti Fano in Ancono v Markah, sklenjeni pa sta bili leta 1199. Obe mesti potrjujeta trden mir z Dubrovčani, zagotavljata obojestransko zaščito trgovcev in nemoteno poslovanje. Po letu 1205, ko Dubrovnik prizna nadoblast Benečanov pa do srede XIII. stol., sklepa Dubrovnik kljub povečanemu pritisku Benečanov številne nove pogodbe in vzdržuje naprej trgovske zveze z italijanskimi mesti. Z mestom Fanom sklepa 1231 pogodbo s katero doseže neke ugodnosti v trgovini. Pogodba je obnovljena 1249. Za povračilo zahteva občina Fano recipročni postopek. Občina Recanati je 1206 in nato še 1229 sklenila ugodno pogodbo z Dubrovnikom. Leta 1251 obljublja ista občina prijateljstvo in mir in se obvezuje, da bo pomagala Dubrovčanom na področju svojega distrikta. Svobodo poslovanja na svojem področju zagotavlja tudi Ancona leta 1321. Podobno pogodbo sklepa Dubrovnik z mestom Senigallio leta 1231.

V tem obdobju želijo nekatera mesta dobiti od Dubrovčanov jamstvo svobode poslovanja na dubrovniškem teritoriju. To bi pomenilo, da se želijo prek Dubrovnika prebiti na tržišče Balkana in da bi jim bil Dubrovnik neke vrste odskočna deska v trgovskih akcijah na Balkanu. Medtem, ko italijanska mesta niso imela namena, da razširijo svoje poslovanje na dubrovniškem in balkanskem tržišču, je bila dubrovniška iniciativa, da prodre na Apeninski polotok mnogo močnejša. Dubrovčani dajejo pobudo, da dobijo ugodnejše pogoje za natovarjanje in iztovarjanje trgovske robe v nekaterih lukah: Recanati, Anconi, Firmu. Za Dubrovčane so tržišča v Italiji v tem obdobju predstavljala pomembno perspektivo, ne samo zaradi izvoza v mesta, s katerimi so imeli trgovske pogodbe, temveč tudi v njihovo zaledje. Dubrovčani so bili

aktivnejši v težnji, da osvojijo Apeninsko tržišče, kot pa Italijani, da prodrejo na naše tržišče. Dubrovnik naj bi prevzel vlogo oskrbovalca posameznih mest Apeninskega polotoka s surovinama z Balkana.

Po letu 1252 se okrepi pomorska moč Benetk na Jadranskem prostoru. Dubrovčani ne morejo več intenzivno trgovati s področji v severni Italiji. Na teritoriju Mark obnovijo pogodbo z mestom Fanom, ki je bila zaradi odškodninskih sporov prekinjena okrog 10 let. Ancona je drugo mesto s katerim Dubrovnik obnavlja pogodbo. Ohranjen je načrt pogodbe iz leta 1299. Čeprav ni bila ratificirana, je pomembna zaradi tega, ker se vidijo iz nje določena stališča Ancone. Ancona je dala vedeti Dubrovčanom, da trgovina z Lombardijo, Toskano in Romanijo spada v njeno interesno sfero. Dubrovčani bi morali plačati carino, če bi prek Ancone izvažali ali uvažali določene artikle s teh področij. Carini naj bi bila podvržena tudi roba iz Levante in severne Afrike. Kljub pomanjkanju uradnih trgovskih pogodb Dubrovčani v drugi polovici XIII. stoletja trgujejo z različnimi mesti Italije. Po dubrovniškem statutu iz leta 1272 uživajo svobodo trgovanja brez plačevanja luških pristojbin (*arboraticum*) tudi 3 mesta iz Mark: Ancona, Fano in Senigallia in 8 mest iz Apulije.

Konkretnejši vpogled v trgovske zveze in odnose Dubrovnika z mesti v Markah nudijo notarske knjige dubrovniškega arhiva. Iz različnih pogodb se zrcali vsakodnevno življenje, poslovna praksa, poslovanje tujih in domačih trgovcev.

Dubrovnik je bil tedaj pomembno tržišče s sužnji, ki jih izvažajo Dubrovčani iz notranjosti Balkana, predvsem iz Bosne. Iz južne Italije in Mark prihajajo trgovci v Dubrovnik kupovat sužnje.⁵ Poleg sužnjeve se v Ancono izvažajo še vosek, ovčje kože in volna.⁶ V manjših količinah uvažajo iz Ancone tudi žito.

Ankončani se vključujejo že v tem obdobju v kreditno trgovino, v kateri imajo trgovci iz mnogih mest Italije zelo pomemben delež. Prvo mesto zavzemajo Benečani. Kot upniki ali dolžniki se omenjajo trgovci iz Firma⁷ in Ancone.⁸

Zaradi dobrih pogojev poslovanja, ki jih je nudil Dubrovnik, nekateri strokovnjaki ostanejo trajno ali začasno v Dubrovniku na primer: dva čevljarja iz Ancone: Ricardus Anconitanus calegarius (1282) in magister Zannus calegarius de Ancona (1282).⁹ Krojač Gregorius sartores filius quondam Petri Anconitani, je pridobil celo vinograd v Šumetu, a leta 1283 se zadolžuje z družabnikom za 215 perperjev.¹⁰

V XIV. stoletju se okrepi živahna trgovska aktivnost med Dubrovnikom in italijanskimi mesti. Trgovski stiki med obema jadranskima obalama so bili skoraj vsakodnevni, Dubrovčani pa so veliko trgovali z Markami, posebej z Ancono.

⁵ J. Lučić, Pomorsko trgovačke veze Dubrovnika i Italije, str. 461.

⁶ Ibid. str. 462; Historijski arhiv Dubrovnik (HAD), *Diversa cancellariae*, knj. II, fol. 42, »Viginti septem centenaria de coramine ad rationem denariorum grossorum sedecim et dimidio pro quolibet centenario«.

⁷ Gregor Čremošnik, *Spisi dubrovačke kancelarije*, vol. I, JAZU, Zagreb 1951, št. 640, »Gentilus Boncomitus de Firmo est debitor anno 1281.«

⁸ Upniki iz Ancone: Nicholucius Petri de Ancona, leto 1283, perperi 81 gross. X, Ricardus anconitanus elegarius, 1283, perp. 10, HAD, *Div. canc. I*, fol. 50, 70, 106, 147; Antonius Petri iz Ancone, 1299, 31 perp. HAD, *Precepta rectoris*, knj. II, fol. 95; Dolžniki iz Ancone: Gregorius sartorius, filius quondam Petri Anconitani, 1297, 13 perp. HAD, *Div. canc. knj. III*, fol. 32.

⁹ HAD, *Div. canc. I*, fol. 68.

¹⁰ Ibid. fol. 32.

Izredno se poveča obseg kreditne trgovine v Dubrovniku po letu 1330. Povečana trgovska menjava z deželami v zaledju (Srbijo in Bosno), ki jo povzroči predvsem izkoriščanje bogatih rudnikov srebra in svinca, pa tudi povečanje potreb prebivalstva, še posebej plemstva Srbije in Bosne po luksuznih predmetih in tekstilu, privabi v Dubrovnik veliko število tujih trgovcev. Ti se v velikem številu vključujejo v kreditno trgovino. V tem času delujejo v Dubrovniku številni zastopniki in agenti florentinskih trgovskih družb (Bardi, Peruzzi, Acciaoli, Buonaccursi). Poleg Florentincev igrajo na dubrovniškem tržišču zelo pomembno vlogo beneški trgovci in trgovci iz Ancone. Kriza v razvoju kreditne trgovine nastopi po letu 1335, ko se obseg in vrednost občutno zmanjšata. Krizo povzročijo predvsem florentinski trgovci. V času tridesetletne vojne bankrotira in propade večina florentinskih trgovskih in bančnih hiš.¹¹ To je prizadelo tudi filiale florentinskih družb v južni Italiji. Mnogi predstavniki florentinskih družb so po letu 1336 odšli iz Dubrovnika.¹² Dubrovniški trgovci kreditno še niso bili toliko sposobni, da bi izpolnili to praznino.

V času od 1330 do 1339 (za to obdobje so ohranjene notarske knjige *Debita notariae*) se ukvarja s kreditnimi posli v Dubrovniku večje število trgovcev iz Ancone. Leta 1331 jih naštejemo 10. Na kredit dajejo velike vsote in skupna vrednost kreditov znaša 8500 perperjev.¹³ V kasnejših letih se omenjajo največ 4 Ankončani kot upniki. Vrednost kreditov se zmanjša. Posebej bi omenil dva trgovca iz Ancone, ki jima lahko sledimo celo desetletje. To sta Antonio Symonis in Corraducio Symonis.¹⁴ Na podlagi raznih trgovskih pogodb lahko dobimo konkretniji vpogled v njihovo kreditno poslovanje. Corraducius zelo pogosto daje kredite, ki so z ozirom na višino v neki medsebojni zvezi. V zadolžnicah se ponavljajo naslednje vsote: 71 perperjev in pol, 175 perperjev in 143 perperjev.¹⁵ Ponavljanje istih vsot v zadolžnicah pomeni, da se v vsotah skriva ista količina trgovske robe, ki je bila dana na kredit. Kakšna roba se lahko skriva izza omenjenih vsot priča podatek v kreditni pogodbi, ki je bila sklenjena 15. IV. 1336 med dolžnikoma Petrom de Benvenutom in Ruscom de Coradino in upnikom Corraduciem. Dolžnika se obvezujeta, da bosta izročila na račun dolga do konca meseca avgusta »miliaria tres et dimidium de sepo sico«. Ker je bila cena loja v tem obdobju od 20 do 25 perperjev za miljar, vsota 71 perperjev odgovarja 3 in pol milijarjem loja. Ohranjenih je več trgovskih pogodb iz katerih je razvidno, da je Corraducio stalno kupoval od mesarjev loj, ki so ga potem za njega prodajali v mesnicah.¹⁶ Corraducio se je ukvarjal tudi s prodajo »scotanus« (rujevina), ki se je uporabljal pri strojenju kož.¹⁷

V drugi polovici XIV. stoletja pride v razvoju kreditne trgovine v Dubrovniku do določenih sprememb. Od 1352 spet lahko precej kontinuirano sprem-

¹¹ Josef Kulischer, *Allgemeine Wirtschaftsgeschichte des Mittelalters und der Neuzeit*, Bd. I, München—Berlin 1928, str. 346/7.

¹² M. Popović, *Prilog ekonomskoj istoriji Dubrovnika*, str. 251, 252.

¹³ HAD, Aptaghi knj. II, passim, Brunnero Francisci de Ancona, Ceroli Bartholomei de A., Corraducio Symonis de A., magr. Egidio Johannis fisico de A., Feltramo de Francisco de A., Francisco Corbo de A., Bartholomei Laufranchi de A., Palmerio de A., Symoni Palmerio de A.

¹⁴ Corraducio Symonis de Ancona: leto 1330, število kreditnih pogodb — 3, vsota kreditov — perp. 461, 1331—20—2262; 1332—1—50; 1333—6—564; 1335—17—1617; 1336—11—1610; 1337—6—498; 1338—1—630; 1339—2—272. Antonius Symonis de Ancona: 1333—1—200; 1335—6—814; 1336—1—71; 1338—2—704. Aptaghi II, passim.

¹⁵ Aptaghi II, fol. 76', 83'; *Debita notariae* II, fol. 29', 34, 35, 49, 85, 98, 101', 117, 118, 118', 131, 136, 138, 147, 147', 176, 176', 94, 108, 155, 174', 31', 33'.

¹⁶ HAD Div. canc. VIII, fol. 49 — 30. VI. 1335; 64 — 5. VIII. 1335; XII, fol. 106' — 2. VI. 1335; 114 — 13. VI. 1335.

¹⁷ Ibid. VI, fol. 197—197'.

ljamo razvoj. Zmanjša se število kreditnih pogodb, čeprav ostaja v posameznih letih vrednost skoraj na isti višini. Kreditirane vsote so sedaj mnogo višje. Seveda tudi v tem obdobju obstajajo določena krizna obdobja, ki so jih povzročile vojne v neposredni bližini Dubrovnika in epidemije kuge (leta 1361—63, 1380—90). Menja se tudi struktura upnikov. Kreditni posli pridejo skoraj izključno v roke dubrovniškega plemstva. Delež tujih trgovcev je minimalen (komaj 2—4 %).

Ni slučajno, da je leta 1372 prišlo do ponovnega sklepanja pomorsko-trgovske pogodbe z Ancono. Glavni cilj pogodbe je bil uvajanje principa recipročnosti. Trgovce iz Ancone tretirajo na dubrovniškem tržišču na isti način kot Dubrovčane, isti položaj kot Ankončani imajo tudi dubrovniški trgovci v Anconi.¹⁸ Ko je prišlo po letu 1358 do prekinitve odnosov z Benečani, so začeli Dubrovčani obnavljati stare pomorsko-trgovske zveze z mesti na italijanski obali.

Kljub temu da se v drugi polovici skoraj ne omenjajo v kreditnih poslih trgovci iz Mark, pa ne moremo trditi, da Ankončani ne trgujejo v Dubrovniku. Leta 1377 sklepajo pogodbo Laurello Francisca, Petrello Maselli de Fanello in Francisco Johanni de Ancona z Tadejem Jacobi iz Florence o nakupu 20 milijarjev svinca (plumbum) de Bossina, dveh sužnjev (servos) in desetih suženj (servas) v starosti od 10 do 13 let. Robo bodo prejeli v Zadru in ob tej priliki izplačali 144 dukatov.¹⁹ Omenjeni Petrellus Maselli sklepá z Dubrovčani več pogodb o prevozu različne trgovske robe (panno, olei) z ladjo.²⁰

Neprekinjeno lahko spremljamo razvoj kreditne trgovine v Dubrovniku po letu 1420. Na obseg kreditne trgovine v XV. stoletju vplivajo notranji in zunanji faktorji. Dubrovčani s pomočjo strokovnjakov iz Italije ustanavljajo lastno manufakturo sukna, katere glavna produkcija je namenjena izvozu v Balkanske dežele. V zunanjepolitičnem pogledu sovpada prva polovica XV. stoletja z dvigom srbske države pod vladavino despotov, ki pospešujejo gospodarski razvoj svoje države, predvsem razvoj rudarstva. Zato se povečujejo trgovski stiki s Srbijo. Prav tako je Dubrovnik v dobrih odnosih z bosanskimi vladarji. Zaradi ugodne politične in gospodarske situacije se od 30 let XV. stoletja ponovno v večjem obsegu vključujejo v dubrovniško kreditno trgovino tuji trgovci. Dubrovčani pod okriljem Ogrske države obnavljajo trgovske zveze z mesti sosednje Italije. Južna Italija je bila za Dubrovčane posebno ugodna. Bila je najbližja od vseh prekomorskih držav, bogata agrarnih produktov (žito), ki jih je v Dubrovniku primanjkovalo. Obnavljajo se tudi zveze s srednjo Italijo, predvsem z Ancono. Ker 1426 ni bila obnovljena trgovska pogodba z Ancono in ker je 1433 prišlo do medsebojnih sporov in represalij so dali Dubrovčani leta 1436 pobudo da se ponovno vpeljejo dobri odnosi. Šele leta 1440 pride na iniciativo Dubrovčanov do sklepanja nove pogodbe, s katero se potrjujejo prejšnje pogodbe. Na podlagi te pogodbe so Dubrovčani in Ankončani lahko trgovali z raznovrstnimi proizvodi v zaledju Dubrovnika ali Ancone.²¹

Zelo ugodni pogoji za razvoj proizvodnje dubrovniškega sukna in živahna trgovska menjava z deželami v zaledju (Bosna, Srbija), so pritegnili v Dubrovnik številne tuje trgovce in tekstilne strokovnjake. Med njimi so zelo po-

¹⁸ V. Foretić, Nekoliko pogleda na pomorsku trgovinu Dubrovnika, str. 137.

¹⁹ HAD Diversa notariae, IX, fol. 179 — 20. V. 1377.

²⁰ Ibid. fol. 179' — 15. V. 1377.

²¹ V. Foretić, Nekoliko pogleda ..., str. 137.

membni nabavljachi surovin za manufakturo sukna (volna, barvila). Zato se v tem obdobju ponovno v večjem številu vključujejo v kreditno trgovino trgovci iz italijanskih mest. Leta 1418 jih naštejemo 19, leta 1421 se njihovo število poveča na 39 in ostaja do leta 1450 približno na istem nivoju (1429 — 20, 1430 — 29, 1440 — 32). Najštevilnejši so Florentinci (1418 — 10, 1421 — 25, 1430 — 4, 1440 — 6) in trgovci iz Prata (1418 — 6, 1421 — 8, 1429 — 6, 1430 — 7, 1440 — 3). Medtem, ko so v XIV. stoletju med upniki prevladovali s področja Mark trgovci iz Ancone, sedaj prevladujejo iz Pezara in Urbina. Nekateri se v Dubrovniku zadržujejo več let skupaj. Nekateri postanejo celo dubrovniški meščani.

Intenzivno se vključujejo v kreditno trgovino iz Pezara: Sancto Arduino (1430 sklepa 10 kreditnih pogodb, daje na kredit 1970 dukatov; 1435—1—30 duk.; 1447—3—212 duk.; 1450—18—1644 duk.; 1452—11—354 duk.) Monaldo de Vigantis sam ali skupaj z apotekarjem Pavlom Thomasii de Camerino (1446—2 kred. pogodbe — 233 duk.; 1447—2—126 duk.; 1448—4—370 duk.; 1453—6—100 perp. in 240 duk.; Monaldo se omenja še 1470 ko daje na kredit 17 perperjev) in iz Urbina: Francisco Ragni (1430—3—327 duk.; 1440—1—350 duk.) in Johannes Nicolai (1440—10—988 duk.). Posebej bi opozoril na Monalda de Vigantis iz Pezara. V dubrovniških knjigah zadolžnic se omenja med leti 1445 in 1470. Bil je sprejet med dubrovniške meščane. Je začetnik (rodonačelnik) dubrovniške meščanske rodbine Monaldi, ki je pripadala bratovščini sv. Antona.²² Monaldo je, kot večina tujih trgovcev, ki so stalno živeli v Dubrovniku, razvil zelo široko poslovno mrežo. Sklepal je pogodbe za plovbo na Sicilijo,²³ kamor pošilja tudi svojega kurirja s pismom.²⁴ V Dubrovniku ima poslovne stike tudi z Monetom di Meliorato de Florentia, kateremu daje moratorij (fida).²⁵

V drugi polovici XV. stoletja igrajo v političnem življenju Balkanskega polotoka najpomembnejšo vlogo Osmanski Turki. V tem obdobju se Osmanski imperij razširi na celoten Balkanski prostor. Leta 1459 pade srbska, leta 1463 pa bosanska srednjeveška država pod turško nadoblast. Ker je bilo balkansko zaledje za Dubrovčane glavni trgovski prostor, so se vse politične, ekonomske in družbene spremembe na Balkanu odražale tudi na dubrovniškem tržišču. Zato opazimo velika nihanja v obsegu in vrednosti kreditne trgovine. Prva večja kriza v razvoju kreditne trgovine nastopi leta 1451 in traja do 1453. Povzroči jo vojna z vladarjem sosednje Hercegovine Hercegom Stjepanom, ki je imel zaveznike v Turkih. Padec Bosne pod turško nadoblast leta 1463 ter širjenje epidemije kuge je občutno vplivalo na zmanjšanje kreditnih poslov. To traja do leta 1468. V tem obdobju doživlja zelo hudo krizo proizvodnja dubrovniške manufakture sukna. Poleg političnih vzrokov vpliva nanjo tudi zmanjšanje uvoza španske volne. Pri obnavljanju proizvodnje dubrovniškega sukna po letu 1470 sodelujejo poleg drugih italijanskih centrov (Apulija, Abruzzi) tudi trgovci iz Mark. Ponovno pride do resne krize v kreditni trgovini okrog leta 1480 zaradi novih turških carinskih predpisov. Zaradi kuge, ki je prizadela Dubrovnik v letih 1481 do 1483, so se zelo oslabili trgovski stiki z balkanskim zaledjem, kar je močno vplivalo na obseg kreditne trgovine.

²² Jovanka Mijušković, Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku, Glas SANU, CCXLVI, knj. 9, Beograd 1961, str. 104.

²³ HAD Div. canc. LXII, fol. 108' — 6. VIII. 1450.

²⁴ HAD Div. not. XXXV, fol. 51 — 11. III. 1450.

²⁵ Ibid. LIV, fol. 122 — 30. V. 1470.

Kljub mnogim oviram in težavam, ki jih je turško vojskovanje povzročilo dubrovniški trgovini, pa pomeni razširitev osmanske države na celoten Balkanski polotok za Dubrovčane nov polet v razvoju njihove trgovine. Pred prihodom Osmanskih Turkov na Balkan je Dubrovčane pri trgovanju oviral fevdalni partikularizem. Ko so Osmanski Turki zasedli ves Balkan je nastalo enotno in zelo prostrano tržišče in enoten carinski sistem. Dubrovčani so znali večje izkoristiti prednosti, ki so jih uvedli na Balkanu Turki. Celoten izvoz iz Balkana, ki je šel prek Dubrovnika oziroma s posredovanjem dubrovniških trgovcev, je stalno rasel po obsegu in vrednosti. Najprej zato, ker so v Italiji rasle potrebe po surovinah. S temi so se oskrbovali prav v Balkanskih deželah, ki niso bile daleč od Italije in ki so bile z njo povezane z dobro zaščitenim morjem. Prevoz po morju, je bil cenen. Ladje so lahko prispele do samih centrov, kjer so se predelovale surovine. Poleg tega je bilo treba za razvite obrtne panoge in manufakturne obrate v Italiji najti nova tržišča. Ta pa so bila prav na Balkanu v okviru obsežnega Osmanskega Imperija.

V drugi polovici XV. stoletja se menja struktura upnikov. Delež plemstva (patricijev) se zmanjšuje, ker prehaja kreditna trgovina v roke bogatih meščanov in raznih obrtnikov, ki sodelujejo v manufakturi sukna. Relativno se povečuje delež tujih trgovcev, predvsem Italijanov. Trgovci iz Florence niso več vodilni, iniciativo prevzemajo trgovci iz južne Italije (Prato, Trano). Ne zaostajajo pa po višini kreditirane robe trgovci iz Mark, med njimi na prvem mestu iz Pesara, Urbina ter posamezniki iz Firma in Ancone. Posebej bi opozoril na naslednje trgovce: Jacobus Arduyni de Pensauro (leta 1453 — 29 kreditnih pogodb — 1354 dukatov), Petrus domini Johannis Pauli de Urbino (1459 — 21 kred. pogodb — duc. 295, yperp. 2); Marioto del Torto pro Navi de Nicolucio et nepotibus de Urbino (1470 — 14 kred. pogodb — duc. 171); Symonis spečiarario de Pensauro (1450 — 10 kred. pogodb — duc. 112, yperp. 26; 1453 — 20 kred. pog. — duc. 1924, yperp. 95). Po letu 1470 je moral na dubrovniškem tržišču igrati zelo pomembno vlogo Terentius de Jacobo de Terentiis de Pensauro, ki se je tudi v kreditni trgovini udeleževal zelo intenzivno. Čeprav je dajal na kredit manjše vsote denarja oz. robo je na primer leta 1470 sklenil kar 57 kreditnih pogodb in dal na kredit 931 dukatov. Zanimiva je struktura njegovih dolžnikov. Med njimi je največ barvarjev (tinctores), tkalcev (lanarii) in drugih obrtnikov povezanih z izdelavo sukna. Že ta ugotovitev nas opozori, da je moral Terentio sodelovati pri proizvodnji dubrovniškega sukna in dajati na kredit nekatere surovine.

Kakšno robo so dajali upniki na kredit in s kakšno robo so dolžniki vračali svoje kreditne obveznosti ponavadi iz kreditnih pogodb ne moremo ugotoviti, ker se navaja samo vrednost kreditirane robe v neki moneti. Odgovor na to vprašanje pa lahko dobimo v nekaterih pogodbah, kjer so obveznosti enega ali drugega partnerja točno precizirane. To je tudi ena od specifičnosti dubrovniške kreditne listine.

Iz teh konkretnih podatkov lahko ugotovimo, da so trgovci iz Pezara dajali dubrovniškim barvarjem na kredit »gaudo«. Tkanine, ki so hoteli imeti obarvane v raznih niansah modre barve, so barvali v »gaudu«. Gaudo je bila neka rastlina (lat. *Isatis tinctoria*). Iz njenih suhih lističev se je po posebnem postopku pridobivala modra barva. V zadolžnicah, v katerih omenjajo »gaudo«, potrjuje dolžnik, da je prejel od upnika na kredit »guado«. Kot upniki

se leta 1430 navajajo: Sancto de Arduynis iz Pezara,²⁶ Antonio Allegreti de Sancto Angelo²⁷ ter Francisco Vagnini de Urbino.²⁸ Leta 1448 je dal Gabriel Nicolucci de Urbino na kredit Ivanu Bla. Buniću 395 dukatov in 32 grošev »pro tanto quantitate guadi et robie«.²⁹

O kvaliteti in drugih lastnostih »guada« dobimo nekaj več podatkov v kreditni pogodbi, ki je bila sklenjena 3. XI. 1459 med Matejem Tho. Bunićem in Christophorom Tomasii dela Salsa de Rimini. Christophor je izjavil, da je prejel od Mateja »zucharo et contati« v vrednosti 405 dukatov, ter se je obvezal da bo do julija prihodnjega leta Mateju izročil 38 miljarjev in 500 liber »guada« ... al pexo della Marchia«. Nadalje izvemo, da se mora v 500 librah obarvati 12 bal dubrovniškega sukna in to 6 v »azzuru« in 6 v »turchinu«. Omenjena je tudi cena »guada« in to 14 dukatov za miljar.³⁰ Z »guadam« je leta 1480 trgoval tudi Terentio de Terentiis de Pansauro. Prišlo je do spora med njim in prokuratorjem Michaela de Pardo de Pansauro. Arbitri bi morali med drugim urediti tudi spor zaradi 31 bal »gauda«, ki jih je Terentio prejel od Michaela de Pardo in Francisca de Lollo ter jih prodal na kredit.³¹ Francisco Gasparis iz Urbina potrjuje, da je prejel od Borislave, žene in zastopnice (procuratrix) Terentia poleg ostale robe in denarja še »saccos 26 de guado«. Vse omenjeno je imel Terentio pri sebi na račun Francisca.³²

Predmet kreditne pogodbe je bil tudi »aluminis de Marchia«, torej sredstvo za izdelovanje mila (sapone), ki se je v velikih količinah uporabljalo pri izdelavi sukna.³³ V času viška proizvodnje dubrovniške manufakture sukna so izdelovali sukno tudi iz mešanice volne »de Marchia et de Sancto Matheo«,³⁴ kar je razvidno iz neke kreditne pogodbe.

V mnogih kreditnih pogodbah po letu 1440 se dolžnik obvezuje, da bo poravnal svoje kreditne obveznosti s suknom. Med upniki se v teh kreditnih pogodbah pogosto omenjajo tuji trgovci. Tudi trgovci iz Mark so dobivali od dolžnikov Dubrovčanov na račun kredita določeno količino dubrovniškega sukna. Leta 1450 se na primer v zadolžnicah s suknom omenjajo upniki: Monaldo speciarius de Pansauro, Pasuqualino ser Antonii de Ancona, Gabriel Nicolucio de Urbino. Leta 1459: Monaldo Viganti de Pansauro, Petro domini Johanni Pauli de Urbino. Leta 1470 in 1481 Terentio de Terentiis de Pansauro. Posebej bi opozorili na apotekarje, ki so se poleg ostalih dejavnosti vključevali tudi v trgovino s tkaninami. Apotekar (speciarius) Monaldo de Pansauro je dobil na primer leta 1450 od svojih dolžnikov na račun dolga 16 bal dubrovniškega sukna »de L«.³⁵

V okviru kreditne trgovine so trgovali še z drugo trgovsko robo. Iz nekaterih kreditnih pogodb je razvidno, da so trgovci iz Pezara dobivali na kredit kože. Leta 1453 je Jacobus Arduyni de Pansauro dobil na kredit »boldronos« (kozličkova koža z dlako) v vrednosti 42 dukatov.³⁶

²⁶ HAD Deb. not. XIV, fol. 372 (535 in pol dukata), 380 (271 duk.).

²⁷ Ibid. fol. 383 (dvakrat 81 duk.).

²⁸ Ibid. fol. 284' (158 duk.).

²⁹ Ibid. fol. 173'.

³⁰ HAD Div. not. XLIII, fol. 11–11'.

³¹ Ibid. LXIV, fol. 144' – 145'.

³² HAD Div. canc. LXXXI, fol. 119.

³³ HAD Deb. not. LIV, fol. 7' – 10. III. 1491.

³⁴ Ibid. XXVIII, fol. 107' – 16. VIII. 1453.

³⁵ Ibid. XXV, fol. 106', 117, 125; XXVI, 36.

³⁶ Ibid. XXVIII, fol. 92' – 18. VII. 1453.

Predmet kreditne trgovine je bil tudi crvac (»cremixi«), to je sredstvo za barvanje, ki so ga Dubrovčani izvažali predvsem iz Bosne in ga pošiljali na italijanska tržišča. Apotekar Julianus Jacobi de Florentia je dobil na račun kredita od dolžnika Marina Cidilovića 683 liber in 2 unče »crimisi minuti boni suttik, ki ga mora dolžnik izročiti ali v Anconi ali v Riminiju ali v Pezaru.³⁷ V Markah so Dubrovčani nabavljali tudi začimbe ter jih dajali na kredit. Dubrovniški plemič Vito Clementa Gučetić se je obvezal, da bo upniku Luki Sarkočeviću poravnal kredit v višini 360 dukatov na naslednji način »et hoc pro libris Mille ducentis gariofiliorum pondus Marchie«, ki mu jih bo izročil »inter Anchonam et Pisaurum.«³⁸

Tuji trgovci so v Dubrovniku sklepali kreditne pogodbe pod pogoji, ki so bili v veljavi v dubrovniški republiki. Posluževali so se raznih transakcij, med drugim so se pri vračanju kreditov tudi posluževali menic (littera cambii).³⁹ Trgovci iz Mark večinoma dajejo kredite dubrovniškim trgovcem ter se v kreditnih pogodbah omenjajo kot upniki. Toda tudi sami dvigajo pri Dubrovčanah kredite, ter se kot dolžniki podredijo vsem pogojem, ki so veljali na dubrovniškem tržišču.

Kljub temu, da je kreditno poslovanje v Dubrovniku preraslo v sistem, je znaten del trgovskega poslovanja opravljen izven kreditne trgovine in to v maloprodaji, gotovinskem izplačilu ali direktni menjavi.

Drugo vprašanje, ki je povezano s trgovanjem dubrovniških trgovcev v Markah, je vprašanje delovanja dubrovniških trgovskih družb. Ker se je velik del pogodb o ustanavljanju trgovskih družb sklepal pred notarjem in registriral v notarskih knjigah — predvsem v notarski knjigi Debita notariae — lahko na podlagi podatkov v Dubrovniškem arhivu ugotovimo, koliko trgovskih družb je bilo v posameznih letih ustanovljenih, v katerih krajih in deželah so družbe poslovale, kateri družbeni sloji so sodelovali v trgovskih družbah kot družabniki (sociji). Nadalje lahko proučujemo višino vložnega kapitala, predmet investicij, trajanje trgovskih družb, delitev dobička in podobno. V Dubrovniku lahko sledimo vsem oblikam od komende (commenda) kot predhodnice trgovskih družb do kompanije (compagnia) kot višje oblike tehnike trgovskega poslovanja.⁴⁰

Pomembno mesto v trgovini z Markami zavzemajo trgovske družbe. Dubrovniški trgovci so se radi oprijeli ugodnosti, ki so jih nudile sodobne, naprednejše oblike trgovanja. Trgovske družbe so ustanovljali z namenom, da bi združevali finančna sredstva, da bi zmanjšali riziko pri potovanjih in da bi hitreje prišli do dobička. Najobičajnejša oblika trgovske družbe je bila »collegantia«. Eden ali več članov družbe (socius stans) je ostajal v Dubrovniku, medtem ko je eden od članov družbe (socius tractans) potoval v Italijo, na Balkan, v Levanto. Vsak socius je imel točno določene obveznosti, vsi pa so bili v stalni medsebojni zvezi. Vloge v denarju ali trgovski robi so bile včasih enake, v večini primerov pa različne. Običajno je šel na pot najsiromaš-

³⁷ Ibid. XXVII, fol. 161 — 5. XII. 1452.

³⁸ Ibid. LI, fol. 112' — 8. VI. 1487.

³⁹ HAD Div. not. XLII, fol. 149' — 150 — 26. VI. 1459. »Johannes Stefani de Nale di Ragusio ostendit et presentavit egregio viro Nicolao Schutioli de Ancona litteram cambii...«.

⁴⁰ Gregor Cremošnik, Naša trgovačka društva u srednjem veku, Glasnik Zemaljskog muzeja, leto XXXVI, Sarajevo 1924, str. 69; Jelena Danilović, O ugovoru »collegantia« u dubrovačkom pravu u periodu mletačke vlasti, Zbornik Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Beogradu, knj. XI-1, Beograd 1970, str. 289—305; Bariša Krekić, Trgovačka društva u srednjevjekovnom dubrovačko-levantinskom saobraćaju, Godišnjak Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, letnik IV, Novi Sad 1959, str. 11—28; Ignacij Voje, Poslovanje dubrovniških trgovskih družb na Balkanskom polotoku u drugi polovici XV. stoleća, Zgodovinski časopis, letnik XXVIII, zvez. 3—4, Ljubljana 1974, str. 215—222.

nejši družabnik (*socius tractans*), kajti potovanje in trgovanje s tujim denarjem oziroma robo je njegov edini prispevek k skupnemu poslu in osnova za udeležbo pri delitvi dobička. Tudi »*socius tractans*« je mogel vložiti svoj del kapitala, vendar je bil njegov delež manjši od ostalih. Včasih potujejo vsi člani družbe, vendar v različne smeri. Eden gre z delom vloženega kapitala na Balkan, drugi posluje v Italiji. V XV. stoletju se že pojavljajo plačani predstavniki družbe »*factori*«. Plačilo njegovih dnevnic prevzamejo vsi člani trgovske družbe.

Značilno za pogodbe trgovskih družb v XIV. stoletju je, da so pisane zelo koncizno, stereotipno, ter da se le redkokdaj omenja smer potovanja ali predmet investicij. Le iz nekaterih pogodb je razvidno, da so dubrovniški trgovci ustanavljali trgovske družbe z namenom, da poslujejo v Markah.⁴¹ Leta 1390 je vložil *Giucho de Dersa* 500 dukatov »in mercantiis«, *socius tractans* *Božičko Dragošević* pa bo z njimi trgoval v Anconi.⁴²

Zelo se poveča število trgovskih družb po letu 1445 (od leta 1447 do 1451 je bilo sklenjenih 5 trgovskih družb)⁴³ in še posebej po letu 1463 (1459 — 1 trgovska družba, 1463 — 5, 1469 — 1, 1470 — 2, 1474 — 1, 1479 — 1, 1480 — 1, 1481 — 1, 1482 — 2, 1484 — 3, 1486 — 2, 1487 — 2, 1488 — 2, 1489 — 1, 1490 — 1, 1492 — 1, 1493 — 1),⁴⁴ ki del svojega poslovanja usmerjajo na področje Mark. Razvoj manufakture sukna v Dubrovniku, povečana trgovska menjava z deželami v balkanskem zaledju ter s sosednjo Italijo je pospeševal ustanavljanje trgovskih družb ter vzpodbujal dubrovniške trgovce k združenju kapitala pri večjih ter bolj tveganih trgovskih poslih na večje razdalje. Pogodbe trgovskih družb so v XV. stoletju pisane mnogo bolj precizno ter dobimo na podlagi njih zelo konkretno sliko poslovanja. Opozoril bi le na nekatere najbolj karakteristične in specifične momente pri poslovanju trgovskih družb v Markah.

V prvi polovici XV. stoletja se z dubrovniškimi trgovci povezujejo v družbah tudi nekateri trgovci iz Mark, predvsem tisti, ki so poslovali v Dubrovniku daljšo dobo in ki so si ustvarili določene ekonomske pozicije. Med njimi je *Monaldo de Vigantis* iz Pesara, ki sam ali pa skupaj s svojim nečakom (*cognatus*) apotekarjem *Pavлом Thomaxii de Camerino* vlaga visoke vsote denarja v trgovske družbe. Njun *socius Paulus Allegretti* potuje z vloženim kapitalom »in partibus Romanie«, brez precizno navedene investicije.⁴⁵ V trgovske družbe vlaga svoj kapital tudi *Simonis speciarario de Pensauro*. Njegovi sociji prav tako poslujejo na področju Romanije v Arti. V eni od pogodb je navedeno, da vlaga *Simon* »*schivavine et pannis*« v vrednosti 300 dukatov.⁴⁶

⁴¹ HAD Div. canc. XII, fol. 95 — 14. II. 1335, perp. 60 — ad Anconam; XVIII, fol. 96 — 8. XI. 1355, duc. 300, — ad Marchiam.

⁴² HAD Deb. not. X, fol. 84' — 8. X. 1390.

⁴³ HAD Deb. not. XXIV, fol. 45 — 1448; XXV, fol. 38' — 1449; XXVI, fol. 49' — 1450; XXVI, fol. 148' — 149, 164' — 1451; Div. not. XLIII, fol. 5 — 1459.

⁴⁴ HAD Deb. not. XXXVI, fol. 9, 56, 154, 180 — 1463; XXXVII, fol. 79 — 1466; XXXVIII, fol. 21 — 1469; XXXIX, fol. 80' — 1470; XLIII, fol. 38' — 1474; XLVII, fol. 151 — 1479; XLVIII, fol. 33' — 34 — 1480, fol. 77 — 1481; XLIX, fol. 9 — 9', 12' — 13 — 1482; fol. 186, 191' — 1484; L fol. 6' — 7 — 1484; fol. 174' — 1486; LI fol. 6' — 1486; fol. 158', 164', ? — 1488; LII fol. 65 — 1488, fol. 123' — 1489; LIII fol. 144 — 1490; LV fol. 41 — 1492, fol. 172' — 173 — 1493.

⁴⁵ Ibid. XXIII fol. 6 — 11. III. 1447 (duc. 504 et gross. 24); Div. not. XXXV fol. 113' — 15. VII. 1450 (duc. 424 et quartus unius ducati).

⁴⁶ HAD Div. not. XXXV fol. 119—119' — 6. VIII. 1450; Deb. not. XXVI, fol. 133' — 14. IV. 1451 (duc. 550).

Omenil bi še Franzonusa Antonii iz Ancone, ki je prejel od sociusa ser Marina Jo. Gundulića 200 dukatov. Obvezal se je, da bo z vložnim kapitalom potoval »ad partes provintie Marchie« ter denar investiral »in frumento«. ⁴⁷

V prvi polovici XV. stoletja se smer potovanja označuje na splošno, na primer »in partibus Marchie«, brez podrobnejše označbe mesta. Po letu 1470 so pogodbe preciznejše ter traktatorji želijo, da njihovi partnerji trgujejo v nekem določenem kraju ali sejmu. Najpogosteje se omenja »fera« (fiera) ali »nundinas« Rechanati, »fera« Pisauri, bolj redko pa Ancona ali Marchia Anconitana.

Trgovske družbe za trgovanje v Markah ustanavljajo le dubrovniški trgovci, med njimi je precej dubrovniških plemičev. V poslovanje trgovskih družb ne vključujejo tujih trgovcev. Višina vložnega kapitala se v pogodbah označuje v dukatih, redkeje v perperjih. V nekaterih pogodbah pa je omenjeno, da vsota predstavlja trgovsko robo, ki gre v izvoz. Ta roba je lahko označena s splošnim izrazom »in mercantiis«, ⁴⁸ lahko pa kapital predstavlja neko določeno trgovsko robo. V pogodbah se omenja srebro, ki ga pošiljajo na prodajo v Marke, ⁴⁹ vosek, s katerim trgujejo na tržišču v Pezaru, ⁵⁰ angorsko volneno sukno (zambelloti), ki ga nosijo sociji na sejem v Rekanatiju ⁵¹ ali kože, ki gredo v Pezaro in Rekanati. ⁵²

Vložen kapital v neki pogodbi trgovske družbe iz leta 1450 je ocenjen s 4150 dukati. Iz pojasnila je razvidno, da je ta vsota vplačana »in raubis, mercantiis et debitoribus qui sunt Venetiis et Marchie«. ⁵³ Kljub temu da smer potovanja ni navedena, lahko ugotovimo, da imajo socii Johannes de Marco in njegova sinova Marinus in Franciscus svojo poslovno mrežo razvito v Markah in Benetkah, kjer prodajajo robo na kredit. V neki drugi pogodbi iz leta 1482 pa del kapitala predstavlja dobiček (»lucrum«), ki ga bosta socija ustvarila pri prodaji svinca in voska v Benetkah ter voska v Markah. Vrednost vložnega kapitala v omenjeni trg. družbi znaša 1200 dukatov. Socija Damijan Paula Gučetić in Marinus Pasquali de Martoli bosta kapital investirala v Italiji »in pannis«, ki ga bosta transportirala na področje Osmanske države in tam prodala. ⁵⁴

Predmet investicije ni vedno določen vnaprej, običajno je odločitev v kaj bo investiral kapital prepuščena traktatorju. V nekaterih pogodbah družb, ki poslujejo v Markah pa je določeno, da bo socius tractans investiral kapital v lan (linum) ⁵⁵ in sukno. ⁵⁶ Marke so bile vključene v nekatere obsežnejše podvige trgovanja na relaciji Orient—Italija. Navedel bi primer trgovske družbe, ki sta jo sklenila leta 1480 Jakša Božidarević in Nikola Ostojić imenovan Bakrović. Nikola je vložil kapital v višini 1500 dukatov, Jakša 1000 dukatov. Jakša se je obvezal, da bo kot traktator potoval »ad partes Asir, videlicet Brusam«, kjer bo kupoval robo, ki je iskana na Ogrskem. Na Ogr-

⁴⁷ HAD Deb. hot. XXV fol. 38' — 16. VIII. 1449.

⁴⁸ Ibid. LI, fol. 158' — 27. VIII. 1487 (yperp. 134 in mercantiis).

⁴⁹ Ibid. XLIII fol. 38' — 10. X. 1474.

⁵⁰ Ibid. XXXIX fol. 80' — 2. XI. 1470 (1. duc. au. 425 et gross 33 in cerra, 2. cerra et aliis res pro valore duc. 167 et dimidio).

⁵¹ Ibid. XLIX fol. 186 — 4. IX. 1484.

⁵² Ibid. LII fol. 65 — 31. X. 1488 »pelles 80 bouinos crudas in ballis octo et 12 celegas et 14 involucra celegatis parvarum quas res portare debeo Pisaurum . . .«; LIII fol. 144 — 24. VIII. 1490 (yperp. 300 »in sclavinis, una celega, pellibus montovinis albis et tinctis terra glete, laboreriis de argento et certis aliis rebus . . .«).

⁵³ Ibid. XXVI fol. 49' — 6. XI. 1450.

⁵⁴ Ibid. XLIX fol. 9'—9' — 21. III. 1482.

⁵⁵ Ibid. XLVII, fol. 151 — 31. VIII. 1479.

⁵⁶ Ibid. L fol. 6'—7 — 16. X. 1484; LI fol. 6' — 29. VIII. 1486 »investire in pannis de Mantoua«.

skem bosta družabnika orientalno robo prodala in izkupiček ponovno investirala v drugo trgovsko robo, ki jo bosta transportirala v Italijo »ad partes Abruci seu Marchie«. ⁵⁷ Naslednje leto skleneta podobno pogodbo brata Jakob in Luka Božislavič s Frančiškom Ste. Benešičem. Frančiško je vložil kapital v višini 524 dukatov, ki ga bosta socija vložila v »merces de Brusa«. Z orientalno robo bosta potovala na Ogrsko, kjer bosta izkupiček investirala v robo, ki jo bosta lahko prodala v Markah in Abruzzih. ⁵⁸

V okviru trgovskih družb zavzema sukno kot vložen kapital zelo pomembno mesto. Socii vlagajo domače dubrovniško sukno pa tudi razne vrste tujega sukna, predvsem italijanskega sukna. Izvoz sukna se na področje Osmanske države iz leta v leto povečuje. Dubrovčani so na turško tržišče uvažali največ težka sukna, razen nekaterih lažjih vrst kot je garbo iz Florence. Zaradi povečanih potreb po finih tkaninah tako v Dubrovniku kot v sosednji Italiji, so Dubrovčani investirali kapital ali izkupiček od prodaje težjih vrst sukna, v najrazličnejše vrste finih orientalnih tkanin (volnena angorska sukna, svila, damast), ki so jih prodajali na trgih Osmanskega carstva. Velik del te uvožene orientalne robe so Dubrovčani izvozili na sejme v Italiji. ⁵⁹

Riassunto

RELAZIONI COMMERCIALI TRA RAGUSA (DUBROVNIK) E LE MARCHE NEL TRECENTO E QUATTROCENTO

La pressione economica esercitata da Venezia sul commercio marittimo adriatico nel XII sec. ebbe un peso determinante sullo sviluppo di Ragusa. Una reazione a questa pressione sono i diversi accordi di amicizia, di pace, commerciali e di navigazione stipulati da Ragusa con le città dalmate, istriane ed italiane. E' conosciuto un accordo con Ancona del 1199. Possiamo seguire durante tutto il Medio Evo i contatti tra Ragusa e Ancona, contatti che si intensificano nel XV secolo.

Nell'Archivio di Ragusa è conservata una serie notarile dettata »Debita notariae«. In questa serie sono registrate quasi esclusivamente le carte di credito, gli accordi per società commerciali, documenti su transizioni finanziarie e simili. E' possibile seguire lo sviluppo del commercio creditizio, con delle interruzioni, dal 1282 in poi. Sulla base delle carte di credito si può seguire lo sviluppo di diverse forme di operazioni di credito, l'estensione del commercio creditizio e si può inoltre definire la struttura dei creditori e dei debitori. Nel commercio creditizio della Ragusa medioevale si inseriscono anche commercianti delle Marche e viceversa i commercianti ragusei acquistano a credito le merci per commerciare con queste nelle Marche.

Una documentazione molto ricca per il XV sec. è rappresentata dagli accordi delle società commerciali (societas, collegantia, compagnia). In esse compaiono come »socii« in primo luogo i commercianti di Ragusa, che estendono le proprie operazioni ai Balcani e le collegano ai mercati in Italia, tra gli altri ai centri commerciali nelle Marche. Molto spesso le compagnie commerciali operano alle fiere di Recanati. Le informazioni che possiamo trarre dalle carte di credito e dalle società commerciali rispondono a una serie di interrogativi legati all'azione di mediatori dei commercianti ragusei in rapporto alle merci di importazione d'esportazione, all'altezza del capitale investito, alle spese delle operazioni commerciali, ecc.

⁵⁷ Ibid. XLVIII fol. 33'-34 — 2. VIII. 1480.

⁵⁸ Ibid. XLVIII fol. 77 — 29. I. 1481.

⁵⁹ Ibid. LIII fol. 4' — 1489.

Branko Marušič

GRAZIADIO ISAIA ASCOLI IN SLOVENCİ

Znameniti italijanski jezikoslovec Graziadio Isaia Ascoli (1829—1907) je posegal tudi v politična dogajanja svojega časa. Njegovi posegi so se osredotočili na obravnavo razmer na območju severovzhodnih obal Jadranskega morja (Gorica, Istra, Trst), prav tam kjer je preživel prva tri desetletja svojega življenja. Svoje poznavanje razmer je predočil v nekaj publicističnih prispevkih; v njih je posredno in neposredno obravnaval tudi Slovence. Ascoli je s takimi nejezikovnimi nastopi prišel v javnost predvsem v dveh obdobjih. Prvič je nastopil leta 1848, ko je živel še v rodni Gorici in je priložnost za svoje prvo javno udejstvovanje našel v dogodkih tistega leta. Potem se je z aktualno politično problematiko ukvarjal v zadnjih petnajstih letih življenja. Ascolijevo politično delovanje pa ni doseglo tolikšnega pomena in obsega, da bi ga uvrstili, vsaj kar zadeva njegovih obravnav sožitja Slovencev in Italijanov, v antologijo tistih predstavnikov italijanskega preporoda (Risorgimento), ki so v svojih delih obravnavali tudi mnoge aspekte narodnostnega preporoda pri južnih Slovanih (na primer G. Mazzini, N. Tommaseo, P. Vallussi, P. Antonini itd.). Ascolijevo znanstveno delo je daleč pretehtalo njegova politično-publicistična prizadevanja, zato je slednje ostalo v njegovih prav številnih biografijah in doneskih k poznavanju njegovega dela dokaj neobdelano ali pa samo kratko označeno. Slovencem je Ascolija še najobširnejše in temeljiteje predstavil »Primorski slovenski biografski leksikon«,¹ italijanska publicistika in znanost se pa le njemu znova in znova vrača.²

Ascoli je bil rojen v Gorici 16. julija 1829. leta v družini bogatega židovskega trgovca in tovarnarja. Za Slovence bo prav gotovo zanimiv podatek, da je imel v njegovi rojstni hiši, v goriškem Ghettu, svoje domovanje od leta 1871 dalje do smrti slovenski politik odvetnik dr. Josip Tonkli;³ vrsto let po drugi svetovni vojni so imele v Ascolijevi rojstni hiši svoje prostore napredne manjšinske organizacije na Goriškem. Ascoli ni bil deležen nobene formalne šolske vzgoje, od mladih nog pa je kazal svoja jezikoslovna nagnjenja. Bil je star sedemnajst let, ko je izdal manjšo samostojno jezikoslovno študijo »Sull'idioma friulano e sulla sua affinità colla lingua valaca« (Videm 1846). Ob jezikoslovju pa se je ukvarjal tudi z upravljanjem svojega premoženja. Naposled se je gospodarski dejavnosti odpovedal v korist jezikoslovja in znanosti. Preselil se je iz rodnega kraja v Milan, kjer je 25. novembra 1861 pričel predavati primerjalno jezikoslovje in orientalske jezike na tamkajšnji »Accademia scientifico-letteraria«. Kot znanstvenik je dosegel velik sloves

¹ Brj. (Marijan Breclj), Ascoli Graziadio Isaia. PSBL, 1, snopič, Gorica 1974, str. 20—1.

² Za širše poznavanje Ascolijevega dela in življenja dajejo podatke in potrebne bibliografske napotke prispevek T. Bolella v Dizionario biografico degli italiani, 4, Roma 1962, str. 380—4 in razprava S. Timpanara, Graziadio Isaia Ascoli, v I Critici. Storia monografica della critica moderna in Italia, I, Milano 1969, str. 303—321.

³ N. N. (Stanko Stanič), dr. Josip Tonkli (1834—1907), Koledar Goriške Mohorjeve družbe, 1933, str. 113—8.

in visoke časti (med drugimi ga je 30. januarja 1885 imenovalo za dopisnega člana Srpsko učeno društvo),⁴ leta 1889 je postal tudi član italijanskega senata. Umril je kot visokospoštovani znanstvenik in javni delavec v Milanu 21. januarja 1907.

Leto 1848 je odmevalo tudi na Goriškem in še posebno v deželnem glavnem mestu Gorici. Odmev na dogodke pa med goriškimi meščani in ostalim deželnim prebivalstvom romanske narodnosti ni bil takšen, kakor ga je želela kasneje videti italijanska lokalna nacionalistična historiografija, ki je stikala za vzroki nerevolucionarne usmerjenosti goriških Italijanov. Germanizatorska politika Jožefa II naj bi temeljito opravila svojo nalogo, leta 1848 »časi niso bili še zreli«⁵ in tako so mogli biti Goričani že od prvih trenutkov revolucije dalje prepričani, da bi bila igra z uporom proti avstrijski oblasti po zgledu italijanskih mest strahotno nevarna.⁶ Politična pasivnost goriških meščanov, ki jo je na primer leta 1838 ob obisku mesta ugotavljal francoski pisec Larochefoucauld, češ da se v mestu le malo govori o politiki,⁷ pa je bila leta 1848 predmet kritike tedanjega italijanskega tiska, ki je izhajal v Trstu ter v beneško-lombardskem kraljestvu. Tako je polemičen članek v tržaškem liberalnem listu »Il Costituzionale«⁸ zanetil med tržaškimi listi prepír,⁹ Goričani naj se že enkrat zbude iz njih spanja, je sodil člankar, ki je začel polemiko. To prerekanje, ki je bilo prav zagotovo posledica spora, v katerega sta se avgusta meseca zapletla goriški posestnik Giuseppe Persa in odvetnik Giovanni Rismondo, ki je bil tedaj najvidnejši predstavnik italijanskega preporoda na Goriškem. Rismondo je avgusta leta 1848 izdal brošuro, v kateri se je zavzemal za italijanski značaj Gorice in tako tudi na zunaj pokazal, da je najvidnejši predstavnik tistih, ki so »v zaspanem mestu verjeli v dvig Italije in v taki veri hranili lastne energije za bodočnost.«¹⁰ Odvetnik Rismondo je zelo odkrito zapisal, »naj se počenja ali piše kar se hoče, toda Gorica je italijansko mesto. Italijanska je zemlja, italijansko je nebo, italijanske so navade in italijanski je jezik.«¹¹ Tako stališče in še nekateri očitki na račun reakcionarnega (reakcionaren je Rismondov izraz) dela Goričanov so izzvali odgovor Perse, ki je na očitek italijanskega tiska tistega časa, da se Gorica ni pridružila italijanski revoluciji, odgovarjal, »ker nima z revolucijo niti skupnih interesov, niti skupnih idej.«¹² Zatrdil je, da je Gorica mejno mesto (»Gorizia è città limitrofa«, str. 8) in se izrekel proti predominaciji enega naroda nad drugim v narodnostno mešanem mestu. Rismondo je bil nato v

⁴ Original te diplome hrani Pokrajinski arhiv v Gorici.

⁵ A. Venezia, *Gorizia nei primi dell'Ottocento*. Studi Goriziani (poslej StudG), XIII/1952, str. 50 in sl.

⁶ A. Venezia, *Il Quarantotto nel Friuli orientale*. V *La Venezia Giulia e la Dalmazia nella rivoluzione nazionale del 1848—1849*, 2, Udine 1949, str. 221.

⁷ Pellegrinagio a Gorizia del visconte Larochefoucauld versione di Giacomo Segà. Milano 1840, str. 36.

⁸ 22. 9. 1848, štev. 21.

⁹ *Osservatore Triestino*, 1848, štev. 117; *Il Costituzionale*, 28. 9. 1848, štev. 27; *La Guardia Nazionale*, 4. 10. 1848, štev. 25.

¹⁰ A. Venezia, *Gorizia nei primi...* str. 53.

¹¹ Ritorno di Sua Maestà a Vienna. Riflessi di un liberale. Villesse 1848, str. 8. O polemiki pišejo tudi naslednja dela: R. M. Cossar, *Gorizia ottocentesca. Il Quarantotto e la Guardia Nazionale*. Rassegna storica del Risorgimento, XX/1933, str. 315—; A. Perco, *Primo movimento di idee politiche nel Goriziano: 1848—1858*. Tesi di laurea, Università di Trieste, a. a. 1961—2 (tipkopis); C. L. Bozzi, *Gorizia agli albori del Risorgimento 1815—1848*, Gorizia 1948; C. Romano, *Gorizia nel 1848*. Squille Isontine, VI/1929, str. 415—8; A. Venezia, *Il Quarantotto nel Friuli orientale...*

¹² Risposta all'opuscolo intitolato Ritorno di Sua Maestà a Vienna. Riflessi d'un liberale. Gorizia 1848, str. 5; R. Bednařik, *Ob »pomladi narodov« pri nas*. Jadranski koledar 1968, str. 121.

odgovoru zmernejši in odgovarjal, da poseg Gorice v italijansko revolucijo po njegovem ne bi smel prelomiti zvestobe avstrijski monarhiji.¹³

V to polemično ozračje, ki sta ga z brošurami med polovico avgusta in polovico septembra ustvarila predstavnika dveh različnih pozicij pri goriških Italijanih, ter časopisna polemika, ki ji z drugo polovico septembra sledimo v tržaškem italijanskem tisku, je pobudila k prvemu političnemu nastopu tudi Ascolija, ki je šele junija tisto leto dopolnil devetnajsto leto življenja. Pri tiskarju Paternolliju je natisnil devetnajst strani obsegajočo brošurico »Gorizia italiana tollerante, concorde. Verità e speranze nell'Austria del 1848«,¹⁴ posvetil jo je someščanom in jo datiral s septembrom 1848. V naslovu svojega dela je začrtal izhodišča, ki jim je skušal dati nato v vsebini potrebno razlago in opravičilo. Poglavitno stališče je vsekakor, da je mesto italijansko. Drugo izhodišče pa je strpnost in pravičnost do drugih narodov, ki v mestu žive. Ascolijeva brošura je razmišljujoče besedilo o vlogi naroda, o bistvu narodnosti. Taka razmišljanja dajejo knjižici vrednost, ki jo dviga nad povprečje tiska tistih dni. Prav zavoljo tega je bila Ascolijevem delu posvečena nemala pozornost in jo je italijanska publicistika povzdignila v »magno carto«¹⁵ goriškega iredentizma. Z druge strani pa je historiografija opravičevala Ascolijevo zmernost (oziroma očitek, da je bil proti iredentizmu) z dejstvom, da dogodkov in ljudi leta 1848 v Gorici ne moremo ocenjevati s kriteriji iredentizma, ker tega tam tedaj še ni bilo.¹⁶ Če naj bi dali kakemu dokumentu iz leta 1848 vzdevek, ki so ga pripisali Ascolijevi brošuri, bi si tega prej zaslužila prva Rismondova brošura.

Pričakovali bi, da bo Ascoli, ki je bil pravzaprav italijanski Žid, posvetil v svoji brošuri večjo pozornost Slovincem v Gorici in v deželi. Vendar ga je problem goriških Italijanov toliko zaposlil, da se je Slovencev le skopo dotaknil. Po Ascoliju je goriško ljudstvo s svojo zemljo najbolj povezano z Italijo ter so njegov jezik in običaji v največji meri italijanski. Seveda pa Ascoliju tako dejstvo ni ovira, da ne bi naglaševal zvestobo Avstriji, zato tudi novejša razlaga Ascolijevih tedanjih stališč poudarja, da se ni zavzemal za nekake teritorialne ali upravne spremembe, pač pa da mu je bilo poglavitno obujanje italijanske narodne zavesti med goriškimi Italijani.¹⁷ »Italianissima« Gorica bo spoštovala svoje neitalijansko prebivalstvo, predvsem Slovane (tako tudi imenuje Ascoli Slovence) ter Nemce. Toda prav Slovenci, ki so zaradi svoje številčne predominacije v deželi vplivali tudi na razmere v deželnem glavnem mestu, so mu bili bolj neposredna spotika pri dograjevanju povsem italijanskega značaja Gorice. Ko se je v brošuri dotikal šolstva in mu odmerjal posebno pozornost, je za Slovence predlagal, naj se pri šolskem vprašanju obračajo k drugemu centru (ta center bi bilo eno od večjih naselij v deželi ali pa neko slovensko središče izven dežele, kot bi lahko Ascolijeve besede mogli razumeti) in naj v Gorici puste Italijane svobodno dihati. To je bilo pravzaprav edino mesto v brošuri, kjer se slovenska problematika direktno omenja. Prisotnost Slovencev moremo sicer razu-

¹³ Sulla risposta di G. Persa. Osservazioni dell'avvocato Rismondo autore dell'opuscolo Ritorno di Sua Maestà a Vienna. Gorizia 1848, str. 5.

¹⁴ Brošura je bila leta 1964 ponatisnjena v faksimilirani obliki. Ponatisnjena pa je tudi v članku G. Morpurgo, Documenti del 1848. Il proclama di Graziadio Ascoli ai Goriziani, Archeografo Triestino, XV/1929-30, str. 421-437.

¹⁵ G. Manzini, Attualità di Ascoli. StudG, XXI/1957, str. 60-1; G. Cervani, Lineamenti di storiografia risorgimento nazionale e Goriziana. Gorizia nel Risorgimento, Gorizia 1961, str. 37.

¹⁶ G. Morpurgo, n. d. str. 423; isti, Il proclama del Ascoli del 1848. StudG, VII/1929, str. 85-90.

¹⁷ G. Manzini, n. d., str. 61.

meti v ponovnih Ascolijevih pozivih za strpno obnašanje goriških Italijanov. Ascolijevo stališče o izločitvi Slovencev iz Gorice na šolskem področju je kasneje doživelo izgrajenejšo podobo v Favettijevih predlogih, kako rešiti problem slovenskega in italijanskega šolstva na Goriškem v borbi z nemškim.¹⁸

Italijanska historiografija se je dovolj ukvarjala s problemom Ascolijeve znanstvene in politične vzgoje. Nedvomno je na njegovo dozorevanje v znanstvenika in javnega delavca vplival Carlo Cattaneo (1801—1869),¹⁹ eden izmed eminentnih predstavnikov italijanskega preporeda. Njegov in Giobertijev vpliv na Ascolijevo brošuro iz leta 1848 je mogoče le predvidevati, če ravno je Ascoli v svojem dnevniku »Pensieri« v dnevniškem zapisu z dne 26. decembra 1850 zatrdil, da je bral Cattaneja in da bi moral njegova dela in dela Mazzinija še bolj prebirati.²⁰ Cattaneo je vplival na Ascolijeve jezikovne poglede, spomniti velja že na Cattanejevo razpravo »Nesso della nazione e della lingua valaca coll'italiana«. Ascolijevo prvo samostojno delo ima zelo podoben naslov in vsebino, v letu ko je prvič izšlo, je Cattanejeva razprava izšla že v drugi izdaji.²¹ Sorodnost raziskave govori v prid predpostavki, da je Ascoli tedaj že poznal Cattanejevo razpravo.²² Zelo verjetno ga je na Cattaneja vezalo tudi zanimanje slednjega za enakopraven položaj Židov; že leta 1836 je namreč napisal razpravo »Ricerche economiche sulle interdizioni imposte dalla legge civile agli Israeliti«. Cattanejev duh bi lahko vel tudi iz brošure iz leta 1848. Cattaneo, lahko dodamo, se nekako do leta 1860 ni izrecno bavil s problematiko vzhodnih meja Italije. V marčni revoluciji, natančno 29. marca 1848, je predložil začasni milanski revolucionarni vladi projekt o upravni tvorbi, ki bi povezala Beneško, italijansko Tirolsko, Trst in Dalmacijo.²³ Njegov kasnejši projekt o federalni državi za balkanske narode po zgledu Švice in pod vodstvom Francije pa zagotovo ni obsegel dežel ob severovzhodnih obalah Jadrana,²⁴ ker je sicer kasneje v članku »La frontiera orientale d'Italia e la sua importanza«²⁵ začrtal vzhodno mejo Italije in zapisal: »Samo od Julijskih Alp, od obal Kvarnerja, bomo podali roko dvema močnima narodoma, Madžarom in Slovanom. In Istra bo predstraža italijanske civilizacije na njenem prazničnem popotovanju po cestah vzhoda.«²⁶ Ascoli leta 1848 je bil pod vplivom idej Risorgimenta; njegov dnevnik

¹⁸ Giornale di Gorizia, 17. 10. 1850, šte. 125; A. Venezia, Il pensiero politico di Carlo Favetti, StudG, XV/1954, str. 150; M. De Grassi, Il Giornale di Gorizia (1850—1851). Tesi di laurea, Università di Trieste, a. a. 1971—2 (tipkopis).

¹⁹ G. Fantoli, Graziadio Ascoli e Carlo Cattaneo. Il Marzocco (Firenze), 10. 2. 1907; G. Conti, Il pensiero politico sociale di Carlo Cattaneo. Roma 1946, str. 80—100; S. Timpanaro, Carlo Cattaneo e Graziadio Ascoli. Rivista storica italiana, LXXIII/1961, str. 739—771 in LXXIV/1962, str. 757—802 (ponatis v S. Timpanaro, Classicismo e illuminismo nell'ottocento italiano. Pisa 1965, str. 228—357); A. Stussi, Ascoli—Tommaso—Cantù. Lettere inedite. Annali della scuola normale superiore di Pisa, XXXII/1963, ser. II, fasc. I—II, str. 39—49; E. Bonora, Cattaneo scrittore. Il Risorgimento (Milano), XII/1970, šte. 1—2, str. 13—21; S. Timpanaro, Graziadio Ascoli. Belfagor, XXVII/1972, šte. 2, str. 169—170; G. Ferraboschi, Graziadio Ascoli e Carlo Cattaneo: un dialogo in sogno. V Graziadio Ascoli e l'archivio glottologico italiano (1873—1973), Udine 1973, str. 151—166.

²⁰ M. Radoni Zucco, Profilo biografico di Graziadio Ascoli (1829—1907). V Graziadio Ascoli . . . , str. 29.

²¹ Prva izdaja v Annali universali di statistica, LII, šte. 155, str. 129— , druga izdaja v C. Cattaneo, Aleuni seritti, I, Milano 1846, str. 169—192.

²² S. Timpanaro, n. d., LXXXIV/1962, str. 757.

²³ C. Spallanzani, Carlo Cattaneo nel 1848. V C. Cattaneo, Considerazioni sulle cose d'Italia nel 1848, Torino 1942, str. XXXII.

²⁴ W. Giusti, Carlo Cattaneo di fronte all'Austria e al mondo Slavo. Trieste 1958, str. 11; I. Juvančič, Pojav italijanskega iredentizma in vprašanje asimilacije. Razprave in gradivo, Institut za narodnostna vprašanja v Ljubljani, 1960, šte. 1, str. 155.

²⁵ Il Politecnico, XIII/1862, str. 172—187. Ponatis v C. Cattaneo, Scritti politici, IV, Firenze 1965, str. 344—365.

²⁶ C. Cattaneo, Scritti politici, IV, Firenze 1965, str. 352.

to zelo prepričevalno dokazuje.²⁷ V njegovem poskusu osveščanja italijan-
skih Goričanov pa Slovenci niso igrali vloge, ki bi jih pristaš idej tedanjega
italijanskega zedinjenja lahko pripisal. Tudi Ascolijeve primer kaže, da se
je zanimanje Italijanov za Slovence (ali Slovane, zlasti južne) večalo z ve-
čanjem razdalje od ozemelj, kjer sta slovanski in romanski živelj bila v ne-
posrednem stiku in kjer je leto 1848 nakazalo kasnejšo narodnostno borbo.

Petdeseta leta je Ascoli preživel kot poslovni človek, predvsem pa kot
znanstvenik. Leta 1861, ko je opustil poslovnost, je bilanca njegovega znan-
stvenega dela poleg mnogih manjših del prikazovala predvsem tri zvezke
»Studi orientali e linguistici« (1854—1861). V tretjem zvezku teh svojih študij
iz leta 1861 je pisal o kolonijah tujerodcev v Italiji; pisal je tudi o Slovanih.
Omenil je, da živijo na Beneškem, Goriškem in Tržaškem »Vindi« ali Slo-
venci, v Istri so Slovenci ali »Serbllici«, prebivalci Rezije pa niso Slovenci.²⁸
Isto leto je v okviru ciklusa različnih predavanj na tedanji višji goriški
realki Ascoli pod naslovom »Sulle condizioni etnografiche dell'Europa e
dell'Italia« govoril o »etnografskih evropskih zadevah«, kot so predavanja
oznatile »Novice«.²⁹ Ascoli je seveda govoril tudi o Slovanih (Slovincih) in
poročevalec Josip Furlani je navedel naslednje Ascolijevo stališče: »Narod
slovanski se je zbudil prepozno in prehitro; prepozno — ker se je predolgo
mudil le s tujo literaturo; prehitro — ker namesto poprijeti se edinega vza-
jemnega literarnega jezika, se je razcepil izobraževaje svoja razna narečja.«
Furlani ni pozabil omeniti, da se je Ascoli pokazal Juda in tudi prav nič
manj Italijana. Zaradi predavanja pa si je Ascoli nakopal nekaj težav z
oblastjo.³⁰ Ascoli si je tedaj že zaslužil vzdevek, da je »italinissimo«, kot je
poročala dunajska policija tržaškemu namestništvu 15. novembra 1861;³¹ pa
je bil že leta 1848 na seznamu med 26 politično sumljivimi Goričani.³² Iz
Avstrije je Ascoli odšel prostovoljno in ni bil politični emigrant v pravem
pomenu besede, kot se mu sicer pripisuje.³³

Drugo, zanimivejše obdobje Ascolijeve političnih pogledov, ki jih raz-
iskujemo, nastopa v zadnjih petnajstih letih življenja. Oglasil se je z nekaj
daljšimi članki, v katerih je razpravljal o iredentizmu, o neosvobojenih Ita-
lijanih (»gli irredenti«) ter o problemu Slovanov v Julijski krajini ali Venezii
Giulii, na ozemlju, za katerega je prav on ustvaril tako umetno poimeno-
vanje kot protiutež uradnemu (»Avstrijsko Primorje«). Njegova stališča so se
seveda menjala v skladu s potekom političnih dogodkov po letu 1848. Evo-
lucija je očitna,³⁴ vendar ni tolikšna, da bi Ascolija pripeljala v sam tabor
iredentistov. Novejše italijansko zgodovinopisje ugotavlja, da so Ascolija iz-
rabili za preroka iredentizma; če naj bi bil pravi iredentist, bi čistost pri-
padnosti temu gibanju skalila možnost, da je kot otrok govoril slovenski jezik,
perfekten iredentist pa ne bi smel poznati ene same slovenske besede.³⁵ V
dobi fašizma so si proučevalci Ascolijevega življenja in dela zastavljali kot
problem tudi njegovo dozdevno poznavanje slovenskega jezika, tendenciozno

²⁷ Da un diario giovanile di G. I. Ascoli. V *Sillogie linguistica dedicata alla memoria di Graziadio Isaia Ascoli nel primo centenario della nascita*, Torino 1929, str. XXVIII—XXXVII; M. Radoni Zucco, n. d., str. 13—51.

²⁸ G. I. Ascoli, *Studi critici* (dagli Studi orientali e linguistici, fasc. III), Gorizia 1861, str. 46—9.

²⁹ 20. 3. 1861, štev. 12, 98—99; A. Gabršček, *Goriški Slovenci*, I, Ljubljana 1952, str. 54—5.

³⁰ C. L., *Graziadio Ascoli 1860—1861*. Gorizia 1907, str. 25.

³¹ G. Stefani, *Cavour e la Venezia Giulia*. Firenze 1955, str. 165—6.

³² R. M. Cossar, *Avvenimenti e uomini del 1848 nel Friuli orientale*. La Porta orientale, XVIII/1948, str. 284—7.

³³ A. Tamoborra, *Cavour e Balcani*. Torino 1958, str. 99.

³⁴ G. D'Aronco, *Graziadio Isaia Ascoli*. StudG, XXIII/1958, str. 17—8.

³⁵ S. Timpanaro, n. d., LXXIV/1962, str. 799.

so se zadovoljili z ugotovitvijo, da je bil njegov študij slovenščine (in drugih slovanskih jezikov) temeljitejši od takrat dalje, ko je živel v Milanu, ker mu premalo kulturno razvito slovensko okolje na Goriškem ni nudilo prave prilike.³⁶ V dobi iredentističnega vzpona se je Ascoli od njega oddaljil, ker mu je bil škodljiv za bodočnost Italije. Zagotovo je že od leta 1848 simpatiziral z Risorgimentom, a je tedaj še verjel v demokratično preosnovo Avstrije. Nastopati je pričel z zmernimi liberalnimi idejami in zelo verjetno je prav Cattaneo preprečil šovinistično degeneracijo njegovega patriotizma.³⁷ Zato je kasneje, v zadnjih letih življenja, ohranjeval v bistvu stališča svojih mladih let, vendar jim je poslej kot italijanski državljan, sledeč novim razmeram, dajal spremenjeno obliko. Zmagoslavnemu iredentizmu je bil tudi tedanji Ascoli preveč zmeren in preveč pomirjevalen, njegovo »legalno« politično misel mu je narekovala njegova prav slepa ljubezen do rodne Gorice,³⁸ pa tudi kot znanstvenik se ni mogel predajati iluzijam, ki jih obstoječe prilike niso dovolj opravičevale.

Leta 1892 je Ascoli pojasnjeval svoja stališča tudi do Slovencev v pismu goriškemu odvetniku Carlu Venutiju. Omenjal je nove razmere v Posočju, ko germanizacija poenjuje in ko se morajo Italijani soočiti s Slovani, ki tudi žele svoj prostor pod soncem. Za prebivalce ob Soči, med nje se Ascoli še vedno prišteva, je prenehala nekdanja zgodovinska stvarnost. Nekdanje vprašanje, ali naj Goričani pripadajo neki nemški ali neki italijanski državi, je zamenjalo novo, ali naj novolatinsko ljudstvo Posočja ostane romansko ali pa postane slovansko. Ascoli ne dvomi, da bo izid tekme v korist romanskega prebivalstva.³⁹

Tri leta potem je objavil daljšo razpravo »Gli irredenti«,⁴⁰ kjer se je znova dotaknil položaja Italijanov na Goriškem, v Istri in v Trstu, v odnosu do avstrijskih oblasti in slovanskega prebivalstva. Za razliko od drugih piscev, ki so se lotevali te problematike, je vzgibe za razmišljanja črpal iz razmer, ki jih je prinesel čas po letu 1848. Niso mu bila potrebna dokazovanja iz zgodovine, položaj Italijanov in izhodišča za njihov bodoči razvoj je iskal v obstoječih razmerah. Tudi kot publicist je ohranjal znanstveni jezik, njegove razlage pa niso vsebovale publicističnih preprostosti. Sprejemal je sicer znano stališče o Slovencih (Slovanih), ki jih je na Primorskem avstrijska oblast uporabila za to, da umirjajo ali pa povsem paralizirajo italijansko nepokornost, zavoljo tega so Slovenci dosegli nagel političen vzpon, Italijani pa so se začeli braniti pred njihovimi zahtevami. Rešitev problema »Julijske krajine« (Venezia Giulia) v ločitvi od Avstrije se mu je tedaj zdela še zelo oddaljena. Kot zastarel se mu je zdel tudi način postopnega asimiliranja Slovanov, da bi tako ohranili italijanstvo; Slovanom ni odrekel pravice do lastnega razvoja in obstoja. Taka dvonarodna resničnost v njegovih rodni krajih, ki ji ni videl skorajšnje rešitve v nekih spremembah na mednarodnem nivoju, ga je navedla k predlogu o upravni porazdelitvi tedanjega Avstrijskega Primorja po narodnostnem principu. Italijanski del take nove upravne celote bi obsegal goriško Furlanijo, Gorico, tržaško območje (Monfalconese), po devinski ožini bi dosegel Trst ter bi zajel že zahodno Istro.

³⁶ M. Bartoli, Graziadio Isaia Ascoli. Ce fastu? VI/1930, šte. 6, str. 99.

³⁷ S. Timpanaro, Graziadio Isaia Ascoli: Note letterario-artistice minori. Annali della scuola normale superiore di Pisa, XXVIII/1959, ser. II, fasc. 3-4, 157.

³⁸ G. Devoto, Graziadio Isaia Ascoli. L'uomo lópera. Udine 1930, str. 23-5; S. Bencio, Il centenario di Graziadio Ascoli. Ce fastu?, V/1929, šte. 7, str. 110.

³⁹ G. Manzini, n. d., str. 64-5.

⁴⁰ Nuova antologia, LVIII/1895, ser. III, fasc. I, str. 3-43.

K tako postavljeni upravni ločitvi po principu narodnosti se je Ascoli kasneje še vračal. V članku »Italiani e Slavi nella Venezia Giulia«⁴¹ je zapisal: »Novi napadi Slovanov so vzbudili bolj kot kdajkoli prej italijansko miselnost v Julijski krajini. Bilo bi si težko predstavljati ostrejšo borbo od tiste, ki se tu bije. Čete, ki si tu nasprotujejo, ne predstavljajo samo nasprotij naroda do naroda, pač pa najvišji boj med starim in novim ljudstvom.« Ascoli je znova opozarjal na pritisk Slovanov, a kot je želel prikazati in dokazovati pravičnost italijanskih zahtev in reagiranja, tako se je hotel približati tudi razmeram v slovenskem taboru. Slovanov (Slovenec) ne kaže zasmehovati zaradi njih siromašnega socialnega položaja in zaradi pomanjkanja civilizacijskih in kulturnih središč. Položaj Trsta, kjer imajo Italijani težave predvsem z avstrijsko vlado, je različen od položaja Gorice, kjer se oba deželna naroda v narodnostnem boju stalno soočata. Na zahtevo Slovenec, da si zgrade v Gorici svoje središče, odgovarja s predlogom, naj si postavijo drugo središče oziroma središča. Napotek Ascolija, da se Slovenci umaknejo iz Gorice in naj stvorijo svoj drug center, je zelo podoben onemu iz leta 1848. V zaključku svojega prispevka je še zapisal: »Očitno je, da je natančno proučena ločitev Italijanov in Slovanov življenjsko vprašanje za italijanstvo Goriške in Istre; očitno je tudi, da zadeva te ločitve ohranja svojo važnost za krkšnekoli spremembe, ki jih bo politika bodočnosti namenila tem deželam.« Ascoli je tudi zaupal v federativno ureditev celotne avstro-ogrske monarhije.

Ta Ascolijev članek je vzbudil precejšnjo pozornost med avstrijskimi Italijani (v celoti sta ga na primer ponatisnila goriška liberalna lista »Il corriere di Gorizia« in »La sentinella del Friuli«); v njihovem tisku se je vnela prava polemika, v katero je posegel Ascoli sam. Goriška »Soča«^{41a} je priznala Ascoliju, da realno spremlja dogodke na Primorskem (»Mi želimo senatorju tam mirù, in smo mu hvaležni, da je odprl oči svojim rojakom, da vidijo naravni proces, kateri se razvija med nami in njimi...«). S tem v zvezi lahko omenimo, da je Ascoli celo o šolski družbi sv. Cirila zapisal, da noče nič drugega, kot da se Slovani čutijo slovansko.^{41b}

S tem lahko zaključimo to kratko antologijo Ascolijevih misli, v obdobju pol stoletja, o problematiki obstoja Slovencev na Primorskem v tesnem stiku z italijanskim prebivalstvom. Ascoli ni iredentist, v njegovem delu ni direktnih vzpodbud, ki bi merile na uničenje Avstrije oziroma na neko državno-upravno spremembo obstoječega položaja njegovih rodniških krajev,⁴² prav tako se nikoli ne zavzema za kakršenkoli asimilacijski poseg. Tolerantnost do Slovencev je kazal že leta 1848, potrdil pa jo je kasneje, zlasti ko se je zavzemal za narodnostno porazdelitev tedanjih dežel avstrijskega Primorja; vsa italijanska območja naj bi bila upravno povezana ter ustvarila podobne razmere kot francoski predeli Ženeve v Švici.⁴³ Priznaval je narodnostno mešani značaj Goriške (v svojem nastopnem milanskem predavanju je sporočal, da je rojen »na tistem krajnem koncu naše domovine, kjer se mešata Italija in Slavija«),⁴⁴ skušal pa je najti rešitev naraščajočih narodnostnih bojev, vendar je kljub upoštevanju aktivne prisotnosti Slovencev naglaševal hkrati vlogo

⁴¹ La vita internazionale, II/1899, šte. 4, 97–100.

^{41a} 23. 8. 1899, št. 23.

^{41b} D. Pahor, Pregled razvoja osnovnega šolstva na zahodnem robu slovenskega ozemlja. V: Osnovna šola na Slovenskem 1869–1969, Ljubljana 1970, str. 278.

⁴² G. Manzini, n. d., str. 61.

⁴³ Gli irredenti. Str. 43.

⁴⁴ M. Radoni Zucco, n. d., str. 36.

romanskega življa kot civilizacijsko močnejšega partnerja. Ascoli je prepričan Italijan že od takrat dalje, ko mladostnemu dnevniku zaupa 17. aprila 1848: »Ponosen sem, da sem Italijan.«⁴⁵ Takrat je želel, da bi Gorica postala italijanska, saj je ugotavljal močno prisotnost nemških vplivov. V njegovem odnosu do Slovencev razumemo tolerantnost, pravico, da se izražajo v njih jeziku in da izgrajujejo lastno družbo, vendar pri vsem tem Slovenci ne smejo motiti zgodovinskih pravic Italijanov; med slednje sodi tudi Ascolijeva rodna Gorica. Ko je skušal ob petdesetletnici smrti Guido Manzini aktualizirati Ascolijevo politično misel, je v obširni razpravi tudi zapisal, da je sodil med tako imenovane »nove Italijane«, ki pa jim je potomstvo raje postavljalo spomenike, kot pa bi sledilo njihovim zgledom. Po Manziniju je bil Ascoli »vse svoje življenje primer stalne in skladne poštenosti, znanstvene in moralne resnosti, domovinske ljubezni, lojalnosti do prijateljev in sovražnikov, širokega ravnotežja in daljnovidnosti, antikonformizma in zvestobe lastnemu idealu.«⁴⁶

Ob Ascolijevem zanimanju za politično problematiko enega izmed slovanskih narodov bi seveda pričakovali vsaj enakovredno zanimanje za slovanske jezike. Raziskovalci njegovega dela ugotavljajo, da se Ascoli kljub širokemu poznavanju različnih svetovnih jezikov s slovanskimi, z nekajkratnimi izjemami, ni ukvarjal.⁴⁷ Ni povsem dokazano, vendar je verjetno že v rani mladosti prihajal v stike z ljudmi, ki bi ga lahko uvedli v svet slovanskih jezikov. Tak poznavalec je bil vsekakor semeniški profesor v Gorici Štefan Kociančič, ki naj bi bil prvi kristjan, ki je vplival v rani mladosti na Ascolijevo usmeritev.⁴⁸ Znanstveno brez velikega pomena je tudi Ascolijevo dopisovanje s Francem Miklošičem; poznana in objavljena so le Ascolijeva pisma.⁴⁹ Omenimo lahko še stike Ascolija z beneškim Slovincem Brunom Gujonom (1865—1934), ki ga je predlagal za profesorja srbohrvatskega jezika na orientalskem inštitutu v Neaplju.⁵⁰ Ascoli naj bi se v zadnjih letih življenja bolj zanimal za slavizem kot pa slavistiko, torej bolj za politično kot znanstveno jezikovno plat.⁵¹ Ascolijevo življenje in delo še ni povsem obdelano, zato bo verjetno bodočnost dodala še kateri podatek k obravnavanemu problemu.

Riassunto

GRAZIADIO ISAIA ASCOLI E GLI SLOVENI

Il famoso linguista italiano G. I. Ascoli (1829—1907) partecipò spesso negli avvenimenti politici del suo tempo. I suoi sforzi furono indirizzati per lo più ad attribuire alla città di Gorizia un carattere d'italianità, mentre andò propagando solo un trattamento di tolleranza per gli abitanti sloveni.

Il suo nome apparì per la prima volta nel 1848. Dopodichè i successivi articoli su problemi d'irredentismo e su convivenza fra gli Sloveni e Italiani nel territorio del »Littorale austriaco« d'allora, l'Ascoli li pubblicò soprattutto negli ultimi due decenni prima della morte. Non fu un'irredentista vero, ma neppure tanto democratico, da non attribuire agli Italiani di Trieste, Istria e Gorizia un ruolo predominante nei confronti degli Sloveni.

⁴⁵ M. Radoni Zucco, n. d., str. 28.

⁴⁶ N. d., str. 72.

⁴⁷ P. Rezzi, Gli interessi slavistici di G. I. Ascoli. StudG, XXXII/1962, str. 109.

⁴⁸ G. Hugues, Di alcuni illustri semitisti e orientalisti della Venezia Giulia. StudG, XXIV/1958, str. 75; B. Marušič, Il Friuli orientale nelle opere di Štefan Kociančič. Atti del congresso internazionale di linguistica e tradizioni popolari, Udine 1969, str. 178.

⁴⁹ A. Cronia, Lettere di Graziadio Ascoli a Franz Miklošič (Miklosich). Studi in onore di Ettore Lo Gatto, Firenze 1962, str. 153—8.

⁵⁰ H. Špekonja, Rod za mejo. Str. 59.

⁵¹ P. Rezzi, n. d., str. 110.

Anton Svetina

PRISPEVKI K ZGODOVINI ČRNE IN VOGRČ NA KOROŠKEM

Župnija Črna (Schwarzenbach) je bila prvotno podružnica nadžupnije Šmihel pri Pliberku, že leta 1362 pa je v tej župniji ugotovljen samostojen rektor. Ko je bila leta 1461 nadžupnija Šmihel priključena ljubljanski škofiji, je obstajal v Črni že samostojen vikariat.

Župna cerkev je bila posvečena svetnikoma Ožboltu in Sebastijanu, pod črnsko župnijo pa je spadalo šest podružnic, in sicer: cerkev sv. Jakoba in Lucije, cerkev sv. Helene, kapela sv. Henrika in sv. Kunigunde, cerkev sv. Ane na Slemenih, cerkev sv. Jakoba v Koprivni in cerkev sv. Magdalene v Javorju.

Vse te podružnične cerkve so ležale v hribovitem terenu in so bile oddaljene od župne cerkve po več kilometrov, iz Črne do Koprivne je dobri dve uri hoda. Zato so vsi vikarji, ki so službovali v Črni, posebno ko so prišli v leta, prosili za premestitev k ravninskim župnijam. V Koprivni je bila pozneje ustanovljena samostojna župnija in sicer leta 1790, to pa je bilo že tri leta po izločitvi koroških župnij iz ljubljanske škofije. Zaradi oddaljenosti podružničnih cerkev je prišlo pogosto tudi do sporov med vikarji in farani, ker so pri teh podružnicah pokopavali mrlične brez duhovnika, kakor bomo pozneje videli.

V Črni je bilo tudi samostojno deželsko sodišče, ki je bilo v posesti lastnika grada in gosposčine Pliberk in je imela pliberška gosposčina v Črni le svojega oskrbnika in nekaj stražarjev ter svojo pristavo. V tem poslopju so imeli oskrbnik in stražarji svoje uradne prostore, v njem pa je pliberška gosposčina izvrševala po najemnikih tudi gostilničarsko obrt.

Peto nedeljo po veliki noči leta 1581 je prišel v Črno na vizitacijo osmi ljubljanski škof Janez Tavčar. Po opravljeni svečanosti v cerkvi, pri kateri je sodeloval domači vikar Andrej Soller (Solar?), je škof zaslíšal farane, ki so se ta dan zbrali v Črni v največjem številu, ali so zadovoljni z delom vikarja. Farani so mu odgovorili, da vikar opravlja svojo službo tako v cerkvi kakor izven nje dobro, grajali so le, da živi v konkubinatu. Škof je vikarju zabičal, da mu bo prepovedal izvrševanje duhovniške službe, če ne preneha s tem življenjem, nakar je vikar obljubil, da se bo pokoril. Cerkvenim ključarjem pa je škof naročil, naj poskrbijo za popravilo cerkvenih poslopij.¹

Med leti 1600 in 1630 je kot črnski vikar listinsko izkazan Ahacij Končnik. Ko je ljubljanski škof Oton Friderik Buheim leta 1641 vizitiral koroške župnije, je prišel 20. julija v Pliberk. Pri vizitacijskem zapisniku tega vikariata je zabeleženo, da škof zaradi slabih cest ni mogel iti osebno vizitirat črnsko župnijo. Dal je poklicati takratnega vikarja v Črni Matijo Križaja v Pliberk, ga tam zaslíšal in ugotovil, da je Križaj domačin mesta Kranj, da službuje v Črni že sedem let in da je bil posvečen v duhovnika pred osmimi leti. Ordiniran je bil na naslov neke proštije na Češkem, kar bo dokazal na prihodnji sinodi. Iz tega zaslíšanja sledi, da je Križaj prišel v Črno za vikarja leta 1634, leta 1645 pa je bil premeščen za vikarja v Šmihel, kakor smo videli pri opisu šmihelske župnije.²

Vikarja Križaja je v Črni nasledil vikar Marko Banko (tudi Vanko, Wanckho), ki je prosil leta 1652 ljubljanskega škofa za dovoljenje, da bi mu smel priti pri velikonočnem izpovedovanju na pomoč kaplan Mihael Štih. Škof je to dovoljenje izdal, pa le za čas enega leta, ker je bil Štih določen za kaplana v Šoštanj.³

Leta 1652 črnski vikar Banko tudi ni prišel na sinodo v Gornji grad ob koncu meseca aprila. Svojo odsotnost je opravičil, ker je zapadel na planinah tak sneg, kakor ga ljudje ne pomnijo.

¹ KALj., fasc. 21/2.

² KALj., fasc. 51/9.

³ KALj., fasc. 68/1.

V mesecu avgustu 1652 je škofijski komisar in nadžupnik v Braslovčah Filip Terpin izvršil vizitacijo župnije Črna po temle vrstnem redu:

1. 10. avgusta 1652 se je najprej ustavil pri podružnični cerkvi sv. Magdalene v Javorju, kjer je ugotovil, da so na tamkajšnjem pokopališču pred tremi leti pokopali nekega Prislana, ki je umrl pri guštanjskem faranu Močilniku in ki že nekaj let ni bil izpovedan. Pokop so izvršili črnski farani Narobnik, Karničnik in Camernik nasilno proti volji vikarja in sosesčine. Tudi so se širile govorice, da tam večkrat pokopavajo abortuse. Vizitator je naročil, da ne smejo v prihodnje na njihovem pokopališču nikogar pokopavati brez vednosti in dovoljenja svojega vikarja, kar pa se tiče izvršenih nasilnosti, naj kršilci pričakujejo kazen od strani škofa.

Pri pregledu cerkvenega urbarja je vizitator ugotovil, da ima cerkev v blagajni 13 zlatnikov, 14 imperialov ter 11 goldinarjev v manjših kovancih. Davku podvrženih krav ima cerkev 26, od vsake krave dobi 6 krajcarjev, ovc pa 74, census od vsake ovce znaša 6 novčičev. Denarni davek (census pecuniarius) pa znaša od vsakega goldinarja 3 krajcarje. Nadalje je vizitator ugotovil, da ima cerkev v svoji posesti tri travnike in eno puščo, ki jih imenujejo »kaplanske njive«. Neki Lampreht plačuje za ta zemljišča 15 goldinarjev letne zakupnine. Jakob Sreber plačuje za neko drugo njivo 15 krajcarjev, Sebastijan Tomjač pa za tretjo njivo 30 krajcarjev zakupnine. Ko je vizitator vprašal oba cerkvena ključarja, Jurija Gotovnika in Antona Koviča, zakaj imenujejo ta zemljišča »Caplaney gründt«, sta mu cerkvena ključarja odgovorila, da so te njive po pismu, ki ga je poslal vikar Ahacij Končnik škofu Tomažu Hrenu, nekdanj spadale h kaplaniji. Njiva, ki jo ima v zakupu Sreber, je pa last pliberške gosposčine in cerkev dobiva od te njive po neki ustanovi le zakupnino.

2. Istega dne, 10. avgusta 1652 je vizitator Terpin obiskal cerkev sv. Jodoka in sv. Lucije in ugotovil, da je črnski vikar zavezan pri tej podružnici opraviti letno osem obligatnih maš. Cerkveni urbar je izkazal 26 krav, od katerih so podložniki obvezani plačevati po 6 krajcarjev davka na leto, in 70 ovc, od katerih plačujejo podložniki po 6 novčičev davka. Cerkev prejema od 64 goldinarjev predpisanih davkov po 3 krajcarje od vsakega goldinarja. Cerkvena ključarja sta bila pri tej podružnici Pučen in Piko.

3. Drugi dan, 11. avgusta je vizitator Terpin obiskal najprej župno cerkev sv. Ožbolta in sv. Sebastijana v Črni. Po popisu cerkve in cerkvenega inventarja je vizitator ob navzočnosti cerkvenih ključarjev Klemena Pečnika, Jakoba Lačena in Jerneja Burjaka bral mašo, nato pa je pregledal cerkveni urbar, ki je izkazal 21 krav in 58 ovc, podvrženih dajatvam. Cerkev je prejela od vsake krave po 7 krajcarjev, od vsake ovce pa po 6 novčičev na leto. Cerkveni ključarji so poročali, da je prišel pliberški grof kot patron farne cerkve naenkrat z zahtevo, da mora cerkev plačevati odvetščino v znesku 8 do 10 goldinarjev; dosedaj so plačevali grofu, kadar je prišel v Črno, le obed. Vizitator je cerkvenim ključarjem naročil, naj pokličejo župana, ki naj zadevo pojasni.

Župna cerkev je imela leta 1652 po vpisu v urbarju tale zemljišča: Gašpar Cernič, podložnik iz Vogrč, je imel v zakupu cerkvi lastno hubo, od katere je plačeval 7 goldinarjev 6 novčičev najemnine. Simon Vricman je plačeval od njive, imenovane »Velika niva«, 4 goldinarje. Simon Lampret od druge njive 1 goldinar. To njivo mu je dal vikar Vanko dne 13. maja 1648, v resnici pa je Lampret to njivo dobil že 7 let poprej ter dolguje cerkvi za ta čas 5 kron, ki jih še ni plačal. Za dve leti je dal dve kroni zakupnine, ki pa jih je tudi pridržal vikar Vanko za sebe. Cerkev ima nadalje enega podložnika Jakoba Srebreta, ki plačuje od njive »Na prodi« 15 krajcarjev; ta njiva pa ni last cerkve, temveč gosposčine Pliberk. Od nekega drugega zemljišče, ki je deloma njiva, deloma travnik, pa plačuje Ožbalt Vošič 1 goldinar 4 novčiče. Tudi to zemljišče je v lasti gosposčine Pliberk, cerkev pobira po neki ustanovi le zakupnino.

Cerkev plačuje za vsa ta zemljišča po imenski cenitvi (Herrengült), ki znaša 5 reparjev 10 novčičev, deželi 2 goldinarja na davku, 4 goldinarje na vojaški nakladi in še izredne naklade, če so predpisane. Cerkveni ključarji so se še pritožili, da podložniki ne opravljajo predpisane robote in so prosili, naj škof preceni vrednost te robote v denarju.

* KALj., fasc. 52/12.

Cerkveni ključarji so se nadalje pritožili, da vikar Banko jemlje denar, ki ga darujejo farani za popravilo cerkve in župnišča kljub temu, da mu morajo cerkveni ključarji plačevati vsako leto chatedraticum in sicer od župne cerkve po 1 goldinar, od podružnice sv. Helene po 1 goldinar, od podružnice sv. Jakoba pol krone in od podružnice sv. Magdalene pol krone.

Pri farni cerkvi je obstajala bratovščina Device Marije, ki je imela vpisanih v urbarju 8 krav in 64 ovc, podvrženih dajatvam. Ta bratovščina je enkrat na leto obdržala službo božjo za umrle člane in je za to priliko kupila govedo, ki so ga na ta dan zaklali in pojedli. Za nakup tega goveda so morali člani bratovščine plačevati po 6 novčičev. Ta bratovščina je imela v lasti njivo, imenovano »Jamica«; za to njivo je plačeval Lenart Močilnik po 1 goldinar letne zakupnine. Bratovščina ima še eno njivo, ki je poprej spadala v župnikovo nadarbino in so jo pozneje zamenjali; tudi to njivo ima v zakupu Lenart Močilnik za 1 goldinar letne zakupnine. Cerkveni ključarji so vprašali vizitatorja, ali bi smeli povišati zakupnino na 1 goldinar 30 krajcarjev. Vizitator jim je naročil, naj pregledajo listine (litteras emphiteuticas), ki jih baje hrani Vid Vološar. Cerkveni ključarji so se še pritoževali, da ta bratovščina ne plačuje za svoja zemljišča davkov, ki jih mora plačevati cerkev, zato prosijo, naj bi se ti dve njivi prisodili cerkvi.

Nato je vizitator zaslial cerkvene ključarje o delovanju in zadržanju vikarja; odговорili so, da je vikar, kar zadeva cerkvene zadeve, goreč in v svoji službi marljiv, po značaju pa je preveč nagle jeze. Enkrat je cerkvenega ključarja Klementa Pečnika tako udaril, da mu je zateklo oko, drugega cerkvenega ključarja pa je zmerjal za ničvrednega in škodljivega človeka. Vikar Banko se je glede prvega primera zagovarjal, da je bil cerkveni ključar pijan in v pijanosti tako surov, da mu je ob navzočnosti mnogih gospodov dal zaušnico, v drugem primeru pa se je cerkveni ključar predrznil proti vsem predpisom javno ugovarjati. Glede drugega primera je vizitator naročil vikarju, naj zadevo prijavi upravitelju gosposčine Pliberk zaradi kaznovanja cerkvenega ključarja.

Zoper vikarja Banka so farani iznesli vizitatorju še nekaj pritožb. Dva primera sta se nanašala na upravljanje cerkvenih zemljišč, ki so bila deloma v lasti cerkve, deloma v lasti župne nadarbine. Tretji primer pa pokaže vikarja Banka v kaj čudni luči. Daniel Močilnik, posestnik podložniške kmetije v Črni, se je zoper vikarja Marka Banka pritožil, da je kaznoval njegovega sina z denarno globo petih kron samo zaradi tega, ker je imel ljubavno razmerje s služabnico iz župnišča, ki je z njim zanosila. Razen tega je vikar dal zapreti njegovega sina v pliberški grad in ne sme zapustiti zapora, dokler ne bo plačal osem kron za vzdrževanje dekleta. Ker je vikar s takim ravnanjem prekoratil svoj delokrog, naj sinu vrne denar, dekle sama, ki ji je ime Eva in ki je vikarjeva nečakinja, pa naj pride tretji dan po veliki noči na njihov dom, da se bo mogel sin z njo poročiti; vikarju pa se naj da zaradi njegovega postopanja ukor. Vikar Banko je na to pritožbo izpovedal, da živi deklica Eva sedaj pri njegovem prijatelju, župniku v Rečici ob Savinji, sin člana te župnije Močilnika pa je s svojim ravnanjem onečastil župnišče. Temu nasproti pa so farani izjavili, da je vikar Banko še bolj onečastil župnišče, ko je vzel pred leti v hišo ženo Pankracija Čerkala, ki je z njim zanosila. Nosečo je poslal v župnijo Faro pri Guštanju, da je tam rodila. Po porodu je prinesla dete, bil je deček, v župnišče. Vikar je dal otroka v rejo nekemu kočarju, podložniku župne nadarbine, ki pa je otroka slabo vzgajal, zato ga je mati, ki živi še vedno v Črni, vzela nazaj in je deček zdaj star štiri leta. To je znano v vsej črnski fari in ni to edini primer o delovanju vikarja. Tudi Mihael Tevž, pri katerem je služil mož imenovane Špela tisto leto, ko je Špela zanosila, je to izpričal.

Končno je vizitator še ugotovil, da se nahaja na župnem pokopališču kapela, ki je posvečena sv. Mihaelu.

4. Prihodnji dan, dne 12. avgusta 1652 je vizitator inšpiciral podružnično cerkev sv. Helene, kjer je po vpisu v urbarju ugotovil, da ima ta cerkev 25 krav in 151 ovc, podvrženih dajatvam. Od vsake krave plačujejo farani po 7 krajcarjev in od vsake ovce po 6 novčičev. Nadalje je ugotovil, da ima ta cerkev v lasti dve njivi, ki jih imata v zakupu dva pliberška meščana, ki pa dolgujeta na zakupnini prvi 118 in drugi 135 goldinarjev, skupaj 253 goldinarjev. Vizitator je navzočim cerkvenim ključarjem Pavlu Najberžu, Lukasu Jagrecu in Valentinu Vricmanu naročil, da te dolgove ali izterjajo ali pa dajo ti dve njivi proti plačilu zgoraj navedenih zneskov drugim v zakup.

Vizitator je tu našel dve listini, ki jih je izdal prvi ljubljanski škof Žiga grof Lamberg v nedeljo po vnebovzetju leta 1477 v Solčavi. Iz prve listine je bilo razvidno, da je posvetil cerkev sv. Helene škof Žiga prvo nedeljo po prazniku povišanja sv. križa; na ta dan tudi praznujejo praznik cerkvenega posvečenja s štiridesetdnevnimi odpustki. V tej listini je škof Žiga te odpustke razširil tudi na vse tiste, ki obiskujejo te cerkev, ko se v njej vrši služba božja, »cum clausula si manus provenerint ad intrices«. Iz druge listine pa izhaja, da se je Ahac Stüppel kot župnik cerkve v Črni moral zavezati, da bo zaradi podaritve dveh njiv cerkvi sv. Helene bral razen na dan cerkvenega prošenja in posvečenja vsako leto pri cerkvi sv. Helene še deset maš pod kaznijo 100 novčičev. Te maše so dolžni opravljati tudi vsi njegovi nasledniki in morajo te maše na predhodni nedelji ali prazniku javno naznaniti, da cerkveni ključarji lahko pripravijo vino in vse druge potrebščine pri maši.

Pri tej cerkvi je bilo 11 posestnikov iz sosesčine obvezanih, da so morali duhovnikom dajati obede brez obremenitve cerkve, le na praznik posvečenja je cerkev morala prispevati nekaj meric vina za duhovnike in cerkvene ključarje.

Po vizitaciji cerkve sv. Helene je vizitator pregledal še kapelo sv. Henrika in sv. Kunigunde, ki je bila oddaljena pet korakov od cerkve sv. Helene (rimski korak, passus, je meril 1,50 m).

5. Naslednji dan, 13. avgusta 1652, je vizitator Terpin nadaljeval s pregledom podružničnih cerkev župnije Črna in je prišel najprej k sv. Ani na Slemenih, kjer je ugotovil, da cerkveni urbar te podružnice izkazuje 50 krav in 104 ovce, podvrženih cerkvenemu davku. Nadalje je ta podružnica imela v lasti njivo, ki se je nahajala na ozemlju župnije sv. Štefan, ki je ležala v območju jezuitskega samostana v Doberlivasi. Ta njiva je donášala na letni zakupnini 8 krajcarjev 10 novčičev. Razen tega je koroški deželni poveljnik (Purggraff Carinthiae) podaril tej cerkvi kočarja, ki je začel plačevati cerkvi letno 30 krajcarjev na zakupnini. Vizitator je naročil, da tega daritelja pozovejo, naj svojo ustanovo pismeno potrdi, da ne bo šla iz spomina in da se ta ustanova v bodočnosti utrdi.

Cerkveni ključarji Tomaž Rastovčnik, Laure Flis in Janez Florin so izjavili, da se pri tej podružnici opravlja vsako leto po 10 obveznih maš, pri katerih se daje duhovniku obed, toda ne na stroške cerkve, temveč na stroške sosesčine. Cerkevni ključarji so se pritožili, da vikar Banko večkrat opušča te maše z izgovorom, da je dostop do cerkve sv. Ane zaradi hribovitega terena težaven. Farani župne cerkve v Črni so prosili, naj bi se te maše, ki jih obiskuje le 8 do 12 vernikov, preložile v Črno, za kar prosi tudi vikar, ker v hudi zimi zaradi velikega snega ne more priti k sv. Ani.

6. Isti dan, 13. avgusta 1652 je vizitator prišel še k podružnični cerkvi sv. Jakoba v Koprivni, kjer je ugotovil, da pokopavajo umrle osebe tridesetih kmetij, ki spadajo pod črnsko župnijo, z dovoljenjem vikarja brez njegove navzočnosti. Vizitator je ukazal, da abortuse in izven zakona umrle otroke ne smejo pokopavati na pokopališču, temveč izven njega.

Pri pregledu urbarja je ugotovil, da ima podružnična cerkev Koprivna vpisanih 31 krav, podvrženih davku šestih krajcarjev za kravo, in 70 ovc, od katerih prejema cerkev po 6 novčičev na leto. V denarju je bilo na razpolago 35 goldinarjev v kovancih, 12 imperialov, 31 kron in 15 zlatnikov. Posamezniki dolgujejo cerkvi 28 goldinarjev in ničesar drugega.

Cerkvene ključarje Krištofa Rabiča, Lenarta Ficka in Jakoba Oderlapa je vizitator vprašal, ali posedujejo skrinjico za shranjevanje urbarja, listin in cerkvenega denarja in ali ima en ključ te skrinjice vikar. Kadar se pri tej cerkvi vrši maša, dajo cerkveni ključarji duhovniku obed, iz cerkvenega denarja pa dobi 12 krajcarjev. Cerkevni ključarji še poročajo, da je vikar Banko vzel v nekem smrtnem primeru podložnika primščino v znesku štiri in pol krone in vprašujejo, ali jo je smel vzeti ali pa jo mora vrniti.

Kmetija, ki je najbližja cerkvi, je od nekdanje last podružnične cerkve. Podložnik, ki ima to hubo v zakupu, mora dati na dan prošenja 7 reparjev cerkvi, gospodu župniku pa 30 krajcarjev; kadar se vršijo druge maše, mora dati na razpolago prostor za obede, medtem ko obede same plačajo cerkveni ključarji. Drugih dajatev ali davkov ta kmetija ne prispeva in tudi cerkev sama nima za to hubo predpisanih nobenih davkov. Škof Janez Tavčar je dal to kmetijo dne 7. oktobra 1588 v zakup po kupnem pravu Anžetu Mežnarju in njegovim zakonitim

dedičem. Po Anžetu jo je podedoval njegov sin Krištofer, za njim pa Krištoferjev sin Tomaž.

Ko je vizitator Terpin končal svoje delo v župniji Črna, je zapisal v zapisnik tole: Tega dne 13. avgusta 1652 sem opravil vse pisarije v župniji Črna, ki sem jih končal v čast svetnikov patronov te župnije, in sem odšel v Solčavo.

Pa še v Solčavo je prišlo za njim nekaj faranov iz Črne s prošnjo, naj vizitator taksira prispevke, ki jih morajo farani oddajati vikarju. Vizitator je določil, naj plačujejo tam, kjer zahteva vikar plačilo enega goldinarja, pol goldinarja, za maše pa je določil takso 12 krajcarjev ter obed duhovniku, če je to v navadi.

Klement Pečnik, podložnik župne cerkve Device Marije v Solčavi, pa se je pritožil zoper cerkvene ključarje iz Črne, da zahtevajo od dveh kmetij, imenovanih Pečnikova in Vričkotova in ki ne spadajo pod koroško deželo (apud provinciam Carinthiae in der Ansag non sunt), plačilo vojaške kontribucije (contributio militaris, die Zutrag vocatum). Pečnik je navedel, da so te dajatve že celjski grofje podarili cerkvi, zato prosi, naj se jih v prihodnje oprostijo plačevanja te doklade.

Vikar in cerkveni ključarji iz Črne pa so se pritožili zoper pliberskega vikarja Pichlerja, da dela župniji Črna krivico, ker zahteva plačevanje vojaške naklade kljub temu, da je cerkev v Črni oproščena vsake napovedi koroški deželni vladi. Prosili so vizitatorja, da posreduje pri škofu, da jih teh dajatev oprostijo.

Ta vizitacija župnije Črna v letu 1652 je imela za vikarja Marka Banka hude posledice. Zaradi številnih pritožb zoper njega je bil poklican pred konzistorij ljubljanske škofije, kjer je pri njegovem zasliševanju prišlo do besednega spora med njim in generalnim vikarjem doktorjem Markom Dolinarjem. Banko je bil zaradi nepokorščine kaznovan, da je moral prositi generalnega vikarja s primernimi besedami za oproščenje in je bil zaradi nerednosti v službi premeščen na drugo službeno mesto, ker naletimo v jeseni leta 1652 v Črni že na novega vikarja Jurija Hauserja.

Nadžupnik v Braslovčah Filip Terpin je leta 1653 še enkrat prišel k podružnični cerkvi sv. Jakoba v Koprivni in je ugotovil, da obstaja pri tej podružnici bratovščina, ki je imela tele dohodke:

Vsak član bratovščine plača letno na osebem davku po 6 novčičev. Leta 1653 ima bratovščina 143 članov, kar znaša 71 grošev ali	3 f 33 kr.
Od 4 krav, ki so podvržene davkom, dobi bratovščina po 6 krajcarjev letno, to je	24 kr.
Od 27 ovc, za katere plačujejo lastniki od vsake ovce po 6 novčičev, kar znaša 80 grošev in 6 novčičev, to je	55 kr.
	<hr/>
	skupaj 4 f 52 kr.

Od tega denarja ne dajejo v pobožne namene ničesar drugega razen 30 krajcarjev za eno mašo za umrle člane. Z ostalim denarjem, ki ga dajejo člani bratovščine, prirejajo enkrat na leto pojedino za reveže. To pojedino pripravijo cerkveni ključarji. Leta 1651 je bilo pri vizitaciji te podružnice cerkvenim ključarjem naročeno, da morajo razen zneska 30 krajcarjev za mašo ves ostali denar hraniti za potrebe cerkve in oltarja, po katerem ima bratovščina svoje ime.

17. decembra 1653 je bil poklican pred škofijski konzistorij v Ljubljano Urban Požarnik, župnik v Solčavi. Črnski farani so ga tožili, da se je vmešaval v njihove zadeve. Zagovarjal se je, da je to delal na prošnjo cerkvenih ključarjev Benedikta Ruesa, Tomaža Proseniča, Valentina Heida in Adama Ježa. Župnik Požarnik je bil obsojen, da mora razen 30 krajcarjev vrniti ves ostali nepravilno pobrani denar v znesku 4 goldinarjev, 22 krajcarjev in 2 novčičev. Če pa ima kake terjatve, naj jih izterja po svojem pristojnem sodišču.

V zvezi z generalno vizitacijo črnske župnije v letu 1652 je novi vikar Jurij Hauser prejel od škofijskega ordinariata v Ljubljani odločbo o odredbah škofije v zvezi s to vizitacijo. Škofija je odredila tole:

1. Ker lastnika kmetij Stih v Koprivni in grof Sačen pod Peco odklanjata plačevanje desetine, se plačevanje te desetine odloži tako dolgo, dokler oba lastnika teh podložniških hub ne dokažeta, da sta plačevanja desetine oproščena.

2. V prihodnje ne sme nihče imeti v zakupu cerkvenih njiv, travnikov in kmetij, ne da bi imel o tem listinskih dokazov. Take listine pa sme kakor doslej izstavljati le škofijska pisarna.

3. Cerkevni podložniki morajo delati tlako po predpisih, ki veljajo v koroški deželi in to v denarju ali ročno razen v primeru, če z listinami dokažejo, da so tlake oproščeni.

4. Duhovniki naj ljudstvo pouče, da morajo zakonci živeti v skupnosti. Tiste, ki žive ločeno, naj pozovejo, da se vrnejo k skupnemu življenju, drugače jih bo vzeli hudici (sic!). Tiste, ki imajo zakonske otroke in živijo ločeno, se naj pripelje v Ljubljano pred škofijski konzistorij, ker se jim separatno življenje ne bo več dovoljevalo. To zadeva predvsem Pangraca Pastorja, ki živi pri Osolniku v Bistri, Jakoba Terča v Fari, Urbana Vesenkota na Lovrenskem vrhu, Boštjana Matiča v Bistri, Bedenika pri Rožmanu ter Marije Kovačič, dekle pri Gregorju Stoparju.

5. Kar zadeva njive kajžarja Bartolomeja Košiča, ki leži med farovškimi njivami, jo naj vikar obdrži za potrebe župnije, mora pa, če je ta njiva podvržena letnim dajatvam, plačevati za to njivo 40 krajcarjev in delati roboto kakor drugi kajžarji.

23. februarja 1655 je vikar Jurij Hauser prosil škofijski ordinariat, da dobi kaplan Luka Tešina pravico do dušebrižništva. V pismu Hauser navaja, da je Tešin študiral kazuistiko v Celovcu pri patrih Grošlju in pl. Attemsu. Duhovnik je postal lansko veliko noč in je od tedaj dalje v službi kot kaplan v Črni. Dobiva od nekaj kmetij po en piskrič ovsa, piskrič zavzema velikost merice, en piskrič pšenice in po en sir. Nadalje dobiva štolnino, hrano pa ima v župnišču. Doma je iz tukajšnje župnije, ordiniran pa je bil na naslov samostana reda sv. Romualda v Grebinju. Kot pripadniku te škofije mu niso bile izdane pismene listine. Škofijski ordinariat je izdal kaplanu Tešini začasno pravico do cura animarum do sv. Mihaela, medtem pa mora, ker je še mlad, doštudirati in priti potem še enkrat v Ljubljano na izpit.

20. marca 1656 je vikar Jurij Hauser poročal generalnemu vikarju Filipu Terpinu v Ljubljani o naslednjem primeru zakonskega zadržka sorodstva: Neki Urban je imel ljubavno razmerje z neko svobodnjakinjo, ki je z njim v sorodstvu v 3. kolenu, imel je z njo otroka, potem pa jo je pustil. Ta deklica ima sedaj razmerje z nekim Pankracijem, ki je z njo v sorodstvu v 4. kolenu. Z njim je zanosila in se nameravata poročiti. Vikar Hauser sprašuje, kaj naj v tem primeru stori. Generalni vikar Terpin je izdal tole razsodbo: Urban in Pankracij sta med seboj v sorodstvu v 3. oziroma 4. kolenu, kar se naj naknadno točneje ugotovi. S tem, da se je z deklico najprej telesno združil Urban, potem pa Pankracij, je med tema dvema nastalo razmerje svaštva 3. oziroma 4. stopnje, kar ne predstavlja zakonskega zadržka in se poroka lahko izvrši.⁵

Vikarja Hauserja je leta 1657 nasledil vikar Gregor Nahtigal, ki je 26. septembra 1661 prosil za premestitev iz Črne k sv. Petru v Ljubljani. Svojo prošnjo je utemeljil s tem, da že četrto leto služi v Črni, gornjegrajski župnik pa mu je obljubil, da bo premeščen na boljše mesto, če bo dobro opravljal župnijo Črna. V Črni je službovanje zaradi visokih hribov težavno, v družabnem pogledu pa v Črni ni nobenih izobražencev, da bi se lahko z njimi razgovarjal.⁶

Vikar Nahtigal je bil res kmalu premeščen, ker je leta 1662 prišel v Črno za vikarja Matej Tank (Tangk, tudi Dank). Iz vizitacijskega zapisnika škofa Jožeta Rabatte iz leta 1669 je razvidno, da je bil vikar Matej Tank po rodu iz Gornjega grada, da je bil leta 1669 star 55 let in že 30 let duhonik. Ordiniran je bil na naslov marijanišča v Gornjem gradu; služboval je najprej 4 leta in pol v Gornjem gradu, nato je bil 4 leta kaplan pri sv. Gregorju v Skalajah, nato 4 leta vikar pri sv. Ivanu v Vinskih goricah, potem 11 let vikar pri sv. Elizabeti v Ljubnem in sedaj je sedmo leto vikar v Črni. V moralnem oziru niso imeli farani niti zoper vikarja niti zoper kaplana nikakih pritožb. Vikar je imel tele dohodka: 60 škafov ovsa, 30 škafov pšenice, do 25 hlebčkov sira, do 39 jagenjčkov ter do dveh centov lanu in volne skupno. Ima še dve desetini, ena mu donaša 20, druga pa 9 krajcarjev. Od vsega tega ne plačuje nikakih davkov. Za kaplana je bil v letu 1669 v Črni Luka Kregar, star 40 let, duhovnik 15 let, študiral je čisto logiko in kazuistiko, ordiniran pa je bil na naslov marijanišča v Gornjem gradu. Služboval

⁵ KALj., fasc. 97/10.

⁶ KALj., fasc. 61/9.

je najprej 3 leta v Gornjem gradu, nato eno leto v Kranju, 4 leta je bil kaplan v Lučah, nato 2 leti v Škalah. Potem je bil graščinski kaplan eno leto pri pl. Raunachu in poldrugo leto pri g. Locatelliju v Bohinju. V Črni slušbuje četrto leto. Prosil je škofa za premestitev na boljše mesto.⁷

9. maja 1668 je Bartolomej Stane, črnski faran in podložnik gosposčine Pliberk, vložil za svojo hčerko Nežo, ki je bila zaročena z Jakobom Matvož, njenim sorodnikom, prošnjo za izpregled zakonskega zadržka sorodstva 3. oziroma 4. kolena. Kot razlog za to prošnjo, ki jo je vikar Matej Tank priporočal v ugodno rešitev, je prosilec navedel, da se je s svojo hubo napram pliberški gosposčini zadolžil, da obstaja nevarnost, da jo izgubi in da bi bili s hčerko vred izgnani iz hube, če se ne bi poročila z imenovanim Jakobom Matvož, ki je obljubil, da bo prevzel in plačal vse dolgove gosposčini Pliberk. Škofijski ordinariat v Ljubljani je to prošnjo ugodno rešil. V izdani odločbi se je skliceval na koncesijo, ki jo je dobil ljubljanski škof 8. marca tega leta od kongregacije S. R. universalis inquisitionis v Rimu, da sme dispenzirati zakonske zadržke sorodstva 3. in 4. kolena v primerih, da sta oba zaročenca revna. Na koncu odločbe proglašala škof otroke, ki bi se rodili v tem zakonu, za zakonske (prolemque inde suscipiendam legitimam declaramus).⁸

Ko je 14. aprila 1672 umrl šmihelski vikar Primuž Peer, je vikar v Črni Matej Tank vložil že 23. aprila prošnjo za izpraznjeno mesto v Šmihelu, kakor je že bilo opisano.

Za izpraznjeno mesto Primuža Peera v Šmihelu je bil prosil tudi pliberški kaplan Jurij Riedl. Njegovo prošnjo so priporočali pliberški vikar Jurij Stergar, sodnik in svet mesta Pliberk, grof Kacianer in lastnik gosposčine Radovljica Karl Thurn. Riedl je v svoji prošnji navedel, da je že osmo leto duhovnik, od tega je bil zadnjih pet let kaplan v Pliberku. Ker je dobil župnijo Šmihel črnski vikar Tank, je poslal škof Riedla za vikarja v Črno in je izdal škofijskemu komisarju Leberwurstu dekret, naj Riedla vpelje za vikarja v Črni in naj inventarizira vse premočnine, ki so ostale po njegovem predniku Tanku.

Vikar Riedl je služboval v Črni le do leta 1676, ko je bil premeščen za vikarja v Šmihel, kakor smo to videli pri opisu zgodovine šmihelske župnije. V Črno je prišel leta 1676 za vikarja najprej Matija Maršič, za njim pa še isto leto Andrej Maček.

Leta 1690 je dobil vikar Andrej Maček od škofijskega ordinariata v Ljubljani po izvršeni vizitaciji župnije naročilo, da izvrši tale navodila:

1. Pri krstnem kamnu v župni cerkvi se naj namesti slika sv. Janeza Krstnika, ko krsti Kristusa.
2. Staršem se naj naroči, da bodo pošiljali svoje otroke k nedeljskemu pouku.
3. Poroke se ne smejo vršiti pri podružničnih cerkvah, temveč le v župni cerkvi.⁹

19. maja 1690 je takratni kaplan v Črni Matej Benk (Matthias Wenkh) prosil škofa v pismu za pomoč pri pobiranju bere, ker povzročajo vsako leto ene ali druge sosesčine nereda pri pobiranju in s tem terorizirajo farane. Če ne bo v tej zadevi ničesar ukrenjenega, prosi vikar generalnega vikarja za denarno pomoč. Škof je odločil, naj se v tej zadevi piše grofu Thurnu v Pliberk, kaplan Venk pa naj prosi za kaplanijo v Mozirju, na njegovo mesto pa naj pošljejo gojenca v marijanišču v Gornjem gradu Razika.

Dne 22. januarja leta 1696 je prišlo pred kaplanijo v Črni do incidenta, zaradi katerega je bil tedanji črnski kaplan Janez Bončelič suspendiran in premeščen iz Črne. Nadžupnik in škofijski komisar v Starem trgu pri Slovenj Gradcu Janez Jurij Ernst je bil od škofijskega konzistorija v Ljubljani pooblaščen, da izvrši o tem incidentu kazensko preiskavo. Nadžupnik Ernst je razpisal v tej stvari kazensko razpravo in povabil prizadete stranke v Stari trg pri Slovenj Gradcu na 20. februarja; zaradi vremenskih neprilik pa so stranke prišle na razpravo dan pozneje, t. j. 21. februarja. Na razpravi je nastopil kot tožnik kaplan Bončelič (Joannes Bapt. Wozzellius Cooperator in Schwarzenbach), toženec pa je bil Baltazar Slamnič, gostilničar v pristavi pliberške gosposčine v Črni; Bončelič je tožil Slamniča, da ga je kot duhovnika dejansko napadel in da je nasilno poškodoval poslopje kaplanije.

⁷ KALj., fasc. 21/16.

⁸ KALj., fasc. 67/12.

⁹ KALj., fasc. 166/1.

Prvi je bil zaslišan tožnik Bončelič, ki je izpovedal: 1. Slamnič mi je dal v navzočnosti mnogih ljudi in samega župnika udarec s pestjo v obraz, iztrgal mi je koretelj z vrata, nekega sosed pa je privezal k plotu in ga z vrvjo, ki jo je imel v levi roki, do krvi pretepel; nahujskal je tudi druge, da so ga topli po hrbtu in po rokah in bi mu razbili glavo, če bi Slamniča ne zadržal za roko Klemen Blaznik. 2. Isti dan zvečer je prišel obtoženi Slamnič z več sodrugi pred kaplanijo; njegovi sodrugi so bili Klemen Blaznik, Andrej Bičej ml., Nikolaj Klozer, Andrej Trogarčič, Nikolaj Bovhač, paznik Pavel, Anton Mlinar, Andrej Brinovec, Adam Bičej star. in Urban, sinček tega gospodarja; oboroženi so bili s koli in svetilkami in s tako silo navalili na vrata kaplanije, da so jih razbili in pokvarili ključavnico. Nato so vdrli v spalnico in začeli iz nje vleči Ozvalda Lepanca, njegovo ženo in njeno sorodnico, o katerih so trdili, da so privlečene sumljive Korošice; obe ženski so vlekli za lase, jih zvezali z vrvmi ter jih kruto in s silo premetavali iz roke v roko in to večkrat. Ko je župnik, ki je bil zaradi tega incidenta poklican na kraj dogodka, slovesno v imenu kneza in škofa protestiral in zapretil storilcem najstrožje kazni, je Slamnič nesramno in večkrat kričal: »Kateri knez? Kakšni protesti? Jaz imam od svojega grofa polnomočje, da to delam.« Bončelič je predlagal, naj se zoper Slamniča in soobtožence najstrožje postopa.

Nato je bil zaslišan obtoženec Slamnič, ki je priznal, da je dal kaplanu zaušnico in mu iztrgal koretelj, vse drugo je zanikal. Kar se tiče vloma v kaplanijo, je priznal, da je to storil v družbi z ostalimi. Ko so prišli v kaplanijo, so tam našli obe sumljivi Korošici, ki sta se tam zabavali in prijančevali. Ker jih nista hotela niti župnik niti kaplan od tam odstraniti, so razdrli vrata kaplanije in jih privlekli za lase ven, zanika pa, da bi bili poškodovali streho kaplanije. Kar se tiče kaplana, je znano, da je bil nedavno na obisku pri teh ženskah na Koroškem, da so ga tam vaščani napadli z najbolj sramotilnimi besedami kakor ti si častilec gosposčine, uničevalec ljudstva, ti si prešuštnik. Potem so ga vrgli iz hiše, kar je dokaz, da je ljudstvo proti njemu. Slamnič je tudi zanikal, da bi bil imel od grofa polnomočje, da bi storil opisano dejanje. Res je bil pliberški grof pri njem na obedu, to pa dva dni pozneje; bil je v družbi župnika in je šele takrat slišal o dveh sumljivih Korošicah, ki bi jih bilo treba izgnati iz kaplanije. Grof je bil tako vinjen, da se je komaj vrnil v župnišče, kjer je prenočeval. On Slamnič sam pa je že prej napravil v razjarjenosti to, kar je opisal.

Nato sta bila še zaslišana sosterilca Klemen Blaznik in Andrej Bičej ml., ki sta izjavila, da sta bila dne 21. januarja od Slamniča na zvit način prisiljena, da sta z njim pri napadu na kaplana sodelovala, ni pa nobeden od njiju dejansko napadel duhovnika. Pri napadu na kaplanijo tudi nista sodelovala iz lastnega nagiba, temveč na prigovarjanje Slamniča, ki je zatrjeval, da ima za vse to od grofa polnomočje.¹⁰

Kako je ta pravda končala, iz arhivskih virov ni razvidno. Škofijski komisar Ernst je glede kaplana Bončeliča poročal škofijskemu ordinariatu v Ljubljano, da dvomi, da se bo Bončelič kljub njemu naloženi pokori poboljšal in se ga naj zaradi ekscesov v kaplaniji premesti kamorkoli, na njegovo mesto pa postavi Franca Prislana, ki se je izkazal pri njem za zelo sposobnega pri upravljanju cerkvenega premoženja. In res je škof ta predlog osvojil, ker nahajamo Prislana kot kaplana v Črni od februarja 1696 dalje.

1. septembra 1696 se je vršila vizitacija črnske župnije, pri kateri je vizitator ugotovil tole: Cerkovniško službo opravlja Urban Kraut, podložnik pliberške gosposčine, ki plačuje od svoje hube 3 goldinarje 18 krajcarjev davka na leto. V službo ga je sprejel pokojni vikar Riedl pred 22 leti. Na kolekturi dobiva okoli 9 mernikov pšenice oziroma pšenične moke in 100 hlebkov sira. Od poroke prejema vrednost ene merice vina, od krsta 1 krajcar in kolikor popije, od pogreba otrok 4 krajcarje, od pogreba odraslega pa 8 krajcarjev. Ministrirati ne zna, zna pa njegov sinček. Cerkveni ključarji, ki jih je vikar pred štirimi leti postavil, so tile trije podložniki pliberške gosposčine: Jožef Matvoz, Kancijan Končnik in Jurij Prešeren. Za kaplana je Franc Prislana, doma iz Soštanja, ki je star 34 let in ki je študiral humanistiko in filozofijo z dosego bakalaureata v Gradcu in ravnotam dve leti kazuistiko. Ordiniran je bil na Dunaju na naslov mesta Weittenstein. Duhovnik je 4 leta, dve leti je bil kaplan pri sv. Egidiju, eno leto v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, od meseca februarja dalje pa je v Črni. To mesto zaseda po odstranitvi Janeza Krstnika Bončelija do prihodnje sinode v Gornjem

¹⁰ KALj., fasc. 92/3.

gradu. Na beri dobiva 100 mernikov pšenične moke mešano s pšenico in ravnitoliko ovsu. Lanu ne prejema. Za krst dobi dva groša, za poroko eno libro (en funt), za pogreb odrasle osebe prejema osem grošev, za pogreb otroka 30 krajcarjev, za mašo v domači cerkvi pa 9 krajcarjev. Farani so dolžni popravljati poslopje kaplanije, ki pa je sedaj v dobrem stanju.

Za vikarja je v Črni Nikolaj Potočnik, doma tudi v Šoštanju, star 46 let; študiral je humanistiko v Judenburgu in nato 4 leta filozofijo in teologijo v Gradcu. Za duhovnika je bil posvečen v Gradcu in ordiniran na naslov grofa Weilandta Saur. Duhovnik je 21 let, od tega je bil eno leto v Dobrlivasi, 8 let vikar v Kapli, dve leti in pol v Žitari vasi, 4 leta v Rečici in sedaj v Črni četrto leto. Na plači dobiva 20 goldinarjev, na beri 20 mernikov pšenice in ravno toliko pšenične moke ter 40 mernikov ovsu, od lanu in kruhcev ničesar. Za pogreb prejema 45 krajcarjev, za poroko 15 krajcarjev, če pa se vrši poroka brez blagoslova, 6 krajcarjev, za krst merico vina in dva hlebčka kruha. Župna nadarbina ima nekaj njiv in travnikov. Skupni dohodki vikarja so precenjeni na 360 goldinarjev. Vizitator je še ugotovil, da si je vikar na praznik sv. Janeza Krstnika zlomil nogo in od tega dne dalje ne more maševati, v ostalem pa izvršuje svoje dolžnosti v redu.¹¹

Nikolaj Potočnik je izkazan kot vikar v Črni listinsko do približno leta 1710. Njega je nasledil magister Joannes Ampach (tudi Ampoch, Amstach, Amšak), s. Theol. Baccalaureus formatus, vicarius parochiae Nigrofluviensis, do okoli leta 1730. Od leta 1741 do 1759 je bil vikar v Črni Anton Schöpfer, ki je bil leta 1754 star 68 let. Od leta 1759 do 1761 je upravljal župnijo kot provizor Avgust Jožef Fakin, ker verjetno vikar Schöpfer zaradi starosti ni mogel več sam izvrševati te službe. Od leta 1762 do 1770 je služboval kot vikar v Črni Daniel Jurij Križ (podpisoval se je tudi Daniel Georgius Krischner). Od leta 1771 dalje pa je izkazan kot vikar v Črni Peter Babnik (Petrus Babnigg). Kot kaplana sta listinsko ugotovljena leta 1754 Janez Jurij Pogačnik in leta 1766 Jodok Princ.

V naslednjem bo prikazana tudi za župnijo Črna tabela s statističnimi podatki o številu prebivalstva, o krstih, porokah in o številu umrlih faranov za leta, ki sem jih mogel ugotoviti v listinskih virih.

Letnica	Communi- cates	Non communi- cates	Skupaj faranov	Rojstva	Poroke	Smrti
1665	1512	638	2150			
1696	1500	500	2000			
1698	1400	500	1900	81	14	116
1708	1450	410	1860	56	17	46
1710	1448	408	1856	58	10	98
1714	1714	275	1989	62	12	122
1715	1822	144	1966	64	13	132
1718			1967	64	12	65
1722	1800	188	1988	66	13	46
1723	1833	155	1988	62	10	60
1741	1470	390	1860	61	9	108
1747	1418	438	1856	64	13	34
1750	1269	393	1672	64	22	41
1752	1574	372	1946	59	14	81
1754	1418	510	1928	72	15	63
1759	1202	255	1457	54	4	36
1760	1250	342	1592	53	25	53
1761	1285	315	1668	54	5	50
1763	1224	170	1394	54	11	29
1764			1266	45	17	33
1765			1562	51		34
1766	1196	334	1530	49	3	24
1767	1182	283	1465	41	10	54
1768	1193	287	1521	41	16	57
1769	1182	281	1515	52	16	37
1770			1488	45	12	48
1771	1285	228	1513	43	12	73

¹¹ KALj., fasc. 166/2 in 166/3.

V župniji Črni je živele povprečno okoli 2000 oseb; ko je bila leta 1755 ustanovljena v Mežici samostojna župnija, je bil tej novo ustanovljeni župniji dodeljen tudi del teritorija župnije Črna in je število faranov padlo na približno 1500 prebivalcev na leto.

Zanimivo je tudi primerjati število rojstev in število smrtnih primerov. Medtem ko je število rojstev v zgoraj prikazanih letih precej izenačeno, je razlika v številu smrtnih primerov večja. To je pripisati predvsem umrljivosti otrok in leta 1715 kuge, ki je tisto leto razsajala na Koroškem. V letu 1710 je umrlo v župniji Črna 98 oseb, od teh je bilo po izkazu takratnega vikarja 66 otrok; po vsej verjetnosti je to leto pobrala toliko otrok kaka otroška epidemija. V letu kuge 1715 je med 132 umrlimi bilo 62 otrok. Večja umrljivost otrok je izkazana še v letu 1714, ko je umrlo 20 otrok in v letu 1723, ko je od 60 umrlih izkazanih 20 otrok.

Za leto 1754 je ohranjen tudi za župnijo Črna poimenski seznam vseh faranov z navedbo imena in priimka, starosti, spola, poklica in bivališča posamezne osebe. Po poklicu sem ugotovil 11 krojačev, 4 čevljarje, 4 tesarje, 3 zidarje, 2 mlinarja, 2 gostilničarja, enega žganjekuha, enega krznarja, enega topilca železa, 15 do 20 rudarjev in več kot 20 beračev. V pristavi pliberške gosposčine so stanovali kot uslužbenci te gosposčine oskrbnik, dva birača in stražar ter gostilničar, ker je, kakor je bilo že poprej opisano, imelo pliberško gosposstvo v tej svoji pristavi gostilniško obrt, ki jo je dajalo v zakup. V kraju Črna sta bivala v tem času, to je v drugi polovici 18. stoletja, dva pobiralca davkov, cesarski in deželni (Kaiserlicher Einnemer in Landschaftlicher Einnemer). Kot duhovnika sta v tem seznamu navedena 68-letni vikar Anton Schöpfer in 32-letni kaplan Janez Jurij Pogačnik.¹²

Če ob zaključku primerjamo družbenopolitične prilike prebivalstva župnije Črna z enakimi prilikami v župnijah Pliberk in Šmihel pri Pliberku, pridemo do sklepa, da je bila stanovska razlika med višjim slojem prebivalstva, to je bilo na deželi duhovništvo, in med nižjim slojem, ki so ga predstavljal kmečki podložniki, v župniji Črna še globlja v škodo podložnikov kot v ostalih dveh župnijah. To nam najbolj očigledno potrjuje primer vikarja Banka, ki je kaznoval sina kmečkega podložnika zaradi tega, ker je imel ljubavno razmerje z njegovo nečakinjo in kljub temu, da se je hotel z njo poročiti, z denarno globo, na plačilo odškodnine in ga dal zapreti v pliberški grad, kamor so zapirali kriminalne zločince. Na drugi strani pa so duhovniki, ki so v Črni službovali kot vikarji in kaplani, imeli težave pri izvrševanju svoje službe. Vseh šest podružničnih cerkev je bilo postavljenih visoko v hribih in oddaljenih tudi po več kilometrov od župne cerkve, pri vsaki teh cerkev pa je bilo treba brati vsako leto po 10 obveznih maš, kar je bilo posebno v zimskem času vezano z velikimi napori. Pri tistih podružničnih cerkvah, kjer je obstajalo pokopališče, so morali, kakor smo videli, pogosto pokopavati mrliče brez navzočnosti duhovnika. Duhovniki v Črni niso imeli nikake prave družbe, kakor je to navajal eden vikarjev v svoji prošnji za premetitev, zato so se vdajali pijači in razuzdanemu življenju, kakor smo to videli v primeru kaplana Bončeliča. Ta napad na kaplanijo, na kaplana in na »dve sumljivi Korošici« je izviral morda iz konkurenčne zavisti črnskega gostilničarja, dokazuje nam pa, da duhovniki kljub stalnim okrožnicam škofov svojim župnikom, vikarjem in beneficiatom, da se v cerkvenih poslopih ne sme kupčevati z alkoholnimi pijačami ali tam izvrševati gostilniške obrti, teh strogih škofovih ukazov niso dosti upoštevali.

V gospodarskem pogledu se je prebivalstvo župnije Črna bavilo po večini s kmetijstvom. Zaradi hribovitega terena pod Peco, Olševo, Raduho in Plešivcem (Uršljo goro) je bilo obdelovanje polja težavno in so kmečke podložne družine prvenstveno gojile živinorejo. Da so kmetje v primerih zadolžitve ali iz kakih drugih razlogov mogli obdržati kmetije v posesti svoje družine, je prišlo pogosto do porok med sorodniki, to je med bratranci in sestričnami (4. koleno sorodstva po cerkvenem pravu) in med strici in nečakinjami ter tetami in nečaki (3. koleno sorodstva po cerkvenem pravu), za kar so morale prizadete stranke prositi škofijski ordinariat za izpregled tega zakonskega zadržka in kar je prikazano v dveh primerih tudi za župnijo Črna. Obrtne dejavnosti v območju župnije Črna, ki je bila teritorialno zelo razsežna, leta 1754 ni bilo veliko. Med obrtniki je bilo največ krojačev. Zanimivo je, da se je v tem oddaljenem kraju Koroške naselil krznar, kar moramo pripisati izvrševanju lova v tem področju koroške dežele. Obširni

¹² KALj., fasc. 166/1.

smrekovi in bukovi gozdovi tega predela Koroške so dajali zavetje srnam in jelenom. V alpskem svetu Pece, Olševe, Raduhe in Plešivca so se pasle številne črede gamsov. V tistih časih so v naših gozdovih živalarili tudi še volkovi in medvedje. Vsa ta našeta divjad je spadala v visoki lov, ki je bil privilegij fevdalne gosposke. Zato je tembolj zanimivo, kakor je bilo opisano že v uvodu naše razprave, da je gosposčina Pliberk dala dvanajstim tej gosposčini podložnim kmetom iz Črne in okolice dovoljenje, da so smeli v loviških okoli Črne izvrševati visoki lov. Meso uplenjene divjadi so morali oddajati v pliberški grad, za odstrel oziroma za uplenitev divjadi pa so smeli obdržati kože in kožuhovino uplenjene divjadi, ki so jo potem ali prodali ali dali ustrojiti krznarju v Črni, ki je imel s tem dovolj dohodkov za preživljanje. V tem alpskem predelu Koroške tudi ni bilo vinogradov, med prebivalstvom pa tudi nisem ugotovil nikogar, ki bi se bil bavil s kuhanjem kamenega ola, slovenskega piva na Koroškem; na hribovitih njivah tega področja ni uspelo saditi ječmena, ki je bil ena glavnih potrebščin pri varjenju tega piva. Kmetje so za svoje potrebe prešali sadje ter pridelali jabolčnik in tépkavec, iz tropin pa so kuhali žganje, ki so ga kuhali tudi iz brin in drugih gozdnih sadežev. Eden prebivalcev v Črni se je tudi obrtoma bavil z žganjekuho, kar bi moglo služiti kot dokaz, da so bile žgane pijače iz tega predela Koroške znane kot dobre in kvalitetne. V seznamu faranov župnije Črna iz leta 1574 je okoli 20 prebivalcev označenih kot knapi, kar je nadaljnji dokaz, da so v okolici Črne v tem času že kopali svinčeno rudo in to po vsej verjetnosti v predelu podružnične cerkve sv. Helene, ker se glavni rov tega rudnika še danes imenuje Helenin rov (Helenagraben).

Kar se tiče socialnih prilik in tem delu Koroške, smemo sklepati, da je bila tu revščina podložnih kmečkih družin zaradi hribovite lege njihovih kmetij večja kot ona prebivalcev ravninskih delov Koroške; dajatve gosposčinam in cerkvi so bile povsod enake, pridelovanje poljskih pridelkov pa je terjalo večjih naporov in je bil tu pridelek kvantitativno manjši. Zato je v tem delu Koroške značilno tudi veliko število oseb, ki so v seznamu iz leta 1754 označeni kot berači. To so bili kmečki hlapci in dekle, ki so morali zapustiti delo na kmetijah zaradi starosti, bolezni in delanezmožnosti, njihovi kmečki delodajalci pa jih tudi niso mogli sami vzdrževati; ta služinčad je bila na milost in nemilost prepuščena beračenju. Ta pojav je obstajal v hribovitih delih Koroške še v začetku 20. stoletja, kar je tako slikovito opisal Prežihov Voranc v romanu Jamnica za vas Kotle, ki so bile sosedna župnija Črne. Cerkev je kazensko preganjala zakonce, ki niso živeli v skupnem gospodinjstvu in tudi ta okolnost je najbolj prizadela poročene kmečke posle, ki niso imeli svojega doma in ki so bili zaposleni na različnih kmetijah ločeno eden od drugega.

V kulturnem pogledu ni bilo za čas, ki ga opisujemo, zaslediti za območje črnske župnije kaknega vidnejšega napredka, nasprotno, zaradi oddaljenosti kmetij je trpel obisk otrok pri nedeljskem pouku. Videli smo, da je moral škofijski ordinariat po izvršeni vizitaciji župnije naročiti vikarju v Črni, naj očetom tistih otrok, ki so bili zreli za pouk, naroči, da bodo svoje otroke bolj redno pošiljali k pouku.

V narodnostnem pogledu pa je bilo prebivalstvo črnske župnije skoz in skoz slovenske narodnosti in tudi duhovniki, ki so tu službovali, so bili Slovenci, kakor nam to izpričujejo njihovi priimki. Duhovniki pa so morali razen slovenščine poznati latinščino in nemščino v govoru in pisavi. S škofijskim ordinariatom so morali dopisovati v latinščini, z deželnimi uradi v Celovcu in z državnimi uradi v Gradcu in na Dunaju pa v nemščini. Posebno izurjeni v besednem skladu latinskega jezika pa so bili razni škofijski vizitatorji, ki so morali pri opisovanju cerkvenih poslopij in cerkvenega inventarja dobro poznati latinske strokovne izraze o cerkvenem stavbarstvu in o cerkveni ornamentiki. Tudi v cerkvenem sodstvu so v preiskovalnem postopku in pri sodnih razpravah pred škofijskim konzistorijem v Ljubljani pisali zapisnike v nemškem jeziku, ker pa so bile stranke v veliki večini Slovenci, ki nemško niso razumeli, so sodni organi sestavljali prisege v slovenskem jeziku. Te slovenske prisege so v arhivskih listinah okranjene in so bile objavljene v posebni razpravi.¹³

¹³ Dr. Anton Svetina v razpravi: Jože Koruza, »O zapisanih primerih uradne slovenščine iz 16., 17. in 18. stoletja«, Jezik in slovstvo 1972/73, št. 7–8, str. 250 ss.

VOGRČE

Gotbert Moro opisuje nastanek župnije Vogrče in njeno zgodovino takole:¹⁴ »Cerkev je verjetno ustanovila rodbina Juneckerjev, za njimi pa je prišla v last Spanheimov. Že leta 1251 nahajamo v neki listini deželnega kneza župnika iz Vogrč kot pričo. Leta 1264 je podaril vojvoda Ulrik Sigfridu iz Marenberka pravico do patronata v kapeli Vogrče (Richenberge) za zidavo samostana, ki ga je hotel ta ustanoviti v kanalski dolini. Ker pa do ustanovitve samostana ni prišlo, je patronska pravica čez to cerkev ostala v rokah deželnega kneza. Kot lastninska cerkev je imela naziv kapela, njen imetnik pa je izvrševal vse pravice župnika, zato je že leta 1251 omenjen neki plebanus. Ta župnija je bila po svojem teritoriju vedno zelo majhna, zato že ta okolnost izpričuje njen nastanek kot lastninsko cerkev. V 13. stoletju je bila tudi že cerkveno priznana kot samostojna župnija. Ker je ležala v okolišju stare prafare sv. Mihaela pri Pliberku, je prišla leta 1461 v sestav ljubljanske škofije, ne da bi bila v ustanovni listini te škofije posebej omenjena. Pri župniji Pliberk je obstajal beneficij sv. Janeza Krstnika, ki se prvič imenuje leta 1362 in ki je donášal tako malo, da beneficiat od njegovih dohodkov ni mogel živeti. Dne 21. 3. 1671 je cesar Leopold I. podaril pliberškemu mestnemu svetu pravico, da je predlagal za ta beneficij tri duhovnike, od katerih je potem deželni knez kot patron tega beneficija prezentiral enega ljubljanskemu škofu v potrditev. Leta 1755 je župnija Vogrče donášala letno 113 goldinarjev dohodka, pliberški beneficij sv. Janeza Krstnika pa 163 goldinarjev, ker je Andrej Schneider, ki je leta 1762 umrl, ta beneficij povečal. Da bi ohranili župnijo Vogrče pri življenju, je bil ta beneficij na predlog okrožnega urada v Velikovcu z dvornim dekretom z dne 3. julija 1756 priključen župniji Vogrče. Od tega časa dalje je imel pliberški magistrat pravico, da je pri zasedbi župnije Vogrče predlagal tri duhovnike, od katerih je potem deželni knez kot patron te župnije prezentiral enega ljubljanskemu škofu v potrditev.«

Ker je imel za župnijo Vogrče prezentacijsko pravico deželni knez, so si vsi župniki te župnije nadevali naslov parochus caesareus — cesarski župnik.

Preden preidemo na opis zgodovinskih dogodkov v župniji Vogrče, naj bo prikazano, kako je Eberhard Kranzmayer¹⁵ tolmačil etimološki izvor besed Vogrče, nemško Rinkenberge: »Ta kraj je označen listinsko iz leta 1208 'de Rinchenberge', kar bi naj pomenilo v srednjevisoki nemščini rinke in po sedanji nemščini 'Ring'. Slovensko Vogrče, v narečju Vogrice, pa je v zvezi s slovensko označbo za oger, voger, nemško Ungar; ta beseda se nanaša ali na kakega starega Madžara ali pa, ker ta narod na Koroškem ni bil nikoli stalno naseljen, za kako avarsko taborišče, ker ni izključeno, da je obstajala v teku poznejših dogodkov kaka vas z imenom 'Obriče', to je Avarska vas, ki so jo potem preimenovali v 'Ogriče', to je Madžarska vas.«

Dvomim, da bi bila ta izvajanja Kranzmayerja v jezikovnem pogledu pravilna. Na kraj Vogrče meji vas Rinkole, ki je bila podružnica župnije Šmihel. Kranzmayer razlaga ime tega kraja takole: »Rinkolach, slovensko Rinkole, v slovenskem narečju Rinkovlje, pokrajina ob isti Rinki, po kateri je bil imenovan hrib Rinkenberge.«

Tudi ta razlaga Kranzmayerja se mi ne zdi pravilna. Če je morda smatrati njegovo razlago slovenskega imena Vogrče kot pravilno, pa je pomen besed Rinkenberge in Rinkolach, da izvirajo iz nemškega korena Ring, več ali manj iz trte zvit. Pravilneje bi morda bilo pripisati izvor teh dveh besed imenu kake osebe, ki je bila lastnik ali vsaj upravitelj ozemlja, kjer je to naselje nastalo in kamor je spadal bližnji hrib. Tej osebi je bilo morda ime Rinko, Ringo ali tudi Rinčo, saj je v dobi preseljevanja narodov dobilo mnogo krajev imena po vidnejših osebah, ki so se tam naselile in tam živele.

Leta 1571 je prišlo med zakupnikom gosposčine Pliberk baronom Davidom Ungnadom in med župnikom v Vogrčah Jakobom Grudnom do spora, ker si je baron Ungnad lastil patronske pravice nad župnijo Vogrče in njenimi farani. 5. maja 1571 piše župnik Gruden baronu Ungnadu, da je edino deželni knez v cerkvenih in političnih zadevah njegova predpostavljena oblast, zato ne priznava Ungnadu nikakih pravic, da bi se vmešaval v cerkvene in politične zadeve njegove

¹⁴ Gotbert Moro, 1. c. str. 141.

¹⁵ Eberhard Kranzmayer, Ortsnamenbuch von Kärnten, Klagenfurt 1958, 2. del, str. 179.

župnije ali da bi imel kakršnokoli jurisdikcijo čez njegovo osebo ali nad podložniki župne nadarbine. Istočasno se je Gruden v tej zadevi pritožil na vlado v Gradec. Na to pritožbo je izdal nadvojvoda Karl dekret in deklaracijo, datirano v Gradcu dne 26. novembra 1571. Uvod te listine se glasi: »E. Fr. Drh: Erzherzogen Carols zu osterreich decretum vnd declaration vber die hochperachtige: vnd Lutherische Vermessenheit Daiden Vngnadens Freyherrens zu Sonnegkh, Pfanndt Inhabers der Herrschafft Pleyburg...«; nadvojvoda očita tu Ungnadu, da je njegova predrznost vsega preziranja vredna in luteranska. S tem dekretom je bilo pritožbi župnika Grudna ugodeno. Ungnadu je bilo prepovedano vmešavanje v cerkvene in posvetne zadeve župnije Vogrče, le v kolikor bodo zastavni komisarji na Koroškem Ungnadu priznali pravice iz odvetništva, bo Ungnad smel pobirati dajatve iz teh pravic.¹⁶

Ko je škof Janez Tavčar leta 1581 vizitiral svoje koroške župnije, ni mogel priti osebno v Vogrče, ker je bil zadržan s posvečenjem neke cerkve in oltarjev. Dal pa je poklicati župnika Jakoba Grudna in nekaj vidnejših oseb iz župnije Vogrče v Pliberk. Pri tej priliki je škof pozval župnika Grudna, naj svojo službo dobro opravlja in naj takoj odstrani konkubino, če tega ne bi storil, bo najstrožje kaznovan.¹⁷

Dne 9. avgusta 1602 je pliberški vikar in škofijski komisar Janez Wolff pisal škofu Tomažu Hrenu o trdovratnosti župnika Jakoba Grudna v Vogrčah. Wolff piše, da je iskal in poskušal razna sredstva, ni pa ničesar dosegel in si tudi ne upa ničesar podvzeti brez krvoprelitja (one mordt vnd bluetverkiessen). Wolff je istočasno pisal tudi Grudnu in ga z dobrimi besedami pozval, naj se spametuje. Gruden je na to pismo odgovoril, naj se počaka, kako bo Gradec odločil. Kaj je bil povod trdovratnosti župnika Grudna in kaj je bil vzrok tega spora, pa iz listinskega gradiva ni razvidno.¹⁸

V začetku decembra 1605 je župnik Jakob Gruden zbolel in je bilo pričakovati, da bo umrl. To izvememo iz pisma, ki ga je poslal škof Tomaž Hren 9. decembra 1605 svojemu škofijskemu komisarju in vikarju v Starem trgu pri Slovenj Gradcu Andreju Tavčerju. Škof naroča komisarju, naj izvrši tele poizvedbe:

1. Gospod Andrej se naj poda osebno v Vogrče, tam naj obiše bolnega duhovnika Jakoba Grudna (s tem, da s škofovskim pozdravom in blagoslovom položi v imenu škofa roke na njegovo glavo), naj ga izpove in če bo mogoče, obhaja ali da v poslednje olje.

2. Nato naj ga vpraša, ali se bo prostovoljno odpovedal župniji brez vsakršne-koli simonije.

3. Ugotovi naj, ali je upanje, da ozdravi.

4. Dožene naj, koliko faranov šteje župnija in ali bi se dalo upravljati župnijo po enem izmed obeh pliberških kaplanov ter v župnikovem imenu brati maše, opravljati krstitev itd.

5. Ugotovi naj, v kakem stanju se nahaja župnišče.

6. Škofijskemu ordinariatu naj pošlje kopijo urbarja.

7. Ugotovi naj, ali so plačani vsi davki.

8. Dožene naj, ali ima cerkev v zvezi s plačevanjem davkov kake spore.

9. Ugotovi naj, ali ima cerkev kaj upnikov ali dolžnikov.

10. Pregleda naj inventar župnišča in naj ugotovi, ali bo Gruden zapustil po smrti inventar, kakor ga je prevzel in ali bojo potrebna kaka popravila.

11. Dožene naj, ali ima Jakob Gruden kaj premoženja.

12. Vpraša naj župnika Grudna, ali dovoli, da bo pliberški vikar njegov predpostavljeni, kako dolgo bo trajala njegova bolezen in katera oseba mu streže.¹⁹

Župnik Jakob Gruden je kmalu nato umrl. To izvememo iz prošnje duhovnika Janeza Plehana z dne 26. februarja 1606, v kateri je navedeno, da je bil prejšnji župnik v sv. Petru pri Ljubljani premeščen k župniji Vogrče.²⁰

Ko je ljubljanski škof Oton Friderik Buchheim leta 1641 vizitiral svoje štajerske in koroške župnije, je prišel 21. julija zvečer k župni cerkvi sv. Florijana v Vogrčah, kjer je najprej zaslišal oba cerkvena ključarja, ki sta mu poročala, da ima župna cerkev nekaj podložnih kmečkih družin in nekaj travnikov, kar

¹⁶ KALj., fasc. 55/8.

¹⁷ KALj., fasc. 21/2.

¹⁸ KALj., fasc. 55/18.

¹⁹ KALj., fasc. 93/43.

²⁰ KALj., fasc. 71/9.

donaša cerkvi 6 do 7 goldinarjev letnega dohodka. Razen tega ima cerkev dohodek od enega mlina. Cerkvi pripada 30 krav in 50 ovc, podvrženih davkom, kar donša letno 12 goldinarjev. O kakih javnih škandalih ni v župnijski ničesar znanega. Ker se je delala noč, se je škof vrnil v Pliberk in je pooblastil pliberškega vikarja, da je izvršil dokončno vizitacijo župnije Vogrčeh. Ta je potem ugotovil, da je v Vogrčah za župnika Jurij Vastelič (Wastellig, tudi Vastelj ali Bastelj), ki je na tem službenem mestu dve leti. Rojen je bil kot sin meščana v Pliberku, ordiniran je bil na naslov samostana v Šent Pavlu. Duhovnik je 18 let, poprej pa je služboval izven ljubljanske škofije. Kaplana nima. Prezentacijsko pravico ima deželni knez. V župnišču nima nobene sumljive osebe. Župnija nima nobene podružnice. Urbar se nahaja v Gornjem gradu.²¹

20. marca 1646 je generalni vikar ljubljanske škofije Franc Maksimilijan Baccano prejel dopis dvorne pisarne cesarja Ferdinanda III., izdanem v Gradcu dne 7. februarja 1646, naj da svoje mnenje in priporočilo k prošnji duhovnika Jožeta Dobrnika za namestitev po umrlem župniku Juriju Bastlju izpraznjeno mesto pri župniji sv. Florijana v Vogrčah. Ljubljanski škof Oton Friderik Buchheim pa je priporočil na izpraznjeno mesto drugega duhovnika, 27. junija 1646 je namreč v pismu iz Gornjega grada naročil svojemu komisarju in vikarju v Pliberku Sebastijanz Pichler, naj zapriseže in instalira na faro Vogrčeh Jakoba Lanšiča, duhovnika akvilejskega patriarhata. 7. junija mu je bil škof izstavil tudi namestitveni dekret s pripombo, da ima on kot škof od koroškega deželnega kneza potrjeno pravico investiture, konfirmacije in indukcije za to župnijo.²²

Leta 1652 je koroške župnije vizitiral nadžupnik in škofijski komisar iz Braslovč Filip Terpin, kakor je to bilo že opisano pri župnijah Pliberk, Šmihel pri Pliberku in Črna. Dne 24. marca 1652 je prišel vizitirat župno cerkev sv. Florijana Mučenika v Vogrčah. V cerkvenem urbarju je ugotovil, da ima cerkev v posesti štiri podložne družine in en domec, kar donša cerkvi 16 reparjev zakupnine (vrednost reparja je znašala 30 novčičev, skupno torej 480 novčičev ali dva goldinarja, ker je vrednost goldinarja znašala 240 novčičev). Davku podvržene živine je imela cerkev 37 krav in 120 ovc. Razen tega je cerkvi pripadal mlin, ki je bil v imenjski napovedi z 30 krajcarji 4 novčiče. Cerkev je od tega mlina prejemale 8 goldinarjev, morala pa je plačevati od tega mlina na davkih in drugih obveznostih dva goldinarja. Cerkev je imela še nekaj njiv v Vogrški gmajni, imenovanih »Na Brajdah«. Od teh njiv je cerkev plačevala na davkih 3 goldinarje 12 krajcarjev. Nadalje je cerkev imela desetino, ki je donšala 24 novčičev. Nato je vizitator zaslišal oba cerkvena ključarja Bartolomeja Cebularja in Bartolomeja Vodovnika, ki sta poročala, da je pri tej cerkvi zelo velik naval ljudstva na dan sv. Florijana, ko pride skupaj do 12 duhovnikov, za katere mora cerkev plačati obed, kar znaša 9 do 10 goldinarjev, leta 1651 so znašali ti stroški celo 13 goldinarjev. Nato je vizitator zaslišal župnika Jakoba Lanšiča in ugotovil, da je bil Lanšič po rodu iz Kapel, to je na teritoriju mesta Kapele v akvilejski patriarhiji. Svojo od cesarja izdano prezentacijsko listino je bil izročil škofu v Gornjem gradu, kjer jo imajo shranjeno. Od svojega škofa je bil potrjen 22. junija 1646, ordiniran pa je bil na naslov samostana v Osojah. Duhovnik je 24 let, od tega je 2 leti služboval v Dobrlivasi, 12 let kot kaplan v Pliberku in 3 leta v Šmihelu, v Vogrčah pa je šesto leto in bo začetkom julija stopil v sedmo leto. V vseh teh službah je imel pravico do dušebrižništva. Študiral je retoriko v Celovcu in dve leti kazuistiko v Gradcu. Drugi dan, 25. marca so farani prosili vizitatorja, naj jim dovoli postaviti na dan sv. Florijana oltar pred cerkvenimi vrati, ker je cerkev majhna in pride na ta dan v Vogrčeh ogromna množica ljudstva. Vizitator jim je odgovoril, da bo o tem odločil škof, ko bo prišel v Vogrčeh.²³

Leta 1656 je župnik Lanšič na sinodi v Gornjem gradu zatožil župnika iz Marenberga, da je poročil v Marenbergu farana župnije Šmihel pri Pliberku Filipa Peka s pripadnico župnije Vogrčeh Heleno Žnidar kljub temu, da sta bila zaročenca v krvnem sorodstvu 4. kolena.²⁴

Župnik Jakob Lanšič je umrl leta 1667, v Vogrčah je torej župnikoval 21 let. Škofijski ordinariat je pooblastil nadžupnika in škofijskega komisarja v Starem trgu pri Slovenj Gradcu Leberwursta, da inventarizira in preceni njegovo zapu-

²¹ KALj., fasc. 51/9.

²² KALj., fasc. 133/28.

²³ KALj., fasc. 52/10 in 52/11.

²⁴ KALj., fasc. 41/9.

ščino. Ceníte, ki je trajala šest dni, so se razen Leberwursta udeležili še vicedomski referent za cenitve iz Celovca, s katerim je dopotoval tudi vicedomski zapisnikar, ter vikar in škofijski komisar iz Pliberka. Premoženje pokojnega župnika je bilo precenjeno na 540 goldinarjev 45 krajcarjev in 2 novčiča. Dolgovi in stroški inventure so znašali 382 goldinarjev, 22 krajcarjev in 1 novčič, tako da je znašala čista zapuščina 158 goldinarjev, 23 krajcarjev in 1 novčič. Med stroški inventure in cenitve so zanimivi prejemki, ki so jih prejeli člani te zapuščinske razprave: vicedomski komisar iz Celovca je dobil za 6 dni dela 50 goldinarjev in posebej 18 goldinarjev za potne in druge stroške, vicedomski pisar je dobil 25 goldinarjev in pliberški vikar 18 goldinarjev. Zanimiva je tudi cenitev živine, ki jo je pokojni župnik imel v hlevu:

Par volov	30 f
Star konj	9 f
3 plemenske svinje vsaka po 3 f	9 f
2 svinji krmači vsaka po 2 f 4 rep.	5 f

Vicedomski komisar iz Celovca je torej prejel za svoje delo pri tej zapuščinski razpravi toliko, kolikor je bilo vrednih par volov.

Po smrti župnika Lanšiča je bil za župnijo Vogrče z razpisom deželnega kneza cesarja Leopolda I. z dne 22. aprila 1667 prezentiran Florijan Staudekar, 62-letni župnik iz Djekš, ki ga je bil ljubljanskemu škofu priporočil tedanji generalni vikar za južno Koroško Jurij Marko v Velikovecu. Škof je kmalu nato pooblastil pliberškega vikarja, da instalira Staudekarja za župnika v Vogrčah.²⁵

Septembra leta 1669 je ljubljanski škof Jožef grof Rabatta vizitiral župnijo Vogrče,²⁶ pri kateri priliki je ugotovil, da je tamkajšnji župnik Florijan Staudekar po poreklu Korošec, doma v Pliberku, star 66 let, duhovnik 54 let, ordiniran na naslov samostana sv. Andreja v Labotski dolini. Po dovršenih humanističnih študijah v Celovcu je študiral v Gradcu eno leto logiko in eno leto kazuistiko. Služboval je najprej kot kaplan v Črni in v Šmihelu pri Pliberku, nato 8 let v Selnici (Celniz) v sekovski škofiji, potem 4 leta pri cerkvi sv. Magdane v Volšpergu, nato je bil 18 let župnik na Djekšah in sedaj dve leti župnik v Vogrčah. Njegovo znanje je malenkostno in bi bilo želeti, da bi bil tako bogat na zgovornosti kot je na zlatu; od svojega premoženja je bil namreč podaril samostanu v Šentandražu v Labotski dolini kot ustanovo 1000 goldinarjev, z obrestmi tega kapitala naj vzdržujejo enega gojca tega samostana. V zvezi s to ustanovo je zanimiva ugotovitev zgodovinarke Pagitz-Roscher, da je takratni prošt avguštinskega samostana v Šentandražu Martin Sanni (1669—1688) uporabil teh 1000 goldinarjev, ki jih je župnik Staudekar namenil kot ustanovo, za nakup imenja Mollhof.²⁷

Zoper župnika Staudekarja pa so cerkveni ključarji in farani iznesli vizitatorju tele pritožbe:

1. Župnik ni več zmožen, da bi sam sestavljal cerkvene račune; v te svrhe najema enega ali drugega pisarja in za plačevanje tega pisarja jemlje cerkveni denar.

Vizitator je naročil župniku, naj ali sam sestavlja cerkvene račune, če pa tega zaradi starosti ne more, naj pisarja plača s tistim goldinarjem, ki ga prejema od cerkve za svoje delo.

2. Župnik hoče od cerkve po nižji ceni odkupiti predivo in volno, ki bi jo cerkveni ključarji lahko prodali drugim po boljši ceni. Župniku je bilo naročeno, da tega ne sme več delati, če pa že od cerkve kupi te stvari, jih mora plačati kot drugi.

Nato je vizitator zaslišal še oba ključarja Janeza Honečnika in Ruperta Nočpera, ki sta izjavila, da župnik Staudekar opravlja svojo duhovniško službo v redu.

Po vrnitvi vizitatorja v Pliberk je prišla k njemu še Uršula Kerviž iz Vogrče, ki se je pritožila zoper vogrškega župnika, da je razveljavil in predrugačil testament njenega umrlega moža Kolmana Kerviča, podložnika župnije Vogrče. Testament je bil pravilno sestavljen pred pričami in ga je potrdil tudi pliberški vikar Stergar, ki je bil takrat provizor župnije Vogrče. Ker vizitator ni imel več časa,

²⁵ KALj., fasc. 153/29.

²⁶ KALj., fasc. 21/16.

²⁷ Magda Pagitz-Roscher, Das Augustiner — Chorherrenstift St. Andrä im Lavanttal, Carinthia I, 1967, str. 508.

da bi poklical župnika Staudekarja na zaslišanje, je naročil pliberskemu vikarju Stergarju, da o pritožbi Uršule Kervič pismeno poroča nadžupniku in škofijskemu komisarju Frideriku Leberwurstu v Starem trgu pri Slovenj Gradcu, ki naj to zadevo razišče.

Da dohodki vogrškega župnika niso bili majhni, nam dokazuje imenjska cennitev župne nadarbine iz leta 1667, ki je znašala 11 funtov 6 reparjev 10 novčičev. Župna nadarbina je imela v svoji posesti 9 podložnih družin ter 6 kajžarjev. Od tega je moral župnik plačevati na davkih 35 goldinarjev 3 krajcarje 24 novčičev, na vojaških dajatvah pa 41 goldinarjev 4 krajcarje.

30. julija 1668 je župnik Staudekar vložil na škofijski ordinariat v Ljubljano prošnjo, naj pošlje v Vogrče prelata, da bo posvetil novi zvon v cerkvenem stolpu.²⁸

Dne 7. aprila 1671 je bila v Pliberku sodna razprava, pri kateri sta dva podložnika župnije Vogrče tožila župnika Florijana Staudekarja, da je pri plačevanju dolgov nastopal kot porok. Sodišču je predsedoval vicedomski sekretar iz Celovca Burkhard Steindl, prisednik pa je bil pliberski vikar Stergar. Župnik je bil v obeh primerih oproščen.

V začetku leta 1678 je župnik Staudekar umrl. Cesar Leopold I. je na njegovo mesto prezentiral župnika v S. Salvatorju Ivana Jurija Maherja. Dvorna pisarna cesarja Leopolda je v pismu z dne 21. aprila 1678 pooblastila ljubljanskega škofa, da ga investira.²⁹

30. oktobra 1682 je škofijski komisar v Starem trgu pri Slovenj Gradcu Leberwurst v župnišču v Pliberku zasliševal priče v kazenskem procesu zoper Urbana Vresnika, podložnika župne nadarbine v Vogrčah, ker je 25. julija napadel na njivi župnika Maherja, ki je tam pobiral desetino, in ga do krvi ranil na glavi. Kako se je ta proces končal, iz ohranjenega listinskega gradiva ni razvidno.

Leta 1690 je dobil vogrški župnik po izvršeni vizitaciji župnije od škofijskega ordinariata dekret, ki mu je med drugim nalagal, naj duhovniku, ki poučuje farane, daje namesto obeda pol goldinarja.³⁰

V prvi polovici leta 1693 je župnik Ivan Jurij Maher hudo zbolel. To izvemo iz ukaza namestnika deželnega vicedoma v Celovcu z dne 15. junija 1693, v katerem naroča vicedom, naj župnik Maher ugodi zahtevam bivšega kaplana v Wolfsbergu Ivana Jakoba Zedlitzja o odškodnini. Kaplan Zedlitz je namreč večkrat nadomestoval župnika Maherja na njegovo prošnjo, župnik Maher pa mu je obljubil, da bo resigniral na župnijsko mesto v Vogrčah v njegov prid. Vsled tega je kaplan Zedlitz svoje kaplansko mesto v Wolfsbergu odpovedal in je sedaj brez službe, župnik Maher pa je svoj odstop skrivaj prekalal.³¹

Župnik Maher je 5. septembra 1693 umrl. To izvemo iz prošnje grajskega kaplana v Pliberku Filipa Levpužiča (Laupischick) za to mesto. Razen njega se je za izpraznjeno mesto v Vogrčah potegoval tudi Andrej Jurij Slapar, vikar v Kapli. Dvorna pisarna v Gradcu je obe prošnji poslala škofu v Ljubljano in vicedomu v Celovec v poročanje. Cesar Leopold I. je s prezentacijsko listino z dne 4. maja 1694 imenoval na izpraznjeno mesto v Vogrčah duhovnika Filipa Levpužiča, dvorna pisarna pa je dala škofu Žigi Krištofu grafu Herbersteinu nalog, da ga investira na to mesto.³²

Dne 3. septembra 1696 se je vršila vizitacija župnije Vogrče, pri kateri priliki je vizitator ugotovil tole: Za cerkavnika je Matej Gasper, podložnik župne cerkve, ki ga je izvolil pred sedmimi leti župnik v soglasju s farani. Njegova kolektura znaša 8 in pol četrtinov žita, ki ga prejema od 28 faranov, kak dan tudi piskrič prosa. Ne zna ministrirati, pač pa to razumejo dečki. Župna cerkev ima v posesti 9 podložnih družin in 2 kočarja. Cerkev plačuje od teh kmetij deželi davke, njej pa ostane 7 četrtinov pšenične moke in ravno toliko ovsa. Če v družini umre ta oče ali mati, je treba dati župniku za pogreb in za mašo ovco in 30 krajcarjev, sedanji župnik zahteva namesto ovce en goldinar. Cerkevna ključarja sta bila Luka Vošnik, podložnik župne nadarbine, in Valentin Rožič, podložnik župne cerkve sv. Florijana. Svočasno so nastali spori glede stroškov ob priliki procesije, ki jih je bil škof pri vizitaciji poravnal tako, da morajo ključarji dati župniku na dan procesije

²⁸ KALj., fasc. 67/12.

²⁹ KALj., fasc. 33/30.

³⁰ KALj., fasc. 166/1.

³¹ KALj., fasc. 233/1.

³² KALj., fasc. 123/24, 33/31 in 90/3.

³³ KALj., fasc. 166/2 in 166/3.

30 krajcarjev, medtem ko farani niso hoteli dati več kot 15 krajcarjev. Za župnika je Filip Levpužič (Philippus Leupiscig), ki je doma iz Kanala v akvilejski škofiji. Ordiniran je bil na naslov patrocinijski v Justinopolisu (Koper?). Duhovnik je 19 let, od tega je služboval pol leta v Ziljski dolini, tri leta je bil vikar v Rožeku, eno leto kaplan v Beljaku, 10 let in pol v službi pliberškega grofa in sedaj tri leta tukaj. Od 8 cerkvenih podložnikov dobiva desetino. Njegovi dohodki znašajo letno okoli 300 goldinarjev, faranov pa je okoli 370, od teh 300 komuniciranih.³³

Župnik Levpužič pa v Vogrčah ni bil priljubljen, ker so se farani meseca septembra 1706 zoper njega pritožili v sledečem:

1. Iz nagajivosti in deloma iz malomarnosti napoveduje napačno maše. Mašo napove v domači cerkvi, potem pa gre v drug kraj, kjer se vršijo pojedine. Tako je npr. na dan sv. Lovrenca napovedal mašo pri pliberški podružnični cerkvi v Dobu, šel pa je tisti dan v Stebenj v dobrlovaški župniji. Spremljala ga je množica vernikov, bral je tam mašo in potem popival, doma pa je tisti dan toča uničila vse pridelke na poljih, cesar je kriv ta duhovnik, ki nikoli ne moli zoper točo.

2. Njegovi predniki so imeli običaj, da so okoli Binkošti blagoslavljali polja, on pa tega ne dela in zaradi tega pobije skoro vsako leto toča poljske pridelke.

3. Skoro nikoli ne bere maše doma in tudi ne pridiga, kar gre najbolj v škodo mladini.

4. Pristojbine za cerkvena opravila zaračunava v višjem znesku kot njegovi predniki; od tistega, kar cerkev dobiva od podložnih družin ali kot darilo, jemlje eno tretjino, medtem ko so predniki jemali le majhno aro.

5. Za pojedine ob praznikih in na proščenju jemlje iz cerkvenega denarja 17 in tudi 20 goldinarjev, kar bo spravilo cerkev na beraško palico.

6. Običajna romanja so se poprej vršila na dan patrocinijske vsake cerkve, sedaj pa je župnik to spremenil, da se vršijo običajna romanja na dan proščenja dotične cerkve, da lahko pride pravočasno na obed.

7. Pri vsakoletnem pregledu cerkvenih računov pride vsa fara skupaj in se volijo takrat cerkveni ključarji. Vsi njegovi predniki so na ta dan plačevali za kruh in pivo, sedanji župnik pa ne da ničesar, gleda le na to, kako bi polnil svoj mošnjiček, drugim ga pa prazni.

Škofijski ordinariat je pooblastil pliberškega vikarja Andreja Krivica, da za-devo preišče in o tem poroča v Ljubljano.³⁴

Leta 1707 se je vršila vizitacija župnije Vogrče, pri kateri je bilo ugotovljeno tole: 4. maja obhajajo dan sv. Florijana. V župniji obstaja bratovščina sv. Rozarije, ki so jo pred štiriindvajsetimi leti ustanovili menihi iz Brež. Cerkev je v dobrem stanju, pokopališče pa je zazidano, da živali ne morejo vhajati na pokopališče. Župnik vodi tri matične knjige. Župna cerkev ima nekaj podložnih kmetij, ki dajejo cerkvi 51 goldinarjev letnega dohodka. Oba cerkvena ključarja morata polagati vsako leto enkrat faranom ob navzočnosti župnika obračun o dohodkih in izdatkih cerkve. Pokojni župnik Staudekar je zapustil legat, po katerem mora župnik vsako leto brati za pokojnega mašo, za kar prejme od cerkve 1 goldinar 30 krajcarjev. Tudi gosposčina Pliberk je svojčas napravila ustanovo, po kateri mora župnik brati vsako leto nekaj maš, za kar dobiva od gosposčine Pliberk dva mernika rži in pol mernika pšenice. Župnik Filip Levpužič je star 58 let, doma je z Julijske krajine (Patriae Fori Julliensis); v duhovniški službi je 31 let, v tej župniji 14 let. Desetino pobira v vsej župniji, patron pa je cesar. Na stoli prejema tele dohodke: za krst 12 krajcarjev, pogrebi so brezplačni, če se pa bere maša, dobi župnik 57 krajcarjev. Za spoved umirajočih 12 krajcarjev, za poroke 12 krajcarjev, za oglase porok pa 30 krajcarjev. V mejah fare ni nobenega učitelja in tudi nobene babice, žene si pomagajo s soseditvom.³⁵

Ob koncu leta 1709 je vogrški župnik Filip Levpužič prosil, naj se ga razreši zaradi starosti in stalne bolehnosti kot župnika v Vogrčah. To izvemo iz pisma cesarja Jožefa ljubljanskemu škofu Ferdinandu grofu Khuenburgu, v katerem cesar škofu naroča, naj se izjavi o prošnji duhovnika Janeza Jurija Bittnerja za župnijsko mesto v Vogrčah. Škof je v pismu z dne 8. aprila 1710 to prošnjo priporočal v ugodno rešitev, nakar je cesar Jožef izdal dne 16. julija 1710 reprezentacijsko listino za prosilca Bittnerja, da sme izvrševati župnijske posle v Vogrčah. Prepis te listine je prejel tudi deželni vicedom za Koroško v Celovcu.³⁶

³⁴ KALj., fasc. 53/51.

³⁵ KALj., fasc. 130.

³⁶ KALj., fasc. 66/12.

Župnik Janez Jurij Bittner (tudi Pithner, Püterer, njegov pravi priimek pa je bil Bitenc!) je 12. julija 1727 umrl, kar izvemo iz dopisa dvorne pisarne na Dunaju škofijskemu ordinariatu v Ljubljani, naj poskrbi za to, da bo do nove zasedbe župnijskega mesta dušebrinžništvo v župniji Vogrče v redu izvrševano. Za izpraznjeno mesto sta se potegovala dva prosilca, in sicer mestni kaplan v Pliberku Jožef Snedič in kaplan v Tinjah Rupert Leonhard. Kaplan Snedič je v svoji prošnji poudaril, da je podkovan v slovenskem jeziku, ker je znanje tega jezika v slovenskem kraju Vogrče nad vse potrebno. Kaplan Leonard pa je v prošnji navajal, da je že 16 let kaplan v Tinjah, poprej pa je bil štiri leta provizor v Gospi Sveti in mestni kaplan v Velikovcu. Dvorna pisarna na Dunaju je 20. septembra 1727 poslala obe prošnji škofijskemu ordinariatu v Ljubljani v izjavo. Ordinariat je v svojem odgovoru z dne 18. novembra navajal, da je Snedič rojen Ljubljančan, Leonard pa Korošec, da sta oba v slovenščini podkovanata, predlaga pa primo loco Leonarda, secundo loco pa Snediča. Dvor je nato prezentiral za župnika v Vogrčah tinskega kaplana Leonarda.³⁷

Župnik Rupert Leonard je leta 1736 umrl, kar izvemo iz listine cesarja Karla VI. z dne 4. avgusta 1736, po kateri je na izpraznjeno mesto župnika v Vogrčah prezentiral duhovnika Antona Ferdinanda Hojnika.³⁸

Pa tudi župnik Hojnik je v Vogrčah služboval le pičlih sedem let. 28. februarja 1743 piše namreč dvorna pisarna v Gradcu škofijskemu ordinariatu v Ljubljani, da prosí po smrti župnika Antona Ferdinanda Hojnika za to župnijo pet kandidatov, in sicer: Martin Jurij Dobnik, župnik pri sv. Štefanu v Podjuni, Luka Pistotnik, kaplan v Velikovcu, Hermagor Fortunat Keber, župnik pri sv. Lovrencu (im Lessachtal in Unterkärnten), posvetni duhovnik Andrej Wälischer in Karl Markovič, kaplan v Šmihelu v Podjuni. Ljubljanski generalni vikar odgovarja v pismu z dne 9. marca 1743 dvorni pisarni, da Dobnika, Pistotnika in Wälischerja ne pozna, župnik Keber v Šent Lovrencu pa je izstopil iz jurisdikcije ljubljanske škofije, zato priporoča prošnjo šmihelskega kaplana Markoviča v ugodno rešitev, ker sta Šmihel in Vogrče sosedni župniji in kaplan Markovič dobro pozna razmere v Vogrčah. Župnijsko mesto v Vogrčah je dobil Martin Jurij Dobnik, ki ga je cesarica Marija Terezija prezentirala na to mesto z listino, izdano v Pragi dne 29. maja 1743.³⁹

Župnika Dobnika je nasledil v letu 1775 Filip Leikauff (Leihkauff, Likeb), tega pa leta 1765 Janez Jamšnik. Ko so bile leta 1787 koroške župnije, ki so spadale pod jurisdikcijo ljubljanskega škofa, odstopljene solnograški nadškofiji, je za župnijo Vogrče obvestilo o tem odstopu podpisal Franc Sal. Gräzhofen, c. kr. župnik.

Kakor so bile za vse župnije pliberskega okrožja prikazane tabele o gibanju prebivalstva, bo v naslednjem podan tak prikaz tudi za župnijo Vogrče; glej tabelo na strani 317 zgoraj.

Ce analiziramo gibanje prebivalstva v župniji Vogrče, vidimo, da je bilo v 17. stoletju v župniji okoli 300 prebivalcev na leto; to število je v začetku 18. stoletja padlo na okoli 200 oseb, kar je verjetno pripisati nalezljivim boleznim kuge in kolere, ki so razsajale na Koroškem v letih 1680 in 1715. Le počasi se je število prebivalstva zopet dvignilo na prejšnjo višino, ki je leta 1741 dosegla številko 298, potem pa zopet rapidno padla na številko 180.

Od leta 1765 do leta 1765 je število prebivalstva padlo od 314 na 245, leta 1767 pa zopet poraslo na 284 oseb. Menim, da je vzrok tega padca in zopetnega porasta prebivalstva fluktuacija kmečkih hlapcev in dekel, ki so zaradi svojega težkega socialnega položaja iskali v sosednih župnijah boljša delovna mesta in ki so se zopet verjetno razočarani vračali na svoja stara delovna mesta.

Zelo zanimiva je tudi primerjava števila rojstev in števila umrlih v dvajsetih letih, za katera sem mogel ugotoviti te statistične podatke. V teh 20 letih je bilo v župniji Vogrče rojenih skupno 187 otrok, umrlo pa je v tem času 111 oseb. To nam izpriča, da so bile zdravstvene prilike v označenih letih še dosti povoljne. Nezakonsko rojenih je bilo vsako leto označenih po eden ali dva otroka, leta 1752 pa je bilo od 17 rojenih otrok kar 7 nezakonskih, kar nam zopet dokazuje težke socialne prilike kmečkih poslov. Med otroki so pogosto razsajale nalezljive bolezni, kar je dokazano za leto 1721, ko je župnik označil med 7 umrlimi osebami kar 6 otrok.

³⁷ KALj., fasc. 16/10.

³⁸ SALj., listine.

³⁹ KALj., fasc. 17/30 in SALj., listine.

Letnica	Communi- cantes	Non communi- cantes	Skupno faranov	Poroke	Rojstva	Smrti
1641			500			
1667			295			
1705	142	58	200	8	3	5
1710	150	50	200	9	—	7
1716			200	9	1	7
1717	150	50	200	7	1	2
1720	150	50	200	7	—	2
1721	150	50	200	1	1	7
1722	150	50	200	8	1	4
1741	253	45	298	10	2	14
1747			180	7	—	3
1752			200	17	6	2
1754	149	78	227			
1755			200	12	2	5
1759	260	54	314	7	—	4
1760	250	68	318	13	1	9
1761	240	40	280	12	—	6
1763	260	54	314	5	—	1
1764	240	50	290	8	—	3
1765	189	56	245	7	1	2
1767	212	72	284	11	—	10
1768	216	80	298	10	2	14
1769	215	62	275	9	1	4

Ko ob zaključku premostrimo družbenopolitične, gospodarske, socialne, kulturne in narodnostne prilike v župniji Vogrče, naj bo najprej povedano, da je bila župnija Vogrče ena najmanjših koroških župnij, saj je štela v povprečju le 300 faranov, v časih nalezljivih bolezní pa le okoli 200 faranov. Ti farani so spadali v družbenopolitičnem pogledu med najnižji sloj prebivalstva, saj so vsi ti farani pripadali kmečkim podložnim družinam in njihovim kmečkim poslom. Vseh kmečkih podložnih družin je bilo v župniji Vogrče le okoli 50, večina teh kmetij pa je bila podložna cerkvenim ustanovam, ker je župna cerkev Vogrče imela v svoji posesti 9 podložnih kmetij in 2 bajtarja, župna nadarbina Vogrče pa 9 podložnih kmetij in 6 bajtarjev. Tako je bilo vse prebivalstvo te župnije ne le v duhovnem, temveč tudi v materialnem in političnem pogledu podrejeno duhovnikom, ki so upravljali župnijo Vogrče. Ker so duhovniki nadzorovali tudi vse moralno življenje svojih faranov, je bila njihova oblast nad njimi popolna. Kljub temu pa so se znali farani zoperstavljeni župnikom, ki so neupravičeno pobirali dajatve kmetov, kakor smo to videli v primeru župnika Maherja, ki ga je podložnik napadel na njivi in ga do krvi ranil, ali pa primer župnika Levpužiča, zoper katerega so se farani pritožili, da izrablja svoje pravice v škodo faranov. Za župnijsko mesto v Vogrčah so se potegovali po večini starejši duhovniki, ki v tej župniji niso bili preobremenjeni s cerkvenimi posli, dohodki župne nadarbinen pa so bili razmeroma dobri, da so ti duhovniki na stara leta udobno živeli.

Na splošno pa je bil gospodarski in socialni položaj prebivalstva te župnije enak položaju, kakor je bil opisan pri župnijah Pliberk, Smihel in Črna, morda s to razliko, da v župniji Vogrče zaradi njenega majhnega teritorialnega obsega ni bilo nobene obrtne dejavnosti.

V kulturnem pogledu nisem mogel za župnijo Vogrče ugotoviti ničesar bistvenega. Učitelja v tem kraju ni bilo, mladino je ob nedeljah poučeval župnik, v kolikor se je vsakemu teh župnikov zdelo potrebno, da so mu znali otroci ministrirati pri cerkvenih opravilih.

V narodnostnem pogledu pa je ugotovljeno, da so bile Vogrče popolnoma slovenski kraj, kakor so to poudarjali duhovniki v svojih prošnjah za župnijsko mesto v Vogrčah in kar je zahtevala celo vlada na Dunaju, da so morali prosilci biti večji slovenskega jezika. Značilna za koroške razmere pa je ugotovitev, kako so Nemci pretvarjali lepe slovenske priimke po svoje, ko so župnika Bitenca napravili za Bittnerja, Phitnerja in celo za Pütererja.

Zusammenfassung

BEITRÄGE ZUR GESCHICHTE VON ČRNA (SCHWARZENBACH) UND
VOGRČE (RINKENBERG)

In diesem Beitrag werden die gesellschaftlich-sozialen, wirtschaftlichen, kulturellen und nationalen Verhältnisse der Bevölkerung in den Pfarren Črna (Schwarzenbach) und Vogrče (Rinkenberg) zwischen den Jahren 1461 und 1787 geschildert.

In Črna ist erwähnenswert, dass dort 12 der Burgherrschaft hörige Bauern laut Einschreibung im Urbar der Herrschaft Bleiburg (Pliberk), das im Jahre 1570 der damalige Pfandinhaber dieser Herrschaft Baron David Ungnad aufstellte, das Recht hatten, auch auf Hochwild zu jagen. Das Fleisch der erlegten Tiere mussten die Bauern ins Schloss Bleiburg einliefern, die Häute und die Pelze der erlegten Tiere konnten sie aber behalten.

In Verbindung mit dem grossen Wildstand unter der Petzen (Peca) und den übrigen Gebirgstteilen von Črna ist es von Interesse, das aus dem Verzeichnisse aller Pfarrinsassen aus dem Jahre 1754 zu ersehen ist, dass in Črna zu dieser Zeit ein Kürschner sein Gewerbe ausübte.

Vogrče war eine der kleinsten Pfarren Kärntens, die Zahl der Pfarrkinder überstieg selten die Zahl 300. Hier lebten zirka 30 Bauernfamilien, von denen 18 Hubenbauern und 6 Keuschler der Kirche und der Pfarre hörig waren. Deshalb regierten die Priester dieser Pfarre ihre Pfarrkinder nicht nur in geistlicher Hinsicht, sondern auch in materieller.

Das Präsentationsrecht in dieser Pfarre hatte der Landesfürst, der auch römisch-deutscher Kaiser war. Deshalb unterschrieben sich die Pfarrer von Vogrče *parochus caesareus-kaiserlicher Pfarrer*.

In nationaler Hinsicht kann festgestellt werden, dass die Bevölkerung dieser zwei Pfarren der slowenischen Volksgruppe angehörte. Sogar die Hof- und Staatskanzlei in Wien verlangte bei der Präsentierung eines neuen Pfarrers, dass dieser der slowenischen Sprache in Wort und Schrift mächtig war.

IN MEMORIAM

BORIS ZIHERL

Trst 25. 9. 1910 — Ljubljana 11. 2. 1976

Pokojni Boris Zihlerl je bil oboje: revolucionar, ki je šel skozi trdo šolo ilegalnega revolucionarnega boja, ki mu je posvetil vse svoje intelektualne in moralne moči, revolucionar, ki mu je bila osvoboditev delavskega razreda, osvoboditev človeka, njegove misli in njegovega dela najvišji človeški cilj, ki mu je ostal zvest skozi vse preskušnje do zadnjega trenutka življenja. Revolucionar in hkrati znanstvenik, ki se je z vso jasnostjo zavedal, da je revolucija brez znanstvenega duha neodgovorna utopija, kakor je na drugi strani znanost brez revolucionarnega duha zgolj pozitivistično opravičilo; ta revolucionarni duh znanosti je Zihlerl odkrival v Marxovi, Engelsovi in Leninovi znanstveno-filozofski in revolucionarno-kritični misli, v dialektičnem in historičnem materializmu, ki ga nikdar ni pojmoval kot dogmo, kot enkrat za vselej najdeno rešitev vseh človeških družbenih in znanstvenih vprašanj, temveč ga je že od vsega začetka razumel kot revolucionarno znanstveno in filozofsko metodo, ki znanstveni in filozofski misli omogoča, da globlje in bolj celostno prodira v neznano, hkrati pa je napotilo za revolucionarno družbeno dejavnost, napotilo za revolucionarno spreminjanje sveta, za uresničitev tistega velikega cilja, ki se mu je zavezal v najzgodnejših letih in mu je ostal zvest vse življenje. Skupaj s Kidričem in Kardeljem je bil eden tistih velikih slovenskih revolucionarjev teoretikov, ki so teorijo vnašali v revolucionarni boj delavskih množic, delavskega razreda in vseh naprednih slojev slovenskega naroda, pa tudi širše, v boj naprednih množic vse Jugoslavije, in ki so v tem boju tudi samo marksistično znanost nenehoma praktično preskušali, razvijali in posodabljali.

Zihlerl je med slovenskimi revolucionarji tisti, ki je svojo revolucionarno pot najtesneje povezal s proučevanjem in razvijanjem marksistične teorije in je v tem videl tudi svojo najpomembnejšo življenjsko nalogo. To ga je tudi usmerilo k temu, da se je po osvoboditvi, ko neposredne naloge revolucionarnega boja niso bile več tako akcijsko neodložljive kot v obdobju, ko je komunistična partija delovala ilegalno, in kot v času narodnoosvobodilnega boja, še v večji meri posvetil teoretičnemu in znanstvenemu delu kot redni univerzitetni profesor, kot redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti, kot član in sodelavec mnogih znanstvenih in kulturnih združenj in ustanov. Vendar pa je tudi v tem času naporenega znanstvenega in pedagoškega dela ostal revolucionar z dušo in telesom, družbenopolitični delavec, ki je svoje znanstveno in pedagoško delo uspešno in živahno povezoval z najodgovornejšimi družbenopolitičnimi dolžnostmi, ki jih je tudi v tem času še naprej opravljal, mnoge med njimi prav do zadnje ure svojega življenja.

Zihlerl je bil eden izmed tistih redkih politikov in družbenih delavcev, ki so si kljub trdemu revolucionarnemu delu in preobilici dnevnih političnih nalog znali pridobiti velikansko teoretično znanje, to znanje uporabljati v družbeni praksi in ga hkrati tudi prenašati na nove in nove generacije družbenopolitičnih delavcev, aktivistov, študentov, vse do najširših množic delavskega razreda. Prav ta njegova živa, neposredna vključenost v revolucionarni in osvobodilni boj slovenskega naroda, in hkrati njegova živa, neposredna navzočnost v samem vrhu slovenske znanstvene družboslovne ustvarjalnosti je vtisnila neizbrisen pečat vsemu njegovemu delu. Pri tem pa si je nenehno želel, da bi se mogel še globlje, še bolj zavzeto posvetiti znanosti, teoretičnemu in znanstvenemu raziskovanju, tisti znanosti, ki jo je med vsemi znanstvenimi panogami najvišje cenil, znanosti zgodovine.

Znanost zgodovine — namenoma ne pravim zgodovinska znanost — za Zihlerla ni bila zgolj historiografija, v pomenu raziskovanja preteklosti, ki je zdavnaj

minila, čeprav takih znanosti še zdaleč ni podcenjeval, pač pa je bila zanj predvsem zgodovinsko osmišljanje sedanjosti, današnjih in jutrišnjih bojev človeka za njegovo razredno, socialno in politično osvoboditev. Znanost zgodovine — to je bil Ziherl u historični materializem, toda ne kot enkrat za vselej dana, sklenjena teorija v znanstveni praksi, ki je sama sebi namen, temveč kot znanstvena metoda, kot teorija v znanstveni praksi, kot metodološko orodje za prodiranje še neodkrite razsežnosti človekove družbenozgodovinske biti in hkrati kot sredstvo za revolucionarno spreminjanje družbenozgodovinske biti. V osebnih razgovorih mi je večkrat dejal, da bi se v svojih študentskih letih brez dvoma posvetil študiju zgodovine, če bi mu razmere takrat to dovoljevale. Vendar je kljub temu, da se formalno ni mogel posvetiti temu študiju, postal v najimenoitnejšem pomenu besede znanstvenik zgodovine, zgodovinar revolucionar, ki mu zgodovina ni ostala zgolj predmet znanstvenega proučevanja, temveč se je vpisal vanjo kot eden njenih pomembnih ustvarjalcev, vpisal se je v zgodovino naše revolucije, narodnoosvobodilnega boja, v zgodovino teorije in prakse naše samoupravne socialistične družbe.

Ziherl je bil tudi eden tistih slovenskih marksističnih teoretikov, ki jih je posebej privlačila zgodovina kulture, slovenska pretekla tvornost, pa tudi sodobna kulturna, umetniška ustvarjalnost, v kateri je kot marksist raziskoval zlasti tisto njeno sestavino, na katero je meščanska literarna metodologija največkrat pozabljala — njeno družbeno, socialno, razredno razsežnost, ki pa je ni nikdar pojmoval doktrinarno, v ozko ideološkem smislu, temveč kot od človeka neločljivo osvobodilno razsežnost, kot najpomembnejšo vrednostno sestavino vsake resnično kulturne in umetniške manifestacije, ki ima kaj povedati človeku, ki mu odkriva njegove najustvarjalnejše moči, ki ni sama sebi namen. Prav ta dela sodijo v vrh Ziherlove publicistične ustvarjalnosti, in med njimi velja posebej omeniti njegove razprave o Prešernu in Cankarju in niz drugih razprav, v katerih se nam odkriva kot prodorni raziskovalec socialno razredne razsežnosti umetniških in filozofsko miselnih tokov, pa tudi mnogih aktualnih teoretičnih vprašanj kulturne zgodovine same. Mnogo tega je še v neobjavljeni in nepregledani Ziherlovi zapuščini, in eden izmed velikih dolgov, ki ga imamo do njegove misli, je prav znanstvena obdelava in izdaja te njegove, kolikor morem soditi po dosedanjih informacijah, izredno bogate teoretične zapuščine.

Posebna značilnost Ziherlovega odnosa do marksizma je bilo njegovo globoko prepričanje, da marksizma ni mogoče niti ga ni treba razvijati kot sistem, temveč da se lahko marksistična teorija razvija in uveljavlja edinole v kritičnem spopadu z meščanskimi, nemarksističnimi pa tudi zgolj navidez marksističnimi teorijami in ideologijami, posebej še tistimi, ki se v nekem določenem trenutku prikazujejo kot nekaj, kar v resnici niso. Zato je večina njegovih razprav polemične narave, od tistih, ki jih je pisal v predvojno Književnost, Sodobnost, Ljubljanski zvon, v različne ilegalne in napol legalne tiske predvojnega časa, in take narave so tudi njegovi poznejši spisi, nastali po osvoboditvi.

Ziherl ni bil in ni maral biti marksistični sistematik in kadar je to kdaj po silii razmer poskušal biti, mu ponavadi ni najbolj uspelo. Njegova moč je v konkretni analizi, polemiki, v kritičnem spopadu, posebej pa še v tistem izrednem zgodovinskem čutu, s katerim je znal abstraktne dialektične kategorije povezovati s konkretno družbeno stvarnostjo, s konkretnimi boji delavskega razreda za osvoboditev, z analizo konkretnih družbenopolitičnih položajev in razmer.

Hkrati pa je bil Ziherl — in to je bržkone najbolj temeljna stalnica njegove znanstveno teoretične in družbenopolitične postave — neomajno in globoko prepričan v znanstveno pravilnost, družbeno učinkovitost in osvobodilno razredno humanistično usmerjenost marksizma, kar mu je nenehno potrejevalo njegovo lastno znanstveno izkustvo, trde in težke revolucionarne preskušnje, številne družbene dileme in konfliktni položaji, iz katerih je bilo mogoče najti izhod le z dosledno uporabo marksistične teorije in metodologije. Izhajajoč iz takšnega ustvarjalnega odnosa do marksizma, preskušenege v lastni in v širši raziskovalni in revolucionarni družbeni praksi, je Ziherl odločno odklanjal vse tiste navidez nove, v resnici pa dostikrat zelo stare poskuse elektičnega povezovanja marksizma z različnimi postavkami iz sodobne meščanske filozofije, poskuse, ki so v bistvu otopelali razredno ostrino in znanstveno pronicljivost marksistične družbene misli, ji odvzemale njeno revolucionarno obeležje in jo spreminjale v eklektičen dodatek te ali one modne filozofske struje, takšnih ali drugačnih, po večini kratkotrajnih, enodnevnih, filozofskih »izumov«. Zato se mu večkrat mnogi v svoji vnemi, da bi

za vsako ceno na hitro in brez resnične znanstvene in revolucionarne odgovornosti posodobili marksizem, očitali dogmatizem, pomanjkanje posluha za novo, čeprav je bil Zihlerl v svojem najglobljem bistvu, v svoji težnji, da bi razumel in uporabil marksizem kot teorijo in metodo za odkrivanje revolucionarnih teženj v družbenem in kulturnem razvoju človeške družbe in v njenem okviru še posebej naše preteklosti in sedanjosti, izrazito antidogmatičen duh, le da tega svojega antidogmatizma ni hotel razglašati s pomočjo raznih trenutno modnih avantgardizmov, temveč ga je dokazoval z globokim in vsestranskim proučevanjem družbene stvarnosti, njenih razvojnih teženj in zakonitosti.

Prihodnji raziskovalec Zihlerlovega dela in njegove misli bo moral ločiti med tradicionalno obliko, ki se zdi včasih konservativna, in revolucionarno vsebino, ki prebija tradicionalne teoretične pojme, ki se jim Zihlerl prav zaradi površnega eklekticizma številnih sodobnih producentov raznih psevdo marksističnih teorij zelo nerad odpovedoval. Zihlerl ni nikdar nastopal proti resničnim prodorom v novo, nasprotno, sleherna taka prizadevanja je z vsem srcem podpiral, bil pa je zelo skeptičen, do številnih prehitrih, površnih in največkrat revolucionarnemu duhu marksizma tujih teoretičnih neologizmov, za katere se je doslej povečini tudi res pokazalo, da so le kratkotrajne modne domisljice brez resnične znanstvene in filozofske vrednosti. V svoji zvestobi do nepotvorjene revolucionarne vsebine temeljnih postavk klasikov marksizma leninizma je bil Zihlerl vse življenje nekompromisno dosleden in premočrten in tu zanj ni bilo prizanesljivosti in popuščanja. Hkrati pa je Zihlerl globlje in prej kot marsikdo drugi dojel bistvo stalinistične revizije marksizma v njegovi bistveni socialnopolitični in razredni razsežnosti, ne da bi pri tem, kakor marsikdo v tistem času, zapadel v drugo skrajnost, v izenačevanje stalinizma z marksizmom sploh, in v, iz tega izvirajoči prehod na položaje eklektičnega psevdomarksizma različnih sodobnih filozofskih meščanskih šol in smeri.

Morda v tej zvezi ne bo odveč, če se spomnimo, da je Zihlerl že leta 1944, se pravi še v času narodnoosvobodilnega boja, opozarjal na nevarnosti okostenelosti v proučevanju in pojmovanju maksizma-leninizma in da je v svojem slovitem govoru študentom ob svoji promociji za rednega profesorja na filozofski fakulteti v Ljubljani poudaril, da je glavni smisel vseh naših naporov utreti pot popolnoma novemu razvoju človeške osebnosti, ki je mogoč samo v družbi, ki se bori za integracijo človeške osebnosti in splošnega družbenega napredka, utirajoč pota dokončni osvoboditvi človeka. »Prav v obliki družbenega samoupravljanja«, je zapisal Zihlerl v znani razpravi o alienaciji »se vrši zgodovinsko najpomembnejši dezalienacijski osvobojevalni proces, ki je v ponovnem spajanju — na visoki ravni ustrezni sodobnemu stanju v razvoju produktivnih sil — neposrednega proizvajalca s sredstvi in pogoji njegovega dela«. Temeljni pogoj za to je videl Zihlerl v »zavestni akciji socialističnih sil, ki se opredeljujejo svobodno, z vse globljim poznavanjem objektivnih pogojev svoje dejavnosti in na tej podlagi zavestno ustvarjajo nove objektivne materialne in moralne pogoje, neogibne za preraščanje v višje oblike človeškega sožitja, osvobojene zadnjih ostankov buržoazne »nenakosti« v neenakosti«.

Kot marksistični teoretik, revolucionar enciklopedičnega formata, je tovariš Zihlerl že zelo zgodaj, v času predvojnega ilegalnega dela, še posebej pa v veliki šoli komunizma, na robiji v Sremski Mitrovici, živo začutil, da je ena njegovih najvažnejših življenjskih nalog, da širi poznavanje marksizma. Zihlerl je bil in bo ostal še dolgo učitelj mnogih generacij slovenskih in jugoslovanskih marksistov revolucionarjev, ki jim je z zanesljivo roko odpiral pot v zakladnico teoretične marksistične misli, zajemajoč iz svojega obsežnega in temeljitega poznavanja ne le marksizma samega, temveč tudi največjih in najpomembnejših kulturnih dosežkov človeštva.

Eno najplodnejših in najustvarjalnejših obdobij njegovega pedagoškega dela je bila ustanovitev Inštituta za družbene vede v Beogradu, ki se je pod njegovim vodstvom med leti 1948—1950 razvil v najpomembnejše žarišče teoretične in marksistične misli v Jugoslaviji; v tem inštitutu je vzgojil pomembno število družbenopolitičnih delavcev in znanstvenikov, ki so se pozneje uveljavili kot najodgovornejši družbenopolitični znanstveni delavci na najrazličnejših področjih našega družbenega življenja in ki se še danes sponosom spominjajo teh let svojega študija pod Zihlerlovim vodstvom, ko so si pridobili tisto trdno teoretično marksistično osnovo, ki jim je omogočila, da so se lahko pozneje uspešno spopadali s številnimi problemi in protislovji družbenopolitične prakse.

V osebnih razgovorih z njim sem čutil, da ima to obdobje svojega pedagoškega dela za naj srečnejše in naj uspešnejše v svojem življenju. Velikokrat mi je izrazil željo, da bi ponovno ustvarili takšno institucijo, takšne možnosti za intenzivno študijsko delo, kakršne so imeli slušatelji njegovega inštituta v tem obdobju, pa da bi morda imeli tudi zavedne in zavzete slušatelje. Ko smo ustanavljali podiplomski študij Teorije marksizma in samoupravljanja v okviru Marksističnega centra pri CK ZKS, smo mislili na izkušnjo tega, danes že legendarnega »Ziherlovega« inštituta in Ziherl sam se je kot predstojnik tega študija z veliko zavzetostjo lotil dela in je veliko pričakoval od tega študija, čeprav ga danes seveda ni mogoče in morda tudi ni potrebno organizirati docela tako, kot je bil organiziran in kot je deloval nekdanji Ziherlov inštitut. Zeleli smo, da bi lahko vgradili v letos začetni podiplomski študij marksizma in samoupravljanja Ziherlove dragocene izkušnje, prav posebej pa njegovo veliko teoretično in pedagoško znanje, da bi nadaljevali tradicijo tega resnično naj uspešnejšega in naj produktivnejšega študija marksizma v povojnem obdobju, prilagajajoč se seveda današnjim razmeram, možnostim in potrebam. V tem prizadevanju, ki smo ga imeli in ga imamo za eno najpomembnejših nalog marksističnega centra, čutimo Ziherlovo smrt še posebno boleče kot nenadomestljivo izgubo, ki nas toliko bolj zavezuje, da ostanemo zvesti njegovim velikim teoretičnim in pedagoškim izkušnjam, da na podlagi tega, kar nam je pisano zapustil, nadaljujemo njegovo delo.

Za slušatelje, ki cenijo sofistično leporečje, Ziherl ni bil bleščeč predavatelj. Predaval je preprosto, jasno, umirjeno, brez patetike, toda kdor se je znal poglobiti v bistvo njegovih misli, je lahko odkril, da je njegovo preprosto, jasno izvajanje rezultat trdega in zavestnega teoretičnega napora, da loči od nebistvenega bistveno, da tudi najtežje teoretične pojme razloži preprosto, jasno in razumljivo, ne da bi zato v čemerkoli okrnili njihovo teoretično globino. Kdor je pozorno poslušal njegova predavanja ali študiral njegova dela, se je lahko prepričal, da se lahko zanese na sleherno njegovo trditev, da je vsaka njegova misel, naj se zdi na videz še tako preprosta, lahko razumljiva, nezapletena, v resnici plod zelo trdega in napornega raziskovalnega dela in nič manjšega zavestnega napora, da bi povedal tako, da zadene bistvo, da spodbudi slušatelja ali bralca k samostojnemu razmišljanju, da ga ne slepi z navidezno globokoumnostjo, temveč usposobi za to, da bo znal teorijo uporabljati v praksi, v živem življenju, pri svojem delu, v vsakdanjem revolucionarnem boju. To je po mojem mnenju bistvo Ziherlovega stila, ki mu je bilo tuje in nepotrebno globokoumno leporečje, saj je kot resničen revolucionar hotel ljudi vzgajati za praktično revolucionarno dejavnost ne za abstraktno kabinetno dlakocepstvo.

Ce drži, reklo, da slog razodeva človeka, se v njegovem slogu odkrivajo tudi nekatere najdragocenejše poteze Ziherla kot človeka. Premočrten, neizprosni, nepopustljiv v načelnih teoretičnih vprašanjih — ne iz zaverovanosti vase ali v teorijo, ki jo je zastopal, temveč iz globoke znanstvene in revolucionarne izkušnje, človeško topel, skromen, razumevajoč v osebnih stikih, vedno pripravljen, da pomaga s svojimi velikimi življenjskimi, revolucionarnimi, znanstvenimi izkušnjami in znanjem, včasih celo preveč popustljiv do svojih slušateljev in sodelavcev, a zmeraj kristalno jasen in trden v teoretičnih ocenah tudi v okoliščinah, ki so marsikoga zamajale.

Tak stoji ta trenutek pred našimi očmi, kot si ga moremo v tej uri bolečine obuditi v spomin, kot človeka, kot pedagoga, kot znanstvenika, kot revolucionarja, katerega življenjsko delo nas zavezuje politično, znanstveno, pedagoško in ne nazadnje človeško.

Boris Majer

Dr. FRAN VATOVEC

Gradišče ob Soči 30. 5. 1901 — Ljubljana 20. 2. 1976

Dr. Fran Vatovec, ki je umrl 20. februarja 1976, je bil v slovenskem zgodovinopisju precej samosvoj pojav predvsem zaradi vsebine svojega raziskovalnega delovanja. Njegovo delo na področju zgodovinske vede in predvsem dve tematski enoti. V svojem prvem razdobju raziskovalnega dela se posveča problemom slovenske krajevne kolonizacijske zgodovine, v drugem, ki obsega nad štirideset let, pa se posveča zgodovini slovenskega časnikaštva; bil je prvi Slovenec, ki se je temu posvečal. S tem smo seveda nakazali zgodovino kot poglavitno komponento v Vatovčevem življenjskem ustvarjanju. Omeniti je vsekakor treba, da se je zelo uspešno, kot eden redkih, ukvarjal tudi z retoriko, da je teoretično razpravljal o časnikaštvu, se posvečal turističnim problemom, deloval kot poklicni novinar, pisal gledališke in knjižne ocene itd. Zgodovinarje more zanimati njegovo ustvarjanje na tem področju. Zato je tudi ta zapis tematsko določen, prav tako tudi bibliografija, ki je njegov sestavni del.

Dr. Fran Vatovec je bil primorski rojak. Rojen je bil 30. maja leta 1901 v Gradišču ob Soči. Obiskoval je vadnico in gimnazijo (1912-15) v Gorici. Dogodki prve svetovne vojne so njegovo družino pognali v begunstvo. Gimnazijski študij je nadaljeval na humanistični gimnaziji v Mariboru, kjer je maturiral leta 1921. Odločil se je nato za študij zgodovine na mladi slovenski univerzi v Ljubljani ali kakor sam pojasnjuje to svojo odločitev: »Že v gimnazijskih letih je ključevala v meni misel, ki je krožila okrog usode malega slovenskega naroda. In tu mi je pravzaprav najbolj ustrezal študij domače slovenske politične zgodovine« (Dialogi, 1972, str. 246). Poleti leta 1926 je diplomiral na Filozofski fakulteti, leto dni zatem pa je 27. julija 1927 promoviral z disertacijo »Kolonizacija v laškem okraju«. Postal je nato poklicni novinar ter deloval najprej pri mariborski izdaji »Slovenca« (1928—1934).

Dr. Vatovcu je bilo novinarstvo blizu že za časa dijaških let. Kot dijak mariborske gimnazije je objavil 1920. članek o viničarskem vprašanju (»Naša moč«), njegov prvi uvodnik (o spremembah v slovenskem liberalizmu) pa je izšel leta 1924 (»Straža«). Odločitev za poklic, ki mu je aktivno služil do leta 1945, zato ni bila težka. Ob koncu leta 1934 je prešel od »Slovenca« k tiskovnemu konzorciju »Jutra«. Tako je bil urednik pri mariborski izdaji »Jutra« in »Slovenskega naroda« ter glavni urednik »Mariborskega večernika Jutra« (1936-38). Po okupaciji Maribora se je leta 1941 preselil v Ljubljano, kjer je živel in deloval do smrti. Med vojno je kot novinar deloval pri »Slovenskem narodu« (1. 3. 1942—8. 5. 1945), po osvoboditvi pa je bil nekaj mesecev pri »Slovenskem poročevalcu«. Od poletja 1945 pa vse do 31. marca 1959 je bil referent pri tiskovnem uradu predsedstva vlade LRS (kasneje izvršnega sveta LRS). Potem je bil do svoje upokojitve (1. maja 1963) tajnik na ljubljanski turistični zvezi, istočasno pa je bil nekaj časa direktor Ljubljanskega festivala ter njegov programski vodja. Od 1. septembra 1963 dalje je deloval kot znanstveni sodelavec pri Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ljubljanske univerze. 25. aprila 1973 je bil izvoljen za izrednega vnaprej habilitiranega profesorja za zgodovino jugoslovanske periodične publicistike in retorike na isti fakulteti. Umrl je v Ljubljani za boleznijo, ki ga je za več kot leto dni priklenila na bolniško posteljo.

Omenili smo že dvojno usmeritev dr. Vatovca v zgodovinska raziskovanja. Prvi sklop njegovih študij je skromnejši in obsega tisto, kar je nastajalo ob njegovi doktorski disertaciji, četrti po vrstnem redu na ljubljanski univerzi. V disertaciji, ki je izšla v odlomkih (1) se je pod mentorstvom prof. Milka Kosa lotil kolonizacijske zgodovine področja laškega zemljiškega urada. S tem svojim delom se je približal prizadevanjem na primer Vladimirja Levca ter nemških štajerskih zgodovinarjev (Dopsch, Peisker, Pirchegger). Izsledke je gradil na urbarjih, katerih najstarejši babenberžanski je iz začetka 13. stoletja. Vatovec je dokazoval kompaktnost slovenske naselitve na področju Laškega, pa naj se govori o časovno zelo različnih razdobjih. Leto dni je iz podobne teme, vendar za Selško dolino, branil svojo disertacijo dr. Pavle Blaznik, kar je tedaj pomenilo sistematičnejši pristop raziskovanju slovenske kolonizacije. Iz kompleksa kolonizacijskih vprašanj laškega področja je dr. Vatovec objavil še eno razpravo (2), nato pa je svoje kratko

razdobje srednjeveških raziskav končal z objavo študije o pravosodstvu na posestvih šentpavelskega samostana na Štajerskem (5). V ta čas sodijo tudi knjižna poročila in ocene, ki jih je prispeval za »Časnik za zgodovino in narodopisje« (3, 4, 6, 7).

Okoli leta 1953 se je dr. Vatovčevu interesno področje povsem preusmerilo. Od srednjeveške zgodovine je prešel na proučevanje zgodovine slovenskega časnika. Svoj novi proučevalski interes je poslej ohranil do smrti, dasiravno je intenzivnost — sodeč po objavah — zelo nihala in doživela neko stalnost šele z letom 1951. Spočetka se je Vatovec nove naloge lotil dovolj sistematično. Najprej se je zaustavil pri V. Vodniku in njegovih »Lublanskih novizah«, napisal je daljši podlistek (10), ki je izšel ponatisnjen v posebni brošuri. Tudi v kasnejših letih se je k Vodnikovemu časnikaškemu delu večkrat vračal (na primer 20, 24, 49, 51, 52, 64, 56, 161). Že prvi objavljeni daljši prispevek je pokazal Vatovčevu metodo dela, ki se je kasneje znova in znova razkrivala. Dr. Vatovec je svojo privrženost zgodovini slovenske periodične publicistike pojasnjeval: »Že kot študenta zgodovine na ljubljanski univerzi me je zelo pritegovalo vprašanje usode slovenskega naroda in slovenske politike. Spoznal pa sem, da so resnice in neresnice o tem zakopane v slovenskih časniških stolpcih« (7 D, 30. 5. 1974, str. 14). Odsev takih teženj je že v prvem delu očitno. Vatovec kot raziskovalec želi biti tudi publicistično živahen, zato ustvarja dialog med sabo in predmetom svoje obravnave, ki je najpogosteje časnikaška osebnost naše preteklosti. V svojem prvem delu s področja zgodovine slovenskega časnikaštva je tudi postavil periodizacijo in ugotavljal naslednja razdobja: Vodnikova (1797—1800), prednoviška (1800—1843) in Bleiweisova doba (1843—1873), doba prvih slovenskih dnevnikov (1873—1918) in povojna doba (po 1918). Pri svoji raziskavi je ostajal ob tistem, kar mu je uporabljivega nudil časnik sam, študij dodatnih virov iz objavljenega ni razviden. To dejstvo je značilno tudi za mnoge kasnejše članke in razprave.

Od Vodnika je Vatovčevu zanimanje prešlo na Bleiweisa (13), tudi ob njem se je nekajkrat zaustavil (na primer 15, 17, 122). Potem objavi celo vrsto likov iz slovenskega časnikaškega življenja preteklosti, posveča se jim zelo različno. Največjo pozornost posveča življenju in delu Ivana Cankarja (na primer 48, 55, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 119, 124, 125, 127, 129, 130, 131, 157), le malo manj ga zaposluje problem časnikaškega delovanja Frana Levstika (na primer 26, 27, 29, 36, 46, 109, 166, 167, 191, 194, 208, 209) in Josipa Jurčiča (na primer 30, 37, 138, 184, 185, 197). Sledi nato cela vrsta podob slovenskih časnikašev kot Janeza Trdine (na primer 18, 19, 21), Janka Kersnika (na primer 22, 23), Etbina Kristana (na primer 95, 96), Ivana Regenta (na primer 106, 117, 211), Antona Tomšiča (na primer 9, 187, 188, 197), Vekoslava Raiča (na primer 62, 175), Andreja Gabrščka (na primer 196), Andreja Einspielerja (na primer 33, 198). Primoža Trubarja (na primer 63, 205). Podobno kot posamezne časnikašje, je obdeloval tudi posamezne liste ali več listov skupaj v okviru tematskih ali nazorskih svojstev ter podal pregleda za nekatere slovenske dežele in mesta. K obravnavi so ga še največkrat pobudili različni jubileji, kar velja na primer zlasti za stoletnico »Slovenskega naroda« (na primer 105, 107, 108, 110, 111, 112, 114, 116, 133), potem za stoletnico »Soče« (na primer 178, 179, 180, 181, 182, 183), za devetdesetletnico oziroma stoletnico celovškega »Slovenca« (na primer 33, 71, 72) ali pa za petdesetletnico tržaškega komunističnega »Dela« (na primer 151, 164, 165, 211) in drugih listov. V okviru tematskih kompleksov je obravnaval slovenski periodični socialistični tisk (na primer 59, 97, 120, 121, 169, 206, 214), slovenske komunistične časnike (na primer 60, 145, 148, 154) pa tudi partizanski tisk (na primer 177). Pregleda tiska je pripravil tudi za nekatere slovenske dežele, kot za Koroško (159, 171, 177, 192, 193, 212), za Primorsko (na primer 76, 132, 141), obravnaval je celjski periodični tisk (na primer 38, 45), mariborski (na primer 88, 126, 186) in goriški (na primer 89, 92). Dr. Vatovec tudi ni zanemaril slovenskega tiska v ZDA (na primer 79, 87, 90, 91). Delovanje na fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo pa ga je usmerilo tudi k periodičnemu tisku pri ostalih jugoslovanskih narodih. Izdal je prvi del univerzitetnega učbenika, ki obravnava slovensko novinarstvo (99). Leta 1968 je izšla v angleščini Vatovčeva študija o razvoju slovenske in jugoslovanske periodične publicistike (134); izdana je bila ob mednarodnem komunikološkem simpoziju v Ljubljani. Slovenska izdaja tega dela je izhajala kot podlistek (155), ponatis pa je zrasel v knjižno izdajo. Problematiki jugoslovanskega časnikaštva je posvetil še nekaj člankov (78, 99, 140, 163).

Skozi pravkar navedene poglavitne komplekse Vatovčevih objav se je tako pridobljena podoba slovenskega časnikaštva pokazala v zelo razcepljeni obliki

ali pa v krajših sumaričnih pregledih (na primer 44, 99, 136). Dr. Vatovec je zagotovo videl svoje življenjsko delo v obsežni tri knjige obsegajoči študiji »Slovenski časnik«, ki bi segla do začetka prve svetovne vojne. Za življenja je izdal le prvo knjigo (63), katere časovni obseg je razpet med leti 1557—1843. Podrobna obravnava časa, ki za Slovence časnikarsko ni bil bogat, je izdajala avtorjevo nagnjenje, da s podobno natančnostjo tudi pri kasnejših časnikarsko veliko pomembnejših razdobjih ne bo štedil. Ne glede na to, da naloge ni izpolnil, pa more tudi spričo parcialnih obravnav obdobja po letu 1943 veljati za pionirja tako usmerjenega slovenskega zgodovinopisja. S svojimi prav številnimi objavami ni podajal le izsledkov raziskav, marveč je kot pedagog tudi praktično dokazoval vrednost publicistike. Slednje se kaže kot resničnost ob ugotovitvi, da je dve tretjini njegovih zgodovinskih spisov bilo objavljenih od leta 1963 dalje, od tedaj torej, ko se je sicer kot upokojenec znova reaktiviral pri pedagoškem delu na Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo ter na Pravni fakulteti ljubljanske univerze; poleg zgodovine jugoslovanskega časnikarstva je predaval tudi retoriko. Slednjemu predmetu se je enako vneto predajal, o retoriki je napisal dve knjigi (135, 204) in več različnih razprav (na primer 73, 172).

Tudi ob zaključku znova poudarjamo uvodno misel o samosvojem doprinosu dr. Vatovca k slovenski historiografiji. Njegova samosvojskost se ni kazala le v tematiki obravnav, marveč tudi v načinu njih objavljanja: številni članki, ki ponavljajo in obnavljajo že objavljeno snov; zelo različna in številna mesta objav in se po drugi svetovni vojni trikrat — 133, 173, 179 — pojavi v enem izmed »uradnih«¹ glasil slovenskih zgodovinarjev; nekoliko bohoten baročni jezik, ki je neobičajen za slovensko zgodovinopisje. Čistokrvnega znanstvenika v dr. Franu Vatovcu sicer ne bomo našli. Preveč je bil razpet med različnostjo svojih delovnih in poklicnih nagnenj, med publicistiko in znanostjo ni bilo mogoče postavljati ostrih razmejitev. Podrobnemu poznavalcu dr. Vatovčevega dela postane to dejstvo očitno. Vendar ni nobenega dvoma, da je zapustil v slovenskem zgodovino-
pisju pomemben delež, najprej kot raziskovalec srednjeveške kolonizacije nato pa kot prvi in edini izraziti zgodovinar slovenskega časnikarstva.

Branko Marušič

BIBLIOGRAFIJA OBJAV DR. FRANA VATOVCA

Bibliografija del dr. Frana Vatovca ne vsebuje vseh objav. Teži predvsem za tem, da poda kar najbolj popoln seznam zgodovinskih spisov (k tem vključuje še teoretične prispevke o novinarstvu in retoriki), zato je opustila navajanje vsega tistega gradiva, ki ga je dr. Vatovec objavljajal z drugih interesnih področij, zlasti v času, ko je deloval kot poklicni novinar (uvodniki, gledališke in knjižne ocene itd.), kot turistični delavec in soorganizator ljubljanskih festivalov. Kot temelj za sestavo bibliografije je služila publikacija »Bibliografije del in spisov profesorjev, predavateljev in sodelavcev Fakultete za sociologijo, politične vede in novinarstvo ljubljanske univerze« (Lj. 1971, str. 76—85). Dodatni bibliografski podatki pa so iz posameznih letnikov »Slovenske bibliografije« ter neobjavljenega gradiva za »Slovenski biografski leksikon« (SAZU, Ljubljana). Iz ogromnega števila objav za čas do leta 1951 je v bibliografijo sprejeto le tisto gradivo — z izjemo nekaj enot (3, 4, 6, 7, 13, 14, 15) — ki ga je dr. Vatovec sam izbral za zgoraj omenjeno bibliografijo. Prav zato bi lahko iz tega obdobja vključili po natančnem pregledu vseh objav še katero enoto. Podobno velja za čas po letu 1951, ko bi verjetno zasledili ponatis katerega Vatovčevega članka v izvenmatičnem tisku (na primer izseljeniški tisk v ZDA). Navajanje del želi biti kronološko, uporabljene kratice pa so povzete po »Slovenskem biografskem leksikonu« in »Slovenski bibliografiji«.

1927:

1. K starejši upravni in gospodarski zgodovini laškega okraja. Odlomki iz inavguralne disertacije »Kolonizacija laškega okraja«. Lj. 1927, 95 + (I) str., 8°.

1929:

2. Kolonizacija laškega okraja v luči krajevnih in ledinskih imen. ČZN, 24/1929, str. 49—70.

1930:

3. Oc.: Zgodovina slovenske univerze v Ljubljani do l. 1929. ČZN, 25/1930, str. 116—7.

4. Oc.: Iz jubilejne literature 1919—1929. ČZN, 25/1930, str. 117—8.

1931:

5. Pravosodstvo na šentpavelskih posestvih v »Marki onstran dravskega gozda«. ČZN, 26/1931, str. 89—96.

6. Oc.: Kostrenčič M.: Fides publica (javna vera) u pravnoj istoriji Srba i Hrvata do kraja XV. veka. ČZN, 26/1931, str. 217—8.

1932:

7. Oc.: Jovanović Slobodan: Vlada Aleksandra Obrenovića. ČZN, 27/1932, str. 109—115.

8. Časnikar. V »Akademijski poklici«, Lj. 1932, str. 384.

1936:

9. Anton Tomšič. MV, št. 20 (27. 5. 1936).

1937:

10. Valentin Vodnik, oče slovenskega časništva. MV, št. 2 (4. 1. 1937) — št. 17 (23. 1. 1937).

Ponatis v publikaciji »140 let slovenske žurnalistike«, Mrb, 1937, 62 + (I) str., 8°.

11. Naše novinarstvo. MV, št. 198 (31. 8. 1937).

1938:

12. Naše novinarstvo. MV, št. 74 (2. 4. 1938).

1943:

13. Dr. J. Bleiweis kot novinar. Razglednik »Jutra«. I/1, Lj. 1943, str. 162—9.

14. Ob 60-letnici dr. A. Pečovnika. SN, št. 130 (9. 6. 1943).

15. Ob zori slovenskega novinarstva. Ob 100-letnici Bleiweisovih »Kmetijsko rokodelskih novic«. J (Ponedeljska izdaja), št. 27—31; SN (Ponedeljska izdaja Jutra), 1944, št. 22 — 1945, št. 8.

1951:

16. Napredni in nazadnjaški element v našem periodičnem tisku. Prispevek k proučevanju našega časništva v prvem obdobju njegovega razvoja. Novinar 1951, št. 2—3, str. 9—10.

17. Ali je Bleiweis korakal vstric s tehniko: Novinar, 1951, št. 4—5, str. 23—8.

18. Trdina kot časnikar. Pred sto leti se »kamen zvalil na grob ljubljanskega časnika«. LdP, št. 178 (29. 12. 1951).

1952:

19. Pred sto leti je usahnil prvi slovenski uradni list. V njegovem »Lepoznanskem listu« se je uspešno uveljavljala protibleiweisovska literarna opozicija. SPor, št. 2 (3. 1. 1952).

20. Ob 155-letnici Vodnikovih »Lublanskih noviz«. Novinar, 1952, št. 1—2, str. 10.

21. Kako je Trdina obravnaval zunanje politična vprašanja. Novinar, 1952, št. 3, str. 16.

22. Baptistove strelice. Ob 100-letnici rojstva Janka Kersnika, prvega slovenskega feljtonista. NRazgl, št. 14 (6. 9. 1952), str. 23-4.

23. Baptista — prvi mojster slovenskega podlistkarstva. Ob 100-letnici rojstva Janka Kersnika. SPor, št. 212 (7. 9. 1952).

24. Prve slovenačke novine počele su izlaziti pre 155 godina. Naša štampa (Bgd), št. 6.

1953:

25. O časnikarski anonimnosti. Novinar, 1953, št. 1, str. 5.

26. Fran Levstik, prvi klasik slovenskega časnikarstva. Ob 90-letnici »Napreja«. SPor, št. 8 (11. 1. 1953).

27. Rojstvo Levstikovega »Napreja« pred devetdesetimi leti. NRazgl, št. 2 (31. 1. 1953), str. 11.

1954:

28. Jeklena pest. Rodna gruda, 1/1954, št. 2, str. 43.

Ocena knjige J. Štoka-Korotana »Skazi ognjene viharje je udarjala jeklena pest«, Lj. 1953.

29. Levstikova kritika Jurčiča urednika. Ob 110-letnici Jurčičevega rojstva 4. marca. LdP-B, št. 53 (4. 3. 1954).

30. Po stopinjah časnikarja Josipa Jurčiča. Ob 110-letnici njegovega rojstva. NRazgl, št. 6 (20. 3. 1953), str. 7—8.

31. Letošnja rast slovenskega periodičnega tiska. LdP-B, št. 111 (10. 5. 1954).

32. Utrinki s poti po Avstriji LDk, št. 237 (9. 10. 1954), 243 (16. 10. 1954), 253 (30. 10. 1954), 260 (6. 11. 1954).

O bivanju Ivana Cankarja na Dunaju.

33. Mejnik v slovenskem časnikarstvu. Ob 90-letnici Einspielerjevega »Slovenca«, ki je izhajal v Celovcu. SlovV, št. 51 (23. 12. 1954), št. 52 (31. 12. 1954).

34. Kaj so nam poročali pred sto leti. SPor, št. 305 (31. 12. 1954).

35. Dr. Mirko Černič pripoveduje o svojih doživljajih in doživetjih. Knjiga, 2/1954, str. 406-8.

O knjigi »Doživljaji in doživetja«, Mrb 1964.

1955:

36. Levstikove puščice iz Einspielerjevega »Slovenca«. Ob 90-letnici prvega slovenskega političnega časnika na Koroškem. LdP, št. 7 (9. 1. 1955).

37. Jurčičevi načelni in praktični pogledi pri urejanju Slovenskega naroda. Ob odkritju Jurčičevega spomenika v Mariboru dne 14. novembra 1954. NOja, 8/1955, str. 221-6.

38. Celje — rojstni kraj prvega slovenskega časnika s političnim poudarkom. Novinar, 1955, št. 6, str. 7—8.

39. Razstava naprednega časniškega tiska. Novinar, 1955, št. 8, str. 3.

40. Celeia docet. Dognanja ob 30-letnici Olepševalnega turističnega društva v Celju. TurV, 3/1955, str. 330-1.

41. Prvi časi turizma na Slovenskem. TurV, 3/1955, str. 396-9.

42. Razvojne tendence slovenskega časniškega tiska. NRazgl, št. 18 (24. 9. 1955), 20 (22. 10. 1954).

43. Celje v tisku. V »Celje in olepševalno društvo«, Celje 1955, str. 33—80.

44. Slovenski časniški tisk. Priročni leksikon, Lj. 1955, str. 647-9.

1956:

45. Pred 80 leti je prišla na svetlo »Edinost«. LdP, št. 5 (8. 1. 1956).

Objavlja tudi »Prosveta« (Chicago), 5. 3. 1956.

46. Fran Levstik prvi slovenski časnikar. Novinar, 1956, št. 2—3, str. 7.

47. Opombe k »Pripombam...« NRazgl, št. 10 (26. 5. 1956), str. 246-7. Odgovor na članek C. A. Kristana »Pripombe k razstavi naprednega tiska« (NRazgl, št. 4, 25. 11. 1955, str. 87).

48. Cankar in časnikarstvo. LdP, št. 125 (29. 5. 1956) — 126 (30. 5. 1956).

49. V. Vodnik »Potica! Moja potica!« Lublanske novize od vseh krajev celiga svejta. Pred 160 leti: rojstvo prvega slovenskega časnika. TT, št. 51 (27. 12. 1956).

1957:

50. Franc Brozovič. Novinar, 1957, št. 1, str. 6.

51. Dvojna podoba Valentina Vodnika — časnikarja. Ob 160-letnici prvega slovenskega časnika. Novinar, 1957, št. 2, str. 8.

1958:

52. **Brave! Ti bosh sodnik.** Pobliski iz prve slovenske redakcije. Drobcji iz kronike Vodnikovega časnikarjenja. Novinar, 1958, št. 2—3, str. 4—5.

53. **Valentin Vodnik, oče slovenskega časnikarstva.** Ob 200-letnici njegovega rojstva. Rodna gruda, 6/1958, št. 3, str. 62.

54. **Ob osmem križu B. Račiča.** TurV, 6/1958, št. 4, str. 127.

55. **Od kavarne Beethoven do Otta-kringa.** LdP, št. 288 (11. 12. 1958).

O bivanju Ivana Cankarja na Dunaju sredi leta 1905.

56. **Resnica o »tumpastem peresu«** barda slovenskega časnikarstva. Razmišljanje ob 200-letnici rojstva Valentina Vodnika. NRazgl, št. 3 (8. 2. 1958), str. 69—70.

57. **Rojstvo prvega slovenskega časnika.** Pred 162 leti so radosno vzletele na svetlo Vodnikove »Lublanske novice«. Večer, št. 303 (31. 12. 1958).

1959:

58. **Ob 60-letnici Franja Baša.** Njegov lik turističnega delavca. TurV, 7/1959, št. 2, str. 58.

59. **Socialistični časniški tisk na Slovenskem.** Večer, št. 84 (11. 4. 1959), št. 90 (19. 4. 1959), št. 95 (25. 4. 1959), št. 111 (16. 5. 1959), št. 129 (6. 6. 1959).

60. **Razvojna slika komunističnega časniškega tiska na Slovenskem.** Večer, št. 276 (27. 11. 1959), št. 281 (5. 12. 1959), št. 287 (12. 12. 1959), št. 299 (26. 12. 1959); št. 6 (9. 1. 1960), št. 12 (16. 1. 1960), št. 18 (23. 1. 1960), št. 24 (30. 1. 1960).

1960:

61. **Elza Barbičeva.** Ob njeni 30 let dolgi umetniški poti. GLLjO, 1960/1, št. 1, str. 28—33.

62. **Raič Vekoslav.** SBL, 9. zv., Lj. 1960, str. 13.

1961:

63. **Slovenski časnik (1557—1843).** Mrb 1961, 266 + (V) str., 8°.

1962:

63. a 4. jan. 1797: **Rojstni dan prvega slovenskega časnika.** LDk, št. 1 (7. 1. 1962).

64. **Mariborski profili Vladimira Skrbinška.** GL MGL, 1962/3, št. 1, str. 29—33.

65. **Ob prazniku Danila Gorinška.** GL Mrb, 1962/3, št. 5—7, str. 72-4.

66. **Rudolf Golouh — 75-letnik.** Večer, št. 225 (30. 10. 1962).

1963:

67. **Razvojna slika slovenskih kmet-
skih listov.** KG, št. 1—2 (1. 1. 1963).

68. (Soavtor), **Sodobni problemi druž-
benega obveščanja.** I, Lj. 1963, 345 str. 4°.

1964:

70. **Pregled historije jugoslovanskog
novinarstva.** V »Savremeno novinar-
stvo«, Zagreb 1964, str. 357—363, 391-5.

1965:

71. **Celovec, prvo žarišče slovenske
publicistike.** Pred 100 leti je prišel na
svetlo prvi slovenski politični časnik
na Koroškem. NRazgl, št. 1 (9. 1. 1965),
str. 7—8.

72. **Svetla časnikarska portreta na
slovenskem publicističnem obzorju
pred 100 leti.** Stoletnica celovškega
»Slovenca«. PDK, št. 26 (31. 1. 1965).

73. **Govorna publicistika.** Novinar-
stvo (Bgd), 1965, št. 2, str. 115—130.

74. **Sodobno časnikarstvo v nareko-
vaju.** Marginalije ob publicistiki.
NRazgl, št. 15 (7. 4. 1965), str. 303.

75. **Sodobno časnikarstvo.** NRazgl, št.
8 (24. 4. 1965), str. 158.

76. **Pot dolga skoraj sto let: Od Slav-
janskega rodoljuba do Primorskega
dnevnikarja.** Trst žarišče slovenske peri-
odične publicistike. PDK, št. 115 (16. 5.
1965).

77. **Pred sto leti v Gradcu: rojstvo
Čitalnice, prve slovenske znanstvene
revije.** Večer, št. 175 (31. 7. 1965).

Ponatis v PDK, št. 187 (8. 8. 1965).

78. **Zgodovina časništva Hrvatske.**
TiP, 2/1965, str. 1302-3.

Poročilo o knjigi J. Horvata »Povi-
jest novinstva Hrvatske«, Zgb 1962.

78. a **Organizacija novinara u Slove-
niji.** Naša štampa (Bgd), 1965, novem-
ber, št. 137, str. 21.

1966:

79. **Prva rast slovenskega socialistič-
nega časniškega tiska onstran Atlanti-
ka.** Pred 60 leti je prišel na svetlo »Pro-
letarec«. NRazgl, št. 3 (12. 2. 1966), str.
54-5.

80. **Tradicija kalendarskih periodič-
nih publikacija medju Slovencima.** No-
vinarstvo (Bgd), 1966, št. 2—3, str. 147—
153.

81. **Izza kavarne Beethoven se je utrjala drobna postava...** Ob 90-letnici Cankarjevega rojstva. Utrinki iz pripovedovanja Štefke Löfflerjeve in njenih brazov pred 12 leti. Večer, št. 100 (29. 4. 1966).

82. **Cankarjeve neizpolnjene publicistične sanje.** Ob 90-letnici Cankarjevega rojstva. NRazgl, št. 10 (28. 5. 1966), str. 203.

83. **Najrevolucionarniji slovenački novinarski uvodnik za vreme Avstrije.** Novinarstvo (Bgd), 1966, št. 4, str. 114-8.

84. **Cankarjevo časnikarsko pero.** Rodna gruda, 13/1966, št. 5, str. 150.

85. **Cankarjeva publicistika in Trst.** PDK, št. 161 (12. 7. 1966) — št. 174 (2. 8. 1966).

Ponatis v samostojni publikaciji »Cankarjeva publicistika in Trst. Ob 90-letnici Cankarjevega rojstva«, Trst 1966, 40 str., 8°.

86. **Cankar v uredništvu »Rdečega prapora«.** Naša štampa (Bgd), 1966, avgust, september, oktober.

87. **Chicago in Dunaj žarišči slovenskega časnikarstva.** NRazgl, št. 19 (8. 10. 1966), str. 384.

1967:

88. **Maribor, eno izmed žarišč slovenskega časnikarstva.** Pred 100 leti: rojstvo prvega mariborskega slovenskega političnega časnika. Razvojna slika mariborske časniške publicistike. Večer, št. 4 (7. 1. 1967).

Objavljeno tudi v Mariborski tisk, 1967, št. 1—2.

89. **Prvi slovenski politični časniki.** Razmišljanje o razvojnih tendencah v dramatično razgibani goriški časnikarski publicistiki. Pred 100 leti v Gorici. PDK, št. 10 (10. 1. 1967), 11 (11. 1. 1967).

90. **Polemika okrog slovenskega izseljenskega časnika »Glas naroda«.** NRazgl, št. 2 (28. 1. 1967), str. 25.

Odgovor na članek J. Roglja »Napačno o ameriških Slovencih« (NRazgl, 1967, str. 7). Glej enoti 69, 87.

91. **Polemika okrog slovenskega izseljenskega časnika »Glas naroda«.** Delo, št. 30 (3. 2. 1967).

Odgovor na članek A. Praček-Krasna v chicaški »Prosveti« (Delo, 26. 12. 1966). Glej enote 79, 87, 90.

92. **Tudi v Gorici pred 100 leti ob zibelki slovenske časniške besede.** Večer, št. 36 (14. 2. 1967).

93. **Teorija o novinama i časopisu.** Novinarstvo (Bgd), št. 1, str. 67—74.

94. **Publicistički program u stihovima. V. Vodnika, prvog slovenačkog novinskog urednika.** Naša štampa (Bgd), 1967, februar, št. 147, str. 7.

95. **Publicistički portret Etbina Kristana in Trst.** Odlomki iz predavanja v Slovenskem klubu. Ob stoletnici rojstva. PDK, št. 123 (26. 5. 1967), 124 (27. 5. 1967), 125 (28. 5. 1967).

96. **Publicistični portret Etbina Kristana.** Ob stoletnici njegovoga rojstva. NRazgl, št. 10 (27. 5. 1967), str. 246-7.

Objavlja tudi Večer, št. 122 (27. 5. 1967) — 126 (1. 6. 1967).

97. **V celjskem časnikarskem žarišču je vzklila prva slovenska socialistična revija.** Ob 50-letnici socialističnega dnevnika Naprej in 70-letnici socialističnih Svobodnih glasov. Večer, št. 202 (31. 8. 1967), 203 (1. 9. 1967), št. 204 (2. 9. 1967).

98. **Odmevi oktobrske revolucije v slovenskih stolpcih.** Večer, št. 259 (7. 11. 1967).

99. **Razvoj jugoslovanskega novinarstva. I. Razvoj slovenskega novinarstva.** Lj. 1967, (I) + 271 str., 4°.

100—104. **SBL, 10 zv., Lj. 1967: 100 Sennig Francè, str. 297; 101. Skabernè Bogomir, str. 322; 102. Slemenik Franc Valentin, str. 361; 103. Smolè Janko, str. 388-9; 104. Smole Jože, str. 389.**

1968:

105. **Povodom stogodišnjice »Slovenskega naroda«.** Novinarstvo (Bgd), 1968, št. 1—2.

106. **Pred 60 leti je prišel na svetlo Regentov »Delavski list« (1908-9).** Trst žarišče slovenskega socialističnega časnikarstva. PDK, št. 53 (2. 3. 1968).

107. **76.350.000 izvodov od 2. aprila 1868 do 1940.** Paberki ob stoletnici »Slovenskega naroda«. Delo, št. 74 (16. 3. 1968).

108. **Ob zibelki »Slovenskega naroda« pred 100 leti.** Večer, št. 62 (14. 3. 1968) — 84 (9. 4. 1968).

Ponatis v »Stoletnica »Slovenskega naroda«, Mrb 1968, str. 3—32.

109. **Levstikova prelomna časnikarska izpovednost.** Ob stoletnici »Slovenskega naroda«. Delo, št. 81 (23. 3. 1968).

110. **»Slovenski narod« in Trst.** Ob stoletnici glasila slovenske liberalne buržoazije. PDK, št. 72 (24. 3. 1968).

111. **Dolenjski, celjski in pomurski odmevi v stolpcih »Slovenskega naroda« pred 100 leti.** DL, št. 13 (28. 3. 1968).

Objavljata tudi Tednik (Celje), št. 12 (28. 3. 1968) in Vestnik (Murska Sobotna), št. 12 (28. 3. 1968).

112. Slovenstvo na Koroškem in Primorskem pred 100 leti v zrcalu »Narodnih časniških stolpcev. PDK, št. 78 (31. 3. 1968).
113. Prvi broj »Slovenskog naroda« pre 100 godina. Naša štampa (Bgd), 1968, marec, št. 156, str. 20.
114. Pot dolga sto let. Delo, št. 91 (2. 4. 1968).
115. Prvi krog časnikarsko in publicistično nadarjenih slovenskih žena. Ob stoletnici slovenskega časnikarstva. Magazin 7 dni, št. 14 (5. 4. 1968).
116. Rojstvo Slovenskega naroda. Mariborski tisk, 1968, št. 2—5.
117. Neiscrpno publicistično stvaralaštvo Ivana Regenta. Novinarstvo, 1968, št. 1—2, str. 111-8.
118. Bodice in strelce iz stolpcev naših satiričnih, humorističnih časnikov. Večer, št. 197 (23. 8. 1968).
119. Cankarje »J'accuse!« Pred 70 leti je izšel »Rdeli prapor«. Delo, št. 116 (27. 4. 1968).
120. »Rdeči prapor« pomemben dejavnik v slovenski socialdemokratski publicistiki. Pred 70 leti je prodril med slovenske delavske množice. Večer, št. 101 (29. 4. 1968).
121. Iz stolpcev »Rdečega prapora« je odmevala uporniška misel. Pred sedemdesetimi leti v Trstu. PDK, št. 104 (1. 5. 1968).
122. Razvoj kmetijskega tiska na Slovenskem. KG, št. 23 (30. 5. 1968).
122. a Magazin. Magazin 7 D, št. 23 (6.—13. 6. 1968), str. 2, 4.
123. Satira, humor in ironija. Zapiski o kritičnem pisanju v naši periodilni publicistiki. Pred 50. leti je izšel polmesečnik »Kurent«. Delo, št. 231 (24. 8. 1968).
124. Cankar in slovenski socialistični časniki. Večer, št. 262 (8. 11. 1968).
125. Cankarjevo dunajsko časnikarjenje. Ob 50-letnici pisateljve smrti. Delo, št. 307 (9. 11. 1968).
126. Prvi slovenski dnevnik v mariborskem publicističnem žarišču. Pred 50 leti, po razpadu avstroogrške monarhije, je prišel na svetlo »Mariborski delavec«. Večer, št. 274 (22. 11. 1968).
127. Kaj piše mlajši brat Štefke Löfflerjeve z Dunaja. Ob 50-letnici Cankarjeve smrti. Večer, št. 284 (7. 12. 1968).
128. Ob 70-letnici časnikarja Iva Lapajnet. Večer, št. 289 (12. 12. 1968).
128. a Ivo Lapajne 70-letnik. Delo, št. 338 (12. 12. 1968).
129. Revolucionarna publicistika Ivana Cankarja. Naša štampa (Bgd), 1968, december, št. 162, str. 16.
130. Štefka Löfflerjeva o Ivanu Cankarju. Ob 50-letnici Cankarjeve smrti. Magazin 7 dni, št. 45 (8. 11. 1968).
131. »Prerok z Betajnovce«. Cankarjeva govorna publicistika. PDK, št. 296 (22. 12. 1968).
132. Trst, prvo žarišče slovenske napredne ženske publicistike. Prva je zaorala ledino Fani Hausmanova. PDK, št. 296 (22. 12. 1968).
133. Ob stoletnici »Slovenskega naroda«. Kronika, 16/1968, str. 145-9.
134. The development of the Sloven and Yugoslav periodical journalism. Lj. 1968, (I) + 10 str., 4'.
135. Retorika ali govorništvo in javno nastopanje. Mrb 1968, 234 + (V) str., 8'.
- Odlomki objavljeni v »Delo«, št. 67 (9. 3. 1968), »Magazin 7 dni«, št. 14 (5.—11. 4. 1968).
136. (Z Janezom Logarjem), Žurnalistika (Slovinci). EJ, 7, 1968, str. 276—280.
- 1969:
137. Pričevanje o Cankarju predavatelju in govorniku. Večer, št. 2 (4. 1. 1969).
138. J. Jurčič poziva k bojkotu Aleševčevega »Brenclja«. Pred 100 leti 15. januarja: rojstvo prvega slovenskega tiskanega satirično humorističnega časnika. Večer, št. 13 (17. 1. 1969).
139. »Brenclj« v novi uradni obleki. Pred sto leti prvi slovenski satirični list. Delo, št. 16 (18. 1. 1969).
140. Pregled zgodovine časnikarstva. Ob 200-letnici prvega srbskega časopisa. Delo, št. 30 (1. 2. 1969).
141. Kako je pred sto leti streljal in praskal Juri s pušo. Pobude v tržaški in goriški slovenski periodični publicistiki. PDK, št. 45 (23. 2. 1969) — 46 (25. 2. 1969).
142. »Brenclj« prvi slovenački satirično-humoristički list. Naša štampa (Bgd), 1969, februar, št. 164, str. 12.
143. Odjeci Oktobarske revolucije u slovenačkoj periodičnoj publicistici. Novinarstvo (Bgd), 1969, št. 1—2, str. 103-4.
144. Naša mama. PDK, št. 63 (16. 3. 1969).
145. Pol stoletja slovenske revolucionarne publicistike. Komunist, št. 16 (18. 4. 1969).
146. Albert Rejec pa 70-letnik? Delo, št. 106 (18. 4. 1969).
147. Dr. Vladimir Šenk. Delo, št. 110 (22. 4. 1969).

148. Slovenska revolucionarna periodična publicistika med obema vojnama. Večer, št. 10 (29. 4. 1969).

149. Prvi srbski revolucionarni časnik. »Pančevac« je pred sto leti ustanovil Jovan Popović. Delo, št. 126 (10. 5. 1969).

150. Radivoj Rehar. Delo, št. 127 (11. 5. 1969).

151. V Trstu prvi ustaljeni slovenski komunistični časnik. PDK, št. 111 (14. 5. 1969) — 112 (15. 5. 1969).

152. Moji spomini na Celje. Lepo mesto, 9/1969, str. 11; 10/1970, št. 1—2; 11/1971, št. 1, str. 5.

153. Spomini na Kamnik. Kamniški občan, 8/1969, št. 3—6.

154. Tržaška »Njiva«. Znanilka druge pomladi naše publicistične besede. Delo, št. 181 (5. 7. 1969).

155. Slovenska in jugoslovanska časniška beseda. PDK, št. 190 (17. 8. 1969) — 224 (26. 9. 1969).

Ponatis v publikaciji »Slovenska in jugoslovanska časniška beseda«, Trst 1969, 97 + (III) str., 8°.

156. V pašaluku ptujskega župana in žgarnarja Josefa Orniga. Večer, št. 236 (9. 10. 1969).

157. Dr. Avgust Reisman osemdesetletnik. PDK, št. 210 (10. 9. 1969).

158. 100-letnica smrti Antona Janežiča. PDK, št. 248 (25. 10. 1969).

159. Ognjišči v Celovcu. Iz zakladnice slovenske periodične publicistike. Stoletnica smrti Antona Janežiča. Delo, št. 306 (8. 11. 1969).

160. Nekdaj v templju učenosti. Spomini na nepozabne učitelje in sovrstnike. Ob 50-letnici ljubljanske univerze. Delo, št. 331 (6. 12. 1969).

161. Prva pojava slovenaške periodične štampe. V »Počeci štampe jugoslovanskih narodov«, Bgd 1969, str. 27—40.

1970:

162. Božo Borštnik — osemdesetletnik. Delo, št. 1 (3. 1. 1970).

163. Začetki periodičnega tiska jugoslovanskih narodov. Z znanstvenega posveta zgodovinarjev. Delo, št. 22 (24. 1. 1970).

164. Programska in življenjska trdživost. Pricévanje o naši periodični publicistiki. »Delo« in njegovih petdeset let. Delo, št. 50 (21. 2. 1970).

165. Rojstvo »Delo« pred 50 leti v Trstu. Ob važni obletnici slovenskega časopisa. PDK, št. 45 (22. 2. 1970).

166. F. Levstikov »Pavliha« eksplozija mladoslovenske kritične misli. Ob

stoletnici, kar je vzletel med slovenske ljudi. Večer, št. 100 (30. 4. 1970).

167. Kako je pred sto leti pikal in likal Levstikov »Pavliha«. PDK, št. 105 (6. 5. 1970) — 107 (8. 5. 1970).

168. Deset let Lepega mesta. Lepo mesto, 10/1970, št. 2, str. 4.

169. Prvi slovenski socialistični časnik v Mariboru. Večer, št. 163 (16. 7. 1970).

170. Spomini na zlato ljudi in grenkobo tistih dni. O listu »Enakost«. Osmošolci mariborske humanistične gimnazije in koroški plebiscit. Večer, št. 234 (8. 10. 1974).

171. Slovenska časniška beseda na Koroškem v plebiscitnem obdobju. Dialogi, 6/1970, str. 649—661.

172. Govorni medij, javno mnenje in naš čas. Dialogi, 6/1971, str. 813—820.

173. Ljubljanski festival. Kronika, 18/1970, str. 155—7.

174. Vihar iz časniških stolpcev »Soče«. JKol 1971, str. 175—186.

1971:

175. Pred 100 leti je ugledal beli dan V. Raičev polmesečnik »Primorec«. PDK, št. 8 (10. 1. 1971).

176. Božidar Borko 75-letnik. PDK, št. 34 (10. 2. 1971).

177. Slovenačka periodična publicistika u Koruškoj. Naša štampa (Bgd), 1971, januar, št. 182, str. 10.

178. »Soča« — ogledalo slovenačkog preporeda na području Gorice. Novinarstvo (Bgd), št. 1—2, str. 160—8.

179. Zgodovinski pomen goriške »Soče« (1871—1915). Razmišljanja ob 100-letnici njenega pojava. Kronika, 19/1971, str. 22—9.

180. Časnikarski fenomen: goriška »Soča«. Dogajanja in ugibanja ob robu njene stoletnice. PDK, št. 65 (18. 3. 1971) — 88 (15. 4. 1971).

Ponatis v publikaciji »Ob stoletnici »Soče« 1871—1915«, Trst 1971, str. 43—78.

181. Udarne publicistika v stolpcih »Soče«. Pred sto leti je ogrevala in krepila srca goriških Slovencev. Večer, št. 69 (24. 3. 1971).

182. »Soča« je zavrtela kolo časa. Za stoletnico časnika, ki je vzburkal javno mnenje na Goriškem. Delo št. 83 (27. 3. 1971).

183. Soča. Zapis ob stoletnici. Delo, št. 87 (31. 3. 1971).

184. Maribor, zibelka slovenskega političnega časnikarstva na Slovenskem. Ob 90-letnici smrti J. Jurčiča, drugega slovenskega poklicnega časnikarja. Večer, št. 99 (27. 4. 1971).

185. Trnova pot slovenskega časnikarstva. Pred 90 leti je umrl Josip Jurčič, drugi slovenski poklicni časnikar. PDK, št. 102 (1. 5. 1971).

186. Maribor, zibelka poklicnega časnikarstva na Slovenskem. Ob 100-letnici smrti Antona Janežiča, prvega slovenskega poklicnega časnikarja. Večer, št. 115 (20. 5. 1971).

187. Napredna izpovednost. Prvi slovenski poklicni časnikar. Pred 100 leti je umrl Anton Tomšič. Delo, št. 136 (22. 5. 1971).

188. Pred sto leti je umrl Anton Tomšič, prvi poklicni časnikar na Slovenskem. PDK, št. 120 (23. 5. 1971).

189. Zlata matura v Mariboru. Večer, št. 127 (3. 6. 1971) — 128 (4. 6. 1971).

190. Dva značajna pitanja iz nastave na žurnalističkom smeru. Novinarstvo (Bgd), 1971, št. 3—4, str. 214—6.

191. Fran Levstik slovenskim časnikarjem vzornik. Ob 140-letnici njegovega rojstva. PDK, št. 231 (3. 10. 1971).

192. Slovenska časniška in časopisna beseda na Koroškem. V »Koroška in koroški Slovenci«, Mrb 1971, str. 224—243.

Odlomek iz te razprave izšel v SLOV, 18. 6. 1971.

193. Delež slovenske publicistike na Koroškem. Vestnik koroških partizanov, 4/1971, št. 3, str. 35—41.

194. Fran Levstik, bard slovenskega časnikarstva. Ob 140-letnici njegovega rojstva. Večer, št. 233 (7. 10. 1971).

195. Osrednji postavi v slovenskem časnikarstvu na Štajerskem. V »Od kmečkih uporov do slovenske državnosti«, Mrb 1971, str. 56—68. O M. Prelogu in V. Spindlerju.

196. Pričevanja o usodi goriškega slovenstva. Motne sence in svetle črte na podobi Andreja Gabrščka, barda slovenskega časnikarstva na Goriškem. Srečanja, 6/1971, št. 31, str. 146—151.

197. Prva slovenska poklicna časnikarja, sinova Dolenjske. Ob 90-letnici J. Jurčiča in 100-letnici smrti A. Tomšiča. Zbornik občine Grosuplje, 3/1971, str. 89—98.

1972:

198. Andrej Einspieler je kot vihar švigal s svojim peresom iz osrčja Koroške. Razmišljanja ob 90-letnici njegovega časnika »Mir«. PDK, št. 7 (9. 1. 1972).

199. Pričevanja o slovenski in jugoslovanski publicistični besedi. Večer, št. 1 (4. 1. 1972) — 24 (31. 1. 1972).

200. Slovenski pisatelji in časnikarstvo. Razmišljanja ob stoletnici Dru-

štva slovenskih pisateljev. Dialogi, 8/1972, str. 310—320, 377—390, 471—490.

201. Naše pričevanje. V »20. poletne kulturne prireditve«, Lj. 1972, str. 7—11.

201. a Fankare pred 20 leti. Delo, št. 182 (6. 7. 1972).

202. Publikacija o zaščiti Slovencev v Italiji. Večer, št. 185 (11. 8. 1972).

O publikaciji »Za globalno zaščito Slovencev v Italiji«, Trst 1972.

203. Mladenič pri sedemdesetih. PD, št. 15 (22. 9. 1972).

O Dolfetu Jenku.

204. Retorika — govorništvo. Lj. 1972, 290 + (XXVIII) str., 8°.

205. Primož Trubar, prvi slovenski urednik, dopisnik in novinar. Zbornik občine Grosuplje, 4/1972, str. 169—179.

1973:

206. Prvi slovenski socialistični časnik. Večer, št. 32 (28. 4. 1973).

207. Narod naš dokaze hrani. Kako je odmevalo jajce v naši periodični publicistiki. Večer, št. 276 (27. 11. 1973).

208. Fran Levstik, tvorec prvega slovenskega načelnega političnega časnika. Ob 110-letnici njegovega poltednika »Naprej« (1863). Dialogi, 9/1973, str. 186—190.

209. Levstikova pomembna vloga v slovenskem časnikarstvu. Zbornik občine Grosuplje, 5/1973, str. 161—175.

210. Žarišča slovenske časniške in časopisne besede na Primorskem. V »Slovenec sem«, Mrb 1973, str. 225—268.

1974:

211. Pričevanja o naši periodični publicistiki. Programska in življenjska trdoživost. »Delo« in njegovih petdeset let. Duša in srce je bil Ivan Regent. Delo, št. 101 (30. 4.—2. 5. 1974).

212. Iz zakladnice slovenske periodične publicistike na Koroškem. Ob 100-letnici M. Majerjevega »Slavjana«. Dialogi, 10/1974, str. 265—270.

213. Ob 40-letnici Ljudske pravice. Raziskovalna prizadevanja na katedri za novinarstvo pri Fakulteti za sociologijo, politične vede in novinarstvo. Dialogi, 10/1974, str. 449—458.

214. Kako je cenzura zatirala pojav prvih slovenskih socialističnih časnikov na Slovenskem. V »Počeci socialističke štampe na Balkanu«, Bgd 1974, str. 283—292.

215. Nova publikacija. Ob 100-letnici prvega socialističnega časnika na Balkanu. Večer, št. 130 (6. 6. 1974).

Smilja Amon in Branko Marušič

ALENKA NEDOG

Tržič 22. 7. 1926 — Ljubljana 4. 7. 1976

Na dan borca, 4. julija 1976, je med slovenskimi zgodovinarji boleče odjeknila vest, da je neozdravljiva bolezen strla življenjske in ustvarjalne sile Alenke Nedog. Namesto pristrčnih želja, ki smo jih nameravali izreči čez nekaj dni ob njeni petdesetletnici, nam je preostalo le grenko zadnje slovo, ob katerem smo lahko izrazili le naše globoko spoštovanje njenemu tehtnemu prispevku v zakladnico slovenskega zgodovinopisja in njenemu izjemnemu človeškemu liku, kar vse jo bo ohranilo vedno med nami.

Alenka Nedog se je rodila 22. julija 1926 v Tržiču v učiteljski družini Rudolfa Pečjaka. Osnovno šolo in nižjo gimnazijo je končala v Ljubljani. Kot dijakinja učiteljišča se je že leta 1941 vključila v mladinsko organizacijo OF na šoli, naslednje leto pa je začela delati zlasti na terenu za Bežigradom. Tu je opravljala kurirske in obveščevalne naloge v VOS, spomladi 1942 pa je postala najprej sekretarka kvartnega komiteja, nato pa še sekretarka rajonskega komiteja SKOJ za Bežigradom. Toda terensko delo se ji je zdelo preskromen delež v naši NOB in zato se je ob kapitulaciji Italije odločila za odhod v partizane. Kot šestnajstletno dekle se je vključila v X. ljubljansko brigado, v kateri je požrtvovalno in hrabro prenašala vse bojne napore do konca zime 1944/45. V brigadi je kot bolničarka reševala in negovala svoje ranjene soborce, kot sekretarka skojevske organizacije pa skrbelo za vzgojo in dvig borbenosti mladih borcev. Od marca 1945, ko je morala zaradi obolevnosti iz brigade, do osvoboditve, je bila sekretarka SKOJ v upravi SCVPB na Kočevskem Rogu. Nato je delovala v repatriacijski komisiji na Koroskem, nazadnje pa je bila pomočnik političnega komisarja v vojaški bolnišnici v Celovcu, ki je julija 1945 na angleško zahtevo kot zadnja partizanska postojanka prenehala delovati.

Po vrnitvi v Ljubljano je bila njena prva skrb posvečena končanju gimnazijskega šolanja in po maturi se je novembra 1945 vpisala na filozofsko fakulteto ljubljanske univerze, kjer je nameravala študirati zgodovino. Toda potrebam po požrtvovalnih in sposobnih političnih delavcih, kakršna je bila Alenka Nedog, so se morale želje posameznika ukloniti. Prekinila je študij in se z vso zagnanostjo lotila političnega dela. V obdobju do leta 1953 je opravljala številne funkcije v ZSM oziroma LMS in SKOJ, med drugim je bila tudi sekretarka mestnega ter okrožnega komiteja SKOJ v Ljubljani in članica pokrajinskega komiteja SKOJ za Slovenijo, ter organizacijska sekretarka centralnega komiteja LMS, končala pa je tudi skojevsko šolo v Beogradu.

Jeseni 1953 si je Alenka Nedog končno »izbojevala« pravico do študija na Višji pedagoški šoli v Ljubljani, ki ga je v začetku 1956 tudi uspešno končala. Že med študijem je kazala sposobnosti za zgodovinsko raziskovalno delo, ki jih je nato razvijala v arhivu CK ZKS in po ustanovitvi Inštituta za zgodovino delavskega gibanja 1959 vse do svoje prezgodnje smrti v tej naši osrednji ustanovi za preučevanje sodobne zgodovine. Na njem je bila najprej strokovna sodelavka, leta 1960 je bila izvoljena za višjo strokovno sodelavko, leta 1975 pa v naziv strokovnega svetnika. Njena velika želja je sicer bila, da bi končala študij zgodovine tudi na filozofski fakulteti, toda morala se je z vso prizadevnostjo lotiti konkretnih raziskav.

O uspešnosti njenega znanstveno raziskovalnega dela nam priča že zgolj podatki, da obsega bibliografija Alenke Nedog okoli 80 objav del najrazličnejših zvrsti, od bibliografij, kronologij, biografij, poljudnih člankov, knjižnih poročil in ocen, objav virov do pravih znanstvenih razprav in monografije. Se bolj pa nam to dokazujejo ocene njenih del, v katerih lahko sledimo nenehni rasti od začetnih manj dognanih rezultatov, do metodološko in vsebinsko zrelih znanstvenih del, od obravnav manjših vprašanj do analiz in sintez ključnih problemov najnovejše slovenske zgodovine. V začetnem obdobju je Alenka Nedog posvetila največ pozornosti preučevanju naprednega mladinskega gibanja na Slovenskem, pri čemer je pokazala velike hevrstične sposobnosti in smisel za sistematično posredovanje rezultatov svojega dela. Njena začetna dela, v katerih se je lotila skoraj povsem neobdelanih problemov, imajo pretežno značaj pregledov, postopoma pa se je začela vedno bolj poglobljati tudi v analizo obravnavane problematike. Med obsež-

nejšimi deli iz tega časa naj omenimo elaborat Razvoj in delovanje SKOJ v času 1930—1941 ter razpravo Razvoj mladinskega gibanja v Sloveniji med narodno-osvobodilnim bojem (Priročnik za mlade aktiviste 1959), ki se vsebinsko dopolnjujeta in predstavljata soliden pregled organizacijskega razvoja in aktivnosti SKOJ oziroma ZKM ter mladinske organizacije OF oziroma ZSM na Slovenskem. V več člankih je Nedogova posebej obdelala delovanje študentske mladine na ljubljanski univerzi, aktivnost delavske mladine in problematiko naprednega mladinskega časopisja na Slovenskem. Na tem mestu naj omenimo, da je leta 1963 (skupno z D. Jerškom in M. Kacinovo) napisala tudi Oris mladinskega gibanja na Slovenskem v obdobju 1941—1945, v katerem je strnila številne izsledke pri raziskovanju naprednega mladinskega gibanja.

V šestdesetih letih je Alenka Nedog začela načrtno raziskovati problematiko družbenopolitičnega razvoja, zlasti delovanja partije v obdobju od šestojanuarske diktature do okupacije aprila 1941. S tem se je lotila raziskovanja številnih dotlej še povsem nepreučenihih dogajanj in procesov, ki jih je bilo treba nujno raziskati in analizirati ne le zaradi osvetlitve nenehno odločujoče vloge partije v družbenopolitičnem življenju na Slovenskem v tridesetih letih, temveč tudi za razumevanje nekaterih posebnosti slovenskega NOB. V uvodu k Zborniku fotografij iz delavskega gibanja in dejavnosti Komunistične partije na Slovenskem 1867—1941 (Ljubljana 1965, knjiga 2) je pregledno prikazala pglavitne probleme v delavskem gibanju na Slovenskem, posebej še v delovanju partije od konca 1934 do aprilske vojne 1941. Pomemben rezultat njenega raziskovanja razvoja delavskega gibanja na slovenskem ozemlju, ki je bilo med vojnama v okviru kraljevine Jugoslavije, je objavila v delu Kronološki pregled iz zgodovine delavskega gibanja na Slovenskem 1918—1941 (prvi del je izšel v Prispvkih za zgodovino delavskega gibanja 1965, drugi del od leta 1929 dalje pa kot samostojna ciklostirana publikacija leta 1967). V kronološkem pregledu je z dobrim izborom pomembnejših dogodkov ilustrirala v obliki kratkih gesel zlasti revolucionarno in reformistično smer delavskega gibanja, v tridesetih letih pa tudi pomembne akcije iz naprednega meščanskega tabora v zvezi s snovanjem in razvojem ljudske fronte na Slovenskem. V prispevku Tito v Sloveniji (drugi del knjige Pera Damjanovića, Tito na čelu partije, Ljubljana 1968) je kronološko prikazala zlasti Titova prizadevanja pri reševanju problemov v delovanju partije na Slovenskem v obdobju 1934—1941. Toda številni pregledni, kronološki, biografski in bibliografski prispevki v tem obdobju niso bili več težišče njenega dela. Vedno bolj se je uveljavljala kot avtorica tehtnih razprav. V referatu na simpoziju o OF leta 1966 je Nedogova opisala začetke ljudskofrontnega gibanja med množicami na Slovenskem v obdobju od 1935. do 1937. leta (Prispvki 1966). Z dokumenti iz gradiva Kominterne in s sodnimi spisi iz arhiva CK ZKS je osvetlila vlogo partije v nastajanju ljudske fronte in probleme ob preusmeritvi njene dejavnosti v širino. Na simpoziju ob obletnici KPS in oktobrske revolucije 1967 je nato v svojem referatu prikazala historiat nastanka izjave treh komunističnih partij o slovenskem narodnem vprašanju leta 1934 in vprašanje njene pomembnosti v nadaljnjem narodnostnem boju Komunistične stranke Slovenije (Prispvki 1967). Tudi za ta referat je avtorica poiskala veliko dotlej še neznanih dokumentov in jih skrbno analizirala, in tako je njen referat zelo dragocen prispevek k osvetlitvi reševanja narodnega vprašanja v mednarodnem delavskem gibanju. Leta 1969 je izšla obširna monografija Tone Tomšič, v kateri je Nedogova osvetlila življenje tega revolucionarja in njegovo delovanje v širokem družbenopolitičnem okvirju. Posebno pozornost je posvetila prikazu nekaterih problemov (npr. razmeram v Orjuni, študentskem gibanju na ljubljanski univerzi, oblikam delovanja partije v Sloveniji v tridesetih letih, komunistični organizaciji v Sremski Mitrovici, razvoju ljudskofrontnega gibanja, vprašanju legalnega in ilegalnega tiska, organizacijskim pripravam na vstajo itd.), ki so bili v našem zgodovinopisju še slabo ali še ne dovolj osvetljeni in hkrati tesno povezani s Tomšičevim delovanjem. Izredno naporno delo je opravila pri načrtnem zbiranju ustnih pričevanj, ki jih je zbrala okoli 120. Z delom o Tonetu Tomšiču je pokazala velike sposobnosti sintetičnega obravnavanja tudi širše problematike. Za to tehtno monografijo je dobila s Kajuhovo nagrado in nagrado Osvobodilne fronte visoko družbeno priznanje, v njeni znanstveni rasti pa pomeni to delo nov velik mejnik.

Obširna bibliografija del Alenke Nedog v zadnjih šestih letih kaže novo poglobitev in razširitev njenega raziskovalnega dela. V tem obdobju je izdelala

dve nalogi: Razvoj ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem 1935—1941 (393 strani) in Viri za zgodovino KPJ na Slovenskem — IV. pokrajinska konferenca KPJ za Slovenijo 1934. V elaboratu o ljudskofrontnem gibanju na Slovenskem je obdelala enega ključnih problemov raziskovalnega načrta Zgodovina Slovencev 1918—1945. V uvodni študiji je osvetlila evropski okvir ljudskofrontnega gibanja. Ta tematika v taki širini pri nas še ni bila obdelana in je zato to poglavje pomembno širše kot zgolj za slovensko zgodovino. V šestih poglavjih je nato osvetlila razvoj ljudskofrontnega gibanja v jugoslovanskem delu Slovenije v drugi polovici tridesetih let. Ob tem je prikazala tudi reagiranje slovenske reakcije, bodoče kontrarevolucije, na ljudskofrontna prizadevanja KPS. Na ta način je omogočeno tudi vrednotenje političnih dosežkov ljudskofrontnega gibanja. Ponekod je posegla tudi v širše probleme razvoja in politike KPJ. Elaborat je napisan na osnovi sistematično zbranih in kritično ovrednotenih arhivskih virov, legalnega in ilegalnega tiska ter pričevanj. Uporabila pa je tudi literaturo o obravnavani problematiki. V svojem delu je dala sodbe tudi v nekaterih zapletenih vprašanih zgodovinskega vrednotenja, opozorila pa je tudi na odprta vprašanja. Priprava zbirke dokumentov o IV. pokrajinski konferenci KPJ za Slovenijo sodi v okvir načrtna akcije za izdajanje virov za zgodovino KPJ na Slovenskem. V uvodni krajši študiji je pregledno prikazala delovanje partijskih in skojevskih organizacij neposredno po uvedbi šestojanuarske diktature, hude udarce režima leta 1930 in nato proces obnavljanja partijskih organizacij ter njihova začetna prizadevanja za prodor iz ozkih okvirov delovanja prek frakcijske aktivnosti v sindikatih in društvi ter prek akcij za vsakodnevne zahteve delavcev in kmetov. Uvodna študija prikazuje doslej v zgodovini KPJ na Slovenskem še slabo raziskano obdobje in ga osvetljuje z novimi dragocenimi podatki. Z več kot tridesetimi dokumenti o IV. pokrajinski partijski konferenci v Goricanah osvetljuje razvoj in delovanje partijskih organizacij na Slovenskem v letih 1933/34. S skrbno vsebinsko analizo je uspeša ugotoviti, da so nekateri dokumenti v arhivu napačno datirani ter v komentarjih pojasnila nekatera nerazumljiva mesta in netočne ocene v dokumentih.

Alenka Nedogova je svoje široko in temeljito poznavanje problematike tridesetih let na Slovenskem pokazala tudi v več razpravah in člankih. Posebej moramo omeniti njena uspešna referata na zborovanju slovenskih zgodovinarjev 1972 v Škofji Loki (Povezovanje revolucionarnih sil v okviru ljudske fronte na Slovenskem, izšlo v publikaciji Elementi revolucionarnosti v političnem življenju na Slovenskem, Ljubljana 1973) in na kongresu jugoslovanskih zgodovinarjev leta 1973 v Budvi (Kmečko gibanje v okviru ljudske fronte na Slovenskem, izšlo v Jugoslovanskem istorijskem časopisu 1974, št. 1-2), razpravi Protidraginjske akcije na Slovenskem leta 1940 (Prispevki 1974) in Utrjevanje enotnosti protifašističnih sil na Slovenskem ob snovanju Društva prijateljev Sovjetske zveze (Kronika 1975, št. 3), pa zanimiva prispevka o Borisu Kidriču in ustanovitvi Osvobodilne fronte ter o fašizmu in antifašizmu, ki sta izšla v Naših razgledih 1972 oziroma 1973. Le nekaj dni po njeni smrti pa je izšel v monografiji Narodno-osvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945 strnjen prispevek o značilnostih družbenopolitičnega razvoja na Slovenskem v obdobju med dvema vojnama. Ob naštevanju njenih poglavitnih del ne bi smeli prezreti tudi njenega velikega organizacijskega in mentorskega dela na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja ter njeno pomoč drugim raziskovalcem slovenske zgodovine med dvema vojnama.

Alenka Nedog se je uveljavila v slovenskem zgodovinskega pisarstvu kot temeljita in načrtna raziskovalka slovenske zgodovine od šestojanuarske diktature 1929 do okupacije 1941, in pri svojem delu dosegla visoko znanstveno raven. Omahnila je sredi pripravljanja monografije o ljudskofrontnem gibanju za tisk in sredi novih delovnih načrtov. Slovenski zgodovinski znanosti je Alenka Nedog po vse prekatrkatem življenju zapustila dediščino velike vrednosti, v vseh nas, ki smo jo poznali in z njo sodelovali, pa še trajen spomin na njene človeške odlike.

Miro Stiplovšek

DRUŠTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJI

ZGODOVINSKO DRUŠTVO ZA SLOVENIJO 1972—1976

I.

Delno spremenjeni odbor Zgodovinskega društva za Slovenijo, ki je bil izvoljen na 19. občnem zboru društva 6. oktobra 1972 v Škofji Loki, se je na svoji seji 17. novembra istega leta konstituiral takole: predsednik dr. Bogo Grafenauer, podpredsednik dr. Fran Zwitter, tajnik Peter Vodopivec, blagajnik dr. France Škerl; knjižnico je še za naslednji dve leti prevzel dr. Ignacij Voje, skrb za arhiv Ema Umekova, za članske sestanke naj bi skrbela Olga Janša in dr. Miro Stiplovšek, za publicistiko dr. Janko Pleterski, šolsko sekcijo pa je vodila Vida Wedamova. Ostali člani odbora so bili še: Branko Božič, dr. Ferdo Gestrin, dr. Jože Koropec, dr. Vasilij Melik, Branko Marušič, dr. Jože Šorn, Tomaž Weber in kot zastopnik študentov Drago Sedmak. Za glavnega in odgovornega urednika »Zgodovinskega časopisa« je že občni zbor potrdil Vasilija Melika, za tehničnega urednika Mira Stiplovška, glavna urednica »Kronike« je ostala Olga Janša, medtem ko je bil z odgovornim uredništvom zadolžen Jože Zontar.

V naslednjih dveh letih se je odbor posvetil zlasti dvema društvenima naloga: ureditvi finančnega in založniškega vprašanja »Zgodovinskega časopisa«, ki se je ob novem sistemu financiranja in vse večjem nezanimanju »Državne založbe Slovenije« za nadaljnje opravljanje založniških poslov znašel v nemajhnih težavah, in pripravam na XVII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ki je bilo nato od 2. do 5. oktobra 1974 v Piranu oz. 4. oktobra tudi v Trstu s posebnim, tržaški zgodovini posvečenim dnem. V prvi nalogi, ureditvi finančnega in založniškega vprašanja »Zgodovinskega časopisa« odbor ni bil posebno uspešen. Ob zborovanju v Piranu se je časopis še vedno boril z velikimi finančnimi težavami, njegovo izhajanje v danem obsegu in pri založbi, ki ga je tedaj zalagala že 27. leto (torej od njegove prve številke), pa je bilo še nadalje vprašljivo. Negotovost in težave so povzročile tudi zaostanek v izhajanju in v Piranu se je lahko uredništvo pohvalilo le z dvema dotiskanima zvezkoma (1-2/1973 in 3-4/1973), medtem, ko sta bila zvezka letnika 1974 še v tiskarni oz. pripravljena za tisk. Rešitev nastalih problemov pa seveda ni bila odvisna le od odborovih akcij in pobud, saj je bilo vprašanje načina financiranja strokovnih in znanstvenih publikacij v splošnem še odprto in v razpravi.

Z drugo nalogo, organizacijo XVII. zborovanja, ki ga je društvo pripravilo skupaj s Pomorskim muzejem v Piranu in Študijsko knjižnico v Trstu, je imel odbor več uspeha. Program zborovanja je bil razdeljen v tri tematske skupine: njegov osrednji del je bil posvečen istrski, piranski in tržaški zgodovini s posebnim poudarkom na treh obletnicah: 700-letnici nastanka piranskega statuta, 100-letnici ustanovitve političnega društva Edinost v Trstu in 20-letnici londonskega dogovora o razdelitvi svobodnega tržaškega ozemlja med Italijo in Jugoslavijo. Drugi del je bil posvečen nadaljevanju sistematičnega preverjanja in proučevanja našega dosedanjega znanja o slovenski politični zgodovini 19. stoletja, ki na naših zborovanjih že od 1968. leta teče pod vodstvom prof. Melika; v Piranu je bilo obravnavano razdobje t. i. Taaffejeve dobe (1879—1895). Tretjega dela programa, ki je bil namenjen problematiki pouka zgodovine v srednjih šolah, predvsem iz tehničnih razlogov ni bilo mogoče v celoti uresničiti. V splošnem je zborovanje uspelo, na predavanjih je bilo prisotnih do 200 udeležencev, med njimi več kot 60 % srednje in nižješolskih učiteljev zgodovine, kljub dejstvu, da Republiški zavod SRS za za šolstvo ni razposlal podobnega priporočila šolam kot 1972. leta ob zborovanju v Škofji Loki (podrobno poročilo o poteku XVII. zborovanja gl. T. Zorn: XVII. zborovanje slovenskih zgodovinarjev, ZC XXVIII/1974, zv. 3-4, str. 381—384).

Z obema opisanima nalogama seveda društvena dejavnost v opisovanem razdobju še ni izčrpana; tako so posamezni člani odbora in odbor kot celota sodelovali pri delu Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije oz. posameznih zveznih in zgodovinskih mednarodnih akcijah. Najvidnejša zvezna akcija v tem obdobju je bil VI. kongres jugoslovanskih zgodovinarjev v Budvi oktobra 1973. leta, na katerem je sodelovalo devet slovenskih referentov, v celoti pa se ga je v organizaciji našega društva udeležilo kar 69 zgodovinarjev iz SR Slovenije (o poteku tega kongresa in slovenski udeležbi: T. Zorn, VI. kongres jugoslovanskih zgodovinarjev v Budvi, ZC XVIII/1974, zv. 1-2, str. 165—168). Predstavniki društva so nadalje sodelovali v zveznih bilateralnih zgodovinskih komisijah (tako prof. Gestrin v italijansko-jugoslovanski, prof. Melik v češkoslovaško-jugoslovanski, medtem, ko se je delo avstrijsko-jugoslovanske komisije v tem času znašlo na mrtvi točki) in leta 1972 je češkoslovaško-jugoslovanska zgodovinska komisija sploh zasedala v Ljubljani. Potem, ko se je Zveza vključila v delo mednarodne komisije za zgodovino mest, je postal predsednik ustreznega jugoslovanskega odbora dr. S. Vilfan in leta 1974 je mednarodna komisija zasedala v Škofji Loki. Poleg tega sta prof. Zwitter in prof. Grafenauer aktivno sodelovala v pripravah za jugoslovansko udeležbo na mednarodnem kongresu za historične vede v San Franciscu, prof. Zwitter pa je bil od smrti prof. Tadića tudi predsednik jugoslovanskega Komiteja za historične vede. Zgodovinsko društvo je vse od začetka sodelovalo tudi pri pripravah za proslavo 400-letnice hrvatsko-slovenskega kmečkega upora in 500-letnice začetkov uporniškega gibanja na Slovenskem. V osrednji hrvatsko-slovenski komisiji sta društvo zastopala dva člana, od januarja 1971 je pri SZDL delovala celo posebna zgodovinska podkomisija. Slovenski referenti so nato sodelovali tudi na simpoziju v Stubiških toplicah 1973. leta. Člani društva so se končno aktivno in z referati udeleževali še mednarodnega simpozija Mogersdorf-Modinci, ki je posvečen kulturno-zgodovinski problematiki panonskega prostora in je bil leta 1973 v Mariboru v Sloveniji, leta 1974 pa v Sisku na Hrvaškem.

Medtem, ko se je — kot je razvidno iz povedanega — društvo dovolj živo vključevalo v pripravo raznih strokovnih srečanj, je bilo njegovo »notranje« delo manj pestro. Aktivno je delovala le šolska sekcija; z njenim delom in ob njenih pobudah se je društvo udeleževalo razprav o reorganizaciji srednjih šol in sodelovalo z Zavodom za šolstvo pri izdelavi učnih načrtov. V tej zvezi je prišlo — kot je razkrila razprava na občnem zboru v Piranu — z Zavodom tudi do kratkega stika, saj je njegov svet, načrt, ki je bil sestavljen ob sodelovanju društvenih predstavnikov brez posveta z njimi spreminjal in tako močno otežil nadaljnje skupno delo. V zveznem merilu so člani sekcije sodelovali v ustreznih komisiji Zveze in pri vsakoletnem jugoslovanskem simpoziju o pouku zgodovine, o katerem je društvo tudi stalno obveščalo vse zainteresirane člane. Druga društvena sekcija — sekcija za krajevno zgodovino — se je omejevala na izdajanje krajevno-zgodovinskega časopisa »Kronike«, ki je izhajal brez zastojev, za kar gre prav gotovo zahvala zlasti prizadevnima urednikoma.

Že občni zbor v Škofji Loki in nato posebno občni zbor v Piranu sta razkrila, da je praktično povsem usahnilo delo podružnic. Na obeh zborovanjih sta bili aktivno prisotni le Zgodovinsko društvo iz Maribora in Muzejsko društvo iz Škofje Loke, društvi, ki sta že daleč prerasli v samostojni organizaciji in ju ni več mogoče šteti med društvene sekcije. Muzejsko društvo v Škofji Loki je imelo ob škofovškem zborovanju že kar 600 članov (in dve aktivni podružnici v Žireh in Železnikih), ves čas je uspešno izdajalo svoje »Loške razgled«, ob obletnici prve omembe škofovškega gospostva pa je izdalo tudi obširno monografijo dr. Pavla Blaznika »Škofja Loka in loško gospostvo«. Zgodovinsko društvo v Mariboru je v opisanem obdobju prav tako organiziralo vrsto samostojnih akcij, redno je izhajal »Časopis za zgodovino in narodopisje«, ki ga izdaja društvo skupaj z Visokošolskimi zavodi (zdaj Univerzo) v Mariboru, njegovi člani pa so sodelovali (kot še sodelujejo) pri organizaciji že omenjenega simpozija Mogersdorf-Modinci.

V razdobju 1972—74 je imel odbor skupno osem sej, večkrat so se sestale razne, za rešitev posebnih vprašanj izbrane komisije, društvo pa je priredilo tudi tri članske sestanke (s povprečno udeležbo 40 članov), na katerih so predavali prof. dr. Branislav Djurdjev iz Sarajeva o problemu marksistične periodizacije zgodovine (1972), Jože Pirjevec iz Trsta o Mazziniju in južnih Slovanih (1973) in

prof. dr. Rade Petrović iz Sarajeva o strukturi dalmatinske družbe v obdobju dalmatinskega narodnega preporoda. Ob občnem zboru v Piranu je imelo društvo 336 članov.

II.

Z občnim zborom v Piranu 3. oktobra 1974 je prišlo v odbor do dveh večjih sprememb: za novega predsednika je bil izvoljen dr. Tone Ferenc (dr. Bogo Grafenauer je vodil društvo že dve mandatni dobi), društveno blagajno pa je prevzel Janez Stergar in tako nasledil dr. Franceta Škerla, ki je opravljal posle društvenega blagajnika kar celih 27 let. Na svoji prvi seji — neposredno po občnem zboru — se je odbor konstituiral takole: predsednik: dr. Tone Ferenc, podpredsednika: dr. Bogo Grafenauer in dr. Fran Zwitter, tajnik: Peter Vodopivec, blagajnik: Janez Stergar, arhivar: Marija Oblak-Carni, knjižničar: dr. Ignacij Voje. Člani odbora so bili še: Branko Božič, dr. Ferdo Gestrin, Olga Janša-Zorn, dr. Jože Koropec, Branko Marušič, dr. Vasilij Melik, dr. Janko Pleterski, dr. France Škerl, dr. Jože Šorn, dr. Miro Stiplovšek, prof. Vida Wedam in dr. Mavricij Zgonik. Studentje svojega predstavnika v odbor do kraja mandatne dobe niso imenovali. Glavni in odgovorni urednik »Zgodovinskega časopisa« je ostal Vasilij Melik, tehnični urednik Miro Stiplovšek, uredništvo »Kronike« pa sta prav tako tudi vnaprej vodila Olga Janša-Zorn kot glavna urednica in Jože Zontar kot odgovorni urednik.

Sledeč spoznanju obeh zadnjih občnih zborov, da je poglobljena vrzel v društvenem delu premajhna odmevnost med članstvom in postajajo zborovanja z »Zgodovinskim časopisom« pogosto edina vez med člani in njihovim društvom, je odbor v novem mandatnem obdobju zlasti ob pobudi predsednika dr. Ferenca posvetil svojo glavno pozornost prav vprašanju svojega zaledja. Prva naloga v tej smeri naj bi bila oživitvev podružnic, ki bi jih po zamisli članov odbora lahko ustanovili ob organizaciji strokovnih predavanj v večjih krajih Slovenije. Spomladi 1975. leta je odbor pripravil program trinajstih predavanj (devetih predavateljev) in se z njim obrnil na Zgodovinsko društvo v Mariboru ter posameznike v Kranju, Novem mestu in Novi Gorici. Toda odziv na pobudo je bil skromen. Društvu je uspelo podružnico ustanoviti le v Kranju ob predavanju predsednika dr. Ferenca (tedaj so prisotni izvolili tudi odbor, za predsednika pa izbrali Franca Benedika), medtem ko je v Zgodovinskem društvu v Mariboru v opisanem obdobju delo sploh nekoliko zastalo in je tako lahko le-to organiziralo le en članski sestanek s predavanjem za mariborske člane. Poživitvev podružnic ostaja torej še nadalje aktualna društvena naloga, z uspehom pa jo bo mogoče izpolniti le ob povezovanju in zavzetosti širokega kroga zgodovinarjev v posameznih območjih Slovenije.

Drugo vprašanje, ki je zaposlovalo odbor vse od piranskega zborovanja, je bila poživitvev in razširitev dela društva v sekcijah. Na predlog dr. Šorna je bila 26. junija 1975. leta na posebnem članskem sestanku ustanovljena tretja društvena sekcija — sekcija za gospodarsko zgodovino, obenem pa je odbor podprl pobudo J. Zontarja, da razširi svoje delo tudi sekcija za krajevno zgodovino. Aktivnejše člane vseh treh sekcij je zadalžil, da pripravijo do zborovanja v Kranjski gori podrobnejši program dela in ob zborovanju so se sekcije tudi zares sestale. Na teh sestankih je sodelovalo 30—40 udeležencev zborovanja, ki so izvolili odbore sekcij (za predsednika sekcije za krajevno zgodovino je bil izbran Jože Zontar, sekcije za gospodarsko zgodovino Jože Šorn in šolske sekcije Štefan Trojar), razpravljali o njihovem prihodnjem delu in tekoči problematiki. Problem, ki ostaja v zvezi z delom sekcij še nadalje odprt, je zlasti vprašanje financiranja njihovega dela, podobno kot ostaja odprto vprašanje financiranja podružnic.

prof. dr. Rade Petrović iz Sarajeva o strukturi dalmatinske družbe v obdobju dalmatinskega narodnega preporoda. Ob občnem zboru v Piranu je imelo društvo 336 članov.

V težnji po povečanju števila članstva zlasti med prosvetnimi delavci je poizkušal odbor ugotoviti, kako velik del na slovenskih srednjih in osnovnih šolah poučujočih profesorjev in učiteljev zgodovine se udeležuje društvenih akcij oz. v kakšnem odstotku so profesorji in učitelji zgodovine v društvu sploh včlanjeni. Zanimivo, da je društvo v iskanju ustreznega podatka o številu učiteljev in profesorjev zgodovine naletelo na nemajhne težave, saj so od štirih ustanov, na katere se je za podatke obrnilo, kar tri odgovorile, da natančnega števila ne poznajo oz. še ne poznajo. Šele neposredno pred zborovanjem v Kranjski gori smo prejeli

od Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje natančen podatek o učiteljih zgodovine v osnovnih šolah, ki kaže, da zajame društvo s svojimi zborovanji (morda) četrtino zgodovinarjev-osnovnošolskih učiteljev, medtem, ko je odstotek slednjih med člani še manjši. To spoznanje seveda vzpodbuja h kritični ugotovitvi, da bo potrebno za vključevanje prosvetnih delavcev-zgodovinarjev storiti še več; v splošnem pa je problematika pouka zgodovine v delu društva ves čas prisotna. Tako se je le-to tudi zadnji dve leti aktivno vključevalo v razpravo o reformnih spremembah v našem šolskem sistemu in mestu zgodovine v usmerjenem izobraževanju. O vprašanih, ki jih odpira načrt reforme srednje šole v usmerjeno izobraževanje in ki neposredno zadevajo zgodovinarje, je organiziralo tudi poseben članski sestanek, na katerem sta sodelovala predstavnika Zavoda SRS za šolstvo Lojze Novak in Vida Wedamova, ki pa je bil proti pričakovanju slabše obiskan, saj se ga je udeležilo le 29 (od 140) vabljenih društvenih članov. Poleg tega so člani šolske sekcije lani (1975) sodelovali še v delu jugoslovanskega simpozija o pouku zgodovine v Stubiških Toplicah, letos pa je bil ta simpozij sploh v Sloveniji (v Kranju) v organizaciji šolske sekcije društva in Zavoda SRS za šolstvo. Simpozij je lepo uspel in se ga je udeležilo okoli tristo učiteljev, profesorjev in pedagoških svetovalcev za zgodovino iz vse Jugoslavije.

Posebno v zadnjem letu so bile pri delu društvenega odbora v ospredju priprave na XVIII. zborovanje, ki je bilo od 29. septembra do 2. oktobra 1976 v Kranjski gori in na Jesenicah. Izbira Kranjske gore oz. Jesenic seveda ni bila naključna in jo je na eni strani pobudilo spoznanje, da slovenski zgodovinarji na svojih dosedanjih strokovnih srečanjih preteklosti Gornjesavske doline in zlasti delavskega središča Jesenic še niso podrobneje obravnavali, na drugi pa bližina sosednje Koroške in želja, da v sedanjem trenutku — ob praznovanju njene »tisočletnice« in enostranskih, nacionalnonemških predstavitev njene preteklosti slovenski zgodovinarji tudi sami osvetlijo nekatera poglavja njene zgodovine. Program zborovanja je bil razdeljen v štiri tematske skupine: prvi del je bil ponovno posvečen reviziji slovenske politične zgodovine — v Kranjski gori so se referenti dotaknili obdobja 1895—1904. V drugem delu programa so udeleženci (na Jesenicah) poslušali predavanja iz zgodovine železarstva ter NOB in delavskega gibanja na Gorenjskem. Tretji del je bil zopet posvečen šolski problematiki, zadnji četrti — kot že rečeno — pa zgodovini Koroške. XVIII. zborovanja se je udeležilo 240 udeležencev, med njimi velik odstotek pedagoških delavcev, saj ga je Zavod za šolstvo šolam pripravil kot ustrezno obliko dodatnega izobraževanja. Društvo je zborovanje pripravilo skupaj s Tehničnim muzejem Železarne Jesenice.

Zlasti po zaslugi društvenega blagajnika Janeza Stergarja, ki je zadnje zvezke »Zgodovinskega časopisa« tudi tehnično uredil, je končno uspelo urediti izdajanje časopisa. Leta 1975 je časopis prenehal izhajati v okviru Državne založbe in smo ga začeli izdajati v samozaložbi. V obdobju od piranskega do kranjskogorskega zborovanja je tako lahko izšel ves letnik 1974, letnik 1975 in prvi del letnika 1976, medtem ko je bila številka 3-4 tega letnika ob zborovanju v Kranjski gori delno že v tiskarni. Časopis za krajevno zgodovino »Kronika« je tudi to mandatno dobo izhajal brez zastojev in zamud, zato pa je nastala večja zamuda pri izdajanju »Casopisa za zgodovino in narodopisje«, saj sta od oktobra 1974 izšla le oba zvezka letnika 1974, prvi zvezek letnika 1975 je pred izidom, za drugega pa so gotovi krtačni odtisi. Za nastalo zamudo sta bili krivi predvsem založba in tiskarna, v Mariboru pa upajo, da bodo do leta 1977 zamudo lahko nadoknadili.

Člani društvenega odbora so tudi v preteklih dveh letih aktivno sodelovali pri delu Zveze društev zgodovinarjev Jugoslavije. Dr. F. Zwitter je bil vse do leta 1975 predsednik nacionalnega komiteja, dr. B. Grafenauer pa je predsednik programske komisije za VII. kongres jugoslovanskih zgodovinarjev, ki bo leta 1977 v Novem Sadu. Oba profesorja sta se udeležila tudi mednarodnega kongresa za historične vede avgusta 1975 v San Franciscu. Predstavniki društva so sodelovali še na dveh srečanjih češkoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije (v Novem Sadu in Brnu), prvega zasedanja sovjetsko-jugoslovanske zgodovinske komisije v Moskvi 1974. leta pa se je kot zastopnik društva udeležil dr. M. Britovšek. Simpozij Modinci je bil lani (1975) v Mogersdorfu (Modincih) na avstrijskem Gradiščanskem, letos (1976) pa v Köszegu na Madžarskem; na obeh simpozijih so sodelovali tudi slovenski referenti. Ob koncu leta 1975 je naše društvo sodelovalo pri organizaciji znanstvenega simpozija Osvoboditev 1945 v Ljubljani.

V mandatnem 1974—1976 je imel odbor osem sej; zopet so se večkrat sestale različne, za reševanje posebnih vprašanj izbrane komisije, poleg že naštetih društvenih sestankov pa je odbor pripravil tudi sestanek, na katerem smo počastili spomin leta 1975 umrlega, priznanega slovenskega zgodovinarja dr. Dušana Kermavnerja in nato poslušali še poročilo obeh udeležencev mednarodnega kongresa v San Franciscu. V opisanem obdobju na žalost ni uspelo organizirati predavanj priznanih strokovnjakov o posebnih temah ali celo gostov iz ostalih republik. Organizacija takih predavanj je namreč zvezana z razmeroma visokimi stroški, za svoje izobraževalne akcije pa društvo še ni uspelo zagotoviti potrebnega vira financiranja. Iz povedanega je obenem razvidno, da so ostajali članski sestanki omejeni na Ljubljano; povprečno se jih je udeležilo okoli 30 članov, čeprav je odbor redno razposlal kar 120—150 vabil. 7. novembra 1975 je društvo v sodelovanju z več ostalimi ustanovami počastilo tudi sedemdesetletni jubilej svojega dolgoletnega predsednika in učitelja več generacij slovenskih zgodovinarjev prof. dr. Zwittra, ki je ob tej priliki dobil visoko odlikovanje.

Odbor je sklenil delo z 21. občnim zborom društva v Kranjski gori 29. septembra 1976. leta. Ob tem občnem zboru je štelo društvo 362 članov. Občni zbor v Kranjski gori je bil še posebno slovesen dogodek, saj je z njim Zgodovinsko društvo za Slovenijo praznovalo tridesetletnico svojega dela. O tridesetletni društveni zgodovini je na slavnostnem občnem zboru spregovoril predsednik dr. Tone Ferenc, predsednica Republiškega komiteja za vzgojo in izobraževanje Ela Ulrih-Atena pa je nato predsedniku izročila red zaslug za narod z zlato zvezdo, s katerim je društvo odlikoval predsednik SFRJ Josip Broz Tito. Z isto slovesnostjo je društvo počastilo tudi šestdesetletnico dveh nekdanjih predsednikov, univerzitetnih profesorjev dr. Ferda Gestrina in dr. Boga Grafenauerja, ki sta ob svojem jubileju prav tako prejela visoki odlikovanji.

Peter Vodopivec

BLAGAJNA ZGODOVINSKEGA DRUŠTVA ZA SLOVENIJO 1974—1976

(v času med XVII. zborovanjem v Piranu in XVIII. zborovanjem v Kranjski gori)

V primeri s prejšnjimi poslovnimi dobami se je zadnji dve leti obseg društvenega finančnega poslovanja izredno povečal in to predvsem zaradi izdajanja Zgodovinskega časopisa v samozaložbi. Za uspešno poslovanje je bilo potrebno urediti novo kartoteko članov, ostalih naročnikov in naslovov za zamenjave. Poleg kartoteke smo dali natisniti dve obliki dopisov z glavo in račune. Na več kot tisoč naslovov v Sloveniji in v zamejstvu smo poslali vabilo na naročilo osrednje društvene revije in tako pridobili nekaj deset novih naročnikov. Pred kratkim smo začeli tudi akcijo za prodajo v knjigarnah. Prodaja stare zaloge društvenih glasil je bila izredno uspešna in to v treh pogledih: omogočila je mladim raziskovalcem, da si izpopolnijo svoje knjižnice, temeljito je izpraznila društveno »skladišče« ter imela upoštevanja vreden finančni učinek. V zvezi z vsemi navedenimi akcijami je med drugimi društvenimi sodelavci potrebno pohvaliti tov. Marjanco Cvek, ki bo v novem poslovnem letu tudi prevzela mesto upravnice Zgodovinskega časopisa.

Trenutno izhaja osrednje društveno glasilo že v 1.230 izvodih, povečalo je svoj obseg in skoraj v celoti nadoknadilo zamudo pri izhajanju. Urejeno je po INDOK standardih. Poleg naročnine se financira predvsem s subvencijo Raziskovalne skupnosti Slovenije, v zadnjih dveh letih še z manjšo subvencijo Izobraževalne skupnosti Slovenije. Raziskovalna in Kulturna skupnost Slovenije sta skupaj z republiško konferenco Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije podprli tudi brezplačno pošiljanje revije osrednjim zamejskim ustanovam.

Razen obveznih arhivskih izvodov je vsa zaloga društvenih glasil izpred prve svetovne vojne pošla, ostala pa se je znatno zmanjšala. Za ponatis I. in XVII. letnika Zgodovinskega časopisa je zbranih že nekaj deset in naslovov prednaročnikov.

V preteklih dveh letih je društvena članarina znašala 20 dinarjev, v prihodnje naj bi se dvignila na 30 dinarjev. Zaradi znanih razlogov je bilo prav tako potrebno dvigniti naročnino na Zgodovinski časopis. Letnik 1977 naj bi izšel v treh številkah in bo tako zaradi povečanja obsega ponovno potreben dvig naročnine. Z umirjenimi splošnimi gospodarskimi gibanji naročnina ne bo rasla več tako skokovito, saj skušamo izdajanje poceniti tako z varnejšim tiskom kot z dvigom

naklade in prodaje. V zadnjih dveh letih so se avtorski honorarji zvišali približno za 100 odstotkov in zdaj znašajo 2.000 din bruto na eno avtorsko polo, kar pa seveda še ni povsem ustrezna višina.

Raziskovalna in izobraževalna skupnost Slovenije sofinancirata tudi naša zborovanja in znanstvene posvete; v letu 1976 je Izobraževalna skupnost prvič dala tudi vsaj minimalna sredstva za redno društveno delo. Na vsak način bomo skušali sofinanciranje društvenih dejavnosti vsaj ohraniti na isti ravni.

Poleg samozaložbe, ki bistveno povečuje obseg finančno-materialnega poslovanja društva, je treba omeniti še novi zakon o zavarovanju plačil, ki zaostruje odgovornost pri tem delu. V novi poslovni dobi bo tako potrebno uvesti še nekatere izboljšave in novosti tudi pri tej plati društvenega organiziranja.

Obseg poslovanja med dvema pregledoma s strani nadzornega odbora (13. 9. 1974 in 21. 9. 1976) naj ilustrirajo naslednje številke:

Stanje 13. 9. 1974	74.191,05 din
Dohodki	797.936,95 din
Izdatki	844.962,10 din
Stanje 21. 9. 1976	27.165,90 din,

od tega v ročni blagajni in na hranilni knjižici 8.307,35 din in na žiro računu 18.858,55 din. Skupni promet je torej znašal 1.717.090,10 dinarjev.

Pomembnejše postavke v tem prometu so bile take:

- Zgodovinski časopis 1973: 26.065,80 din dohodkov in 82.522,65 din izdatkov
- Zgodovinski časopis 1974: 171.054,10 din dohodkov in 239.612,40 din izdatkov
- Zgodovinski časopis 1975: 260.578,70 din dohodkov in 265.416,70 din izdatkov
- Zgodovinski časopis 1976: 202.280,00 din dohodkov in 169.164,70 din izdatkov
- zaloga starih društvenih glasil in starejših letnikov Zgodovinskega časopisa: 37.719,25 din dohodkov in 1.545,90 din izdatkov
- zborovanje v Piranu: 21.180,75 din dohodkov in 39.773,55 din izdatkov
- zborovanje v Kranjski gori: 14.390,00 din dohodkov in 4.225,95 din izdatkov
- počastitev sedemdesetletnice prof. Frana Zwittra: 16.300,00 din dohodkov in 15.571,30 din izdatkov
- delo Zveze zgodovinskih društev Jugoslavije: 4.899,80 din izdatkov.

Pri teh številkah je treba opozoriti, da se seveda nanašajo le na omenjeno obdobje med dvema pregledoma blagajne in zato zlasti pri Zgodovinskem časopisu 1973 in 1976 ter pri obeh zborovanjih ne zajemajo vsega prometa. Podrobnejše številke za Zgodovinski časopis 1974 so bile že objavljene (ZČ 1-2/1975), za letnik 1975 pa bodo po stanju v decembru objavljene v obvestilih ZČ 3-4/1976.

Ljubljana, 21. 9. 1976

Janez Stergar

POSVETOVANJE O VSEBINSKIH IN METODOLOŠKIH PROBLEMIH
 RAZISKOVANJA POVOJNE ZGODOVINE V SLOVENIJI
 S POSEBNIM POUĐARKOM NA VLOGI ZK

Dne 28. maja 1976 je bilo v Ljubljani posvetovanje na temo »Vsebinski in metodološki problemi raziskovanja povojne zgodovine v Sloveniji s posebnim podarkom na vlogi ZK«, ki ga je sklical sekretariat Marksističnega centra pri CK ZKS, organizirala pa sekcija za teoretična vprašanja družbenopolitičnih organizacij.

Posvetovanje je obravnavalo: metodološke probleme raziskovanja in vprašanje interdisciplinarnosti; probleme periodizacije; stanje ohranjenosti in dostopnosti virov za to obdobje; stanje zgodovinskega raziskav povojnega obdobja s podarkom na zgodovini ZK Slovenije. To posvetovanje naj bi dalo tudi odgovore na odprta vprašanja ob predlogu za pisanje sinteze zgodovine ZKJ, o čemer so raziskovalci novejšo zgodovino razpravljali že na nekaj sestankih. Največje raziskovalne vrzeli v njenem celotnem razvoju so prav v obdobju po osvoboditvi 1945.

Pobuda predsedstva CK ZKJ, da čimprej dobimo sintetični prikaz zgodovine ZKJ, ne izhaja samo iz potreb vzgojnoizobraževalnega procesa v šolah, marveč tudi iz nujnosti, da kritično in vsestransko proučimo formiranje sodobne jugoslovanske samoupravne družbe in ta razvoj zgodovinsko utemeljimo. Istočasno moramo oceniti tudi našo vlogo in izkušnje v mednarodnem delavskem gibanju. Želja, da bi že do 60. obletnice ustanovitve KPJ leta 1979 dobili znanstveno in sintetično zasnovano zgodovino ZKJ, se je pokazala za nerealno. Sklenjeno je bilo, da bo v Sloveniji osnovni nosilec tega raziskovalnega projekta Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, ki ga je nujno kadrovsko in finančno okrepiti. Vključevati je potrebno predvsem kadre, ki novejšo zgodovino že raziskujejo ali se na to področje usmerjajo. Raziskovanju povojne zgodovine moramo pristopiti interdisciplinarno, zato bo treba pritegniti tudi druge znanstvene panoge, zlasti sociologe, ekonomiste, pravnike, politologe, filozofe, kulturne delavce itn. Pri nastajanju tega dela bodo odigrali pomembno vlogo tudi družbenopolitični delavci, poglaviti nosilci našega povojnega razvoja. Eni se bodo v uresničevanje projekta vključili aktivno kot raziskovalci, drugi pa kot pričevalci. Marksistični center bo imel vlogo stalnega vzpodbudnika, idejnega usmerjevalca in koordinatorja med posameznimi raziskovalnimi komponentami.

Kadar poskušamo kritično in objektivno analizirati razvojne tokove in napore neke družbe, ne moremo mimo široke in poglobljene presoje vloge in značaja poglavitnih akterjev teh naporov. Nesporno je v povojnem obdobju Jugoslavije KP oz. ZK igrala odločilno idejnopolitično vlogo in se ves čas — prebivajoč se tudi sama skozi faze poletov in zastojev — borila za uresničevanje zgodovinske vloge in interesov delavskega razreda. V svojem razvoju si je KPJ pridobila že pred vojno, a zlasti med NOB, s stalnim bojem za uveljavitev interesov in pravic delavskega razreda in ostalih zatiranih slojev, močno oporo v najširših množicah; zato njena vloga v vsem tem času ni zgolj ozko razredna, ampak splošna, družbena.

Glede na takšno vlogo je KPJ oz. ZKJ tesno povezana s celotnim družbenim razvojem, v katerem igra izjemno ustvarjalno vlogo in mu daje revolucionaren karakter. S svojim delovanjem prežema celotno družbo in na vseh področjih družbenega življenja pušča globoke sledi, zato bo morala zgodovina ZKJ nujno podajati tudi splošno družbeno zgodovino povojnega obdobja. Hkrati pa bi takšen koncept v mnogočem pojasnil tudi trenutno in bodočo misel in akcijo ZKJ.

Analiza stanja na področju raziskovanja in proučevanja povojne zgodovine odpira vrsto dilem: ali bo delo nastajalo povsem na novo, ali pa mu bo služil za izhodišče obstoječi »Pregled zgodovine ZKJ«; kako bo nastajala sinteza, kako razmejiti delo med veznimi in republiški raziskovalni inštitucijami; ali bo zgodovina ZK v Sloveniji izšla kot posebna publikacija, ali v okviru skupne zgodovine ZKJ; v kolikšnem obsegu naj bodo prikazani tudi širši družbenopolitični procesi, kako zagotoviti interdisciplinarni pristop k pisanju te zgodovine idr. Rešiti je treba tudi vprašanje financiranja raziskovanja in publiciranja po posameznih republikah.

Treba se je zavedati tudi tega, da so ravno finančna vprašanja raziskovalne dejavnosti pogosto vzrok kadrovske šibkosti raziskovalnih ustanov. Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani, ki je osrednja raziskovalna ustanova te vrste pri nas, bi morali zagotoviti boljše finančne in s tem kadrovske pogoje. Zdaj se namreč s povojnim obdobjem na IZDG ukvarjata le dva mlada raziskovalca:

Vsa ta vprašanja so terjala širše posvetovanje, pri njegovi zamisli pa so organizatorji izhajali zlasti iz dejstev, da glede razvoja KPJ od 1918 do 1945 v Sloveniji že obstaja projekt, s tega področja imamo že precej uspešnih raziskav, povojno obdobje pa je obdelano le zelo fragmentirano.

Kljub nezavidni situaciji na področju povojne zgodovine je posvetovanje opozorilo na sorazmerno velik interes za te probleme, saj je bilo nad 60 udeležencev, vendar pretežno le zgodovinarjev, ki so dokaj reprezentativno zastopali vse inštitucije, ki se ukvarjajo z zgodovinsko problematiko. Vsekakor bi bil koristen večji odziv s strani drugih raziskovalnih panog in ustanov.

V svojem referatu o metodoloških problemih proučevanja sodobne zgodovine Jugoslavije 1945—1953 prof. dr. Branko Petranović poudarja, da moramo iz celotne problematike izluščiti le ključne probleme in da mora takšno delo potekati skupinsko. Ogromna količina dokumentov zavira učinkovito delo. Potreben je izredno kritičen odnos do teh virov. Raziskovanje mora biti decentralizirano, a ne sme rezultirati v skupku regionalnih in lokalnih zgodovin. Težišče raziskovanja pa ne sme biti predvsem na političnem razvoju, marveč je treba vzporedno obravnavati zlasti ekonomska pa tudi kulturna vprašanja.

Poglavitni problemi tega obdobja so: vprašanje nastanka in razvoja Ljudske fronte in različni pogledi na vlogo LF in KPJ, vprašanje političnega pluralizma, agrarna reforma in nacionalizacija ter nujne družbenoekonomske posledice, moč, enotnost in kontinuiteta KPJ v odporu stalinističnemu hegemonizmu, politična in ideološka identiteta KPJ in FLRJ, emancipacija KPJ v okviru internacionalističnega monolitizma, normativni in empirični začetki samoupravljanja pri nas, razkorak med normativnim in stvarnim razvojem itd.

Dr. Janko Pleterski poudarja, da je sodobno zgodovino nemogoče preučevati zgolj z zgodovinsko metodo, zato je interdisciplinarnost eden od osnovnih pogojev za pisanje zgodovinske sinteze. Vendar ob sodobni tematiki druge discipline ne uporabljajo zgodovinskih metod kot pri proučevanju starejših obdobj, ampak raziskujejo družbeni razvoj s svojo metodologijo. Zgodovinar pa je dolžan pri svojem delu njihove rezultate historiografsko grupirati in interpretirati. To potrjuje nujnost čim tesnejšega sodelovanja, ki naj ne bo v prid le zgodovinarjem, saj je končno takšno sodelovanje edini način, da tudi na znanstvenem področju združujemo vsestranske napore in dosegamo boljše rezultate.

O vprašanih periodizaciji je na splošno spregovoril dr. Dušan Bilandžić, dekan fakultete za politične vede v Zagrebu. Meni, da je nujno preučiti in raziskati bližjo preteklost socialistične Jugoslavije zlasti z ekonomskega, političnega, kulturnega in ideološkega vidika. Poudarja pa nekaj stalnih problemov, ki otežkočajo takšno znanstveno delo: 1. projekti družbenih sprememb in reform se vedno ne realizirajo hitro in njihova zgodovinska potrditev zahteva večasih precej časa; 2. mnogi akterji revolucije so še živi in njihove reakcije na znanstvena prizadevanja niso vedno konstruktivne; 3. dokumentacija in vse ostalo arhivsko gradivo je v veliki meri še neurejeno in nepristopno; 4. jugoslovanska družba je po vseh svojih značilnostih silno raznolika in pri proučevanju njene zgodovine se v vsakem obdobju kaže vrsta posebnosti, ki zahtevajo posebne poglobljene, zelo konkretizirane študije, kar terja velikih raziskovalnih naporov.

Ponuja se nam več pristopov k proučevanju sodobne zgodovine, vendar sta dve možnosti prevladujoči: 1. preučevati konceptualno-normativni razvoj družbe, 2. preučevati razvoj družbe z vidika realizacije normativnih odločitev.

Dr. Bilandžić govori o nekaterih trajnih problemih jugoslovanske družbe, ki vplivajo na njen notranji razvoj in odnos do zunanjega sveta in kot taki ustvarjajo izhodišče za periodizacijo povojnega obdobja. Gre predvsem za naslednje probleme:

1. revolucionarno-razredni problemi (nevarnost obnove dominacije in eksploatacije je stalno prisotna v različnih oblikah);
2. nacionalni problemi (obstaja dejstvo »večnacionalnosti«: en narod s svojimi značilnostmi stopa v medsebojni odnos z ostalimi narodi);
3. razvoj materialnih sil v Jugoslaviji in vpliv družbenega sistema na tempo razvoja;
4. vpliv sveta na nas in njegov odnos do naše družbe (npr. številni pritiski na socialistično Jugoslavijo ipd.).

Na osnovi teh opredelitev je dr. Bilandžić podal shematično periodizacijo 30-letnega razvoja socialistične Jugoslavije, ki ga v grobem deli na štiri faze:

1. obdobje državnega centralizma 1945—1948;
2. doba konfliktov s stalinističnim dogmatizmom, vračanje na klasični marksizem in revolucionarno tradicijo ter prvi začetki samoupravljanja;
3. 1953—1960 doba pospešenega in mirnega razvoja;
4. 1960-71-76 doba notranjih ideoloških in političnih težav, gospodarska reforma, odpravljanje centralizma in izgrajevanje samoupravnega socializma (okrog tega se poraja največ iskanj in sporov).

Dr. Bilandžić je poudaril nujnost, da bi se z zakonskimi ukrepi arhivi bolj odprli raziskovalni dejavnosti. Govoril je tudi o razmerju med skupno jugoslovansko zgodovino ter med narodnimi in lokalnimi zgodovinami. To razmerje je čisto zelo zapleteno in postavlja raziskovalca pred številne preizkušnje.

Izhajajoč iz pomembne vloge ZKJ v povojnem razdobju jugoslovanske družbe je mogoče vprašanje periodizacije zasnovati tudi tako, da temelji na sami vlogi, ki jo je ZKJ odigrala v različnih etapah razvoja, in v naporih celotne družbe po hitrejšem razreševanju in premagovanju številnih notranjih in zunanjih protislovij.

Gojko Stanič je imel referat »Vprašanje zgodovinske periodizacije z vidika družbene vloge ZKJ v razdobju 1945—1976«. O referatu tu ne bomo posebej poročali, ker bo objavljen v naslednji številki Zgodovinskega časopisa.

Problemom periodizacije je namenil nekaj besed tudi dr. Pero Damjanović, direktor Inštituta za sodobno zgodovino iz Beograda. Pravi, da periodizacija ni stvar dogovora, da torej ni konvencionalna tvorba. V družbenem razvoju se javljajo zakonitosti, ki po svojem bistvu določajo gibanje družbe. Zelo jasno se kažejo v nekem zgodovinskem obdobju mejniki, ki jih je ustvaril sam razvoj. Govoril je tudi o odnosu znanosti in politike, o nujnosti interdisciplinarnega pristopa in teamskega dela. Pomemben pogoj za nastanek dobre zgodovinske sinteze ZKJ je tudi vsestransko in tesno sodelovanje v jugoslovanskem merilu, ki je doslej bilo dokaj slabo.

Dr. Damjanović je omenil projekte, ki se jih lotevajo v Beogradu in jih želijo končati v roku naslednjih desetih let:

- mednarodni položaj in zunanja politika Jugoslavije 1918—1975;
- KPJ oziroma ZKJ in mednarodno delavsko gibanje 1918—1975;
- gospodarski razvoj in socialna struktura Jugoslavije 1918—1975;
- družbenopolitični in kulturni razvoj Jugoslavije;
- izdajajo tudi zbrana dela tovariša Tita idr.

Glede arhivskega gradiva je dr. Miro Stiplovišek v svojem referatu poudaril, da je virov za povojno obdobje zelo veliko, a to gradivo je skoraj v celoti še neurejeno in neškantirano, kar močno ovira raziskovalno delo. Velika večina gradiva je še zunaj arhivskih ustanov, ali pa se nahaja v neprimernih prostorih, kot so kleti in zunanja skladišča, kar je posledica pomanjkanja prostorov, pa tudi kadrov, praktično vseh arhivskih ustanov. Zato je seveda to gradivo izpostavljeno tudi hitrejšemu propadanju.

Mnogi arhivski fondji so zaradi družbene in državne varnosti še nedostopni. To med drugim velja tudi za arhiv CK ZKS, ki je posebej interesanten zaradi posebne vloge ZK v povojnem razvoju. Resnejšo oviro v tem pogledu predstavlja tudi zakon o arhivih, ki daje raziskovalcem pravico izkoriščanja tovrstnih gradiv šele po tridesetih letih. Vendar za številne fonde v arhivih raziskovalcem ne delajo težav.

V gradivu so zlasti za prva povojna leta tudi večje vrzeli. Mnogo neprevzete gradiva je ravno pri pomembnih republiških forumih, mnogo gradiva pa je zaradi tehnično-administrativnega in knjigovodskega porekla neuporabnega. Toda vsi ti problemi ne smejo in ne morejo biti ovira za takojšnje delo, saj po drugi strani velja, da je za povojno obdobje na voljo cela vrsta virov — ustnih, magnetoskopskih, stenografskih, vse do velikega števila časnikov in revij. Raziskovalec mora pokazati več vztrajnosti in iznajdljivosti, kar mu zagotavlja, da bo vendarle sestavil rekonstrukcijo nekega zgodovinskega stanja ali procesa.

Skupina mlajših zgodovinarjev (Čalebić M., Zakrajšek B., Ivanič M.) je za posvetovanje pripravila poročilo o stanju zgodovinopisnih raziskav povojnega obdobja v Sloveniji in delno poročilo o raziskovalni dejavnosti tistih panog, ki bodo za zgodovinopisca omenjenega obdobja ključnega pomena.

Kljub nepopolni oceni je mogoče ugotoviti, da je na zgodovinopisnem področju po vojni, zlasti v Sloveniji, zelo malo storjenega. Vzroki za to pa niso samo v dejstvu, da so se zgodovinarji bolj posvečali medvojnemu razdobju in razvoju

med NOB, ampak v pomanjkanju že formiranih kadrov za sodobno zgodovino. Za to obdobje se mladi raziskovalci doslej niso odločili zaradi majhne časovne odmaknjenosti, pa tudi zaradi nezadovoljivih finančnih razmer. Več diplomskih in seminarjskih nalog s to problematiko v zadnjem času pa kaže za povojni razvoj večje zanimanje. To moramo nujno spodbujati, da bi končno lahko prebili zaostanjanje na tem področju.

Pri ostalih znanstvenih panogah je položaj različen. Pravniki in ekonomisti so že storili nekatere korake. V različnem obsegu to velja za vsa področja, povsod je napisanih več študij, analiz, statistik ipd., manjka pa sinteza, ki bi zgodovinarju podajala celovite podobe. Zato bo nujno sodelovati z raziskovalci z drugih področij.

V razpravi je dr. Dušan Biber govoril o nezadovoljivih pogojih raziskovalnega dela in o nezadostnem publiciranju tako v domačem, kot v tujih jezikih, kar zlasti v svetu ustvarja vtis, da je pri nas storjenega manj, kot je v resnici. Ravno tako premalo spremljamo pisanje o razvoju NOB in Jugoslavije po vojni.

V zvezi z arhivsko problematiko je Jože Žontar poudaril precejšnje uspehe arhivističnega dela, posebej na področju krajevnne zgodovine. Omenil je več dobrih del, ki so nastala tudi na podlagi sodobnejše problematike, meni pa, da je gradiva dovolj in da ga je z vztrajnim in potrpežljivim delom mogoče uporabljati.

Posvetovanje je doseglo svoj osnovni namen. Ugotovilo je stanje, iz katerega bomo izhajali pri nadaljnjem delu. Posebej natančno je opredelilo vprašanje periodizacije, spoznali smo vrsto metodoloških problemov in dobili nazoren vpogled v arhivsko problematiko. Več besed je bilo posvečenih kadrovskim in finančnim pogojem dela. Vse to pa pomeni le začetek dolgoročnih naporov, da bi uresničili nujno potrebno delo, ki je po mnenju strokovnjakov in odgovornih družbeno-političnih dejavnikov dobilo prednostni značaj.

Z delom moramo nemudoma nadaljevati in obstoječi projekt »Zgodovina Slovencev 1918—1945« raztegniti do danes, izdelati kronologijo in bibliografijo, določiti prednostne naloge in začeti s pripravo monografij. Stalno pa bo potrebno bdeti nad postopnim izboljševanjem materialnih in kadrovskih razmer in skrbeti za to, da bo ves program dela zastavljen tako, da bomo v realnem času dobili zgodovinsko sintezo in ne le nekaj ozkih monografij.

Martin Ivanič

POSVETOVANJE O AKTUALNIH VPRAŠANJIH SLOVENSKE IN HRVAŠKE MANJŠINE V AVSTRIJI

Ljubljana, 28. maja 1976

Položaj slovenske in hrvaške manjšine v sosednji Avstriji je bil v vsem povojnem času — včasih bolj, včasih manj intenzivno — središče zanimanja določenega kroga znanstvenikov in strokovnjakov. Pri tem smo bili še posebej Slovenci tisti, ki smo življenje in delo naših manjšin za mejo in tudi položaj narodnosti znotraj Slovenije in Jugoslavije spremljali z vso znanstveno kritičnostjo ter poskušali vedno znova opozarjati na diskriminacije, ki jih doživljajo naši rojaki za mejo. Jedro znanstvenega dela na področju narodnostne doktrine in zaščite narodnih manjšin je bil vse od leta 1944 današnji Inštitut za narodnostna vprašanja, ki je skupaj z zunanjimi sodelavci različnih strok in usmeritev dal osnove za znanstveno dojetanje manjšinske problematike.

Kontinuirano spremljanje manjšinske problematike v zamejstvu in doma in še posebej v zadnjem času izredno diskriminacijsko obnašanje republike Avstrije do slovenske in hrvaške manjšine na Koroškem, Štajerskem in Gradiščanskem, sta narekovala Inštitutu za narodnostna vprašanja, da je na iniciativo Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije in Hrvaške ter skupaj z Zavodom za migracije i narodnosti iz Zagreba organiziral znanstveno posvetovanje o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji. Neposredni vzrok zanj sta bila osnutka zakonov o »štetju posebne vrste« in o »narodnostnih skupinah v Avstriji«, ki sta najjasneje doslej pokazala na poslabšanje položaja obeh manjšin. V širšem kontekstu pa naj bi posvetovanje doprineslo, kot je v uvodni besedi dejal ravnatelj

Inštituta za narodnostna vprašanja dr. Janko Jeri, da bi se »dokopali do strokovno čim bolj utemeljenih dognanj in spoznanj o teh vprašanjih in ne nazadnje spodbudili nadaljnje koordinirano delo strokovnjakov iz vseh naših republik na tem področju«.

Zal je bil odziv strokovnjakov iz drugih republik sorazmerno majhen, še posebej če primerjamo udeležbo jugoslovanskih strokovnjakov na, recimo jim, manjšinskih konferencah v Trstu in Ohridu poleti 1974. To je bila prav gotovo ena izmed pomanjkljivosti posvetovanja, ki jo je pa delno nadomestilo dejstvo, da so se posvetovanja udeležili domala vsi strokovnjaki na tem področju iz Slovenije in Hrvaške. Preden se lotimo vsebinske plati posvetovanja in prispevkov posameznih strokovnjakov naj se omejimo še na nekaj splošnih opozoril.

Posvetovanje je so v avstrijski in koroški javnosti, še bolj pa politiki izredno natančno spremljali. Več kot stoglavi zbor strokovnjakov, javnih in kulturnih delavcev, članov akademije znanosti in umetnosti, univerzitetnih profesorjev in drugih udeležencev, ki so bili tako ali drugače seznanjeni z obravnavano tematiko, je tudi za koroško-avstrijsko javnost pomenil šok določene vrste. Doslej so bili namreč vajeni predvsem političnih akcij Jugoslavije in časopisnih polemik. Znanstven pristop k tej problematiki pa ni vedno našel dovolj odmeva, saj na primer Inštitut za narodnostna vprašanja kar osem let zaradi finančnih težav ni mogel izdajati svoje revije »Razprave in gradivo«, pa tudi druge publikacije na to temo smo, po dolgem premoru zaznali šele v zadnjem času. Na drugi strani pa je bliskovito slabšanje položaja koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov, zahtevalo prav od organizatorjev posvetovanja vse več dnevno političnega dela in vse manj časa je ostajalo za poglobljeno študijsko delo.

Osnovna značilnost posvetovanja je bila znanstveno in strokovno neoporečno pripravljena vsebinska plat. Lahko rečemo, da so o položaju koroških Slovencev in gradiščanskih Hrvatov na posvetovanju govorili tisti ljudje, ki tačas najboljše poznajo njihovo problematiko. Pri tem imam v mislih tako referente ali boljše rečeno tiste strokovnjake, ki so dali iztočnice za popoldansko razpravo, kakor tudi razpravljalce. Škoda je le, da ni bilo razprave še več, res pa je tudi, da je ob iztočnicah, ki so bile podane na dopoldanskem delu posvetovanja, težko kaj bistvenega dodati ali s čim polemizirati.

Po apelu častnega predsednika Slovenske akademije znanosti in umetnosti in znanega kulturnega delavca Josipa Vidmarja na zavestne sile v Avstriji, so z razpravami o posameznih vidikih položaja obeh manjšin v Avstriji nastopili štirje strokovnjaki iz Slovenije in trije iz Hrvaške. Dr. Borut Bohte, dr. Janko Pleterški, dr. Tone Zorn in dr. Vladimir Klemenčič so zastopali slovenske znanstvenike, Mirko Valentič, dr. Budislav Vukas in Mirjana Domini pa hrvaške.

Borut Bohte je v svojem prispevku osvetlil mednarodnopravne vidike položaja slovenske manjšine v Avstriji. Potem ko je pokazal na avstrijski odnos do mednarodnih dokumentov v okviru OZN, obravnavanje avstrijske manjšinske politike pred organi OZN in na kratko analiziral avstrijske notranje izvedbene pravice, je med drugim ugotovil, da trend avstrijske zakonodajalne in izvedbene politike nikakor ne pomeni bona fide izpolnjevanja mednarodnopravnih obvez in še manj progresivno izboljševanje položaja slovenske manjšine na Koroškem. Trdil je ravno nasprotno, namreč da gre »za tipičen primer tega, kar imenujemo v pravu in fraudem legis agere po rimsko oziroma abus de droit v modernejši pravni terminologiji«. Zadnja dva zakonska osnutka sta po njegovem mnenju kulminacija delovanja v tej smeri. Ko se je ozrl še na oba osnutka, je svoj govor sklenil z ugotovitvijo: »Opustite Avstrije, da celovito in v dobri veri izpolni te člene (gre za člene 6, 7 in 8 op. p.) predstavlja skupaj z neizpolnitvijo odstavka 5 člena 7 v povezavi z neizvedbo denacifikacije (v smislu člena 9 in 10 avstrijske državne pogodbe) želite po mednarodnem pravu, za katerega je odgovorna avstrijska država.«

Podobno tematiko, z naslovom »Prava slovenske i hrvatske manjine u Austriji na temelju medjunarodnog prava«, je obdelal dr. Budislav Vukas. Njegov prikaz temelji predvsem na obvezah Avstrije iz državne pogodbe, kjer v glavnem ugotavlja, da obveze iz člena 7 niso vezane na število pripadnikov manjšine in da od manjšinsko varstvenih določil, ki jih vsebuje senžermenska mirovna pogodba, lahko veljajo za Slovence in Hrvate le tista določila, ki urejajo področja manjšinskega varstva, ki jih 7. člen ne vsebuje. Po mnenju sestavljalca tega poročila takih področij ni, četudi na primer 68. člen senžermenske mirovne pogodbe direktno govori o finančni pomoči manjšini. Ne znam si namreč predstavljati enako-

pravnega položaja manjšine, ki izhaja iz 7. člena avstrijske državne pogodbe, brez finančne podpore za njeno vsestransko delovanje, tako kot jo je deležna večina in njene ogranizacije. Zakon o narodnostnih skupinah je označil Vukas kot zakon, ki ne odgovarja obvezam iz 7. člena državne pogodbe, in poudaril velike možnosti, ki nam jih nudijo bilateralni odnosi v smeri izboljšanja položaja naših manjšin. Na drugi strani pa je opozoril na koristi, ki bi jih morali imeti državi zaradi obstoja naših manjšin v Avstriji.

Tretji govornik je bil Mirko Valentič, ki je v kratkih besedah pokazal na stvarni položaj gradiščanskih Hrvatov s posebnim ozirom na predlog zakona o narodnih manjšinah v Avstriji. Po genetičnem prikazu problematike gradiščanskih Hrvatov od konca druge svetovne vojne je ugotovil, da predloženi zakon o narodnostnih skupinah ne odgovarja dejanskim interesom gradiščanskih Hrvatov, saj se ne dotika nekaterih bistvenih področij njihovega življenja in dela, kot so npr. oddaje v hrvaškem jeziku na RTV, podpiranja hrvaškega tiska, podpiranje književne in znanstvene dejavnosti ipd. »Brez posebnih tj. dodatnih ukrepov ni pospeševanja narodnih manjšin, ni dejanske enakosti Hrvatov z večinskim narodom na Gradiščanskem,« je zatrdil.

Prav gotovo najpomembnejši prispevek na posvetovanju o sodobnih problemih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji je pripravil Janko Pleterski. Navedeno je analiziral oba predloga zakonov in svojo analizo strnil v definicijo: »Devetintrideset gostobesednih novih paragrafov izničuje pet kratkih in jasnih odstavkov 7. člena pogodbe o Avstriji in zasiplje dejstvo, da Avstrija teh svojih jasnih obveznosti vseh 21 let, kar veljajo, ni izpolnjevala, temveč da je, nasprotno, sistematično izpodkopavala obstoječe pozicije manjšin, ki jih 7. člen štiti.« Na tem mestu in ob prostoru, ki nam je na voljo, ne moremo prikazati analize, ki je privedla Pleterskega do zapisane definicije. Naj le na splošno ugotovimo, da je v praktično vsakem paragrafu novih zakonov našel in dokazal diskriminacijo določbe in namen zakonodajalca. Ugotovil je, da oba zakonska predloga sankcionirata dosedanje in prihodnje uspehe germanizacijskega pritiska, prav posebej pa sankcionirata organizirano kršenje mednarodnopravnih, ustavnih in zakonskih pravic slovenskega prebivalstva na Koroškem, izrecno še potrjujeta ilegalno rušenje dvojezičnega šolstva v letih 1958—1959 in pa podiranje dvojezičnih krajevnih napisov v letu 1972.

Do konca dopoldanskega dela posvetovanja so se zvrstili še trije predavatelji. Tone Zorn je v razmeroma dolgem prispevku označil osnovne značilnosti sodobnega položaja koroških Slovencev. S skoki v bližnjo zgodovino je prikazal dokaj popolno sliko njihovega položaja in pokazal na najbolj ključne trenutke njihovega življenja v zadnjih desetletjih. V zaključnem delu referata je poskušal tudi sam analizirati predlog zakona o narodnostnih skupinah, še zlasti odnos tega zakonskega osnutka do vprašanja »ugotavljanja« slovenske manjšine.

Vladimir Klemenčič je kot predzadnji referent govoril o uradnih avstrijskih popisih prebivalstva po drugi svetovni vojni glede na slovensko manjšino in slovensko kot občevalni jezik v luči zakona o popisu prebivalstva posebne vrste. Kot že v svojih prejšnjih razpravah na to tematiko, je dokazal nesprejemljivost dosedanjih povojnih avstrijskih popisov prebivalstva, pokazal na malverzacije osrednjega avstrijskega statističnega urada in ugotovil, da je glede na izkušnje novi zakon o popisih prebivalstva posebne vrste le uzakonjenje sredstva, ki bo služilo kot instrument protislovenskega delovanja v Avstriji. »Koroške Slovence ne varuje noben avstrijski zakon pred protislovenskimi pritiski ob pripravah na popise prebivalstva ter pred potvorbami popisnih podatkov, zato lahko po dosedanjih izkušnjah trdimo, da ima zakon o popisu prebivalstva posebne vrste za narodno manjšino raznarodovalni značaj,« je dejal predavatelj.

Podobno tematiko je na primeru gradiščanskih Hrvatov obdelala Mirjana Domini. Tudi ona je prišla do podobnih rezultatov, ki jih je dokazovala celo s popisi od leta 1923 naprej. Ugotavlja, da so posledice zakona o štetju posebne vrste zelo dalekosežne in nevarne za obstoj in razvoj naših manjšin. Poleg tega, da zakonski predlog pomeni dejansko revizijo državne pogodbe, pogojuje tudi tisto, kar je za razvoj in obstanek vsake manjšine bistveno, tj. uporabo njihovega materinega jezika. Po njenem mnenju torej predlog zakona o popisu posebne vrste ne pomeni nič drugega kot potrdilo uspeha dosedanje germanizacije in odpiranje zakonskih možnosti za nadaljevanje procesa, ki vodi k samouničenju manjšin, ki žive na ozemlju Avstrije.

Na zaključku posvetovanja so udeleženci sprejeli posebno izjavo o položaju slovenske in hrvaške narodne manjšine v republiki Avstriji. Izjava je bila posredovana tudi v nemščini in angleščini, da bi lahko prodrla tudi med tujo javnost. V njej so udeleženci obsodili avstrijsko manjšinsko politiko, jo dokumentirano prikazali skozi ves čas po vojni in na koncu dodali še zadnja dognanja posvetovanja o zadnjih dveh zakonskih osnutkih.

Le nekaj mesecev po posvetovanju sta oba prireditelja izdala zbornik predavanj s posvetovanja. V njem so vsa predavanja, uvodna beseda dr. Janka Jerija, apel na zavestne sile Avstrije Josipa Vidmarja, izjava udeležencev posvetovanja in takoimenovane ugotovitve posvetovanja, v katerih so sintetično povzeti najbistvenjši elementi in dognanja predavanj. Zbornik je izšel v originalnih jezikih (slovensko-hrvaško) ter v nemščini in angleščini pod naslovom *Sodobna vprašanja slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji (Suvremena pitanja... — Aktuelle Fragen... — Actual Questions of the Slovene and Croat Minorities in Austria)*. Na koncu publikacije sta dodana zemljevida, ki prikazujeta upravno razdelitev Koroške s slovenskim ali mešanim prebivalstvom po stanju z dne 1. 1. 1973 in hrvaška naselja na Gradiščanskem in v njegovi okolici.

Namesto pohvale naj za zaključek našega poročila povemo le, da so predlogi zakonskih osnutkov danes postali že zakoni, ki se v ničemer ne razlikujejo od zakonskih osnutkov. Vsa dognanja posvetovanja torej veljajo tudi za nove zakone, vsa predvidevanja predavateljev in razpravljalcev pa se vsak dan bolj uresničujejo. Dognanja ljubljanskega posvetovanja o sodobnih vprašanih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji so s sedanjim dogajanjem na Koroškem stodstotno potrjena.

Dušan Nečak

ZBOROVANJE OB 125-LETNICI ROJSTVA SIMONA RUTARJA

V soboto, 9. oktobra 1976, tri dni pred 125-letnico rojstva zgodovinarja in zemljepisca Simona Rutarja (rojen 12. oktobra 1851 v vasi Krn pod goro istega imena na Tolminskem), se je pričela v Tolminu dvodnevna proslava tega jubileja. Prvi dan je bil namenjen znanstvenemu srečanju, ki naj bi osvetlilo mnogostrano Rutarjevo delovanje, drugi dan je bilo na sporedu odkritje spomenika (Rutarjev doprsni kip, delo akademskega kiparja Negovana Nemca iz Bilj) ter strokovni izlet za udeležence zborovanja po Baški grapi do Ruta. Celotno prireditev sta pripravila Goriški muzej ter Kulturna skupnost Tolmin v tesnem sodelovanju z društvi slovenskih arheologov, etnologov, geografov in zgodovinarjev.

Na delovnem programu prvega dne Rutarjeve proslave je bilo v dopoldanskem in popoldanskem delu 6 referatov, ki so predstavili slavljenca kot zgodovinarja, zemljepisca, arheologa in konservatorja (tako v Sloveniji kot v Dalmaciji), narodopisca in domoznanca rodne Tolminske. Zborovanje, ki mu je v obeh delih prisostvovalo okoli 60 ljudi, je v imenu skupščine občine Tolmin pozdravila podpredsednica skupščine Jožica Jarc. Večjo udeležbo zborovalcev je najverjetneje preprečilo nekoliko izjemno stanje, v katerem se je Tolminska znašla po potresnih sunkih v mesecu maju in septembru. Lahko še omenimo, da je bila proslava prvotno načrtovana za 22. in 23. maj 1976, nato pa je bila zaradi neposrednih razmer po prvih potresnih sunkih prestavljena na jesen.

Prvi referat zborovanja je bil prikaz in oznaka Rutarjevega zgodovinarskega dela. To temeljno vejo Rutarjevega življenjskega dela je obravnaval univerzitetni profesor dr. Bogo Grafenauer: »Mesto Simona Rutarja v slovenskem zgodovino-pisju«. Obravnava prof. Grafenauerju ni bila povsem nova, saj je o tem v nekoliko poljudnejši obliki govoril 21. maja 1972 pred Rutarjevo domačijo v Krnu ob priki izida ponatisa »Zgodovine Tolminskega«. Referat je po prikazu osnovnih črt slovenskega zgodovino-pisja posvetil posebno pozornost Rutarjevi generaciji zgodovinarjev, ki je pri Slovencih zakoreninila profesionalno zgodovino-pisje za razlik od amaterskih poskusov prejšnjih dob. Določil mu je mesto v skupini tistih šestih najpomembnejših slovenskih zgodovinarjev, ki so rojeni okoli leta 1850 pričeli ustvarjati že v drugi polovici sedemdesetih let. Prvak med njimi je bil dr. Franc Kos, pa vendar si je tudi Rutar zaslužil mesto med prvimi, zlasti zaradi svojih monografij slovenskih pokrajin. Ne glede na to pa je bil zagovornik kon-

cepcije o celotnosti slovenske zgodovine. K pisanju zgodovine je pritegnil tudi arheologijo. Pomembno je dalje Rutarjevo poljudnejše razširjanje izsledkov znanosti in uporaba te za dokazovanje eksistenčnih pravic Slovencev, kjer so bili narodnostno najbolj ogroženi; to ogroženost je Rutar še posebno čutil kot tolminski rojak.

Rutarjevo zemljepisno delo je predstavil dr. Valter Bohinec pod naslovom »Simon Rutar kot geograf«. Za razliko od prehodnega referenta dr. Bohinec ni uvrstil Rutarja na neko mesto v razvoju slovenske zemljepisne vede. Njegov referat je pravzaprav komentirana bibliografija, ki sega od prvih dijaških opisov v mladostnem dnevniku do pokrajinskih monografij, v katere je seveda vključil tudi zemljepisne preglede. Tretji referent je bil dr. Jaroslav Šašel (njegov referat je bil prebran, ker se avtor zaradi zadržanosti ni mogel zborovanja osebno udeležiti), ki je skušal osvetliti Rutarjev pionirski delež v slovenski arheologiji in konservatorstvu. Rutar je vsekakor prvi slovenski znanstvenik, ki je pritegnil v svoja proučevanja tudi arheologijo, uveljavil je arheološko terminologijo v slovenskem jeziku in se zlasti posvetil proučevanju rimskih cesta na Slovenskem.

Dopolnilo referatu dr. Jaroslava Šašlja je bil prispevek ravnatelja arheološkega muzeja v Splitu, Željka Rapanića, »Simon Rutar u splitskom Arheološkom muzeju« v katerem je prikazana podoba Rutarjevega dela kot asistenta in sodelavca F. Bulića. Rutar si je prve arheološke izkušnje nabral prav v Dalmaciji, tu pa se ni nikoli ugodno počutil. Želel si je vrnitve v domovino, zato so bile neke njegove privatne trditve o predstojniku Buliću plod osebnega nezadovoljstva. Predzadnji referent dr. Milko Matičetov je govoril o Rutarjevem narodopisnem delovanju. Bolj kot analiza Rutarjevega dela je iz referata izzvenelo opozorilo bodočim raziskovalcem, zlasti ker je veliko gradiva, ki ga je bil Rutar zbral, še vedno neobdelanega. Poslednji referat Branka Marušiča »Tolminska v delih Simona Rutarja« je zapovrstjo pregledal vse tiste objave, v katerih je Rutar govoril o svoji ožji domovini — Tolminski. Njih število je razmeroma veliko, kar govori za Rutarjevo navezanost na domače kraje, istočasno pa imajo te objave tudi naradnoobrambni karakter.

V diskusiji, ki je sledila vsem šestim prebranim referatom, se je prvi oglasil Viktor Vrbnjak, knjižničar Pokrajinskega arhiva v Mariboru, ki je iz neobjavljene korespondence zasnoval diskusijski prispevek o Rutarjevih zvezah s štajerskimi Slovenci. Profesor gimnazije v Tolminu Janez Dolenc je opozoril, da je Rutarjeva zgodovina Tolminske pobudila mnoga Pregljeva in Bevkova dela. Obravnava tega bi bila lahko predmet posebnega referata, ki bi bil seveda predvsem literarno-zgodovinski.

B. Marušič je podal ob zaključku še sklepne misli. Pravo vrednost bodo prebrani prispevki doživeli takrat, ko bodo natiskani. Tisk je prevzel Goriški muzej, ki bo celotno gradivo objavil v »Goriškem letniku«. Drugo opozorilo zborovanja je, da bi se Rutarjevi izbrani spisi tiskali v izboru klasikov slovenskega zgodovinsopisja. Kot tretjo oddolžitve slavljenca je omenil že pred štiri leti povedano misel profesorja Grafenauerja, da bi se Rutarju najboljše oddolžili, če nadaljujemo njegovo delo pri poglobljenem proučevanju zgodovine Tolminske.

Prijateljski večer, ki ga je pripravila skupščina občine Tolmin, je naznanil drugi dan Rutarjevega slavlja. Dopoldne je sledila krajša slovesnost ob odkritju spomenika, ki so ji prisostvovali mnogi predstavniki družbenopolitičnega življenja tolminske občine, občani Tolmina in udeleženci na zborovanju prejšnjega dne. Slavnostni govornik je bil predsednik ZKPO občine Tolmin Ivan Jermol, spomenik je odkrila muzejski svetnik Marija Rutarjeva. Udeleženci zborovanja so se nato podali na izlet po Baški grapi do Ruta. 30 udeležencev se je v prelepem jesenskem nedeljskem dnevu najprej zaustavilo v Koritnici pri Grahovem, kjer jim je višji kustos Goriškega muzeja Drago Svoltjšak prikazal arheološko podobo Baške grape. Naslednji postanek je bil v Rutu, v naselju skoraj 700 m nad morjem pod goro Rodica. Ta vas je z bližnjimi naselji bila od 13. stoletja dalje kolonizacijski nemški otok sredi slovenskega strnjenelega ozemlja. Ta posebnost je privlačevala znanstvenike, zlasti jezikoslovce. Razlagalcev rutarske posebnosti v zgodovini in danes je bilo nekaj, zanimiva pa je bila zlasti socialnogeografska razlaga ravnatelja podbrške osnovne šole Aljoše Berginca. S povratkom v Tolmin v zgodnjih večernih urah se je Rutarjevo slavlje v Tolminu končalo. Ob priliki zborovanja je tolminska knjižnica pripravila priložnostno razstavo Rutarjevih del.

Branko Marušič

9. ZASEDANJE ČESKOSLOVAŠKO-JUGOSLOVANSKE ZGODOVINSKE KOMISIJE V BRNU (ČSSR) OD 3. DO 6. OKTOBRA 1975

Zasedanje je bilo posvečeno turškemu obdobju, na katerem so poleg stalnih članov komisije sodelovali najvidnejši jugoslovanski in českoslovaški turkologi in zgodovinarji, ki proučujejo omenjeno obdobje. Za 9. zasedanje je bila določena tema: »Karakter osmanske oblasti v srednji in jugovzhodni Evropi«. Sestanek je bil v Brnu v prostorih filozofske fakultete univerze Jana Evangelista Purkyně. Po uvodnih govorih obeh stalnih predsednikov, dr. Josefa Kočija, predsednika českoslovaške sekcije in dr. Nikole Petroviča, predsednika jugoslovanske sekcije, sta udeležence pozdravila in jim zaželela dobrodošlico prorektor univerze in namestnik dekana filozofske fakultete.

Českoslovaški turkologi in zgodovinarji so v referatih obravnavali širšo problematiko osmanske ekspanzije proti srednji Evropi in odmevnost te ekspanzije v književnosti in publicistiki. Nekateri raziskovalci tega obdobja pa so se omejili na razmere v Slovaški v času turške oblasti. **Josef Polišensky** (Praga) je razpravljajal o turškem vprašanju v evropski politiki v XV. in XVI. stoletju. V referatu je opozoril na situacijo in razmere v Evropi po uspešnem prodoru Turkov na Ogrsko v prvi polovici XVI. stoletja ter na odhod Turkov iz evropske arene v XVII. stoletju. Neučinkovitost v bojih proti Habsburžanom išče referent v uspešnejši pomoči z Zahoda, kot tudi v konfliktnih Porte s Poljsko in Rusijo v letih 1672 do 1681.

Dopolnilo gornjega referata je bil referat **Zdenka Šimečka** o osmanski ekspanziji in odmevih v čeških sredstvih obveščanja in publicistiki XVI. stoletja. Opozoril je na obveščevalno službo na relaciji med Carigradom in dunajskim dvorom ter se med drugim skliceval tudi na odlično delo Josipa Žontarja: »Obveščevalna služba in diplomacija Habsburžanov v boju proti Turkom v XVI. stoletju« (Ljubljana 1973). Ta pride do izraza predvsem v letu 1561, v katerem išče avtor glavni vzrok za kasnejše upadanje turške moči v boju proti moskovski državi. Zanimanje je vzbudil tudi referat **Petra Ratkoša** (Bratislava) o protiosmanski ideologiji v ogrski literaturi in publicistiki na začetku leta 1528. **Zdenka Vesela** (Praga) je v zelo preglednem referatu razpravljala o položaju Slovaške v času turške ekspanzije v XVI. in XVII. stoletju ter opozorila na nekatere specifičnosti turške oblasti, medtem ko je **Vojteh Kopčan** (Brno) obravnaval organizacijo obrambe pred osmansko ekspanzijo na področju Slovaške v XVI. in XVII. stoletju. Diskutanti so opozorili, da je turška okupacija pospeševala svobodnejši razvoj slovaške protestantske kulture, na drugi strani pa je na Slovaškem in sosednjih deželah zavrla razvoj nasilne habsburške protireformacije.

Referati jugoslovanskih udeležencev so imeli nekatere skupne poteze ali so se med seboj dopolnjevali. Uvodni referat naj bi imel **Aleksander Stojanovski** (Skopje). Govoril naj bi o karakterju in vplivu osmanske oblasti v jugoslovanskih deželah, vendar se je omejil na razmere v Makedoniji. Kot nesprejemljivo je postavil stališče nekaterih turkologov, da uvajanje osmanske oblasti prinaša nazadovanje na vseh področjih, čeprav je mnenja, da ne moremo zamolčati tudi negativnih posledic. Referent se je omejil na delovanje in proizvodnjo srebrnih rudnikov na področju Makedonije ter na razvoj kmečkega gospodarstva. Pomemben napredek opazimo tudi v mestih, kjer se pojavljajo prve oblike manufakturne proizvodnje in kjer je ugotovljen velik promet trgovske robe. Šele v času krize Osmanskega cesarstva pride, po mnenju Stojanovskega, do nazadovanja gospodarstva in krize družbenega razvoja.

Branislav Đurđev (Sarajevo) je posredoval rezultate proučevanja položaja srbske cerkve v zgodovini srbskega naroda pod turško oblastjo do obnavljanja Pečke patrijarhije (1557). Skušal je dati odgovor na vprašanje, ali je obstajala samostojna srbska cerkev po padcu Smedereva (1459). To vprašanje je povezano tudi z vprašanjem o značaju in vlogi srbske cerkve v zgodovini srbskega naroda. Opozoril je, da o tej problematiki ne obstaja niti danes soglasje v jugoslovanski historiografiji. Čeprav so viri navidezno protislovni, je referent dokazoval, da je bila srbska cerkev v severni Srbiji, Bosni, Hercegovini in Črni gori avtokefalna cerkev do leta 1532 in tudi uradno priznana. Okrog leta 1530 je smederevskemu metropolitu celo uspelo, da je za kratek čas obnovil Pečko patrijarhijo. V tem podvigu je sicer pretrpela poraz, vendar se ni podvrgla odloku sabora iz leta 1532 in je še naprej delovala kot samostojna, vendar nepriznana cerkev vse do obnovitve 1557.

Milan Vasić (Sarajevo) je razpravljal o socialni strukturi jugoslovanskih dežel v času osmanske oblasti do konca XVII. stoletja. V osnovni delitvi prebivalstva na muslimane in nemuslimane je našel jedro socialne problematike. **Olga Zirojević** (Beograd) je obdelala v zelo tehtnem prispevku vojaško organizacijo osmanske države v jugoslovanskih deželah do konca XVII. stoletja. Opozorila je tudi na razne polvojaške organizacije krščanskega prebivalstva, kot so martolozī, mustah-fizi, derbendžije ipd.

Živahno diskusijo so vzbudili referenti, ki so obravnavali problematiko islamizacije in islamske kulture v jugoslovanskih deželah. **Avdo Sućeska** (Sarajevo) je govoril o položaju bosenskih muslimanov v osmanski državi. Specifičnost osmanskega fevdalnega sistema v Bosni je po mnenju avtorja v tem, da so spahije obdržali svoje stare baštine kot čifluk, timarji pa so se dodeljevali domačim ljudem in to izključno moškim potomcem. Poudaril je, da je bilo v Bosni zelo veliko muslimanske raje, ki je bila podvržena zatiranju na enak način kot krščanska raja. Omenil je upore muslimanske raje v Bosni sredi XVIII. stoletja, ki so podobni kmečkim uporom v drugih jugoslovanskih predelih. Ti upori so poglobili jez med ajani, kapetani in rajo. Tudi struktura mestnega prebivalstva je bila zelo pestra. Najštevilnejši so obrtniki, ki pa so svobodni ljudje. Na koncu je poudaril, da so muslimani zastopani v vseh družbenih razredih. V diskusiji sta Đurdev in Filipović nastopila proti uporabi termina osmansko fevdalna muslimanska družba v Bosni, kot je večkrat v referatu navajal Sućeska. Filipović je celo menil, da je v Bosni obstajala le bosenska fevdalna družba in ne moremo izločiti neko muslimansko družbeno kategorijo. Po isti logiki bi morali govoriti o pravoslavni družbeni kategoriji, ker je na Balkanu prevladovala pravoslavna družba. Češki zgodovinarji so hoteli dobiti pojasnilo v zvezi s pojmom o muslimanski naciji, čemur pa se je Sućeska izognil z izgovorom, da to ni bila tema njegovega referata.

Zelo veliko zanimanje je vzbudil studiozen prispevek **Nedima Filipovića** (Sarajevo) o problemih islamizacije na Balkanu. Ker je navedel nekatere nove poglede na to problematiko, bom skušal reproducirati njegove misli. Čeprav se je islamizacija širila že v seldžuški državi ter v Bitiniji v času širjenja osmanskega bejluka, je prišlo do kvalitativnega skoka šele na Balkanu. Balkan je namreč predstavljal enotno civilizacijsko področje. Sredstva islamizacije so bila sicer ista, niso pa imela vedno istih aspektov. Turki so stremeli za tem, da na vitalne točke naselijo nove mase turškega prebivalstva. Osmanska država je bila del islamskega sveta, vendar z mnogimi specifičnostmi. Lažje in hitreje se je širil islam na področjih poganskega karakterja, kajti takšna verovanja je bilo možno hitro asimilirati. Mnogo težje je bilo, če so prišli Turki na področje monoteističnih religij. Elemente, ki niso bili vključeni v islam so Turki tolerirali. Prevladalo je učenje o pokroviteljstvu (zijamet), če Turki niso mogli likvidirati neke vere. Ta pojem je na Balkanu igral zelo veliko vlogo. Ugotovil je tudi, da je bil krščanski svet enakopraven z muslimanskim svetom in da ni bilo prisilne islamizacije.

Skušal je dati tudi odgovor na vprašanje, kolikšen je kvantitativen iznos islamizacije? Točnih podatkov ni ali zahvaljujoč Barkanovim spiskom prebivalstva v osmanski državi lahko ugotovimo, da je bila islamizacija precej obsežna, saj je zajela eno petino prebivalstva. Vprašanje je tudi zakaj je bila islamizacija v srbskem in grškem prostoru majhna? Avtor dvomi v trditev nekaterih turkologov, da Turki niso širili islamizacije v teh področjih z namenom, da ne bi izgubili harača. Z vojsko bi sicer lahko dosegli vse. Uničili bi kulturo ter zrušili ekonomske in družbene institucije. Toda ni bilo tako enostavno nadomestiti eno civilizacijo z drugo. Kjer je bila cerkev dobro organizirana, kot na primer v Srbiji, islamizacija ni mogla prodreti. Pravoslavni svet je namreč predstavljal monolitni svet.

Osnovna faktorja islamizacije sta: mesto in timarski sistem. Najhitreje in najlažje se je islamiziral fevdalec. Obstaja fevdalno skrbništvo in vzgoja v islamski civilizaciji. Devširma (krvni davek) je prav tako utirala pot islamizaciji, imela pa je tudi namen likvidirati balkanski fevdalni razred.

Zakaj je do množične islamizacije prišlo prav v Bosni in Albaniji? Niti Bosna niti Albanija nista monolitni področji. Obe deželi so morali Turki kontrolirati zaradi strateških točk, ki so ležale na poti proti Jadranu. Bogomilska družba v Bosni je izgubila bitko, zato religiozna enotnost razpade. Ker ni obstajal enoten religiozni in kulturni prostor, so v Bosni pripadniki vseh treh konfesij prestopali na islam. Za Albanijo pa je značilno, da se albanska fevdalna družba ni formirala tako kot

v drugih deželah. Fevdalizem je bil importiran od drugod, zato v Albaniji niso uspeli v srednjem veku organizirati države. Turki so sicer naleteli na silovit odpor, ker je bil vpliv rodovne lastnine zelo močan. Ko pa je bil odpor zlomljen, so se odprle poti islamizaciji.

Gornja dva referata je dopolnjeval **Hasan Kaleši** (Priština). V zelo sintetičnem pregledu je obravnaval orientalno kulturo v jugoslovanskih deželah. Dotaknil se je vseh vidikov materialnega in duhovnega življenja pod Turki. Nekatere manifestacije zajemajo vse prebivalstvo, druge so omejene le na islamski svet. Poudaril je, da sta dva faktorja pospeševala orientalno kulturo: islamizacija in razvoj mest. Podal je zelo zanimiv pregled urbanističnega razvoja turških mest in arhitekture islamskih spomenikov ter pri gradnji omenil delež naših ljudi. Zadržal se je tudi na problemih duhovne kulture in še posebej na vprašanih šolstva. V tej zvezi je opozoril na devširmo, kot posebno obliko izobraževanja. Na jugoslovanskem ozemlju pod turško oblastjo se je razvijala visoka kultura kar dokazujejo dragocene biblioteke in bogata književnost na orientalnih jezikih.

Sodelavce in znance Hasana Kalešija je zelo pretresla novica o njegovi prerani smrti. Umril je konec julija 1976 v 55. letu starosti. Bil je profesor prištinske univerze in šef katedre za orientalistiko na filozofski fakulteti. Napisal je številna dela in študije s področja jezikoslovja, književnosti in kulturne zgodovine narodov Bližnjega vzhoda ter jugoslovanskih narodov v turškem obdobju. Sodeloval je na mnogih mednarodnih kongresih in simpozijih orientalistov, sodeloval je pri več znanstvenih ustanovah in revijah doma in v tujini ter bil član arabske akademije znanosti v Kairu in mednarodnega orientalističnega društva. Med kolegi je užival izredno priljubljenost, saj je bil človek zelo širokega formata po strokovni razgledanosti ter humanem odnosu do soljudi. V mednarodnih krogih pa je užival sloves odličnega strokovnjaka za orientalistiko. Decembra 1975 se je udeležil v Ljubljani simpozija »Orientalistika in neuvrščeni svet«, ki ga je organiziralo Slovensko orientalistično društvo. S svojo prodorno diskusijo je prispeval k uspehu simpozija. To je bil njegov zadnji stik s slovenskimi orientalisti, katerih delo in načrte je z izrednim zanimanjem spremljal.

Izven okvira referatov, ki so jih imeli jugoslovanski turkologi, je bil referat **Ignacija Vojeta** (Ljubljana). Govoril je o vplivih osmanskega cesarstva na slovenske dežele v XVI. in XVII. stoletju. (Referat je bil objavljen v prejšnji številki Zgodovinskega časopisa.) Avtor je nameraval opozoriti na problematiko in rezultate dosedanjih raziskav. Obravnaval je tipologijo turških napadov, njihove posledice in obrambo pred Turki.

Na zasedanju niso sodelovali hrvaški zgodovinarji, zato v referatih ni bila načeta problematika Hrvaške v odnosih do Turkov. Obžalovati je treba, da ni nihče prikazal stanje proučevanja Vojne krajine.

V sklepnih besedi je Z. Vesela podala pregled vsebine referatov in diskusije ter ugotovila odprtost in širino predvsem pri jugoslovanskih kolegih. Ocenila je, da je bilo zasedanje izredno delavno in plodovito. B. Đurđev se je v imenu jugoslovanskih udeležencev zahvalil za izredno gostoljuben sprejem in pozornost ter ugotovil, da so bili tudi češkoslovaški turkologi in zgodovinarji pri proučevanju turške problematike zelo uspešni. Čeprav so prišli pri jugoslovanskih in češkoslovaških znanstvenikih do izraza različni metodološki pristopi k problematiki, bi bile zaželenе skupne raziskave.

Organizatorji zasedanja so popestrili strokovni program z več prireditvami in srečanji. Člane obeh delegacij je sprejel primator (župan) mesta Brna. Sprejem pri rektorju je bil zvezan s podelitvijo velike bronaste spominske medalje nekaterim zaslužnim članom komisije za zasluge pri razvoju sodelovanja med CSSR in SFRJ na področju zgodovinskih znanosti. Družabno srečanje, združeno s skupno večerjo je bilo v starinski vinski kleti pri »Kraljici Eliški«.

Zadnji dan srečanja med češkoslovaškimi in jugoslovanskimi zgodovinarji je bil namenjen celodnevni ekskurziji. Udeleženci so si ogledali znamenito slovansko nekropolo Mikulčice, se ustavili na mestu zadnjih bojov za osvoboditev južne Moravske v Křepicah ter se pri spomeniku poklonili spominu padlih. V Nosislavu so udeležencem ekskurzije razkazali najmodernejšo tovarno krmil, nato je sledil sprejem v Velkih Němčicah, kjer so v združni dvorani prikazali zelo zanimiv dokumentarni film o zaključnih bojih za osvoboditev južne Moravske pod vodstvom sovjetskega maršala Malynovskega. Pred odhodom v Brno so člani

zadruge priredili zakusko za udeležence zasedanja, ki je minila v sproščenem razpoloženju.

Na seji stalne češkoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije so sklenili, da bo naslednje 10. zasedanje komisije jeseni 1976. leta v Beogradu, na katerem bodo obravnavali temo: »Družba in kultura Slovanov od 6. do 10. stoletja«. Dogovorili so se, da bodo v Zgodovinskem časopisu objavili bibliografijo češkoslovaških člankov o jugoslovanski problematiki (že izšlo v prejšnji številki). Sprejet je bil tudi sklep, da bodo referati 9. zasedanja o turški problematiki objavljeni v posebni publikaciji v angleškem jeziku. Ob zaključku zasedanja je bil svečano podpisan sklepni protokol.

Moramo ugotoviti, da češkoslovaško-jugoslovanska zgodovinska komisija deluje zelo redno in uspešno. Tematika posameznih srečanj je različna in posega v vsa zgodovinska razdobja. Na sestankih pride do izmenjave izkušenj češkoslovaških in jugoslovanskih zgodovinarjev ter do ugotavljanja stičnih točk pri proučevanju istovetne ali podobne zgodovinske problematike. Sestanki so izredno koristni za obe strani.

Ignacij Voje

MEDNARODNI KULTURNOZGODOVINSKI SIMPOZIJ MODINCI (KÖSZEG 1976)

Leta 1970 so sklenili gradišćanska deželna vlada, inštitut za kulturne stike s tujino v Budimpešti in po pooblastilu izvršnega sveta SR Slovenije združenje visokošolskih zavodov v Mariboru pogodbo o vsakoletnem prirejanju kulturnozgodovinskega simpozija. Tako se je iz ideje o vsakoletnem srečanju zgodovinarjev v spomin bitke pri Monoštru (1664), ki se je rodila na proslavi 300-letnice bitke (1964) razvila mednarodna kulturna prireditelj; leta 1971 je namreč v krog prirediteljev stopilo še Povijesno društvo Hrvatske, na lanskem srečanju v Modincih pa tudi štajerska deželna vlada, ki je bila prvotno zastopana prek gradišćanske deželne vlade. Simpozij je v teh letih postal priznana kulturnozgodovinska manifestacija sosednih panonskih dežel (Gradišćanske, Madžarske, Slovenije, Hrvatske in Štajerske). Vredno je omeniti, da se je v tem času izoblikovala — ne po majhni zaslugi slovenskih članov v organizacijskem odboru — tudi dejanska enakopravnost udeleženk simpozija (uvedba simultane prevajanja v jezike udeležencev; branje referatov v materinem jeziku referentov, na isti način pa se referati tudi objavljajo v zborniku simpozija — seveda s povzetki v ostalih treh jezikih). Prvotni povsem avstrijski simpozij pa je dobil pravi mednarodni značaj.

Letošnji simpozij je bil ponovno v Köszegu, prijaznem mestecu v skrajnem zahodnem delu komitata Vas, znanem po turškem obleganju iz leta 1532 in heroičnem odporu (Mikloš Jurišič). Od 5. do 9. julija se je tu zbralo prek osemdeset znanstvenih raziskovalcev — zgodovinarjev in pedagogov — iz omenjenih dežel na 7. kulturnozgodovinskem simpoziju. Tema letošnjega simpozija je bila »Šolstvo in izobraževanje v panonskem prostoru do 1918, s posebnim ozirom na višje šolstvo«; torej je bil v vsebinskem pogledu letošnji simpozij nadaljevanje lanskega, le da je bil lanski posvečen predvsem obravnavanju elementarnega, osnovnega šolstva, letošnji pa srednjega in zlasti visokega ter višjega šolstva. Samo srečanje so seveda to pot organizirali madžarski člani organizacijskega odbora (dr. Ferenc Horvath in dr. Károly Vörös).

Simpozij je odprl dr. György Gonda, predsednik Železne županije, v imenu častnega odbora pa sta udeležence med drugimi pozdravila tudi Rudi Čačinovič, podpredsednik izvršnega sveta Skupščine SR Slovenije in dr. Ivan Jurkovič, član izvršnega sveta Skupščine SR Hrvatske. Uvodni referat je podal sodelavec zgodovinskega inštituta ogrske akademije dr. Károly Vörös iz Budimpešte na temo: »Družba in izobraževanje v panonskem prostoru«. Izhodišče njegovega v konstruktivskem in vsebinskem pogledu izredno zanimivega referata je bilo v nesporni ugotovitvi, da vsakokratne družbene potrebe določajo sistem izobraževalne ustanove, njihovo število in učno gradivo v posameznih obdobjih na danem prostoru. Izobraževalne potrebe pa izvirajo iz funkcij, ki jih ima vsakokratna družba v svojem razvoju. Avtor je ugotovil, da je bil panonski prostor stoletja ogrožen od turške nevarnosti, kar je omejevalo razvoj meščanstva v nasprotju z zahodno

Evropo ter omogočalo v tem prostoru nadaljnje utrjevanje tlačanstva. V tej družbi se je delitev dela lahko vršila le v neznatni meri, zato tudi ni bilo večjih potreb po srednješolsko in visokošolsko izobraženih strokovnjakih. Primerjalni podatki raziskav o razvoju mest na tem področju lepo kažejo to zaostalost; tako je bila v tej regiji vse do konca 18. stoletja mreža srednjega in visokega šolstva pomanjkljiva tudi v mestih. Rešitev potreb po intelektualnih funkcijah je bila do konca tega obdobja možna le z naseljevanjem strokovno izobraženih ljudi iz drugih regij ali s pošiljanjem ljudi na študij na druga področja. Večji razvoj izobraževalnih ustanov pa lahko ugotovimo šele v 19. stoletju, ko se je ta prostor organsko povezal z evropskimi gospodarskimi tokovi.

Drugi madžarski referent **dr. József Kovács** iz Budimpešte je sicer dal svojemu prispevku naslov »Splošna izobrazba zahodno podonavskih mest od 16. stoletja«, vendar se je v prvem delu referata v glavnem omejil le na prikaz zgodovinskega razvoja gimnazije v Sopronu od reformacije dalje, v drugem delu pa na analizo vzgojnega prizadevanja cehov v Kőszegu in Sopronu. Zanimiv je bil prikaz virov — deloma celo na novo odkritih, ki jih je avtor uporabil v ta namen. Položaj učiteljev na šopronski evangeličanski gimnaziji je skiciral na osnovi oporoke Benedeka Nagya iz Sármeleka, družbene potrebe po srednješolsko in visokošolsko izobraženih ljudeh v določenem obdobju je slikal na osnovi prošenj za podelitev dijaških in študentskih podpor. Za prikaz knjižne kulture meščanov Šoprona in Kőszega je uporabil ohranjene sezname knjig. Zanimanje in potrebe bralcev v prvi polovici 17. stoletja pa je spoznal po skladiščnem seznamu knjigarnarja iz leta 1627.

Dr. József Kanyar iz Kaposvára je obravnaval srednje šole in srednješolsko izobraževanje v južnem Podonavju v 18. in 19. stoletju. Na tem področju je 150-letno turško gospostvo, ki se je končalo ob koncu 17. stoletja, uničilo pozne srednjeveške kulturnoizobraževalne institucije: univerzo v Pečuhu, katoliške šole in v 16. stoletju nastale protestantske šole. V začetku 18. stoletja je bilo tako treba začeti znova. V Pečuhu je bila ponovno ustanovljena kraljevska akademija (pravna visoka šola), ki je bila leta 1802 premeščena v Győr. Avtor je nato razpravljajal o organizatorjih in ustanoviteljih srednješolskih učnih ustanov: o rimskokatoliški cerkvi in o dveh protestantskih cerkvah; zaključil pa z ugotovitvijo, da je južni del Podonavja močno zaostajal glede tega šolstva s severnim ter da se je to stanje začelo nekoliko popravljati sredi 19. stoletja.

Avstrijci so tokrat prispevali tri referate. Deželni uradnik **Franz Probst** iz Železnega je obravnaval »Evangeličanske učne ustanove Oberschützna in njihov prispevek k šolski literaturi 19. stoletja«. Precej smo Slovenci pričakovali od prispevkov docenta graške univerze **dr. Johanna Andritscha** ter seveda univerzitetnega profesorja dunajske univerze **dr. Franza Galla**. Žal se je prvi v svoji temi »Univerza v Gradcu in panonski prostor« v celoti omejil le na stike graške univerze z zahodnim in severnim delom Madžarske; povezanosti tega univerzitetnega središča z deli slovenskega in hrvatskega ozemlja ni obravnaval. Sicer pa je avtor orisal razvoj graške univerze od ustanovitve jezuitskega kolegija leta 1571 do srede 19. stoletja. Jezuitsko univerzo (s teološko in filozofsko stolico) v Gradcu so obiskovali študentje iz različnih delov Evrope: Irske, Škotske, Anglije, Francije, Španije, Nemčije, vzhodne Evrope, Skandinavije, Italije, pa tudi z današnjega prostora Poljske in Sovjetske zveze, precej pa jih je bilo tudi iz zahodne Madžarske, Erdelja in celo iz krajev, ki so jih zasedli Turki. Vse do leta 1773, ko je bil jezuitski red razpuščen, moremo ugotavljati sodelovanje, tekmovanje, pa tudi rivalstvo med graško univerzo in prav tako jezuitskimi univerzami na Dunaju in Trnovi. Med temi tremi univerzitetnimi središči so se tako profesorji kot študentje (dijaki) stalno menjavali, kar pa seveda — upošteva je jezuitski študijski sistem — ni nič nenavadnega. Tako je v času prvega dvestoletnega obdobja graške univerze (1586—1782), ko jo je Jožef II. leta 1782 degradiral na nivo liceja, bilo na njej okrog 1.500 slušateljev, ki so prišli iz Madžarske in 57 madžarskih profesorjev. Avtor tudi s slikanjem stikov Gradca s panonskim prostorom ni odkril kaj bistveno novega, saj je bil že doslej v glavnem poznan vpliv graške univerze — kot trdnjave katoliške protireformacije v tem prostoru — tudi na rekatolizacijo bližnjih pokrajin Madžarske in Hrvatske.

Dr. Franz Gall pa je poskušal v svojem referatu »Vienna docet — Univerza na Dunaju kot evropska izobraževalna ustanova« predvsem opravičiti univerzalni značaj te visokošolske ustanove in sicer tako v pogledu predavateljev in slušateljev

kot v pogledu znanosti in narodnosti. Naglasil je, da je dunajska univerza v svojem 600-letnem obstoju izobrazila skoraj milijon slušateljev. Do 1525. leta je večina le-teh prihajala z zahoda, predvsem iz Nemčije. Iz madžarskega prostora jih je bilo do leta 1518 le 16 %. Do leta 1848 je prihajala iz vzhodne in jugovzhodne Evrope le $\frac{1}{6}$ vseh slušateljev. Od marčne revolucije do razpada habsburške monarhije pa je bilo nenemško govorečih slušateljev 45 %. Med tujejezičnimi slušatelji so dominirali južni Slovani (55 %), sledili so Madžari, Romuni, Rusi, Bolgari, Turki in Albanci. V ilustracijo teh podatkov je navedel nekoliko markantnih imen, katera so se tu izobrazovala. Za marsikatero svoje pomembne poteze se mora ustanova zahvaliti italijanskim, francoskim in nizozemskim duhovnim vplivom. Tu so proučevali Celtis, Sambucus, Perlachius, Mussafia, Rokitansky in drugi. Avtor je s tem simpatičnim in metodično odlično izdelanim referatom požel burn aplavz, v vsebinskem pogledu pa je navajal rezultate raziskav, ki jih je objavil v svojem znanem delu o dunajski univerzi in njenih študentih in je izšlo leta 1965 ob 600-letnici dunajske univerze.

Prof. dr. Igor Karaman iz Zagreba je v svojem referatu obdelal socialno in regionalno poreklo študentov zagrebških visokošolskih ustanov od konca 18. stoletja do prve svetovne vojne. Ugotovil je, da je bila na zagrebški Kraljevski Akademiji (1791—1830) le dobra desetina slušateljev plemiškega izvora, pa še to so bili predvsem sinovi domačega malega plemstva, skoraj polovica jih je bilo meščanov, preko 30 % pa kmečkega porekla. V naslednjem obdobju — po ustanovitvi moderne hrvatske univerze — so na njej prevladovali slušatelji, katerih očetje so imeli svobodne ali javne poklice (skoraj 40 %), s trgovino, obrtjo in industrijo se je bavilo 27 % vseh staršev, kmečkih sinov pa je bilo v tem obdobju le 11 %. Slika regionalnega porekla slušateljev Kraljevske Akademije kaže že znano dejstvo, da so na njej prevladovali študentje iz Slavonije in Hrvatske. Slušateljev iz hrvatskih dežel, ki niso bile v sklopu dežel krone sv. Štefana, pa je bilo izredno malo. V drugi polovici 19. stoletja se je začelo prav to stanje precej spreminjati, število študentov iz Istre in Dalmacije, pa tudi iz Bosne in Hercegovine se je iz leta v leto večalo, v tem obdobju je prišlo iz teh dežel skoraj 28 % vseh študentov zagrebške univerze. Referat je zbudil precej pozornosti, vsekakor upravičena kritika se je nanašala na interpretacijo določenih podatkov, ki jih o sredstvih za vzdrževanje študentov nudijo univerzitetne matrice. Avstrijski udeleženci (dr. F. Gall) pa so ob tem referatu odprli tudi vprašanje veljavnosti diplom z univerz ogrske polovice države v avstrijskem delu ter obratno in vprašanje obstoja konkretnih pravnih določil, ki so takšen prehod onemogočala. Referat Krunoslava Tkalca »Šolstvo Slavonije v 19. stoletju« je zaradi bolezni avtorja odpadel; namesto tega je poročal o zagrebškem učiteljišču v 19. stoletju prof. Dušan Plečaš iz Osijeka.

Prof. Miroslav Kokolj iz Ljubljane je po soglasnem mnenju udeležencev tudi na letošnjem simpoziju prebral enega najbolj zapazanih referatov. Ukvarjal se je s šolanjem Prekmurcev po končani višji stopnji osnovne šole od začetkov 19. stoletja do leta 1918. Pregledu materialnih možnosti in rezultatov šolanja slovenskih prekmurskih dijakov — katoliške in evangeličanske veroizpovedi — do začetka 19. stoletja je sledil podroben prikaz nastanka, razvoja in kulturnopolitičnih teženj meščanskih šol v Doljni Lendavi in Murski Soboti. Referat je zaključil z naslednjimi ugotovitvami: 1. že v obdobju preraščanja polfevdalizma v industrijski kapitalizem je na področju Slovenske krajine obstajala objektivna potreba po šoli srednje stopnje, ki pa je vlade Ogrske niso dovolile, 2. evangeličanski duhovniki in učitelji so se izobrazovali v Sopronu in Požunu, katoliški mladini pa je bila odprta pot v sirotišnico v Kőszegu ter na tamkajšnjo gimnazijo in bogoslovje, 3. za potrebe učiteljev osnovnih šol je bilo ustrezno leta 1897 z ustanovitvijo učiteljišča v Čakovcu, semkaj so prihajali tudi dijaki iz lendavske meščanske šole, 4. načrtna madžarizacija je poklicala v življenje meščanske šole v Doljni Lendavi (1872) in Murski Soboti (1913), tu slovenščina ni bila niti učni predmet, 5. vse imenovane šole so dušile nemadžarske narodnosti — tudi slovenstvo prebivalcev med Muro in Rabo, hotem jih čim preje pomadžariti. V svojem referatu z naslovom »Srednje šole in višji študiji na slovenskem ozemlju — s posebnim poudarkom na severovzhodni del — do leta 1918« je prof. Jože Ciperle iz Ljubljane na osnovi obstoječe literature orisal razvojno linijo omenjenega šolstva na celotnem slovenskem etničnem ozemlju od prvih začetkov v dobi reformacije. Čim bolj plastičen prikaz naj bi omogočila primerjava vsebine naših višjih študij z vsebino višjega šolstva oziroma univerzitetnega študija v naši neposredni sosesčini (z Gradcem in Zagrebom).

Da bi organizatorji pripomogli h kulturnemu poznavanju med sosednjimi narodi, ki jih družijo bogata kulturna preteklost panonskega prostora, so tudi letos pripravili obsežen kulturni program. Poslušali smo koncert komornega orkestra »Bela Bartok« iz Szombathelya, se udeležili umetniškega večera skupin iz Železnega, Szombathelya, Maribora in Zagreba ter si v okviru popoldanske ekskurzije ogledali Szombathely in Jak.

Petdnevni simpozij o šolstvu in izobraževanju v panonskem prostoru do 1918 s posebnim ozirom na višje šolstvo je torej prinesel deset referatov. Res je, da so bili referati izredno obsežni in tehtni, dnevi simpozija pa zaradi obsežnega programa naporni, vendar pa vse to ne more opravičiti dejstva, da diskusije praktično ni bilo. Toda kljub temu moremo imeti simpozij za uspel. Tudi Kőszeg 76 — kot vse dosedanji simpoziji Modinci — je opravičil svojo znanstveno vrednost in prispeval k zblizevanju med sosednjimi narodi v panonskem prostoru.

Jože Ciperle

OCENE IN POROČILA

Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie. IV. Band. 4./5. Lieferung: Hazga — Hieroglyphen, urartäische, str. 241—400; 6./7. Lieferung: Hieropolis — Hystaspes, str. 401—549, 1975. Izdaja D. O. Edzard, München. Založba: Walter de Gruyter, Berlin, New York. Dodana sta naslovna stran in seznam kratice na str. I—XXIV.

V doslejšnjih poročilih smo omenjali spremembe v izdajanju in urejanju asiriološkega realnega leksikona. Danes lahko poročamo kar o dveh dvojnih sešitkih na 310 + XXIV straneh. S tem je obdelana celotna črka H (gesla od Ha-a-a do Hystaspes).

Iz bogate vsebine novih sešitkov naj vsaj naštejemo 69 gesel za imena krajev in pokrajev, 44 gesel za verstvo, 9 za gorovja, dalje 36 antičnih osebnih imen in 10 imen asiriologov. V nadaljnjem bomo skušali kratko opozoriti na obsežnejša gesla. Kakor je bilo že v prejšnjih poročilih povedano, so gesla razvrščena po nemškem besednem abecednem redu. Nekaj prispevkov francoskih in angleških avtorjev je objavljenih v francoščini in angleščini. Kako naglo narašča gradivo, se kaže v tem, da več gesel obravnava ločeno filolog in arheolog oziroma umetnostni zgodovinar.

Pravna materija je v prejšnjem tretjem zvezku zaradi gesla »zakoni« (n. Gesetze) zavzemala precej prostora (str. 243—297). V sedanjih dveh dvojnih sešitkih je pa omeniti predvsem geslo »prikrivanje« (n. Hehlerei, 247—251). V prikriivanju stvari gre za delikt, s katerim si krivec skuša prilastiti stvar, čeprav ve, da je pridobljena s kaznivim dejanjem. Profesor Herbert Petschow, ki to geslo obravnava (247—251), odkriva kazenske dejanske stane te vrste v Hammurabijevem zakoniku (§ 6: tatvina tempeljskega ali dvorskega imetja; § 7: nakup stvari ali njeno sprejetje v shranitev iz sinovih ali sužnjevih rok, brez prič in listine; prim. še §§ 9 ss.), dalje v ešnunskem (§ 40), v srednjeasirskem pravu (prim. A §§ 1, 5) in v listinah. Prikrivalca so pravno izenačevali s tatom. Prikrivanje pa zagreši tudi, kdor sprejme pod svojo streho pobeglega sužnja ali pribeglo tujo domačo žival (hetitski zakonik, § 24; ešnunski zakonik, §§ 49 s.; Lipit-Ištarjev zakonik, § 12 ter Hammurabijev zakonik, §§ 6; 19). Dva zanimiva primera odkrije H. Petschow tudi v dveh meddržavnih pogodbah: v hetitskem besedilu Šunaššurove pogodbe in v pogodbi Niqmepe iz Alalaha z vladarjem iz Tunipa.

Geslo »politična ženitev« obravnava W. Röllig (282—287). Našteta 48 zgodovinskih primerov, ki so omenjeni v klinopisnih virih od stare sumerske dobe (pred Gudejo) do asirskega kralja Asarhaddona.

Med pravno gradivo je šteti tudi geslo »vladar«. D. O. Edzard obravnava najprej sumerske izraze za vladarja (lu gal ; en ; en si), za njimi babilonske (*šarrum*, *bēlum*, *iššakku*). Nato slede odstavki o naslovih, o vzdevkih, o princih, o prestolonasledniku ter o označevanju tujih vladarjev. Za Hetite se Gabrijela Szabó ustavi ob nazivu *tabarna* in ob vladarjevem samonazivu »Moje Sonce«. Omenja tudi še vzdevke »junak«, »ljubljenec boga viharja«. Geslo o upodabljanju je za sumerske, asirske, babilonske in hetitske vladarje obdelala E. Strommenger (345—351), za elamske, medijske in perzijske vladarje pa je to oskrbel W. Nagel (351—367). — V tesni zvezi z geslom »vladar« je geslo o »kroni z rogovi«, ki kaže, da si je tisti vladar lastil božanske časti. R. M. Boehmer je ta svoj članek posrečeno ponazoril z 58 risbami (431—434).

Jako obsežno je geslo »dvor«. J. Renger je prispeval starejši del (435—446), ki sega do leta 1500, drugi asirski del pa je (v francoščini) napisal Pavel Garelli (446—452). Podrobno so naštetni množestvilni funkcionarji, čeprav so upoštevani samo tisti, ki so po svoji službi prihajali neposredno v stik z vladarjem. Kot značilno naj omenimo stanje v starem sumerskem mestu Girsu: takrat, ko je tempelj imel okoli 1200 osebja (tu so vštetri ribiči, poljski delavci in pastirji), je tam bilo 40 do 50 ožjih dvorskih uslužbencev.

Geslo »vojska« je sestavil finski asiriolog E. Salonen (244—247). Medtem ko je v sumerskem in akadskem izrazoslovju bilo obilo izrazov za vojsko (armado), za četo ter za borbo, ni znana nobena splošna beseda na za vojaka ne za vojno (244). Našteti so vojaški čini in vojaške organizacijske enote (po 10, 50, 100, 200 do 300 mož). E. S. zastavlja vprašanje, ali niso rimski *decurio* in *centurio* ter ustrezni grški nazivi nastali pod orientalskim vplivom. Avtor našteva skupine vojaških čet po oborožitvi: pehoto, konjenico, borce na vozovih in pionirje. Končuje z vrstami orožja, zlasti tistega, ki so ga uporabljali pri obleganju mest. Želeli bi še vsaj nekoliko podatkov o velikosti armad na starem Vzhodu. — Podobno obširno je geslo »junak«. W. Heimpel je zanj prispeval filološki del (287—293), umetnostno upodablajočega (s 95 risbami) po posameznih zgodovinskih obdobjih pa R. M. Boehmer (293—302). Značilna je ugotovitev, da nobena sumerska in nobena akadaska beseda (sum. *ursag* oz. ak. *qarradu*) popolnoma ne ustreza pojmu »junak« (287). — Enako ni enotnega, ne sumerskega ne akadskega izraza za »čelad«. Geslo je filološko obdelal C. Wilcke (311—313), arheološko pa P. Calmeyer (313—317).

»Glasnik« (sumerska beseda zanj je *nimgir*, ki je izvedena od akadške *nagiru* = oklicevalec) skrbi spočetka za objavljanje odsvojitvev (npr. zemljišč), zgodaj pa postane visok državni funkcionar (npr. »glasnik Babilona«). Geslo je prispeval B. Kienast (333 s.). V zvezi z njim naj bo omenjen »rog« kot orodje za objavljanje (469 s.); zanj je filološko obdelavo prispeval H. M. Kümmel (469 s.); kot trobilu ga pa arheološko motri W. Stauder (470 s.).

Geslo »čreda« samo arheološko obravnava R. M. Boehmer (330 s.). »Pastirja« pa je filološko (žal samo za novo sumersko dobo) in arheološko obdelal H. Waetzoldt (420—425). Pastirji so bili v omenjenem času večidel nastavljeni od državnih ustanov ali od templjev, redkeje pa od zasebnih gospodarjev. Prvi so bili organizacijsko povezani in so skupaj obračunavali medsebojne terjatve. Avtor našteva splošno pastirsko opremo in nato zaporedoma govori o posameznih vrstah pastirjev (§§ 2—11); o govedarjih, ovčarjih, kozarjih, o pastirjih za osle, svinje in perutnino. Višji pastir je bil že upravni uradnik in kot tak je moral biti pismen. Kot pastirje pa večkrat označujejo predzgodovinske kralje, božanstva in poznejše vladarje. Tu bi bilo morda primerno omeniti Hammurapija, ki se tako sam označuje v prologu (I, 50—53): »Hammurapi, pastir (*re-ju-um*) poklican on Enlila (sem jaz)«, enako izražanje »pastirji ljudstev« najdemo pozneje tudi v Homerjevi Iliadi.

Od živali imajo posebna gesla: jelen (418—421, W. Heimpel), kokoš (487 s., P. Calmeyer) in pes (filol. 494—497, W. Heimpel, umetnostno 497, U. Seidl). O jelenih so navedeni izrazi za posamezne vrste. Večkrat so jih pitali za izbrano pečenko. Rogovje so uporabljali za izdelavo zdravil. — Kokoš je prišla iz Indije in ni spadala med mezopotamske domače živali (487). — Močne pse, kakor so živali v Mezopotamiji, so uporabljali deloma za čuvaje, deloma so psi uničevali po cestah mrhovino in zavržene ostanke jedil. Tu bi kazalo omeniti razvrstitev psov v §§ 87—89 hetitskih zakonov (pastirjev in lovčev pes ter čuvaj pri vratih).

Geslo »les« je filološko obdelal A. Salonen (453 s.) najprej kot kurivo, nato les za mizarstvo in za gradbena dela. E. Strommenger (454—458) podaja zelo zanimiv pregled, kje so se ohranili ostanki antičnega lesa: bodisi v kurivu, v mizarških izdelkih (stanovanjski opravi, krstah itd.), v grobovih se je to zgodilo samo v zgodnjih dinastičnih grobovih v Kišu-Hursagkalami, idr., v redkih novoasirskih ploščicah in v gradbenem mizarstvu.

H. Hunger je prispeval več krajših prispevkov. Tako je kot »lesene ploščice« (*lê'u*) obdelal nekaj lesenih ploščic, ki so jih obenem s ploščicami iz slonove kosti našli l. 1953 v Nimrudu. Uporabljali so jih za zapisovanje zaporednih podatkov, pa tudi literarnih tekstov. Njihova vdolbena sredina je bila prevlečena z voskom. — Isti avtor pojasnjuje »heliaktični vzhod« (302) zvezde stalnice ali planeta kot prvi vidni vzhod tiste zvezde ob jutranjem svitu. Vzhod zvezde Sirius je bil pomemben za egiptovsko kronologijo; zanj so se od 6. stoletja zanimali tudi v Mezopotamiji. — Medtem ko je geslo »nebo« obdelal W. G. Lambert (angl.) (411 s.), dodaja Hunger manjši gesli o »nebesni geografiji« (412 s.) in o »pisavi na nebu« (= v zvezdah) (413). Njegovo je tudi geslo »kobilica« (389 s.), ki najprej predoči nevarno poljsko škodljivko. Obenem izvemo, da so jo uporabljali v prehrani (celo na Senaheribovi mizi se pojavlja in v zdravilstvu).

René Labat (1904—1974), pokojni profesor za asiriologijo na Collège de France, je bil obdelal tri gesla. Geslo »hemerologija« (317—323) je moderna beseda za razlikovanje med ugodnimi (ali srečnimi) in neugodnimi (nesrečnimi) dnevi. V

Mezopotamiji je o tem nastala posebna psevdoznanost, o kateri je ohranjenih obilo klinopisnih tekstov. Na njih so napisane tovrstne označbe včasih s preprostim naštevanjem ugodnih dni. Drugi sezname v ločenih odstavkih dostavljajo »kdaj, kako in zakaj« je prišlo do take označbe posameznega dneva. Še več povedo koledarji (letopisi), ki imajo stolpce za vseh 12 mesecev, v vsakem mesecu pa za 30 dni. Tu je dan označen ali kot ugoden (včasih samo delno ugoden) ali pa kot neugoden. Poleg popolnih se najdejo tudi okrajšani koledarji, ki naštevajo samo ugodne dneve. Končno navajajo izvlečki iz koledarjev samo ugodne dneve za določeni mesec. Poleg popolnih koledarjev so obravnavane še delne, ritualne, priložnostne in poklicne (npr. za lovca, zdravnika) hemerologije. Kolikor mogoče izpopolnjena je skupnost Aššurjevih hemerologij. Iz njih je bila sestavljena hemerologija za asirskega kralja, ki mu je s tem določala precej njegov dnevni red. Končno Labat preide na ocenjevanje mesecev (menologija) in njihovo pomembnost za razne vrste gospodarskih del (rušenje ali gradnja hiše, poljska dela, za rodbinske dogodke idr.) ter za razne astronomske in vremenske spremembe (lunine mene; nevihte, potresi). — Krajši sta obe gesli z medicinskega področja, »srce« (*libbu*) (367 s.) in »kašelj« (513 s.). Beseda srce tudi v klinopisnih tekstih ne pomeni le srce v ožjem smislu, ampak tudi telesno notranjost in drobovje. Srce je sedež počutkov, strasti, modrosti in zavesti. — Kašelj spada v Mezopotamiji zaradi neugodnih klimatskih razmer med najpogostnejše znake za začetek obolenja. Zato je v klinopisnih medicinskih tekstih pogosto upoštevan.

Od mitoloških naj omenimo vsaj dvoje gesel, ki sta obširno obdelani. Prvo obravnava mistični ženitev (prim. grški *hieròs gámos*) med Dumuzijem, kraljem-pastirjem v Uruku, in boginjo Inanno (babilonsko Ištar). Filološko obdelavo je prispeval J. Renger (251—259), arheološko pa J. S. Cooper (259—269). H. York je zelo obširno (z obsežno bibliografijo) obdelal »sveto drevo« (269—282).

Geslo »babica« kot pomočnica pri porodu, je omenjena že v zelo starih napisih iz Šuruppaka (= Fāra). Tudi poznejši citati pričajo o tem, da je bila jako cenjena (242 s., B. Kienast). — »Homoseksualnost« je obravnavana v obširnem geslu (459—468; J. Bottéro in H. Petschow).

Geslo »hlače« obravnava arheološko P. Calmeyer (472—476). Po njegovem mnenju so se hlače pojavile šele v dobi Ahemenidov, predvsem na njihove reliefne upodobitve opira svoje trditve.

Geslo »lakota« in njene vrste (splošno zaradi slabih letin; ob obleganju posameznih mest; zaradi ubožanja poedincev, zlasti zaradi zadolžitve) je obdelal B. Kienast (498—500). — »Med v ritualih« (W. G. Lambert, 469) so v Asiriji in v poznejši Babiloniji uporabljali za oblikanje državnih poslopij v gradnji. Škoda, da ni omenjeno, da so Hetiti za krajo čebel uvedli kazenske sankcije (§§ 91 s.). Geslo »ognjišče« je W. Heimpel obdelal samo filološko (329 s.). »Ugaslo ognjišče« pomeni opuščeno gospodinjstvo, izumrlo družino. Ognjišča so uporabljali v treh mrzlih mesecih za ogrevanje templjev.

Zanimive probleme vzbujata (E = *bit*) *hilammar* in *bit hilani*. Prvo geslo je obdelal H. G. Güterbock (404 s.). V hetitskih tekstih pomeni »del poslopja, ki je navzven odprto«, torej »odprto dvorano«, »preddvor«, s stebrovjem obdano dvorano. Besedo najdejo že v starih hetitskih tekstih. — V novoasirskih tekstih se pojavlja izraz *bit* (= hiša) *hilani* (J. Renger, 405 s.), ki tudi pomeni od dveh ali štirih stebrov omejeni del palače, ki si jo je kralj namenil za oddih (v Kalahu; v Ninivah). Ali je asirski pojem prevzet od Hetitov? Kljub velikim podobnostim ostaja H. G. Güterbock skeptičen (405).

Za zgodovinarja so najbolj zanimiva gesla »Hetiti« (4 gesla), »Huriti« (2 gesli) in »Hiksi«. H. Otten podaja na dveh straneh (371 s.) v skrajno zgoščeni obliki pregled zgodovine hetitske velesile. Čas od 1480 do 1380 šteje kot srednjo hetitsko dobo. H. G. Güterbock (372—375) obravnava razvoj imena »hetitski« in njegove različne pomene, za katere se uporablja. V najširšem smislu se to godi, ko govorimo o hetitski kulturi. — O hetitski umetnosti podaja lepo zaokrožen očrt Kurt Bittel, ki je več desetletij vodil izkopavanja v hetitski prestolnici (375—384). — A. Kammenhuber obravnava hetitski jezik (384—389) in skuša dognati njegov pomen za obnovo prvotnega skupnega (indoevropskega) prajezika. Izreka se za dvodelbo hetitske zgodovine (brez srednjega obdobja). Po njenem mnenju so Hetiti okoli leta 1800 pr. n. št. prišli z vzhoda čez Kavkaz v sredino Male Azije. Klinopis so prevzeli od kake pisarske šole v severni Siriji. Podrobneje se avtorica dotakne samostalnika, zaimka, glagola in sintakse.

Geslo o Huritih sta filološko obdelala D. O. Edzard in A. Kammenhuber (507—514), umetnostno zgodovinsko pa M. J. Mellink (angl.) (514—519). »Huriti so četrta velika narodnostna skupina, ki je v tisočletju po letu 2200 obenem s Sumerci, Akadci in Elamci bistveno vplivala na zgodovino in civilizacijo Mezopotamije« (str. 507, § 1), na katero so pritiskali s severa in s severovzhoda. V prvem tisočletju izginejo iz zgodovine. Njihov jezik je dognan bolj morfološko kakor leksikalno (507). Geslo nudi zelo zaželen pregled ohranjenih virov, pričenši s staro akadsko dobo preko starobabilonske (Mari, Sušarra, Alalah VII) in srednje babilonske dobe (Nuzi, Alalah IV, Qatna, Ugarit, Tušratovega mitanskega pisma do Hattuše, kjer je največ huritskega jezikovnega gradiva). Geslo se končuje z očrtom huritščine kot aglutinirajočega jezika.

Pregled razvoja huritske umetnosti je tudi podan po časovnem zaporedju. Za prvimi začetki v mestu Urkišu v tretjem tisočletju pride stara asirska doba. Tu je omenjen skalnati relief za huritskega kralja Anum-Hirbija, znanega po pismu, ki ga je pisal kralju Varšama. Razvojno si slede: stara hetitska doba, za njo mitanska doba, nato doba hetitske velesile, na kar pridejo še Tell Halaf-Guzana ter Urartu in Severni Iran. M. J. Mellink končuje s trditvijo, da bi bilo neupravičeno zanikati huritsko umetnost, da pa tudi ni mogoče govoriti o izvirni, neodvisni tradiciji huritske umetnosti in arhitekture (519). Ker huritska politična in kulturna središča še niso izkopana, ostane marsikatera sodba negotova.

Geslo o veliki huritski in hetitski boginji Hepat (Hebat) je bila še izdelala precej obširno in lepo pregledno pokojna Jenny Danmanville (526—529).

O Hiksih je obdelal geslo (537—539) že pokojni Walter Wolf. Vsebina spada pravzaprav v egiptološki realni leksikon. Začenja s poročilom Manetha o vdoru Hiksov, kakor ga je ohranil Josephus Flavius. Wolf zavrača misel o nekem svetovnem imperiju Hiksov. Začetek njihove vladavine datira od 1652 do 1554 (zavzetej hikovske prestolnice Avaris).

Pod geslom »Hellas« zasleduje H. V. Herrmann iz orienta v Grčijo uvožene izdelke. Po njegovi sodbi so bili stiki med celinsko ter otoško Grčijo in Malo Azijo in Sirijo, pa tudi med Kreto in Egiptom že izza tretjega tisočletja. Ko je propadla kretska-mikenska kultura, so bili stiki pretrgani. Obnovili so se šele sredi 8. stoletja. Avtor našteva najprej poglobitna najdišča (svetišča v Olimpiji, Delfih, na otoku Delu, na Akropoli, v Sparti [304]). Nato skuša pregledno dognati, od kod so uvoženi predmeti prihajali: iz Egipta, Asirije, države Urartu, poznih hetitskih kneževin, Sirije, Fenicije (tu bi bilo morda posebej omeniti Ugarit, ki je imel gospodarske zveze s Kreto), iz Frigije, Irana, Kavkaza in Cipra.

Zanimiva so tudi osebna gesla; začnimo z antičnimi. Na prvem mestu omenimo Herodota (331—333). H. W. F. Saggs (angl.) navaja najprej njegovo rojstno leto, nato pa se popolnoma ustavlja ob vprašanju, v koliki meri so Herodotova poročila o Babilonu zanesljiva. — W. Röllig je v tej skupini prispeval dvoje gesel. V prvem je kratko opisan gramatik Hesychios iz Aleksandrije (5./6. stoletje), obširneje pa grški astronom in geograf Hipparchos z Rodosa, ki je deloval med leti 161 in 127. — Hystaspes, oče perzijskega kralja Darija I., je predstavljen v geslu, ki ga je prispeval elamist W. Hinz. Njemu se moramo zahvaliti tudi za kratko označbo (430) elamskega kralja Hita, ki je morda sklenil (po mojem mnenju) paritetno pogodbo z akadskim vladarjem Naramsinom (ok. 2260—2223). — Od drugih vladarjev imajo nekoliko podrobnejša gesla: Hiskia (= Hezekiah), zadnji judovski kralj (D. O. Wiseman, str. 425); Hosea, zadnji kralj izraelskega kraljestva (H. Donner, 476); Hiram (I., II. in III.) kralj iz Tira (W. Röllig, 418); Hukkana iz Hajaše, svak in sopogodbenik Suppiluliumov (K. K. Riemschneider, 489). — Od imen božanstev je posebno upoštevano največje moško božanstvo v Elamu: Humban (491 s.) in v zvezi z njim pet kraljevskih (Humban-haltaš; Humban-nimena in Humban-numena) ter troje knežjih elamskih imen (Humban-nikaš). Vsa ta gesla je prispeval W. Hinz.

Kratki so življenjski in literarni podatki o modernih asiriologih: Aleksander Heidel (1907—1955) (R. Borger, 251); Ernst Emil Herzfeld (1879—1948) (W. Hinz, 368); Léon Heuzey (1831—1922) (A. Dussau, 390); Edward Hincks (1792—1866) (R. Borger, 415); Harri Gustaf Holma (1886—1954) (R. Borger, 453); Fritz Hommel (1854—1936) (R. Borger, 459); Bedřich (Friedrich) Hrozný (1879—1952) (J. Klíma, 477 s.).

Ne morem pa doumeti, kako to, da babilonski veliki zakonodajavec Hammurapi nima svojega gesla.

Med zgodovinsko pomembne članke spada geslo o hierodulah. V angleščini ga je prispeval R. Harris (391—393). Od hierodul obravnava predvsem skupine *naditu*

in skupine *ugbatu*. Zgodovinarja zanimajo tudi gesla o hieroglifski pisavi. W. Röllig obravnava hierogliffe iz feničanskega mesta Byblosa (393 s.). O hetitskih hieroglifih poroča Emmanuel Laroche (394—399). Ko je opredelil pojem, podaja pregled ohranjenih hetitskih hieroglifskih napisov: najprej iz časa maloazijskega hetitskega imperija, nato pa iz za poznejših hetitskih mestnih kneževin (Kargamiš, Karatepe idr.). Zelo zaželeni sta poročili o sedanjem stanju razvozljanja in o sistemu pisave, kar dopolnjuje razpredelnica najbolj značilnih znakov (398). Končuje z razmišljanjem o njihovi izvornosti in o času njihovega nastanka (399). — Einar von Schuler kratko očrta urartejske hierogliffe (400 s.). Najdaljši napis ima 2½ vrstic (400).

Med zgodovinskimi viri je končno omeniti mnogoštevilne himne, ki proslavljajo ali opevajo božanstva, kralje, templje in mesta, včasih tudi posamezne predmete (ladje). Ohranile so se delno samostojno, delno so vpletene v večje pesnitve. Samostojne so po obsegu močno različne, imajo od 20 do preko 200 vrstic (str. 539). Geslo o himni po sumerskih virih obravnava C. Wilcke (539—544), po akademskih virih pa W. von Soden (544—548).

Bogata in pisana vsebina obeh dvojnih sešitkov bo piscem o antični zgodovini nedvomno olajševala orientacijo o obravnavanih problemih.

Viktor Korošec

Horst Klengel, *Zwischen Zelt und Palast. Die Begegnung von Nomaden und Sesshaften in alten Vorderasien*. Wien, A. Schroll & Co. 1972. 240 str. 3 zemlj. ilustr. 8°.

Nomad in stalno naseljen poljedelec, večno nasprotje in večno prepletanje tolikanj različnih načinov življenja. Nomadi so stalno prodirali v plodno Mezopotamijo, se naseljevali in civilizirali, dali stari kulturi novega zagona in spet je prišel nov val iz puščave in proces se je ponovil. Čeprav klinopisni viri prikazujejo nomada v slabi luči, le niso bili večni sovražniki urejene družbe. Bili so njen del, čeprav nemiren in nevaren, se z njo povezovali, jo s svežimi silami obnavljali in poživljali, se z njo stapljali ter živahno sodelovali pri napredku kulture in civilizacije Dvorečja.

To nasprotje in prepletanje obeh kultur, mestne in nomadske, nam živo in strokovno neoporečno v pričujočem delu prikazuje Horst Klengel, gotovo najboljši poznavalec zgodovine in kulture antične Sirije. Njegovo delo v treh zvezkih »Geschichte Syriens im 2. Jahrtausend v. u. Z.« Berlin 1965—1969, je do sedaj najtemeljitejše delo v zgodovini antične Sirije. Dežela pa je področje, kjer se najbolj tesno prepletata poljedelski in nomadski način življenja.

Avtor je delo razdelil na sedem poglavij. V prvem poglavju, »Das Problem«, kratko oriše problem današnjega nomadizma in važnost raziskovanja njegove zgodovine za razumevanje današnjih nomadov.

Drugo poglavje, »Die Überlieferung«, govori o virih za življenje nomadov. Ohranili so se nam predvsem v klinopisnih pisavah Starega vzhoda, v Bibliji in nekaj malega v egipčanskih zgodovinskih poročilih. Poročila so pisana v mestu, z gledišča stalno naseljenega prebivalstva, torej enostransko, podcenjujoče. Ker so nomadi stalno potovali, so tudi geografski podatki nezanesljivi, dostikrat si nasprotujejo in le težko določimo področje, ki ga je v določenem času naseljevalo neko pleme.

Naslednje poglavje »Der Lebensraum«, govori o področju, kjer so nekoč živeli nomadi in sicer med izohyetama 100 in 250 mm padavin. To področje zajema celo Mezopotamijo, dobršen del Sirije in zahodno Palestino. Če ne bi bilo namakanja, bi Mezopotamija bila klasično nomadsko področje. Tako pa se tu tesno prepletata nomadizem in poljedelstvo.

Tretje poglavje »Die politisch-militarische Begegnung«, govori o vojaških in političnih spopadih. Nomadi so stalno pritiskali na poljedelska področja, k temu jih je gnala bodisi življenjska stiska ali pa jim je oslabeledost držav Dvorečja vzbudila tek po plenu in oblasti. Od časov, ko se pojavijo pisani viri, dalje se v zgodovinskih virih govori o težavah z nomadi. Vladarji mezopotamskih in sirijskih držav so jih včasih hoteli pokoriti z grobo silo, včasih so jih hoteli na lep način pridobiti za zaveznike, med njimi so sejali razdor ali pa so jih celo skušali stalno naseljevati.

V poglavju »Vom Stamm zum Staat« skuša raziskati proces stalne naselitve nomadov in formiranje njihovih držav. Po njegovem mnenju se je funkcija šejka

polagoma spreminjala v funkcijo monarha, svet starešin, ki mu je prej stal ob strani kot posvetovalen organ, pa polagoma zamre. Poleg tega te nove države prevzamejo od starejših že utečen in preizkušen sistem državne uprave.

Sesto poglavje, »Das Nomadenleben und seine Wandlung«, opisuje nomadsko življenje v stepi, živali ki so jih gojili (ovca, koza, osel, včasih govedo, velblod in konj), govori o važnosti vodnjakov in izvirov za življenje nomadov. Prikaže tudi proces najprej občasne naselitve nomadov in le občasnega poljedelstva, ter kasnejšega prehoda k stalni naselitvi, k poljedelstvu in v organizirano družbo. Opisuje tudi, kako so si nomadi znali poiskati dodatne vire dohodkov, poleg živinoreje. V mestih so zamenjevali svoje izdelke (sir, kože, preproge itd.) za izdelke meščanov, tudi sami trgovali, pobirali od trgovcev in popotnikov takse za prehod čez svoje ozemlje, se vdinjali poljedelcem za razna dela, bili vojaški najemniki, včasih pa so tudi ropali.

Kratko zadnje poglavje, »Einiges über die Bergnomaden«, pa govori o nomadnih, ki se ne selijo po ravnini od pašnika do pašnika (horizontalni nomadizem), ampak iz doline na gorske pašnike in nazaj (vertikalni nomadizem), o razlikah med njihovo ekonomiko in ekonomiko ravninskih nomadov ter o vdorih gorskih narodov v Mezopotamijo (Guti, Kasiti).

Na koncu knjige je v 351 opombah in seznamu literature zbrana skoraj vsa literatura o nomadski problematiki, dodana je še pregledna kronološka tabela.

Knjiga je brez dvoma temeljito delo, izčrpa vse vire in jih poveže v pregledno celoto. Za preučevanje nomadske problematike starega Vzhoda bo ostala dobršen čas eden osnovnih priročnikov.

Marko Urbanija

Peter Fister, **Arhitektura slovenskih protiturških taborov**, Slovenska matica, Ljubljana 1975; 184 strani.

Vpadi Turkov so pustili v slovenski duhovni in materialni kulturi obilo sledov. Spričo nekaterih zahtev časa, ki so postavljale slovenskemu zgodovinopisju glede na kulturne in politične potrebe aktualnejše naloge, pa je to obdobje razmeroma slabo obdelano. Imamo sicer obsežno, v dveh delih objavljeno razpravo pokojnega dr. Stanka Juga, Turški napadi na Kranjsko in Primorsko do prve tretjine XVI. stoletja (GMDS XXIV, Ljubljana 1943) in Turški napadi na Kranjsko in Primorsko od prve tretjine XVI. stoletja do bitke pri Sisku (ZČ IX, Ljubljana 1955), pa tudi več novejših razprav, med katerimi naj zlasti omenimo delo Josip Žontar: Obveščevalna služba in diplomacija avstrijskih Habsburžanov v boju proti Turkom v 16. stoletju (1973), vendar pa arhivsko gradivo iz tega obdobja še daleč ni izčrpano in vrsta problemov in vprašanj še čaka na rešitev. Gotovo so ta dejstva narekovala Slovenski matici, da je razpravo arhitekta Fisterja tako hitro uvrstila v svoj knjižni program.

Protiturški tabori (na karti je označenih 307) so kljub temu, da jih je celo delno ohranjenih malo, v celoti pa nobeden, zgovorni dokazi, da je bila turška nevarnost velika in da so naši predniki v času, ko je ostala Evropa gradila svojo čudovito arhitekturo, morali za obrambo žrtvovati obilo časa in sredstev. Fister definira tabore kot eno izmed inaič ljudskih množičnih utrdb, ki so služile kot zatočišče v primeru vojne nevarnosti ali roparskega pohoda, obenem pa so bile stalne ali začasno utrjene shrambe ali kašče za vse vrste dragocenosti od živeža, živine, obleke pa do cerkvenih dragocenosti, ki so bile v posameznih vaških cerkvah, okrog katerih so običajno nastali. Glede časa njihovega nastanka se strinja z dosedanjim prepričanjem, velika novost pa je njegova razlaga forme in imena. Idejo o tej, zgolj obrambi namenjeni ljudski utrdbi naj bi Slovenci skupno z imenom zanj dobili pri čeških husitih, obliko pa naj bi prinesli nemški mojstri, ki so v Transilvaniji že precej pred tem gradili tovrstne fortifikacije, ki so opravičile svoj obstoj. Tudi na tamkajšnjem ozemlju so si kmetje spričo enakih nadlog morali pomagati in to s pomočjo »mojstrov iz obronkih nemških dežel« zgradili svoje trdnjave, ki dajejo še danes njihovi deželi specifično podobo. Na povezavo z našimi tabori (v Romuniji tega imena ne poznajo) so ga navedle »skoraj povsem enake rešitve, ne samo splošne temveč tudi v podrobnostih, ki so marsikdaj bolj značilne za neposredne vplive«. Študij romunskih utrjenih cerkva (Biserice fortificate) je avtorju pomagal, da je lahko razrešil vprašanje »čemu in kako so kmetu utrjeni kompleksi sploh služili«.

Vprašanje, ki se v zvezi s tabori vedno pojavlja, je vprašanje njihove povezave. Ali obstaja kakšen princip, sistem, ki je odločal o tem, kje jih bodo gradili, ali se je eventualna sistematska porazdelitev oprla na kakšen starejši obrambni sistem (limes?)? Fister je ugotovil, da je na njihovo lokalizacijo vplivala konfiguracija terena, zato obstajajo primeri, da so te kmečke utrdbe nastale tudi na nekaterih bivših gradiščih, ni pa mogoče govoriti o naslonitvi na neke prejšnje obrambne sisteme. Strateško so razporejene predvsem dolinske zapore (proti Koroški). Kljub temu pa opozarja, da neke zakonitosti veljajo, in to: zaščita prebivalstva ob vpadnih poteh, delno zaščita poti, zlasti mostov in brodov; obstoj nekakšnih obročev okoli večjih pokrajinskih središč je pogojen z načinom poselitve, dopušča pa vendar tudi vplive »širše akcije za zaščito dežel pred ropanjem«. Tabori imajo zgolj obrambno funkcijo.

Za našo običajno rabo besede tabor malo preširoka Fistrova definicija, ki pa je v razpravi popolnoma utemeljena, mu je omogočila, da je naše kmečke utrdbe razvrstil v dolinske pregrade, utrjene signalne postojanke, samostojne tabore in utrjena zavetišča, z obzidjem obdane, neutrjene cerkve, utrjene cerkve, taborske komplekse in gradovom priključene ali iz gradov nastale tabore. Po tem vrstnem redu vsako skupino tudi obravnava. Razdelitev ni zgolj tipološka, ampak obstaja med različnimi vrstami nek odnos. Pravi tabori se za Fistra začnejo šele s taborskimi kompleksi, ki morajo odgovarjati petim pogojem: »1. relativno varno in hitro dostopno zatočišče za vse okoliške prebivalce, ki je omogočalo s preprostimi orožjem vsaj krajši čas braniti se pred turškimi plenilskimi oddelki; 2. varno shrambo dragocenosti in živil tudi v času, ko sovražnika ni bilo v bližini, torej posebno stavbo ali vsaj prostor, kjer je bilo to mogoče vskladiščiti in kjer je bilo mogoče lastnino primerno ločiti; 3. prostor za živino, ki je bila takrat najpomembnejši del kmetovega imetja; če je bilo mogoče naj bi imela živina vsaj za kratek čas tudi nekaj paše; 4. zaščita cerkve in v njej hranjenih dragocenosti ter sakralnega prostora pred »onečaščenjem«; 5. relativen nadzor nad početjem sovražnika v okolici tabora, posebno če je bila lokacija taborskega kompleksa v sami vasi ali tik ob njej«. Zadnji tip tabora (gradovom priključeni ali iz gradov nastali tabori) so avtorju v bistvu le poseben primer taborskih kompleksov, ki so, kot je tabor ob gradu Polane pri Kočevju, najbolj učinkoviti, ki pa že zgubljajo značaj množične ljudske utrdbe. Na njih je bolj vplivala volja fevdalca in vprašanje je, če niso bolj vezani z njihovo dodatno skrbjo za lastno varnost.

Velikost, oblika in tip utrdbe niso regionalno obarvani. Poleg čisto lokalnih okoliščin so vplivali tudi gospodarska moč prebivalstva in seveda njegova številčnost, predvsem pa pogostnost turških vpadov. Zato so pri nekoroških taborih nekoliko bolj poudarjene skladiščne funkcije, ne moremo pa govoriti npr. o taboru kranjskega tipa. Izjema so taborska naselja na Primorskem, kjer pa ne moremo več govoriti o zgolj protiturškem značaju teh fortifikacij, ampak so na njihovo gradnjo vplivale tudi avstrijsko-beneške homatije.

Arhitekt Peter Fister je precej prostora namenil tudi obravnavi obrambne tehnike. To, pri zgodovinarju običajno pomanjkljivo znanje mu je omogočilo, da je dal tudi oceno vrednosti oziroma sodobnosti nekaterih fortifikacijskih elementov. V tem smislu je posebej obravnaval: obzidja, obzidne stolpe, sisteme vhodov, obrambne hodnike, strelne line in konzolne vence.

Zaključno poglavje govori o funkcijah taborskega organizma. Do teh spoznanj je prišel, kot je bilo že omenjeno, na podlagi študija transilvanskih »taborov«. Pod vplivom ljudskega izročila in literature mnogi živijo v prepričanju, da so tabori prostori za obrambo, kamor so se zatekali kmetje v slučaju nevarnosti s culico v roki, ostalo pa bolj ali manj prepustili sovražniku. Tabor ni služil zgolj za obrambo kmetovega življenja. Ker je bil običajno bolj solidno grajen kot kmečko bivališče, je služil tudi kot skupna »zakladnica« kmetove lastnine. Ta »velika kašča« je bila lahko sestavljena iz najenostavnejših omar na obzidju ali ob njem, prostorov v stolpu (ki torej ni služil le za obrambo), samostojno stoječih stavb, do prostorov, ki so kmetu služili ne samo kot shramba ampak tudi posebno zasilno bivališče (nekakšne »kamrek«). Fister z nekaterimi arhivskimi podatki oziroma sledovi dokazuje, da je bilo tako tudi pri nas in ne le v Romuniji, kjer je to, po slikah sodeč, fantastično ohranjeno in je celo do nedavnega funkcioniralo. Uporabnost knjige zvišujeta na koncu dodana abecedna seznama slovenskih protiturških taborov, sestavljen kot »začasen pregled«, z opisom osnovnih znanih podatkov ter navedbo najpomembnejše literature ali vira, ter zemljevid taborov.

Fistrovo delo ima mnogo odlik. Kot prvo je treba omeniti to, da se je dela lotil arhitekt, ki si je pred tem nabral veliko zgodovinskega znanja, predvsem pa se je poglobil v zgodovino fortifikacijske tehnike. K delu je pritegnil tudi svojo ženo Majdo Fister, etnologinjo, ki je skupaj z njim hodila po terenu in preverjala ljudsko izročilo. Ne bi sicer posebej poudarjali številnih fotografij, zlasti pa skic, bodisi ohranjenih ostankov ali rekonstrukcij, pač pa njegovo misel, da bi bilo k tovrstnemu delu nujno pritegniti še arheologa. Številna vprašanja iz zgodovine naših gradov, cerkva, naselij, ki se nam zdijo nerešljiva zaradi pomanjkanja arhivskega materiala, bi hitro zgubila značaj nerešljivosti, le lotiti bi se jih bilo treba timsko.

Vsak zgodovinar mora biti Fistrove knjige vesel, saj prinaša izredno veliko novega, tako glede splošnih pogledov na pomembno obdobje slovenske zgodovine, ki so v mnogočem drugačni od dosedanjih, kot glede bogatega gradiva, slik, skic in opisov posameznih taborov. Posebej bi mogli knjigo priporočati šolam, saj daje s svojimi opisi in razlago taborov veliko možnosti za izbiro ekskurzij in veliko pomoč pri snovi zanje.

Stane Granda

Stepišnik Drago, *Telovadba na Slovenskem*, Ljubljana 1974, 309 strani.

Knjigo je avtor posvetil stodesetletnici ustanovitve Južnega in Ljubljanskega Sokola, matičnega slovenskega telovadnega društva in stoletnici rojstva dr. Viktorja Murnika, tvorca slovenske telovadbe. Na ta način je poudaril poglavji, ki pomenita prelomnici v slovenski telesni kulturi do osvoboditve.

Skozi ves tekst se vleče nekaj pomembnih elementov. Prvič, da je telesna kultura le del kulture vsakega naroda, kar velja tudi za telovadbo, ki jo opiše Stepišnik od nastanka v času Habsburške monarhije in jo pripelje skozi Kraljevino SHS oziroma Kraljevino Jugoslavijo v socialistično Jugoslavijo. Drugič, da je bilo dejstvo ustanovitve Južnega Sokola v organizacijskem smislu izredno pomembno, saj je bil to čas prebujajočega se slovenskega naroda, čas čitalnic, čas ko sta nastala Slovenska matica in Dramatično društvo in se Sokol sam ne imenuje telovadno, temveč narodno društvo v boju proti nemškim vplivom. Tretjič, da smo imeli težave s strokovnim kadrom do nastopa Viktorja Murnika, ki je uvedel v telovadbo poleg stroge discipline na telovadnih manifestacijah tudi telovadne melodije in telovadne ples, pri katerih je gledalec estetsko užival.

Posebej je v knjigi pomembna avtorjeva razlaga nastanka krila Sokola. To je bilo krilo, ki se je oblikovalo iz nasprotovanja do sistema delovanja Sokola Kraljevine Jugoslavije. Sokol se je namreč takrat delil v dva dela. Manjši, politično vplivnejši, je soglašal z diktatorskim načinom upravljanja v sokolstvu. Večji del so sestavljali v glavnem telovadci, ki so videli rešitev sokolstva v odločni vrnitvi na pozicije pred diktaturo, v vrnitvi k pravemu vzgojnemu delu v telovadnicah in k uveljavljanju stare kulturne in politične smeri. Po političnem prepričanju so bili masarykovci, vendar so bili pod idejnim vplivom komunistične partije in njenih zamisli o ljudsko frontnem gibanju. Tako je levo krilo Sokola sodelovalo na ustanovnem sestanku Osvobodilne fronte slovenskega naroda, z Dolomitsko izjavo pa se je (kakor krščanski socialisti) odreklo samostojnemu strankarskemu političnemu delovanju in priznalo vodilno vlogo komunistični partiji.

Avtor je dal tudi pregled telovadbe povojnega obdobja in si je postavil vprašanje, koliko globoke spremembe v našem političnem in družbenem življenju vplivajo na demokratizacijo v telovadnih vrstah.

Posebej pri vsakem obdobju dr. Stepišnik navaja podatke o uspehih naših telovadcev na mednarodnem področju od prvih takih nastopov Sokolov leta 1901 v Pragi prek imen kot so Murnik, Štukelj in Primožič do Mira Cerarja kot viška v povojnem času in do olimpijade 1972. leta. Knjigi je dodan tudi pregled virov in literature.

Avtor pričujoče publikacije je edini na Slovenskem, ki se sistematično ukvarja z zgodovino telesne kulture. Poleg njegovega pedagoškega dela naj tu navedemo še, da je dr. Stepišnik tudi avtor nekaterih temeljnih del s tega področja. Tu mislimo predvsem na dosedanje samostojne publikacije: *Telesna kultura in šport*, Ljubljana 1964; *Oris zgodovine telesne kulture na Slovenskem*, Ljubljana 1969; *Stanko Bloudek*, Ljubljana 1971. Napisal je tudi več interno razmnoženih razprav

in pregledov, ki so pomembni bodisi za njegovo pedagoško prakso bodisi za nadaljnje znanstveno-raziskovalno delo, npr.: Razvoj sokolstva v Sloveniji, Zagreb 1969; Sistem priznanj in nagrad v telesni kulturi, Ljubljana 1975.

Primož Hainz

Rafael Perhauc, *Upor mornarjev v Boki Kotorski*, Partizanska knjiga, Ljubljana 1976, 125 str. 19 fotografij.

Po skoraj šestdesetih letih od upora mornarjev v Boki Kotorski smo Slovenci dobili prvi obširnejši pregled tega pomembnega zgodovinskega dogodka. Ta vrzel v našem zgodovinopisju je še toliko bolj očitna, ker so imeli slovenski mornarji pomemben delež pri tem uporu. Njihova vloga v dosedanjih srbohrvatskih in nemških delih ni bila v celoti prikazana, deloma tudi zaradi pomanjkljivih dokumentov.

Vrzel je skušal s svojim delom zapolniti Rafael Perhauc, ki je bil tudi sam pripadnik avstrijske mornarice, vendar ni bil med uporom v Boki, poznal pa je razmere v luki in med mornarji.

Avtor v začetku podaja razmere v Avstro-Ogrski pozimi 1917—18 in spomladi 1918, ko je bil za centralne sile vojaški položaj še dokaj ugoden, gospodarsko pa so te sile vojno že izgubile, saj je bilo že občutiti pomanjkanje vseh vrst, zlasti še hrane. Na podlagi že objavljenih del zgodovinarjev Bernarda Stullija, dr. Ferda Čulinovića, Hansa Huga Sokola, Richarda Georga Plaschka in Bruna Freia, kot tudi iz arhivskih vestnikov, člankov in zbornikov prikaže stanje avstro-ogrsko mornarice, njene vojne luke, kot tudi navaja vojne ladje, ki so bile v začetku leta 1918 zasedane v Boki.

V nadaljevanju podrobno navaja potek upora od 1. do 3. februarja 1918. Še posebej razčlenjuje zahteve mornarjev, ki so jih 1. februarja predali admiralu Hansi. Prvi del zahtev se nanaša na sklenitev takojšnjega miru na podlagi »ruskih demokratskih predlogov«, popolno demobilizacijo in sestavitev prostovoljne milice, samoodločbo narodov in lojalen odgovor na Wilsonovo noto in še neke druge točke, drugi del pa so zahteve za izboljšanje stanja na ladjah in položaja mornarjev. Svoje zahteve so predali tudi zastopniki delavcev, ki med drugim zahtevajo večje plače, demilitarizacijo in da se njihove družine, ki so se morale odseliti iz Boke Kotorske, vrnejo domov. V prvem delu zahtev sta jasno vidna vpliva Oktobrske revolucije in Wilsonovih točk. Sledi opis zasedanja naglega sodišča in usmrtnice štirih mornarjev.

V drugem delu avtor obravnava sodelovanje slovenskih mornarjev v uporu in navaja, da jih je bilo 14 po uporu aretiranih in postavljenih pred sodišče. Avtor je v zvezi z njegovim deležem v uporu zaslišal Viktorja Žužka, ki je bil med osmimi uporniki, ki jim je sodilo naglo sodišče. Žužek je bil vkrcan na »S. Georgu«. Opisuje priprave na upor in začetek upora, njegov konec, proces in internacijo ter kazensko premestitev v pomorski bataljon na fronto na Piavi. Po dokumentih in lastnih člankih opisuje dejavnost Gabrijela Marušiča, vkrcanega na rušilcu »Balaton«, ki je po uporu prevzel poveljstvo nad ladjo. Bil je tudi član komiteja, ki je pripravil upor. Podatke o Marušičevem delovanju je mogoče najti v njegovi korespondenci, ki je ni pravočasno uničil.

Pisec potem navaja še drugih 12 upornih mornarjev slovenske narodnosti in pri nekaterih citira ustrezne dokumente, predvsem obtožnice proti njim. Prikaže tudi delež mornarjev italijanske narodnosti v uporu.

Posebno poglavje je namenjeno tudi gostilni »Pri pošti« v Baošiču, ki je bila eno izmed zbirališč upornikov. Gostilno je imela v najemu Fani Finžgar, žena Janka Finžgarja, ki je bil med vojno kadet-aspirant in je služboval v Zeleniki. Avtor je imel srečo, da je še našel Fani Finžgarjevo živo. Iz njenega pričevanja in iz drugih virov je mogoče ugotoviti takratno stanje. Po uporu so Janka, ki mu niso mogli nič dokazati, premestili v Albanijo, gostilno pa za krajši čas zaprli. Avtor tudi opozarja na vrednost izjav, ki jih razni udeleženci upora dajejo o svoji vlogi v njem in to v spremenjenih okoliščinah v socialistični Jugoslaviji. Navaja mnenje drugih zgodovinarjev in tudi primere izjav udeležencev upora, ki se ne ujemajo z dejanskimi dogodki. Pri tem seveda mnogo prispeva tudi časovna oddaljenost od dogodka. Obravnava tudi problem števila zaprtih upornikov, ko razni avtorji navajajo zelo različne številke, obravnava pa še neke druge primere navajanja netočnih podatkov v literaturi.

Dalje se pomudi tudi ob problemu usmrtitve Jerka Šižgoriča, ki je bil obsojen na smrt, ker naj bi streljal na prvega oficirja »S. Georga« Zippererja. Na oficirja naj bi streljal in ga ranil Šime Ujdur, vendar pa naj bi nanj streljalo vsaj šest mornarjev, Šižgorič pa je bil obsojen na smrt skoraj gotovo po nedolžnem.

Prav tako razpravlja o številu topovskih strelcov, ki naj bi jih »S. Georga« izstrelili ob začetku upora. Podatki v dokumentih in pričevanja o tem se razhajajo, nekateri jih sploh ne omenjajo. Avtor navaja kot najverjetnejšo verzijo štiri topovske strele v prve pol ure upora.

Pomembno dopolnilo virom o uporu pa predstavlja dnevnik iz internacije aktivnega udeleženca upora Josipa Rodiča kot tudi njegova necenzurirana pisma iz internacije. Avtor je te vire odkril leta 1970 in so v tej knjigi prvič objavljeni. Rodič na kratko povzema dogajanja ob uporu, njegov dnevnik iz zapora pa sega od februarja do 1. novembra. Iz njegovega dnevnika je moč razbrati, da se je moštvo na ladjah uprlo zaradi nasilnosti oficirjev, nezadostne hrane, goljufij oficirjev z njo, nepravilnega deljenja dopustov. Prikazuje tudi nevezdržne razmere v internaciji, lakoto in fizično ogroženost zapornikov. To dokazuje tudi pismo Josipa Ježka Rodiču, ki je bil v času upora dodeljen podmorniškemu oporišču v Djenoviću in obtožen sodelovanja v njem, in Rodičeva oporoka, ki jo je napisal 22. aprila 1918, ko je zbolel in je ob slabi negi pomislil na najhujše. Dodan je tudi opis zaporniške ladje »Catarine Gerolimich«.

Zanimivo pričevanje o predzgodovini upora je dnevnik kapitana fregate Antona Dolenca, Slovenca iz Orehka na Notranjskem, ki se ga Ivan Žužek spominja kot strogega, a hkrati pravičnega in ki so ga mornarji cenili in spoštovali. Poveljeval je križarki »Sankt Georg« od 27. marca do 1. novembra 1917. Posebno dragocen je njegov opis razmer na ladji, kjer je bilo po njegovih besedah marsikaj »gnilega in korumpiranega«. Dolenc se je proti tem negativnim pojavom boril, vendar pa je imel večkrat zvezane roke, saj je bil na ladji kontraadmiral Hansa. Navaja nepravilnosti v preskrbi mornarjev s hrano, slabo prehrano zanje in gostije oficirjev, ki so njihovo hrano zamenjevali, hranili na ladjah svoje žene in otroke in jih prevažali s kopna na ladje in nazaj. Obroki mornarjev so bili tako skromni, da so ti trpeli lakoto. To je moralo priznati tudi poveljstvo Boke Kotorske, ki je poslalo poročilo na Dunaj o vzrokih upora. Pisec zaključuje prikaz o Dolencem dnevniku, ki ga hrani pomorski muzej »Sergej Mašera« v Piranu (sega od 26. julija 1914 do 5. oktobra 1917, nadaljevanje pa žal ni ohranjeno) z ugotovitvijo, da bi do upora prišlo tudi, če bi bil februarja poveljnik še vedno Dolenc. Razlogi za upor so bili globlji in so jih slabe življenjske razmere na ladjah le pospešile. V zaključku avtor naglašja, da je upor oslabil avstro-ogrsko mornarico, ker je poveljstvo ukazalo razorožiti glavne uporniške ladje, druge pa premestilo v Pulj. Dalje ugotavlja, da je imel upor vse značilnosti socialistične revolucionarne akcije, kar se vidi iz prvega dela mornarskih zahtev in da ne ekonomsko ne čisto nacionalni razlogi niso dali uporu svojega pečata.

Navaja nekatere posledice upora, nove upore, dezertacije, poskuse dezertacij, kot tudi upore v pehotnih enotah, ki so bili daleč bolje organizirani in intenzivnejši od upora v Boki.

Delu je dodan pregled virov in literature, kot tudi fotografije ladij in mornarjev, ki so sodelovali v uporu, nekaj fotokopij virov in fotografije gostilne »Pri pošti«. Na notranji strani platnic je tudi zemljevid Boke Kotorske z vrisanimi položaji ladij ob začetku upora.

Pričevanja slovenskih udeležencev upora in ocena njihove vloge so gotovo najpomembnejši del Perhaučeve knjige. Zanimivo je ugotoviti, da je v pričevanjih slovenskih upornikov glavni poudarek na nevezdržnih razmerah na ladjah, malo pa je naglasen širši revolucionarni okvir akcije. Med vsemi voditelji izstopa po svoji zavesti Franc Rasch, ki je bil po Žužkovih besedah na Češkem živeči Nemeč. Ta navidezna neskladnost med pisanimi viri, literaturo in podatki, ki so jih dale zaslišane priče, ali viri kot so dnevniki, opozarja zgodovinarja na previdnost, ko uporablja slednje. Avtor dela se te nevarnosti zaveda.

Zaradi nizanja posameznih problemov in pričevanj deluje knjiga nekoliko neenotno, zato pa toliko bolj pregledno. Vsekakor pa je pomembna razširitev dosedanjega znanja o uporu v Boki Kotorski. Kljub navedeni nezanesljivosti pričevanj udeležencev dogodkov pa naj bi ta dolga doba, ki je pretekla med uporom

in prvo slovensko knjigo o njem, zgodovinarjem dala misliti. Često nam zaradi naše počasnosti nepopravljivo izginejo dragocene priče dogodkov, ki bi nam jih mogle osvetliti z vidikov, ki nam jih drugi viri ne morejo dati.

Andrej Vovko

Valentin Einspieler, *Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925—1930*. Podnaslov: Beitrag zur Geschichte der Slowenen in Kärnten. Klagenfurt 1976, 171 str.

Vprašanje uveljavitve kulturne avtonomije za koroške Slovence v desetletju po znanem plebiscitu leta 1920 predstavlja eno osrednjih vprašanj manjšinskega varstva v času prve avstrijske republike. Kot je znano, do uresničitve avtonomije ni prišlo, pač pa so se ob pogajanjih za njeno uveljavitev do kraja pokazala stališča koroških političnih strank do življenjskih vprašanj slovenske skupnosti. Žal so bili vse do izida Einspielerjeve knjige nedostopni zapisniki šolskega odbora koroškega deželnega zbora, v okviru katerega so obravnavali osnutek zakona o kulturni avtonomiji; temu naj bi sedaj odpomogla knjiga, o kateri poročamo. Vendar tudi ta ni popolna, saj v njej manjkajo zapisniki nekaterih sej, ali pa so v določeni meri obnovljeni po dostopnem gradivu tako, da bo za razrešitev celotnega vprašanja potrebno še nadaljnje arhivsko delo (ne le v Celovcu).

Tako predstavlja Einspielerjeva knjiga gradivo, ki je in bo potrebno nadrobneje obdelave. To toliko bolj, ker ne zajema kritičnega aparata; izjema so dejansko le beležke o koroških politikih, ki so se v dvajsetih letih ukvarjali s slovenskim vprašanjem. Predvsem pa knjigi manjka študija, ki bi orisala celotno problematiko kulturne avtonomije, okoliščine, ki so pripeljale do takega predloga ter vse tisto vzporedno dogajanje, ki je spremljalo pogajanja za njeno uresničitev. V tem primeru bi objavljeno gradivo tudi nadrobneje zaživelo, saj pomenijo razprave v šolskem odboru pa tudi v deželnem zboru dejansko le povzetek že izoblikovanih stališč. In dalje: kateri faktorji so vplivali na njihovo izoblikovanje? Pokazalo bi se, da so na koroški predlog kulturne avtonomije vplivali tudi zunanji faktorji, od manjšinske zakonodaje drugod (kulturne avtonomije na Estonskem, urejanje manjšinskega šolstva v Nemčiji [Prusiji], na Danskem, nemško manjšinsko vprašanje v Jugoslaviji in še zlasti v Sloveniji, vplivnost južnotirolskih Nemcev, mednarodni manjšinski kongresi s sedežem v Ženevi in še kdo). Za predlog zakona o kulturni avtonomiji, predložen koroškemu deželnemu zboru leta 1927, dr. Franc Petek, predstavnik manjšine v šolskem odboru deželnega zbora (v objavljenih zapisnikih zastopnik »nacionalnih« Slovencev) v neobjavljenih spominih pravi, da je prišel predlagani osnutek zakona o kulturni avtonomiji iz Berlina. Tako še dalje ostaja odprto vprašanje, kdo je pripravil osnutek in kako je prišel v Celovec. Vse to pa je le del vprašanj, ki bi jih morala nuditi kritična izdaja zapisnikov, pa tudi to, ali rekonstruirani zapisniki zajemajo materijo v celoti ali ne, in kje so po avtorjevem mnenju še nadalje razpoke.

Posamezni citati iz literature ter objava nekaterih dokumentov pač ne more zadoščati, saj lahko vodijo k napačnim zaključkom, še zlasti kar se tiče volje posameznih koroških političnih strank po ureditvi slovenskega vprašanja. Tako je publikacija ostala žal le na pol poti ter predstavlja gradivo, ki zahteva nadaljnji nadroben in kritični pretres. Ne glede na to pa moremo reči, da tudi objavljena dokumentacija potrjuje dosedanje slovensko literaturo o vprašanjih koroške kulturne avtonomije, čeprav je njen očitni namen zavriniti opozorila, da je dejanski krivec za njeno neuresničitev prav koroško-nemška stran. Istočasno pa more knjiga služiti tudi za študij avtorjevih pogledov na slovensko vprašanje, povezanih z njegovo funkcijo v zdajšnjem Kärntner Heimatdienstu (podpredsednik te organizacije).

Objavljeni zapisniki potrjujejo opozorila, da se je v koroškem primeru kulturna avtonomija dejansko omejevala na šolsko področje, pri čemer je tekla glavna debata med dr. Petkom in predstavniki v deželnem zboru zastopanih strank o tem, ali naj pride v okvir slovenske samouprave tudi takoimenovano utrakvistično šolstvo ali ne. Kot je znano, so predstavniki večine to zavračali. Drugo odprto vprašanje je bil člen 3 zakonskega osnutka, ki je uveljavljal subjektivni princip kot kriterij pripadnosti k manjšini. Iz zapisnika druge seje šolske komisije (14. januar 1926) naj povzamemo stališče predstavnika velenemcev, da slovenska manjšina na Koroškem ne živi strnjeno.

Iz objavljenih zapisnikov je še zlasti vidna skrb predstavnikov večinskih političnih strank za »Nemcem prijazne«, »Koroški zveste«, »kulturno nemške« Slovence (tudi »Windische«), za katere naj bi kulturna avtonomija v nasprotju z »nacionalnimi« Slovenci ne veljala; njim namenjena utrakvistična šola bi zato tudi ne smela preiti v roke slovenske samouprave. Slovenska manjšina je seveda takim pogledom nasprotovala.

Radi jasnejše podobe naj k objavljenemu gradivu pritegnemo še nekaj opozoril s slovenske strani. Franc Petek v omenjenih spominih opozarja, da je bilo med pogajanji sporno, kdo naj se šteje za pripadnika manjšine. Skupaj s slovenskim soudeležencem pogajanj Ivanom Starcem je zagovarjal stališče, da je treba pripadnost manjšini ugotoviti po objektivnih znakih. Kot je znano, je predstavnik manjšine med pogajanji pristal na nemško zahtevo po uveljavitvi subjektivnega principa pripadnosti k določeni narodnosti. Ne le za usodo predloga kulturne avtonomije, ampak tudi za stališče večinskih strank do njene uveljavitve pa je več kot poučno Petkovo pričevanje o odmevnosti tega pristanka: »Ko sem dajal zadevno izjavo, sem na obrazih vseh navzočih videl, da je avtonomija pokopana. Bili so presenečeni, ker je s tem padla glavna ovira za sporazum o avtonomiji, z drugimi besedami, grozila jim je nevarnost, da bi avtonomijo Slovincem res morali priznati. Vse dotlej jim je naše odklanjanje subjektivnega načela omogočalo, da v svoji propagandi vso krivdo za neuspeh pogajanj o kulturni avtonomiji zvrčajo na manjšino«. Petek dalje opozarja, da predstavniki nemških strank »tudi po tej naši kardinalni koncesiji« niso bili v zadregi pri iskanju nerešljivih problemov »ob katerih bi avtonomijo lahko s propagandnim dobičkom pokopali«. To pa je bilo še iz prejšnjih pogovorov nerešeno vprašanje, kako urediti razmerje med obema šolskima oblastma, med avtonomno in deželno šolsko oblastjo. V prvi vrsti je šlo za utrakvistično šolo, ki je bila dejansko namenjena Slovincem ter »je bilo edino logično, da slovenska šolska oblast prevzame tudi te šole v svojo pristojnost«. Tako iz Petkovih spominov, kot iz objavljenih zapisnikov je videti, da je nemška stran »togo« vztrajala na stališču, da avtonomija ne sme tangirati pravic države, a ta ima pravico urediti šole, kakršne sama hoče. To pa je bilo tudi bistvo spora na šolskem področju, saj bi sedaj moralo slovensko avtonomno šolstvo tekmovati s konkurenčno državno utrakvistično šolo, namenjeno tistim pripadnikom manjšine, ki bi ne bili vpisani v narodnostni kataster. In čeprav so se leta 1929 pogajanja o kulturni avtonomiji razbila na šolskem vprašanju, naj bi bil po dr. Petku pravi vzrok v tem, »da avtonomije (Nemci) sploh niso bili pripravljene dati. Ko so videli, da bi bilo treba začeti z realizacijo, so se umaknili«.

Zanimiv je tudi pogled Koroškega Slovence, glasila manjšine, po prekinitvi pogajanj za kulturno avtonomijo na celotno takratno dogajanje. Glasilo manjšine je ob tem opozarjalo, da je bil predlog o kulturni avtonomiji predložen deželnemu zboru, ne da bi bili zastopniki manjšine o tem obveščeni. List je dalje pisal, da so na naslednjih pogajanjih predstavniki manjšine predložili svoj spreminjevalni predlog (dr. Einspieler v svoji knjigi tekst slovenskega predloga objavlja) k načrtu kulturne avtonomije, »tako da so nemške stranke že kar začetkoma vedele, kako si Slovenci zamislijo avtonomijo«. Poročal je, da je zastopnik manjšine »odstopil« od vrste »zahtev« spreminjevalnega predloga »samo da razprave tečejo naprej«. Tako so bile sprejete v »splošnem delu zakona« (15 paragrafov) bistvene »ideje« nemških strank. Pri šolskem vprašanju je po Koroškem Slovincu imela manjšina naslednji vodili:

— da manjšina ne sme biti avtonomija »ene stranke«, ampak celotne manjšine (»ljudstva«) ter

— da mora obstajati za celotno manjšino enotna utrakvistična šola, saj enotnost ljudstva zahteva enotnost pouka.

Koroški Slovenec je pisal, da je »naravno... moralo nastati glavno vprašanje, kakršna bo usoda teh (utrakvističnih) šol«. Slovenci so zahtevali, da uprava utrakvističnih šol preide na kulturno avtonomijo, menili pa tudi »da se bo vendar našel izhod, ker smo sprejeli tako toleranten predlog glede katastra (šlo je za že omenjeno izključno uveljavitev subjektivnega principa), kar so priznale celo nemške stranke«. Nasprotno pa so po pisanju lista skušali Nemci uveljavitev avtonomije izkoristiti za »večno« utrditev »razdeljenosti med Slovinci« ter celotno utrakvistično šolstvo zahtevati zase. Po mnenju glasila manjšine bi taka avtonomija ne služila pomirjenju, ampak bi povečala razdor med koroškimi Slovenci. O usodi pogajanj za kulturno avtonomijo pa je list pisal, da bi bila pogajanja

pod takimi razmerami brezuspešna, »ker Nemcem doslej niti na misel ni prišlo, da bi se resno bavili s pravicami koroških Slovencev«. List je še dodajal, da vidi mentaliteta koroških nacionalistov »v vsakem Slovincu, če zahteva narodne pravice iredentista, Hoch- und Volksverräterja, in v vsakem slovenskem okrožju delitev Koroške...«, o vlogi predstavnikov posameznih političnih strank med pogovori o uresničitvi leta 1927 deželnemu zboru predloženega zakonskega osnutka o kulturni avtonomiji pa, da se je »najbolj nemškega... pokazal zastopnik internacionalne socialnodemokratske stranke«, njemu pa je »zvesto... stal ob strani zastopnik« krščanskih socialcev (Koroški Slovenec, 22. maj 1929, št. 21).

Na občnem zboru Političnega in gospodarskega društva za Slovence na Koroškem so dne 13. junija 1929 znova podčrtali svoje dotodanje stališče, po katerem slovenska stran:

— v duhu sklepov tako imenovanih manjšinskih kongresov v Ženevi vztraja pri zahtevi po kulturni avtonomiji,

— da Slovenci pristanejo na subjektivni princip pri vpisu v narodnostni kataster le, če »večina« prenese vse manjšinske pravice in dolžnosti na zastopstvo kulturne avtonomije,

— da odločno odklanjajo vsako delitev slovenskih otrok na dve šolski oblasti ter

— da zahtevajo za vse otroke, »ki so jih starši prostovoljno vzgajali v slovenskem jeziku, narodno in domoljubno vzgojo na podlagi maternega jezika po slovenskem učiteljstvu, ki ima ljubezen do slovenskih otrok in slovenske kulture«.

Občni zbor je tudi poudaril, da se utrakvistične šole bistveno ločijo od nemške šole ter da je naravno, da »vsa ta last slovenskega ljudstva neprikrajšano preide v avtonomno upravo kot pravno naslednico«. In še dalje: »Ljudska skupnost, ki na podlagi katastra ne bi imela pravice do te po volji staršev nastale in vzdrževane lasti, bi cepila koroške Slovence. Zato naglašamo, da je naš zastopnik moral zahtevati prenos vseh teh šol na avtonomijo in bi vsako popuščanje v tej točki obsojali, posebno še, ker to stališče nikdar ne more ovirati razvoja nemškega šolstva« (Koroški Slovenec, 19. junij 1929, št. 25.)

Tone Zorn

Bruce F. Pauley, **Hahnenschwanz und Hackenkreuz**. Podnaslov: *Der Steirische Heimatschutz und der österreichische Nationalsozialismus 1918—1934*, Wien, 1972, 243 strani.

Knjiga, o kateri poročamo, ne govori le o vprašanjih, ki se izključno dotikajo medvojnne zgodovine Avstrije in sosednje nemške Štajerske še posebej, ampak se dotika tudi štajerskega mejnega vprašanja neposredno po prvi svetovni vojni. Že uvodoma lahko rečemo, da se avtor, drugače Američan, pri vprašanjih Slovenske Štajerske naslanja izključno na avstrijsko literaturo in na njene teze; dejstvo, ki knjigi nikakor ni v prid.

S povojnim bojem za Slovensko Štajersko (oziroma za njen obmejni prostor) je bila po Pauleyu povezana ustanovitev paramilitaristične in kasneje fašistoidne organizacije Steirischer Heimatschutz, ki pa je bil le ena iz vrste podobnih organizacij, ustanovljenih na območju Avstrije v letih po prvi svetovni vojni. Ko govori o ustanovitvi štajerske organizacije, Pauley piše, da se je ta »najprej prizadevala varovati nemško govoreče področje pred jugoslovansko ekspanzijo«. Pozneje pa se je organizacija razvila »iz čisto defenzivne« obrambne zveze v militantnega sovražnika marksizma (ali bolje takratne socialne demokracije). Avtor tudi opozarja, da moremo organizacijo od tega časa dalje označevati za fašistično, čeprav »protimarksizem ni bil vseskozi njegova edina ideologija«. Ugotavlja, da so bili med njenim članstvom (podobno kot na Koroškem in Salzburškem) nemški nacionalci, ki so se aktivno prizadevali za priključitev Avstrije k nemškemu rajhu (za anšlus). Dalje podčrtuje, da je bil »mejni položaj« Štajerske že dolgo naklonjen nemškonalnim tendencam, končno pa je prispevala k težnji po anšlusu tudi odcepitev Spodnje (Slovenske) Štajerske, saj bi priključitev k Nemčiji utegnila prispevati k ponovni pridobitvi slovenskega dela dežele. Tri najvažnejša dejstva, ki so po propadu habsburške monarhije vodila nemške paramilitaristične organizacije, naj bi bila: »jugoslovanska okupacija nemško govorečih mest Spodnje Štajerske«, nevarnost ropanj s strani s fronte vračajočih se vojakov ter končno nevarnost »marksistične revolucije«. Po Pauleyu naj bi dali prvi sunek za ustano-

vitev nemškoavstrijskih oboroženih oddelkov dogodki januarja 1919, ko je general Maister uspel razbiti pronemško demonstracijo v Mariboru (razbitje označuje nemško pisana literatura — in Pauley za njo — za »mariborsko krvoprelitje«). Nosilci gibanja naj bi bili begunci iz »območij Štajerske, zasedenih po Slovencih«, ki so se hoteli umakniti vpoklicu v jugoslovansko vojsko, dalje kmetje iz »spornih delov dežele« ter večje število graških in leobenskih študentov. Orožje so dobili od podobnih desničarskih oboroženih oddelkov iz Koroške in zahodne Madžarske. Ob tem Pauley omenja znani, a neuspešni napad nadporočnika Mickla na Radgono 4. februarja 1919. leta ter temu napadu sledeče boje, med katerimi so sodelovali kmetje iz doline Mure ter »nekaj sto študentov« iz Gradca.

Med dejstva, ki so zavirala, naj bi bilo pomanjkanje hrane, za uvoz katere se je štajerska deželna vlada »obupno prizadevala«, pa tudi francoska vojaška misija v Gradcu je zagrozila, da bo, če se bodo boji nadaljevali, ustavila transporte hrane na Štajersko prek Trsta, poleg tega pa se je centralna avstrijska vlada (šlo je predvsem za njene socialnodemokratske člane) bala uporabiti (proti Jugoslovanom) silo, saj bi njena uporaba utegnila škodovati pri mirovnih pogajanjih. Poleg tega so bili štajerski prostovoljski oddelki prešibki za daljši boj.

Prva važnejša brambovska organizacija na Štajerskem je bila marca in aprila 1919 ustanovljena organizacija z imenom Untersteirische Bauernkommando, na čelu katere je stal zdravnik Willibald Brodmann. Kot študent je bil Brodmann vključen v ultranacionalno študentsko društvo Franconia; Pauley ob tem ugotavlja, da so tudi drugi štajerski fašistični voditelji izšli iz nemškonacionalnih burševskih društev.

Po Pauleyu je bil dr. Brodmann duša južnoštajerskega odpora proti jugoslovanski »agresiji«. Po letu 1920, ko je »jugoslovanska grožnja pričela popuščati«, je njegova organizacija postala močno protimarksistična ter je celo zavračala vključevanje delavcev vanjo. Njena dejavnost se je sedaj razširila vse od madžarske do koroške meje, bila pa je tudi povezana z madžarsko militaristično posestrimo Muri Szombat ter s koroškim Heimwehrom. Vzdolž jugoslovanske meje so celo postavili telefonsko mrežo, da bi se tako zavarovali pred morebitnim jugoslovanskim napadom, prav tako pa tudi obveščevalno mrežo, ki je po Pauleyu segala do Ljubljane in Beograda.

Maja 1919 je Brodmann obljubil Koroščem pomoč pri predvideni koroško-nemški ofenzivi proti Jugoslovanom, vendar pa do pomoči ni prišlo radi pomanjkanja orožja ter podpore štajerske deželne vlade. Kljub temu pa Untersteirische Bauernkommando sklene 31. maja »s protikomunističnimi in protisrbskimi zastopniki« iz Madžarske in Hrvaške še bolj ambiciozni dogovor, ki je predvideval akcije proti madžarski sovjetski republiki in srbskemu gospostvu nad Hrvaško in Spodnjo Štajersko. Vendar se je ta, kot tudi drugi načrti, pokazal kot naiven optimizem.

Razmah brambovstva na območju Gradca je potekal drugače kot na obmejnem področju. Tu je bila mnogo večja nevarnost »rdečega terorja«, se pravi vpliva socialne demokracije pa tudi odmevov oktobrske revolucije ter socialističnih revolucij na Madžarskem in Bavarskem. Kot protiutež »marksistom« je takratni štajerski deželni glavar Anton Rintelen konec leta 1918 ustanovil lastno privatno vojsko, največkrat imenovano Steirische Heimwehr. Leta 1920 se je Rintelen povezal s podobnimi organizacijami na Bavarskem, ko pa je antanta zahtevala razpust bavarskih organizacij, je ta povezanost prenehala.

Tretje in najvažnejše področje, iz katerega se je razvil štajerski Heimatschutz, je bila zgornja dolina reke Mure okrog Judenburga. Izhodišče Heimatschutza je bil tu Nemški Volksrat, ustanovljen leta 1918, le nekaj tednov za podobno organizacijo na Slovenskem Štajerskem. Na čelu judenburškega Volksrata je bil dr. Walter Pfrimer, po rodu Mariborčan. Pauley opozarja, da je bil Pfrimer pred prvo svetovno vojno član nemškonacionalnih organizacij kot Nemškega šolskega društva Südmark (takrat sta bili društvi še ločeni). Kot študent prava se je kot član buršenshafta Ostmark v Gradcu povezal z velikonemškimi krogi; kasneje je pristopil k Vsenemški zvezi (Alldeutsches Verband). Po razpadu monarhije se je Pfrimerjeva dejavnost vedno bolj usmerjala proti socialnim demokratom kot »rdeči nevarnosti«. Pri tem je njegova organizacija dobivala pomoč (tudi denarno) od zgornještajerske industrije (od znane Alpine Montan-Gesellschaft).

V nadaljevanju Pauley opisuje povezovanje štajerskih militarističnih organizacij v skupni Heimatschutz ter njegovo povezovanje z organizacijami podobnega

značaja drugod po državi v skupno organizacijo. Ta proces se je zaključil leta 1927 po znanih dunajskih nemirih tega leta. Osnova za povezovanje militarističnih organizacij je bila »obramba« pred marksizmom, ali z drugimi besedami: proti socialni demokraciji kot najmočnejši stranki avstrijskega delavskega razreda. Leto 1927 je istočasno čas največjega razmaha militaristične, fašistoidne organizacije, pa tudi pričetek njenega nazadovanja. V nadaljevanju Pauley predvsem sledi procesom militaristične organizacije v državnem in še posebej v štajerskem okviru ter skuša opredeliti njeno družbeno ozadje in vsebino. Za prihodnjo usodo Steirischer Heimatschutzja je vsekako poudariti njegov, v začetku sicer negativen odnos do naraščajoče moči stranke avstrijskih nacistov, ki pa v končni fazi odpade ter se Heimatschutz vključi in vstopi v NSDAP. Pauley pregledno sledi temu procesu, pa tudi celotnosti problematiki avstrijskega nacizma. Predvsem velja omeniti Pauleyev ugotovitev, da so pripadniki štajerskega Heimatschutza odločilno sodelovali pri nacističnem puču julija 1934 na Štajerskem, dejstvo, ki so ga nacisti v prihodnje zamolčevali.

Za nas pa je še posebej zanimiva ugotovitev, da so štajerski nacisti v začetku tridesetih let (l. 1932/53) izkoriščali kot propagandno sredstvo tudi vprašanje Slovenske Štajerske ter tamkajšnje nemške manjšine. O tem Pauley piše, da so »nacistični govorniki... neprestano govorili o tlačenju nemško govoreče manjšine v odstopljenem območju (Štajerske) ter zagotavljali, da ga bo tretji rajh po izvršenem anšlusu zahteval nazaj«. Kot vemo, so nacisti leta 1941 to obljubo izpolnili...

Tone Zorn

Karl R. Stadler, *Opfer verlorener Zeiten. Geschichte der Schutzbund-Emigration 1934*. Wien 1974, 397 str.

Med preokretne prve avstrijske republike spada tudi 12. februar 1934, ko je takratnemu avtoritarnemu režimu uspelo razbiti oborožene oddelke avstrijske socialne demokracije, znane pod imenom republikanski Schutzbund ter prepovedati največjo delavsko stranko v državi. Stadlerjeva knjiga je posvečena prav temu dogajanju ter njegovim posledicam; namreč usodi tistih socialnodemokratskih borcev, ki so se morali po februarjskih bojih umakniti v tujino. Za popolnejšo sliko dogajanja Stadler uvodoma podaja oris usodnih februarjskih dogodkov. Še posebej pa bi opozorili na sledeči oris delovanja socialnodemokratske stranke po 12. februarju, še zlasti pod vidikom diferenciacije v lastnih vrstah, saj se je marsikateri dotedanji socialist sedaj priključil komunistični stranki Avstrije. Dalje je podan značaj naslednikov dotedanje socialne demokracije, imenovanih revolucionarni socialisti, še zlasti pa usoda Schutzbunda pred in po februarju 1934 (organizacija je v ilegali dejansko prenehala obstajati leta 1936).

Stadler opozarja, da so bili februarjski dogodki leta 1934 omejeni na nekatera mesta in industrijske centre. Podčrtuje, da je bila Spodnja Avstrija (predvsem Dunajsko Novo mesto) v glavnem mirna, medtem ko na Gradiščanskem, Salzburškem, Tirolski, Vorarlbergu in na Koroškem sploh ni prišlo do bojev. Izvemo tudi, da je bilo »več sto« pripadnikov oboroženih oddelkov sudetske socialnodemokratske stranke v ČSR, pripravljenih priskočiti na pomoč avstrijskim tovarišem.

Razumljivo je, da se je moralo po februarjskih dogodkih vodstvo socialnodemokratske stranke, skupaj s kompromitiranimi pripadniki Schutzbunda umakniti iz Avstrije, in to predvsem v ČSR, kjer je bil ustanovljen tako imenovani »Urad avstrijske socialnodemokratske stranke v tujini« (ALÖS) s sedežem v Brnu. Pri svojem delovanju je tu imela avstrijska socialna demokracija določeno pomoč sudetskih in čeških sodrugov. Ko opisuje to obdobje avstrijske politične emigracije, Stadler opisuje tudi ilegalna pota, po katerih so prihajali begunci iz sosednje Avstrije in še zlasti položaj prebežnikov na Češkoslovaškem, vse do odhoda večine njih v ZSSR (šlo je za nekaj sto oseb). Določeno mesto je v knjigi namenjeno orisu politične diferenciacije v vrstah avstrijskih emigrantov, saj je bilo sedaj opaziti njihovo pristopanje k KPA.

Razumljivo je, da avtor pri orisu dogajanja februarja 1934 in njegovih posledic ne more iti mimo avstrijskega nacizma; iz tega kompleksa bi le povzeli izjavo enega štajerskega delegatov na kongresu avstrijske socialistične stranke decembra 1945, po kateri so v ilegali (mišljena so leta 1934–1938) socialni demokrati »često« sodelovali proti takratni vladi z nacisti. Dejal je še, da so se mnogi

socialisti iz opozicije do »črne vlade« pridružili NSDAP, vendar pa dejansko niso bili nacisti (»v tem smislu«).

Ko opisuje nadaljnjo usodo pobeglih pripadnikov Schutzbunda, Stadler bolj ali manj anekdotično podaja njihov odhod v ZSSR ter njihovo tamkajšnje bivanje. Še posebej se ustavlja ob usodi tistih, ki so postali žrtve znanih čistk. Za nas pa bo še zlasti zanimiv drobec o tistih pripadnikih Schutzbunda, ki so prebežali v Jugoslavijo. Omenja, da jih je bilo »večje število«. Poudarja, da je bil Maribor sedaj (vse do leta 1938) zatočišče za štajerske in koroške socialiste in komuniste. Omenja tudi, da so bile po februarških dogodkih skupine avstrijskih socialnih demokratov tudi v Ljubljani in Beogradu. Piše še, da so emigranti iz Ljubljane že 24. marca intervenirali pri ALÖS, da bi se jim omogočila izselitev v ZSSR. Iz zadevnega pisma je videti, da so ljubljanske oblasti ravnale dobro z njimi, po drugi strani pa so jim nudili pomoč tudi slovenski socialisti. Dalje izvem, da je ALÖS zavračal možnost, da bi prišli pripadniki Schutzbunda iz Jugoslavije v ČSR (in od tod v ZSSR); to je urad avstrijske socialnodemokratske stranke v tujini utemeljeval z velikim številom beguncev v ČSR, po drugi strani pa tudi še ni bilo urejeno vprašanje odhoda tamkajšnjih beguncev v Sovjetsko zvezo. Kljub temu pa so se posamezni emigranti vendarle prebili v ČSR in v enem od transportov v ZSSR oktobra meseca so bili tudi prebežniki iz Jugoslavije.

Med vprašanji, ki se jih Stadlerjeva knjiga loteva, bi dalje omenili vlogo Avstrijcev v španski državljanski vojni; po Stadlerjevih podatkih se je borilo na strani španske republike 1.700—2.000 Avstrijcev. Med njimi so bili tako emigranti, ki so našli zatočišče v Sovjetski zvezi kot drugod po Evropi. Stadler omenja, da je v Španiji padlo okoli 700 Avstrijcev.

Tone Zorn

Ludwig Reichhold, *Geschichte der ÖVP*. Styria Verlag, Graz—Wien, Köln, 1975, 503 str.

Delo znanega avstrijskega publicista zajema obdobje avstrijske politične zgodovine po letu 1945. Poudarek je sicer na danes po moči druge avstrijske politične stranke, meščanske ljudske stranke (ÖVP), vendar se delo v splošnih potezah dotika celotnega političnega življenja Avstrije v letih 1945—1970, pa tudi zunanjih vplivov, ki so odmevali v avstrijskem notranjem razvoju ter na mesto Avstrije v Evropi.

Med vprašanji, ki se jih avtor dotika, uvodoma najdemo opozorila na tiste sile in posameznike, ki so prispevali k ustanovitvi ÖVP v dneh razpadanja tretjega rajha, temu sledi opis vzpona stranke (stranka je v novembrskih volitvah leta 1945 postala vodilna politična sila v državi) problematika sodelovanja s socialisti (tudi v vladni koaliciji), vprašanje ustanovitve »tretje sile«, iz katere se je v petdesetih letih izvila desničarska svobodnjaška stranka Avstrije, odnos do nekdanjih nacistov, habsburško vprašanje v šestdesetih letih, ali z drugimi besedami: vsa žgoča vprašanja političnega razvoja Avstrije po drugi svetovni vojni. Posebno mesto je v knjigi posvečeno ideološkim pogledom ljudske stranke na politično dogajanje, na razvoju avstrijske države ter družbenim silam, iz katerih stranka izhaja in na katere se naslanja.

Tu so tudi zanimiva Reichholdova opozorila na prestrukturiranje avstrijske družbe v šestdesetih letih (padec kmečkega prebivalstva, rast delavskega razreda), kar vse jemlje ÖVP njeno zaledje, ali bolje rečeno: stranka se ni pravi čas zavedla nastajajočih družbenih sprememb dotedanje avstrijske družbe.

Razumljivo je, da je bilo do leta 1955 eno glavnih vprašanj avstrijske politike vprašanje podpisa pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije. Reichhold ob tem zvesto sledi stališčem ÖVP do tega vprašanja ter opozarja na zasluge, ki grede nekaterim strankinim politikom za podpis te pogodbe. Tu se pisec kratko dotakne tudi koroškega vprašanja in ob tem bi ga popravili v tem, da Britanci niso prišli v Celovec 7. maja, ampak enako kot enote Jugoslovanske armade prihodnji dan. Drug tak lapsus je postavitev koroškega plebiscita v leto 1921 (najbrže gre tu za zamenjavo gradiščanskega plebiscita s koroškim). Knjiga tudi obsežno govori o južnotirolskem vprašanju vse od konca druge svetovne vojne dalje.

Obsežnost problematika se seveda omejuje na oris in analizo delovanja osrednjega strankinega vodstva in politike, medtem ko ostaja še nadalje odprt prikaz vloge in delovanja stranke po posameznih deželah. Zanje najdemo le posamezna opozorila, kot na primer drobec, da je bila ÖVP ustanovljena na Koroškem dne

5. julija 1945. V stranko so se takrat združili nekdanji koroški krščanski socialci ter meščanske in »kmečke« skupine iz tridesetih let (predvsem nekdanji liberalni Landbund). Slednje dejstvo tudi opozarja na prihodnjo narodnostno usmeritev stranke, saj stranka vodi izrazito nacionalistično in manjšini nasprotno politiko.

Tone Zorn

Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945, Ljubljana 1976, skupina avtorjev, izdajatelj vojaški zgodovinski inštitut jugoslovanske ljudske armade in Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, 1157 strani.

Slovenci smo v zadnjih nekaj letih dobili dve temeljni deli iz novejšje slovenske zgodovine. Dokončano je bilo obsežno delo prof. dr. Metoda Mikuža »Pregled zgodovine NOB v Sloveniji«, v letošnjem letu pa smo dobili knjigo skupine avtorjev, ki je izdelala vojaško zgodovino NOB na slovenskem prostoru.

Odgovorni urednik knjige je bil polkovnik in sodelavec vojaškega zgodovinskega inštituta JLA Zdravko Klanjšček, uredniški odbor pa je vodil Bogdan Osolnik. Avtorji posameznih poglavij knjige so bili: Zdravko Klanjšček, dr. Tone Ferenc, Ivan Frlež, prof. dr. Metod Mikuž, Alenka Nedog, Jože Novak, Miroslav Stepančič in dr. Miroslav Stiplovshek.

Knjiga »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945« je prvo sintetično delo o vojaških operacijah v Sloveniji med NOB. Čeprav je koncipirana kot vojaška zgodovina, pa so se uredniški odbor in avtorji trudili, da ne bi šlo zgolj za suhoparno naštevanje vojaških operacij, odrezanih od družbenega dogajanja, temveč so vojaške operacije postavili v družbenopolitični kraj in čas. Prav gotovo je treba tak način pisanja oceniti kot pravilen, učinkovit in potreben.

Čeprav je naslov knjige časovno omejel obravnavano problematiko na čas od leta 1941 do 1945, nam knjiga ponudi več. Dokaj široko uvodno poglavje nas najprej seznanja z značilnostmi družbenopolitičnega razvoja na Slovenskem v času med obema vojnama (1918—1941), zaključek knjige, v katerem gre beseda o pomenu in značaju narodnoosvobodilne vojne na Slovenskem, o posebnostih njene strategije in o njenih osnovnih ciljnih ter njihovih uresničevanjih, pa tudi sega čez okvire, zapisane v naslovu.

Knjiga je prav gotovo preobsežna, da bi lahko podrobno pokazali na njeno celotno vsebino in analizirali vsako njeno poglavje. Dovolj je le, da pogledamo pod črto in zasledujemo številke citatov in tako ugotovimo, koliko dela je bilo vložnega v publikacijo. Pri tem pa se spet pokaže potrebnost in koristnost monografskih obdelav posameznih partizanskih enot, dogodkov in časovnih razdobj. Brez takih monografij bi bilo delo močno oteženo, če ne celo nemogoče. Omeniti moramo tudi, da je bil avtorjem v veliko pomoč Zbornik dokumentov in podatkov o narodnoosvobodilni vojni narodov Jugoslavije, še posebej 19 njegovih knjig, ki govore o slovenskem NOB.

Knjiga obsega poleg že omenjenega uvodnega poglavja in sklepnega dela osem poglavij. V prvem delu je obdelana aprilska vojna, okupacija in okupacijski sistem. Drugi del je posvečen pripravam na oborožen boj, zlasti na političnem področju. Tretji del govori o oboroženi vstaji in o bojih do nastanka osvobojenega ozemlja. Časovno je torej ta del omejen do spomladi leta 1942, drugi del leta 1942 do preloma 1942/1943 pa je zajet v četrtem delu knjige, ki nosi naslov: »Prvo osvobojeno ozemlje in nastanek štirih narodnoosvobodilnih udarnih brigad«. Zelo natančno je v petem delu prikazan vzpon osvobodilnega boja od aprilskega (1943) zbora aktivistov OF do kapitulacije Italije, nič manj podroben pa ni tudi šesti del, ki vsebuje problematiko NOB od kočevskega zbora do prvega zasedanja slovenskega narodnega osvobodilnega sveta. Bojem v letu 1944 je posvečeno celo sedmo poglavje, saj je to čas razmaha osvobodilnega gibanja in širjenja narodnoosvobodilne vojne do narodnih meja. Tudi končni boji za osvoboditev Slovenije od preloma leta 1944/1945 do 15. maja 1945 so opisani v posebnem poglavju.

Mimo tega, da je knjiga »Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945« znanstveno strokovno delo, ki bo gotovo v pomoč raziskovalcem tega časa, pa ima tudi izredno praktično vrednost za učitelje zgodovine. Tu imam v mislih predvsem priloge in kazala na zadnjih straneh knjige. V njih najdemo seznam poveljniškega sestava višjih enot NOV in POS, seznam osnovne literature in drugih virov, razlago kratic, kazala osebnih in krajevnih imen, kazalo vojaških enot in ustanov ter političnih organov, ustanov in organizacij ter raznih pojmov.

Že iz kratkega opisa knjige je najbrž jasno, da gre za izredno koristno in strokovno neoporečno knjigo, ki je od avtorjev terjala veliko dela in naporov. Nam zgodovinarjem in pa vsem tistim, ki so jo poznali, pa bo ta knjiga ostala v spominu tudi kot publikacija, kjer je še zadnjič prišlo do izraza neutrudno in natančno delo nedavno preminule kolegice Alenke Nedog.

Dušan Nečak

Jože Vidic, *Po sledovih črne roke*. Založba Borec, Ljubljana 1975; 588 str.

Založba Borec je v počastitev 30-letnice osvoboditve izdala eno izmed najbolj pretresljivih knjig, ki opisujejo našo bližnjo preteklost. Gre za dokumentarno-reportažni zapis delovanja morilske organizacije črne roke proti NOB slovenskega naroda.

Pisec Jože Vidic, ki ga poznamo že po knjigah *Beg z morišča* in *Zločin pri Lenartu*, je v svojem delu skušal odgovoriti na vprašanja — kaj je bila črna roka, kdo so bili njeni pobudniki, organizatorji in voditelji, kako je delovala, od kod je črpala neizmerno željo in žejo po krvi, kdo so bili črnorokci?

Ko je pisec skušal odgovoriti na ta vprašanja, je imel na razpolago zelo malo pisanega gradiva. Literature, ki bi se nanašala na to temo, je zelo malo oziroma skoraj nič. Zločine črne roke je opisal poleti 1944. leta dr. Maks Šnuderl v brošuri *Fašistično-domobranski teror nad Slovenci*. Nekaj sta o tej temi pisala tudi Franček Saje v delu *Belogardizem* in Štefanija Ravnikar-Podbevšek v knjigi *Sveti Urh*. Poleg te literature je avtorju služilo nekaj člankov v časopisju z opisom tega ali onega dogodka, ki je bil v zvezi s črno roko. Tako se je moral avtor lotiti zahtevnega dela — zbiranja podatkov, ki pa seveda ni bilo enostavno, saj črnorokci niso pustili za seboj nobenih pisanih dokumentov. Zato je avtor zbiral ustna pričevanja oseb, ki so bile priča dogodkom ter uporabil gradivo s sodišč, ki so po vojni sodila črnorokcem in njihovim sodelavcem.

Ko se pisec sprašuje, kako je nastala črna roka pove, da nekateri menijo, da je bila to nezakonski otrok vsemogočnega šefa nemške policije Heinricha Himmlerja oziroma gestapa in slovenske buržoazije. Avtor pravi, da danes niti belo-plavogardistična emigracija v tujini noče priznati očetovstva nad tem garjaviim otrokom slovenske kontrarevolucije. Nihče noče biti kriv za brezumno pobijanje otrok, mater, očetov in ostarelih oseb oziroma za pobijanje pripadnikov in so-mišljenikov OF.

Avtor pravi, da moramo razlikovati tri vrste črne roke:

1. plavogardistično, ki se je z umori in letaki z narisano črno roko prvič predstavila na Jesenicah decembra leta 1943. Vse zločine na Gorenjskem do maja leta 1944 je opravila z vednostjo gestapa, čeprav si je sama izbrala žrtve, kraj in obliko umorov. Maja 1944. leta je gestapo prepovedal delovanje črne roke na Gorenjskem, ker so nacisti menili, da na njihovem ozemlju lahko opravljajo policijsko in sodno službo le tovrstne nemške organizacije;

2. domobransko, ki je bila v celoti v rokah Katoliške akcije in njenih organizacij, zato so njeni pobudniki in člani zagrizeni klerikalci z duhovščino. Teror domobranske črne roke se je začel novembra 1943. leta in je bil najhujši do maja 1944. leta. Sprva niso morili pod imenom črna roka, temveč so to ime prevzeli od plavogardistov februarja 1944. Leta 1945 nastopajo pod imenom Roka pravice. Avtor pravi, da gre okrog 95 odstotkov zločinov črne roke pripisati domobranski, ki ima na vesti množične umore pri Sv. Urhu, na Barju, v okolici Velikih Lašč in Turjaka, v Žužemberku in drugod;

3. četniški odredi kot črna roka; prebivalci in partizani so začeli imenovati vse četniške odrede in njihove pripadnike črna roka, kar pa dejansko niso bili, čeprav so se tudi sami tako radi imenovali in podpisovali, samo ne v smislu vojaške morilske organizacije, temveč kot nasledniki srbske črne roke, katere cilj je bil združitev Srbije in Srbov.

Tako lahko govorimo samo o plavogardistični in domobranski črni roki, ki je prevzela ime od srbske črne roke, vse drugo pa so se slovenski črnorokci naučili od gestapa. Cilj črnorokcev je bil — tajno in surovo obračunavanje z Osvobodilno fronto oziroma njenimi pripadniki.

Ko se avtor sprašuje, kdo je sestavljal črno roko, pride do naslednjih ugotovitev. V vrstah črne roke so zagrizeni klerikalci z duhovščino na čelu, bivši jugoslovanski oficirji, razni kriminalci in lenuhi, ki se jim ni ljubilo delati doma na

polju ali v tovarni. Med črnorokce pa tudi najdemo pridne in do začetka vojne poštene mlade kmečke fante, v mestih dijake in študente, katerim je um zmešala fanatična belogardistična duhovščina, da so se v »boju za vero in kulturo« podali na pot največjih klavcev, kar jih pomni slovenska zgodovina.

Pisec je pretresljivo opisal umore črne roke na Gorenjskem, Dolenjskem in v Ljubljanski pokrajini; na Štajerskem črna roka ni delovala, ker je imel gestapo dovolj moči. Zanimiva je avtorjeva ugotovitev, da na Primorskem razen nekaterih izjem, duhovščina ni bila naklonjena domobranstvu. Ko se pisec sprašuje, zakaj na Primorskem ni bilo črne roke, pride do ugotovitve, da je v tem predelu bil vpliv škofa Rožmana in organizacijskega štaba Slovenskega domobranstva izredno majhen. Nadalje ne gre prezreti narodne zavesti Primorcev, in tako domobranska politika ni dobila podpore prebivalstva.

Ko preberemo knjigo se prav gotovo lahko strinjamo s piscem, ko trdi, da je bila črna roka najbolj podivjana, edinstvena tovrstna morilska organizacija v okupirani Evropi. Lahko rečemo, da je pričujoča knjiga huda obtožnica proti črnorokcem in njihovim voditeljem ter da je avtorju v veliki meri uspelo razkriti skrivnost, v katero je bila doslej zavita ta morilska organizacija. S to knjigo je pisec postavil najlepši spomenik žrtvam črne roke.

August Lešnik

David Irving, *Tajno orožje*, Založba Borec, Ljubljana 1976, 327 str.

Knjiga D. Irvinga govori o naporih nacistične Nemčije, da bi zgradila novo, še nepoznano orožje, s katerim bi v kritičnem trenutku druge svetovne vojne lahko odločilno posegla zlasti v spopad z Veliko Britanijo. Po prepričanju nacističnih veljakov s Hitlerjem na čelu naj bi bili tako orožje raketni projektili z veliko rušilno močjo, ki bi jih izstreljevali iz zaščitnih izstrelišč na celini proti britanskemu otočju; te projektili so Nemci pod vodstvom tedaj še dovolj neznanega, danes v Združenih državah živečega in delujočega Wernerja von Brauna preizkušali in izdelali v kraju Peenmünde (na otočku med Nemčijo in Švedsko) in so postali kasneje znani predvsem z oznako V-2 (Vergeltungswaffe 2, torej »orožje maščevanja« št. 2). Avtor obširno in včasih že kar preveč nadrobno opisuje tehnični potek preizkušanja in konstruiranja novega orožja, stališča posameznih nacističnih veljakov do tega silno dragega podviga in nato tudi njegov končni (ne)uspeh, na drugi strani pa sledi prizadevanjem zavezniških obveščevalnih služb, da bi odkrile, za kakšno orožje gre, se dokopale do potrebnih podatkov in onemogočile njegovo uporabo. Znano je, da zaveznikom izstrelitve projektilov proti Angliji ni uspelo preprečiti. Bombardiranje oporišča Peenmünde je nemški načrt sicer zavrlo, ni ga pa onemogočilo. Nemške rakete kot leteče bombe so v zadnjem letu vojne povzročile na angleških tleh veliko materialno škodo ter terjale mnoge človeške žrtve. Vendar »tajno orožje« v končni posledici ni pomenilo obrata v vojskovanju in je ostalo za nemško, v vojni že tako močno izčrpano gospodarstvo predvsem zelo zahteven poizkus, ki poteka dogodkov ni mogel bistveno spremeniti.

»Tajno orožje« D. Irvinga se uvršča v vrsto poljudno napisanih zgodovinskih knjig, ki obravnavajo posamezne, manj znane epizode druge svetovne vojne in ponovno razkriva, da je ostala nacistična Nemčija vse do kraja predvsem napadalna sila ter je v tem smislu dajala prednost ofenzivnemu pred defenzivnim orožjem. Nekoliko neprepričljiv pa ostaja njen sklep. Misli, da sta pravilna strategija in pravilna izbira orožja v vojni velikega pomena, v resnici ni mogoče oporekati. Toda ali ta ugotovitev že zadostuje tudi za spoznanje, da je Nemčijo prav napačna topogledna izbira, izbira »senzacionalnosti pred strategijo«, ofenzivnega orožja (rakete) pred defenzivnim (radarjem), spravila ob zmago?

Peter Vodopivec

Harrison Salisbury, *900 dni obleganja Leningrada*, Ljubljana 1975, Založba Borec, 540 str.

Knjiga, o kateri poročamo, je pretresljivo pričevanje o obrambi Leninovega mesta pred nacistično vojsko v letih druge svetovne vojne. Pri tem je avtorju uspelo zbrati vso (njemu) dostopno dokumentacijo o junaški obrambi Leningrada ter jo povezati v živ opis. Pri tem mu je še posebej poslužilo dobro poznavanje Sovjetske zveze, dejstvo, ki se še posebej kaže v vrsti opozoril na takratno gledanje

sovjetskega vodstva na problematiko obrambe Leningrada, še pred tem pa na morebitni spopad z nacistično Nemčijo. Pretres obravnavane materije je tudi pokazal vrsto novih (ali pa ne dovolj poznanih) momentov, ki jih zgodovino pisje še ne dovolj upošteva. Pred nami se odpira trpljenje, ki so ga morali Leningrajčani prestajati med 900-dnevno nacistično blokado in vzroki zanj, kaže se herojstvo branilcev, njihova usoda, do njih pa negativni pojavi, kakršni bi se v podobnem primeru morebiti našli tudi drugod.

Salisbury posebej opozarja, da je v leningrajski blokadi umrlo več ljudi kot kdajkoli v modernem mestu, celo v primerjavi z znano Hirošimo (v Leningradu desetkrat več). Obleganje je bilo po njem enkratno tudi v primerjavi z obleganimi mesti v preteklosti. O žrtvah, ki jih je dal Leningrad v 900 dneh, avtor podčrtuje kot najbolj pošteno oceno uradni sovjetski odgovor, poslan na uradno švedsko vprašanje in objavljen junija leta 1964: »Nihče natančno ne ve, koliko ljudi je umrlo v Leningradu in na leningrajskem območju«. Po uradnih sovjetskih podatkih neposredno po drugi svetovni vojni naj bi bilo žrtev obleganja 632.253, vendar pa se zdi Salisburyu ta številka v več ozirih nepopolna. Potem ko pretrese dostopne podatke, ceni število ljudi, ki so v Leningradu in v okolici umrli za lakoto, na milijon, skupaj s padlimi vojaki pa na 1.300.000 do 1.500.000.

Tone Zorn

Fritz Stüber, *Ich war Abgeordneter*. Podnaslov: Die Entstehung der freiheitlichen Opposition in Österreich, Graz u. Stuttgart, 1974, 302 str.

V zadnjih letih je izšlo v Avstriji več spominskih del o obdobju po letu 1945. Med nje spada tudi Stüberjeva knjiga, ki v nasprotju z ostalimi memoari zajema vrsto vprašanj iz desničarskega (svobodnjaškega) tabora, med njimi predvsem nastanek stranke ter avtorjevo vlogo v njej. Ob tem je knjiga zanimiv avtorjev pogled na nemško in avstrijsko vprašanje ter na njegovo izrazito nemškonacionalno usmerjenost. Vidi se, da je treba članstvo sedanje svobodnjaške stranke (FPÖ) ter njene predhodnice Zveze neodvisnih (VdU) iskati po eni strani v avstrijskem nemškonacionalnem taboru ter po drugi med nekdanjimi bolj ali manj »obremenjenimi« nacisti.

Ko avtor govori o njihovem povezovanju v letih po drugi svetovni vojni, se ustavlja ob takoimenovani »Verfassungstreue Vereinigung für Österreich«, ki pa je bila kmalu razpuščena zaradi suma neonacizma. Prav tako so oblasti prepovedale graški list Alpenländischer Heimatruf (l. 1948), ki ga je kmalu nadomestil nov list, imenovan Alpenruf.

Stüber opozarja, da je leta 1949 nadomestil »Verfassungstreue Vereinigung« »Verband der Unabhängigen« (prvotno naj bi se VdU imenovala Verband der politisch Parteilosen). Piše, da je stranka iz taktičnih vzrokov nastopila na takratnih parlamentarnih volitvah kot Wahlpartei der Unabhängigen. Stüber opozarja, da so si tudi ostale politične stranke prizadevale pritegniti glasove nekdanjih nacistov (šlo je predvsem za meščansko ljudsko stranko ÖVP ter za stranko avstrijskih socialistov SPÖ) in da je prav to preprečevalo nasprotnikom VdU, da bi stranko označevali za neonacistično. Po Stüberjevi sodbi je na volitvah tega leta večji del pripadnikov avstrijskega nemškonacionalnega tabora volil novo politično stranko. Pravi tudi, da si je ljudska stranka s tem, »da je popolnoma odpovedala v nacističnem vprašanju« ter radi »protinemškega stališča« vrste njenih prominentnih zastopnikov odbila nemški nacionalni tabor, ki je sedaj volil novo meščansko stranko. Stüber še opozarja, da sta se po volitvah skušali obe vodilni avstrijski politični stranki, ljudska in socialistična, približati novemu političnemu taboru.

Ceprav so Stüberjevi spomini pisani subjektivno, so vendarle značilen dokument vpogleda v tisti avstrijski politični tabor, ki je pred drugo svetovno vojno v dobršni meri zašel v nacizem ter se v spremenjenih razmerah po njegovem propadu znova obnovil. Vsakogar, ki ga zanima politični razvoj sosednje države, bo v njih našel marsikaj zanimivega: od ponovnega organiziranja »nacionalnega« tabora pa vse do nasprotij v njem. Med nje spada tudi Stüberjeva izključitev iz VdU (pri tem so ga med drugim obtoževali vezi s takoimenovano fašistično internacionalno, ogrožanje enotnosti stranke ipd.). Značilno je, da Stüber po izključitvi ni odložil poslanskega mandata, ampak je kot neodvisen ostal še dalje v parlamentu. Ustanovil je tudi (nepomembno) politično skupino Freiheitliche Sammlung Österreichs (FSÖ), kasneje preimenovano v Demokratisch-Nationale

Arbeiter-Partei (DNAP). Za avtorjeve poglede je še značilno, da je ob ratifikaciji pogodbe o obnovi neodvisne in demokratične Avstrije glasoval proti njenemu podpisu, češ da je v bistvenih točkah pogodba diktat nekdanjih zmagovalcev! Pomen spominov je dalje v tem, da pojasnjuje marsikatero stran zdajšnje avstrijske družbe in države, vlogo nemškega nacionalnega tabora ter drugih odmevov preteklosti, med katere spada tudi nedavna polemika med znanim »lovcem« na nekdanje nacistične vojne zločince Simonom Wiesenthalom ter avstrijskim kanclerjem Brunom Kreiskim o SS-ovski preteklosti sedanjega predsednika FPÖ Friedricha Petra. Sem spada tudi organizirana protislovenska usmerjenost vsega avstrijskega nacionalnega tabora ves čas od njegove obnove leta 1949 dalje.

Tone Zorn

BIBLIOGRAFIJA

Tone Zorn

IZBOR TISKANIH VIROV IN LITERATURE O SR SLOVENIJI IN JUGOSLAVIJI
IZ LET 1945—1970

Omejujemo se predvsem na dela, ki so izšla do leta 1970. Ne mislimo zajeti vseh virov in njihovih zvrsti ali vse literature, ampak le nuditi vpogled v glavno problematiko. To je eden prvih takih poskusov, pa ga je kot takega treba tudi vrednotiti.

I. Pregled se v splošnem dotika celotnega jugoslovanskega razvoja, vendar je tu poudarek predvsem na povojnem razvoju Slovenije v mejah Jugoslavije. Upravičenost takega postopka je pogojena z dejstvom, da so za čas po letu 1945 še najbolj obdelana vprašanja Slovencev v Avstriji in v Italiji, čeprav tudi ta nezadostno. Iz področja zamejskega slovenstva naj opozorimo za tržaško vprašanje na naslednje tri knjige in na v njih citirano literaturo: Janko Jeri, *Tržaško vprašanje po drugi svetovni vojni*, Ljubljana 1961; Jean-Baptiste Duroselle, *Le conflict de Trieste 1943—1954*, Bruxelles 1966 in Bogdan C. Novak, *Trieste 1943—1954. The ethnic, political and ideological struggle*, Chicago and London 1970 (italijanski prevod je izšel pod naslovom *Trieste 1941—1944. La lotta politica, etnica e ideologica* v Milanu leta 1973). O Slovenskem Primorju je izšlo tudi več bibliografij: Fran Zwitter, *Bibliografija o problemu Julijske krajine in Trsta 1942—1947*, Zgodovinski časopis 1948/49; Albert Rejec, *Bibliografija o problemih obmejnih pokrajin ob jugoslovansko-italijanski meji 1951—1958*, Ljubljana 1959 (ciklostil, izdal inštitut za narodnostna vprašanja) ter Branko Marušič, *Bibliografija o problemih pokrajin ob zahodni meji SFRJ (1951—1963, Razprave in gradivo inštituta za narodnostna vprašanja, št. 4/5, 1966)*. Za vprašanje avstrijske Koroške neposredno po drugi svetovni vojni obstaja tipkopišna disertacija Tone Zorn, *Politična orientacija koroških Slovencev in boj za mejo v letih 1945—1949*, obranjena na ljubljanski filozofski fakulteti leta 1968. Med razpravami je posebej opozoriti na študijo Janko Pleterski, *Manjšinska zakonodaja na Koroškem po drugi svetovni vojni, Razprave in gradivo inštituta za narodnostna vprašanja, št. 2, 1960*). Do sedaj so izšle tudi tri splošne bibliografije o avstrijski Koroški Friedrich Zopp, *Das Schriftum über Kärnten aus den Jahren 1945—1959*, Klagenfurt 1961 ter bibliografiji z enakim naslovom za leta 1960—1965, Klagenfurt 1970 ter 1966—1970, Klagenfurt 1975. Slovenskega vprašanja pa se dotikajo naslednje bibliografije: Bogo Grafenauer-Lojze Ude, *Bibliografija o vprašanjih Slovenske Koroške 1945—1948*, Zgodovinski časopis, 1948/49; F. J. Mrčnik (Franjo Baš), *K literaturi o Koroški, Nova obzorja, 1950*; Lojze Ude, *Bibliografija slovenske Koroške*, Zgodovinski časopis 1951; Tone Zorn, *Bibliografija člankov o koroškem vprašanju v periodičnem tisku 1955—1960, Razprave in gradivo inštituta za narodnostna vprašanja, 1963, št. 3* ter njeno nadaljevanje za leta 1961—1963, prav tam, 1966, št. 4/5.

II. Pregled slovenskega tiska prinaša od leta 1945 dalje Slovenska bibliografija, ki jo izdaja Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani. Do leta 1951 je bibliografija prinašala le samostojen tisk, od tega časa dalje pa tudi izbor člankov iz slovenskih časnikov ter s tem izbor člankov, govorov, referatov vodilnih političnih osebnosti slovenskega in jugoslovanskega političnega življenja. Pregled slovenskih in jugoslovanskih bibliografij zajema knjiga Janez Logar, *Uvod v bibliografijo*, Ljubljana 1970. Bibliografski inštitut, Beograd je pripravil *Bibliografijo jugoslovanskih bibliografija 1945—1955*; publikacija citira predvsem naše bibliografije o zamejstvu. Od leta 1949 dalje izhaja v Beogradu *Jugoslovenska bibliografija*. Beograjski bibliografski inštitut izdaja od leta 1950 dalje tudi *Bibliografijo Jugoslavije*; za vprašanja političnega razvoja je v tej bibliografiji omeniti serijo A (društvene nauke). Isti inštitut je izdal tudi *Jugoslovensku retrospektivnu gradju*

(knjige, brošure, muzikalije) za čas med leti 1945—1967 (publikacija je izšla v Beogradu leta 1970). V poštev prihaja zlasti zvezek II te bibliografije, ki zajema družbene vede, sociologijo, statistiko ter politiko, za posamezna vprašanja pa tudi zvezek V (pravo, vojaške znanosti ipd.). Izven jugoslovanskega prostora zajema vrsto del splošno jugoslovanskega značaja *Südost-Bibliographie* minhenskega jugovzhodnega inštituta. Čas med letoma 1945—1950 zajema zvezek 2/1 te bibliografije, leta 1951—1955 zvezek 2 in 1956—1960 zvezek 2/2. Izbor člankov in razprav o narodnostnem vprašanju na celotnem jugoslovanskem prostoru med letoma 1949—1971 (vendar s poudarkom na letu 1970) najdemo v bibliografiji Radmile Buzaljk o **Nacionalno pitanje u teoriji i praksi**, izšlo v *Politički spektar*, Sarajevo 1971.

Pregled splošnih bibliografij za čas takoj po drugi svetovni vojni je objavil Vasilij Melik v *Zgodovinskem časopisu* 1951.

III. Med publikacijami o povojnem razvoju Jugoslavije je opozoriti na **Pregled zgodovine Zveze komunistov Jugoslavije**, Ljubljana 1963 (slovenska izdaja); knjiga podaja pregled povojnega družbenega in političnega razvoja Jugoslavije do vključno 7. kongresa ZKJ. V celoti pa Slovenci v proučevanju povojnega razdobja zaostajamo za ostalim jugoslovanskim prostorom. V tem okviru naj predvsem opozorimo na vrsto del in prispevkov Branka Petranovića ter na literaturo, na katero se Petranović v svojih delih sklicuje. Pregled Petranovićevega del, ki se nanašajo na monografske obdelave, na problematiko metodologije proučevanja povojnega obdobja, virov za sodobno zgodovino itn. je objavil Slobodan Žarić v *Časopisu za savremenu povijest*, Zagreb, 1969, zv. 1/2. Tem delom se pridružujejo članek **O predmetu, metodi u nekim drugim problemima na radu na istoriji socijalističke Jugoslavije**, *Vojnoistoriski glasnik*, Beograd, 1967, št. 1 (s tam cit. lit.), monografija **Političke i pravne prilike za vreme privremene vlade DFJ**, Beograd 1964 ter knjiga **Politička i ekonomska osnova narodne vlasti u Jugoslaviji za vreme obnove**, Beograd 1969. Prva knjiga zajema spremembe v družbenoekonomski strukturi pri nas za časa DFJ, organizacijo upravljanja, utrjevanja in razvijanja revolucionarnih organov oblasti, delo AVNOJ inčasne ljudske skupščine, stališča legalne meščanske opozicije proti novi družbeni ureditvi. Posebej sta dalje obdelana za čas 1945—1947 organizacija in aktivnost ljudske fronte v procesu utrjevanja zmage socialistične revolucije. Druga Petranovićeva knjiga analizira notranjepolitična vprašanja in mednarodni položaj Jugoslavije v prvih povojnih letih, politično in ekonomsko problematiko v tem času, razvoj KPJ ter družbenopolitičnih organizacij.

Dušan Bilanžić je napisal knjigo **Ideje i praksa društvenog razvoja Jugoslavije 1945—1973**, Beograd 1973. V knjigi Dušan Bilanžić-Radovan Vukadinović, **Osnovne društvene promjene u Jugoslaviji i svijetu nakon drugog svjetskog rata 1945—1973**, Zagreb 1973 je objavil zapis **Osnovne društvene promjene u Jugoslaviji (1945—1973)**.

Izšlo je več del o Josipu Brozu Titu. Predvsem bi opozorili na knjigo Vladimir Dedijer **Josip Broz Tito. Prispevki za življenjepis** (slovenska izdaja), Ljubljana 1953, ki po pomembnosti presega običajne biografije. Življenjepis je tudi pripravil Vinko Vinterhalter **Življenjska pot Josipa Broza** (slovenski prevod), Ljubljana 1968. V uvodu pravi Vinterhalter, da je knjiga »publicistični kolaž« tistega, kar so dejali drugi o Titu. V zaključnem delu se dotika razvoja Jugoslavije po maju 1945 ter Titove vloge v njem. V ta okvir spada tudi publicistično delo Slobodana Nešovića, **Moša Pijade in njegov čas**, Ljubljana 1968.

IV. Splošni pregled daje knjiga Franjo Tujdman, **Velike ideje i mali narodi**, Zagreb 1970 (druga, razširjena izdaja v razdelku **Izgradnja socialističkih društvenih odnosa i vanjska politika SFRJ**).

V. O povojni Jugoslaviji je izšla v tujini vrsta del, od katerih naj navedemo nekatere. Ž gospodarskega stališča je pisana knjiga Jack C. Fischer **Yugoslavia — a multinational State. Regional difference and administrative response**, San Francisco 1966. Paul Shop daje v knjigi **Communism and Yugoslav national question**, New York—London 1968 poudarek na mednacionalne odnose po drugi svetovni vojni. Knjigi je priložen spisek uporabljenih virov v jugoslovanskih jezikih. Paul Lendvai je napisal knjigo **Der rote Balkan. Zwischen Nationalismus und Kommunismus**, Frankfurt a. Main 1969. V razdelku posvečenem Jugoslaviji, pisec izhaja uvodoma iz teze, da je nacionalna bit močnejša od ideološke povezanosti. Med navedeno literaturo ni slovenskih avtorjev; v celoti teži knjiga k objektivnosti, v njenem ospredju pa so vsekakor vprašanja mednacionalnih odnosov. Kot zadnje delo take

vrste, posvečeno predvsem notranjemu in zunanjepolitičnemu razvoju Jugoslavije po drugi svetovni vojni, naj omenimo še razpravo Georja Kleina o Jugoslaviji — **the process of democratisation**, objavljen v knjigi *The Changing face of communism in eastern Europe*, The University of Arizona Press, 1970). V razpravi je zajeta razvojna pot Jugoslavije v obdobju 1950—1960. Zajet je kratek prikaz nacionalnih problemov, razvoja gospodarstva in samoupravljanja, zunanjepolitična usmerjenost Jugoslavije ter mejniki v njeni notranji politiki. Avtor ne presoja, ampak le opisuje in poroča.

VI. Pomembnost pa tudi usodnost Kominforma za Jugoslavijo leta 1948, za mednarodno delavsko gibanje ter za prihodnjo socialistično pot Jugoslavije je vzrok, da zajema to vprašanje v jugoslovanski publicistiki in v zgodovinopisju pomembno mesto. Poleg izvirnih del Josipa Broza Tita ter vidnih jugoslovanskih družbenih delavcev, ki jih bomo še omenili, naj na tem mestu opozorimo na vrsto dokumentarnega gradiva o tem vprašanju. Takratno korespondenco med CK KPJ in CK KP SZ zajema publikacija *Pisma CK KPJ i pisma CK SK P (b)*, Beograd 1948. Po polemичnem uvodu sledi v publikaciji objava zadevne korespondence za čas med 20. marcem in 22. majem 1948. Obsežna publikacija o tem vprašanju *O neistinitim i nepravедnim optužbama protiv KPJ*, je izšla v Beogradu istega leta ter zajema vrsto gradiva ter ponatise izbranih člankov. Posebej je posvečena takratnim odnosom z Albanijo knjiga Vladimir Dedijer, *Jugoslovensko-albanski odnosi (1939—1948)*, Beograd 1949. Zbornik govorov vidnih jugoslovanskih voditeljev o odnosih z vzhodnimi državami, skupaj z objavo diplomatskih not *Naša Partija v borbi za enakopravne odnose med socialističnimi državami* je izšla v Ljubljani leta 1949. Zbornik ponatiskuje prispevke, objavljene v listu *Borba* med 1. januarjem in 8. oktobrom 1949. Podoben značaj ima zbirka govorov in člankov, objavljenih v knjigi *Jugoslavija v borbi za mir*, Ljubljana 1951. Izšla je tudi *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlade SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Madjarske, Romunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, Beograd 1951; knjigo je izdalo jugoslovansko zunanje ministrstvo, uporabna pa je le s kasnejšimi popravki. V ta okvir spada tudi knjižica *Moša Pijade Veliki majstori licemerjenja*. Članci povodom budi-peštanskog procesa, Beograd 1949. Svetozar Vukmanović je pripravil spominski zapis *Stalin in Jugoslavija*, Ljubljana 1969. Posebno mesto zajema v literaturi o kominformu knjiga spominov Milovana Djilasa o razgovorih s Stalinom; knjiga je izšla na zahodu v več jezikih; tu omenjamo nemško izdajo *Gespräche mit Stalin*, Frankfurt a. Main 1962. Po sodbi Dušana Bibra je Djilas s knjigo očitno bolj kot »zgodovinsko resnico... zasledoval svoje politične cilje: otežiti normalizacijo odnosov med FLR Jugoslavijo in Sovjetsko zvezo oziroma (z) nekaterimi sosednjimi državami« (Teorija in praksa, Ljubljana, 1971, zv. 4). Dogodki leta 1968 na Češko-slovaškem so pogojili obsežen zapis Vladimir Dedijer, *Izgubljeni boj J. V. Stalina 1948—1953*, Ljubljana 1969. Razgovor z avtorjem knjige je objavil mariborski Večer 18. aprila 1949.

VII. Med spominskim gradivom na povojni čas zavzemajo vidno mesto pričevanja Svetozar Vukmanović-*Tempo*, *Revolucija, ki teče dalje*, 2. zv., slovenski prevod Ljubljana 1972. Teža spominov in avtorjevih pogledov je vzbudila široko polemiko, vsebinsko pa spomini zajemajo NOB ter povojni čas do znanega VII. plenuma CK ZKJ leta 1966. Odlomke iz spominov je med januarjem in aprilom 1971 prinašala v nadaljevanjih beogradska *Politika*, vzporedno z nadaljevanji pa so izhajali polemični zapisi k Vukmanovičevi knjigi. Peter Breščak je objavil tekst razgovora z avtorjem spominov v ljubljanskem *Delu* 7. in 14. avgusta 1971. Ob polemiki, ki jo je vzbudila Vukmanovičeva knjiga je napisal obsežen zapis Dušan Biber *Memoari, publicistika in zgodovina vede, Teorija in praksa*, 1971, št. 4. V njem razpravlja o mestu memoarov v naši najnovejši zgodovini in odnosu javnosti do njih, o politični klimi, ki pogojuje (in je pogojevala) njihovo pisanje, o pogojih zgodovinskih raziskav našega razvoja ter o načinu dela.

VIII. Za problematiko mednacionalnih odnosov naj opozorimo na tri publikacije. Prva je zbornik razprav vodilnih jugoslovanskih komunistov o mednacionalnih odnosih v SFRJ *Sojuzot na komunistite na Jugoslavija — mednacionalni odnosi* (cir.), Skopje 1967. Isto problematiko zajema zbornik *Bratstvo i jedinstvo. Jugoslavija 1941—1969*, Beograd 1969. Tretje delo pa je pripravil Stipe Suvar, *Nacije i mednacionalni odnosi u socialističkoj Jugoslaviji, Naše teme*, Zagreb, 1970.

IX. Franc Zadravec je obdelal knjižno esejistiko in kulturo za čas do leta 1965 v publikaciji Slovenske matice *Slovenska književnost 1945—1965*, Ljubljana

1967. Pokazal je glavne tokove in nosilce povojne leposlovne esejistike in kritike. V razpravo so na ustreznih mestih vključena umetnostnonazorska stališča marksističnih teoretikov in praktikov, vodilnih političnih delavcev; pri tem se ustavlja ob posameznih vzolčnih vprašanjih slovenskega razvoja v obravnanih dvajsetih letih. Peter Vodopivec in Franci Pivec sta pripravila obsežen pregled o slovenskem študentskem organiziranju po drugi svetovni vojni, izšlo v *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani*, Ljubljana 1969. Omenjenima razpravama se pridružuje še nekaj manjših del, ki se ukvarjajo bolj ali manj s specifičnimi vprašanji. Sem bi prišteli tudi objavljeno anketo Visoke šole (sedaj fakultete) za sociologijo, politične vede in novinarstvo Slovensko javno mnenje, Ljubljana 1968. V ta okvir spadajo poleg publikacij statističnega zavoda Slovenije še nekatere razprave kot Milan Natek, *Delovna sila iz drugih republik Jugoslavije v Sloveniji in posebej v Ljubljani*, Geografski zbornik SAZU, Ljubljana 1969 ali Vladimir Bračič, *Razvojni problemi družbenega sektorja kmetijstva v SR Sloveniji ob primeru kmetijskega kombinata Ptuj*, *Casopis za zgodovino in narodopisje*, nova vrsta, Maribor 1972, zv. 1.

X. Viri posebne važnosti za povojno obdobje so poleg objav v dnevnem tisku zbirke govorov in člankov vidnih jugoslovanskih politikov. Na prvem mestu je seveda obsežni opus Josipa Broza Tita, ki se dotika vseh vprašanj jugoslovanskega družbenega razvoja, mednarodne politike in sodelovanja. Opus je v začetku izhajal pod naslovom *Graditev nove Jugoslavije*, nato *Borba za socialistično demokracijo*, sedaj pa *Borba za mir in mednarodno sodelovanje*. Bibliografije Titovih spisov iz prvih povojnih let glej v *Letopis Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, Ljubljana 1950.

Drug obsežen opus so dela Edvarda Kardelja. Bibliografijo njegovih del in člankov do leta 1950 je objavljena v istem *Letopisu Slovenske akademije znanosti in umetnosti*, Ljubljana 1950.

Tu naj opozorimo zlasti na Kardeljevo knjigo *Pot nove Jugoslavije*, Ljubljana 1946 (članki in razprave iz let 1941—1945) ter na zbirko *Problemi naše socialistične graditve*, I—VI, Ljubljana 1956—1964. Zbirka zajema Kardeljeve prispevke o vprašanjih državne in gospodarske graditve Jugoslavije, vprašanja zunanje in notranje politike, pa tudi slovenskega razvoja.

XI. Dragoceno je *Zbrano delo Borisa Kidriča*, knjiga II. in III., Ljubljana 1959 in 1962, ki prinaša ponatise Kidričevih govorov in nastopov v letih 1945—1948.

XII. Govori in članki Mihe Marinka, knjiga I, Ljubljana 1960, vsebuje avtorjeve govore in članke od leta 1953 dalje, potem ko je bil izvoljen za predsednika Izvršnega sveta Slovenije. Časovno zbirka sega do vključno leta 1955. Ivan Regent je v knjigi *Poglavja iz boja za socializem*, III, Ljubljana 1961, zbral govore, ki jih je imel po vrnitvi v Jugoslavijo; tudi njegova zbirka sega do leta 1955.

XIII. Leta 1950 je izšla v slovenskem prevodu zbirka Moše Pijade, *Izbrani govori in članki*; vsebinsko se knjiga nanaša na obdobje NOB in na povojni čas. Knjigi je dodano več uradnih predpisov in poročil, katerih avtor je bil Pijade. V slovenskem jeziku je izšel tudi izbor člankov Milovan Djilas, *Članki 1941—1946*, Ljubljana 1948. Omenimo naj še zbirko Aleksandar Ranković, *Izbrani govori i članci 1941—1945*, Beograd 1951.

Zbirka govorov, člankov in zakonov o novi družbeni in politični ureditvi FLRJ je izšla v Ljubljani leta 1953 pod naslovom *Zmaga socializma nad državno-kapitalističnim birokratizmom*.

XIV. Za splošni družbeni razvoj socialistične Jugoslavije naj ob programih Komunistične stranke Jugoslavije (ZKJ) opozorimo predvsem na objavljene materiale posameznih kongresov. Materiali so objavljeni v vseh jugoslovanskih jezikih pod naslovom V. kongres Komunistične stranke Jugoslavije, Ljubljana 1948, dalje VI. kongres (l. 1952), VII. kongres (1958), VIII. kongres (1964), Deveti kongres Zveze komunistov Jugoslavije, Ljubljana 1969. Poleg tega so objavljeni materiali posameznih plenumov CK ZKJ.

XV. Kronološki pregled povojnega dogajanja v Sloveniji do vključno leta 1967 vsebuje publikacija *Oris kronologije delavskega gibanja na Slovenskem*, Ljubljana 1969. Predvsem je opozoriti na objavljeno gradivo povojnih kongresov KPS (oz. ZKS) z analizami družbenega razvoja SR Slovenije. Za prvi povojni čas je opozoriti na politično poročilo CK KPS ter na diskusijo o poročilu na drugem kongresu KPS. Poročilo je objavljeno v knjigi II. kongres Komunistične Partije Slo-

venije, Ljubljana 1949. Poročila naslednjih kongresov so izšla pod naslovi: **III. kongres Zveze komunistov Slovenije**, Ljubljana 1954, **Cetrty kongres Zveze komunistov Slovenije**, Ljubljana 1959, **Peti kongres Zveze komunistov Slovenije**, Ljubljana 1965 ter **Šesti kongres Zveze komunistov Slovenije**, Ljubljana 1969. Dalje je treba opozoriti na Statut Zveze komunistov Slovenije, ki je izšel skupaj z Resolucijo o stališčih in nalogah komunistov Slovenije, Ljubljana 1968. Omeniti je ob ostalem gradivu tudi gradivo, pripravljeno za posamezne republiške kongrese (na primer za peti kongres ZKS leta 1965 v 12 zvezkih).

XVI. Enako so izšli kot samostojne publikacije stenografski zapisniki kongresov Ljudske fronte oziroma Zveze delovnega ljudstva Jugoslavije: **drugi kongres** (l. 1949), **tretji** (l. 1949), **četrti** (l. 1953), **peti** (l. 1960), **šesti** (1966).

XVII. **Donesek k zgodovini Osvobodilne fronte** je napisal Metod Mikuz (izšlo v Zgodovinskem časopisu l. 1971; težišče razprave je sicer na vojnih letih, vendar se avtor v zaključnem razdelku dotika preraščanja OF v SZDLS). Posamezne kongrese OF (SZDLS) zajemajo naslednje publikacije: **II. kongres Osvobodilne fronte Slovenije**, Ljubljana 1948, **III. kongres Osvobodilne fronte Slovenije**, Ljubljana 1951, **Peti kongres Socialistične zveze delovnega ljudstva Slovenije**, Ljubljana 1961 ter **Šesti kongres SZDL Slovenije**, Ljubljana 1966. Izšel je tudi Statut Socialistične zveze delovnega ljudstva Jugoslavije, Ljubljana 1968.

XVIII. Dalje opozarjamo na objave kongresov posameznih družbenopolitičnih organizacij, kot Zveza sindikatov, ženske protifašistične zveze ipd.

XIX. V tem okviru zavzemajo posebno mesto tudi stenografski zapisniki Privremene narodne skupštine DF Jugoslavije ter Narodne Skupštine FNRJ, za SR Slovenijo pa še posebej sejni zapisniki skupščine ljudske (socialistične) republike Slovenije. Slobodan Nešović je pripravil komentirano izdajo stenografskih zapisnikov tretjega zasedanja AVNOJ in zasedanja začasne ljudske skupščine DFJ. Tretje zasedanje AVNOJ in zasedanje začasne ljudske skupščine Demokratične federativne Jugoslavije, Ljubljana 1975. Isti je tudi pripravil Stvarni register stenografskih beležaka vrhovnih predstavniških tela Jugoslavije od 26. XI. 1944 do 21. XII. 1957. AVNOJ — Privremena narodna skupština DFJ — Ustavotvorna skupština — Narodna skupština FNRJ — I. i II. saziv i Savezna narodna skupština — III. saziv, Beograd 1969.

ZGODOVINSKE PUBLIKACIJE V LETU 1975

Zbral Miloš Rybář

Bibliografski opis je sestavljen v skladu s pravili mednarodnega standardnega bibliografskega opisa (ISBD), kjer so podatki združeni v posamezna območja, ločena s posebnimi znaki. Tak opis je prirejen za računalniško obdelavo podatkov.

Bibliografija, priročniki

- KATALOG rokopisov Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani : Ms 700 — Ms 999 / [priređil Branko Berčič]. — Ljubljana : NUK, 1975. — 118 str. ; 21 cm
- KOS, Milko: Gradivo za historično topografijo Slovenije : (za Kranjsko do leta 1500). — Ljubljana : Inštitut za občo in narodno zgodovino Slovenske akademije znanosti in umetnosti, 1975. — 3 zv. (881 str.) ; 24 cm. — Razmnoženo kot delovni pripomoček
- MALA splošna enciklopedija : knj. 2 : H—O. — Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Beograd : Prosveta, 1975. — 810 str., [22] str. pril., [2] f. pril. : ilustr. ; 28 cm
- STERLÉ, Vasja: Bibliografija o Mariboru : sn. 1 : Monografije. — Maribor : Univerzitetna knjižnica, 1975. — VIII, 163 str. ; 30 cm
- ZAČASNI slovar slovenskih priimkov / odgovorni redaktor France Bezljaj. — Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974 [i. e. 1975]. — 723 str. ; 29 cm. — Strojep. avtogr.
- Obča zgodovina, kulturna zgodovina**
- BAVČAR, Martin: Zgodbe Norika in Furlanije / [iz latinščine prevedel Zdravko Jelinčič]. — Toronto : Jelinčič, 1975. — 945 str. : ilustr. ; 22 cm. — Izvirna izdaja: V Gorici : Jezuitski samostan, 1665
- BEBLER, Anton: Vojaška vladavina v Afriki / [prevedla Zoja Skušek-Močnik]. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1974, tiskano 1975. — 145 str. ; 24 cm. (Znanstveni tisk : serija D). — Prevod dela: Military rule in Africa. — Obdelana in skrajšana doktorska disertacija
- COLLINS, Larry & Dominique Lapierre: Jeruzalem, Jeruzalem / [iz angleščine prevedla Miro Poč in Stanko Sevšek]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 549 str., [32] str. pril. : ilustr. ; 24 cm. — (Bios). — Prevod dela: O Jerusalem!
- GOÖCK, Roland: Vsa čuda sveta : velike znamenitosti sveta od piramid do vesoljskega vzletišča / [prevedel Boris Verbič]. — 4. izd. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 250 str. : ilustr. ; 31 cm. — Prevod dela: Alle Wunder dieser Welt
- JOHNSON, William Weber: Zlatokopi / [prevedel Stanko Jarc]. — Ljubljana : Cankarjeva založba, 1975. — 242 str. : ilustr. ; 28 cm. — (Resnična zgodovina Divjega zahoda). — Prevod dela: The forty-niners
- MIHOVILOVIC, Ive: Mafija včeraj in danes / [napisal] Spectator [ps.] ; [iz srbohrvaščine prevedel Dušan Zeljeznov]. — Ljubljana : Borec, 1975. — 332 str., [28] str. pril. ; 21 cm. — Prevod dela: Mafija jučer i danas
- NOUGAYROL, Jean: Le Babylonien, langue internationale de l'antiquité = Babilonščina — mednarodni jezik v antiki. — V Ljubljani : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1975. — 38 str. ; 25 cm. — (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razprave : razred za zgodovinske in družbene vede = Academia scientiarum et artium Slovenica, dissertationes : Classis I ; IX/1)
- POLOŽAJ kmeta in kmečki upori od 15. do 19. stoletja = Položaj seljaka i seljački ustanci od 15. do 19. stoljeća = Bauernstand und Bauernaufstände vom 15. bis 19. Jahrhundert = A parasztság helyzete és a parasztfelkelések a 15. sz. — tól a 19. századig / [Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci ; gradivo zbral in uredil Antoša Leskovec]. — Maribor : Združenje visokošolskih zavodov, [1975]. — 203 str. ; 21 cm
- ŠTULAR, Hanka: Pivsko posodje skozi stoletja. — Ljubljana : Narodni muzej, 1975. — 71 str. : ilustr. ; 21 cm

- TRACHTMAN, Paul: *Revolverši* / [prevedel Stanko Jarc]. — Ljubljana : Cankarjeva založba, 1975. — 241 str. : ilustr. ; 28 cm. — (Resnična zgodovina Divjega zahoda). — Prevod dela: *The gunfighters*
- VÁGVOLGYI, Tibor: *Madžarski Jakobinci* / [prevedel Franc Šebjanič]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 166 str. ; 20 cm. — Prevod dela: *A magyar Jakubinusok köztársasági mozgalma*
- VELIKE civilizacije srednjega veka : zv. 1 / [napisal] Gaston Wiet, Vadime Elisseeff, Philippe Wolff in Jean Naudou, s prispevki Jeana Devissa, Betty Meggers in Rogera Greena ; [prevedla Vital Klabus in Marjan Poljanec]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 407 str., [16] str. pril. ; 25 cm. — (Zgodovina človeštva ; 3). — Prevod dela: *The great medieval civilizations*
- ZGODOVINA v slikah : 2—5. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 25 cm
- Umetnost**
- ČESKO slikarstvo 19. in začetka 20. stoletja / [izbira gradiva, besedilo in katalog Olga Macková ; predgovor Anica Cevc ; prevod iz češčine v slovenščino Nada Gspan-Prašelj ; prevod v francoščino Radojka Vrančič ; likovna ureditev kataloga Jože Brumen]. — Ljubljana : Narodna galerija, 1975. — 45 str. : IV, 14 ilustr. ; 22 cm
- EGIPTOVSKI muzej — Kairo / [glavni urednik Carlo Ludovico Ragghianti ; besedilo Sergio Donadoni ; prevedla Irena Trenc-Frelj]. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 171 str. : ilustr. ; 30 cm. — (Muzeji sveta)
- FISTER, Peter: *Arhitektura slovenskih protiturških taborov*. — Ljubljana : Slovenska matica, 1975. — 184 str., [2] str. pril. : ilustr. ; 25 cm
- KOS, Ivan: *Retrospektivna razstava : 1925—1975* / [spremna beseda Meta Gabršek-Prošenc ; podatki o umetniku Breda Ilich-Klančnik, Meta Gabršek-Prošenc ; prevod v nemščino Branko Rudolf ; fotografije Terezija Pučko]. — Maribor : Umetnostna galerija, 1975. — [72] str. : ilustr. ; 22 cm
- KREČIČ, Peter: *Spomeniki NOB Jožeta Plečnika in njegove šole* / [uvod Matija Murko]. — Ljubljana : Arhitekturni muzej, 1975. — [20] str. : [1] ilustr. ; 21 × 22 cm. — Ov. nasl.
- NEMEC, Rafael: *Retrospektivna razstava : 12. september — 12. oktober, Nova Gorica 1975* / [uvodna študija Janez Mesesnel ; življenjepis, seznama in bibliografija Marko Vuk]. — Nova Gorica : Goriški muzej ; revija Srečanja, 1975. 60 str. : ilustr. ; 21 cm.
- PINACOTECA Brera — Milano / [glavni urednik Carlo Ludovico Ragghianti ; besedilo Roberto P. Ciardi ... et al. ; prevedla Irena Trenc-Frelj]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 171 str. : ilustr. ; 30 cm. — (Muzeji sveta)
- PARTIZANSKA grafika in risba / [uvod Jure Mikuž ; predgovor Zoran Kržišnik ; življenjski podatki, seznam del, literatura Iztok Durjava, Jure Mikuž ; likovna ureditev kataloga Jože Brumen ; prevod v francoščino Viktor Jesenik]. — Ljubljana : Moderna galerija, 1975. — 40 str. : ilustr. ; 25 cm. — Besedilo slov. in franc.
- PARTIZANSKA umetnost / [napisali] Filip Kalan, Marta Paulin-Brina, Ivan Sedej, Ciril Cvetko, Viktor Smolej, Alenka Gerlovič. — Ljubljana : Delavska enotnost, 1975. — 54 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Umetnost in kultura ; 100)
- RIJKSMUSEUM — Amsterdam / [glavni urednik Carlo Ludovico Ragghianti ; besedilo Giorgio T. Faggini, Raffaele Monti, Ugo Ruggeri ; prevedla Nataša Brumen]. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 171 str. : ilustr. ; 30 cm. — (Muzeji sveta)
- SMOLIK, Marijan: *Semeniška knjižnica v Ljubljani*. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 30 str. : ilustr. ; 17 cm. — (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 54)
- SUMI, Nace: *Pogledi na slovensko umetnost*. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 212 str., 164 str. pril. : ilustr. ; 19 cm. (Pogledi ; 2)
- ZADNIKAR, Marijan: *Spomeniki cerkvene arhitekture in umetnosti : 2*. — V Celju : Mohorjeva družba, 1975. — 193 str. : ilustr. ; 20 cm. — (Veliki slovenski kulturni spomeniki ; 2)
- Delavsko gibanje**
- BRITOVŠEK, Marijan: *Delavsko gibanje in oblikovanje znanstvenega socializma* : (izbrana poglavja). — Ljubljana : Zavod SR Slovenije za

- šolstvo, 1975. — 56 str. ; 20 cm. — (Novi vidiki ; 2)
- IVANIŠEVIČ, Stjepan & Željko Pavič & Milan Ramljak: Samoupravljanje / [prevedla Franček in Marija Šafar]. — 2., spopolnjena izd. — Ljubljana : Državna založba Slovenije ; Mladinska knjiga, 1975. — 292 str. ; 28 cm. — Prevod dela: Samoupravljanje
- IZKUSNJE in nauki Pariške komune 1871 / [urednik Savin Jogan]. — Ljubljana : Komunist, 1975. — 208 str. ; 19 cm. — (Temelji ; 10)
- KERMAVNER, Dušan: Politični boji na Gorenjskem in delavsko gibanje na Jesenicah-Javorniku od začetkov do leta 1918. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1974, tiskano 1975. — 3 knj. ; 21 cm. — Ov. nasl.: Politična zgodovina Gorenjske
- KUTOŠ, Aleksander : Nastanek in razvoj Zveze komunistov Jugoslavije / [izdala] Zveza delavskih univerz Slovenije, Center za samoupravno normativno dejavnost. — V Ljubljani : »Univerzum«, 1975. — 70 str. ; 17 cm. — (Družbeno izobraževanje ; 2)
- KUTOŠ, Aleksander: Oris zgodovine mednarodnega delavskega gibanja / [izdala] Zveza delavskih univerz Slovenije, Center za samoupravno normativno dejavnost. — V Ljubljani : »Univerzum«, 1975. — 52 str. ; 17 cm. — (Družbeno izobraževanje ; 3)
- KUTOŠ, Aleksander: ZKJ : ustanovitev in razvoj. — Maribor : Obzorja, 1975. — 192 str. ; 19 cm. — (Marksistična knjižnica ; 1)
- MARX, Karl & Friedrich Engels: Kritika gothskega in erfurtskega programa : s spisi in pismi Marxa, Engelsa in Lenina o treh programih nemške socialne demokracije / [gradivo izbral Boris Ziherl ; prevedel Maks Veselko]. — Ponat. — Ljubljana : Komunist, 1975. — 116 str. ; 19 cm. — (Temelji ; 9)
- MARX, Karl & Friedrich Engels: Manifest komunistične stranke : (komunistični manifest / [prevod Cene Vipotnik, Božidar Debenjak]. — Ponat. — Ljubljana : Komunist, 1975. — 65 str. ; ilustr. ; 19 cm. — (Temelji ; 1)
- PROUCEVANJE delavskega gibanja v Sloveniji 1918—1941 / [napisali] France Kresal, Alenka Nedog, Janko Prunk, Mirko Stiplovšek. — Ljubljana : Komunist, 1975. — 77 str. ; 18 cm
- REVOLUCIONARNO delavsko gibanje v Sloveniji v letih 1921—1924 : referati z znanstvenega posvetovanja v Ljubljani 6. in 7. junija 1974 / [odgovorni urednik Tone Ferenc] ; [izdala] Inštitut za zgodovino delavskega gibanja in Oddelek za zgodovino Filozofske fakultete v Ljubljani. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 198 str. ; ilustr. ; 25 cm
- 40[ŠTIRIDESET]-letnica zleta Svobod : ob štiridesetletnici zleta Svobod v Celju / [uredil Janko Liška]. — Ljubljana : Pripravljalni odbor, 1975. — 118 str. ; ilustr. ; 19 cm

Druga svetovna vojna

- BISHOP, Edward: Zračna bitka za Britanijo / [prevedla Alenka Glavan-Vrtovec]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 172 str. ; ilustr. ; 21 cm. — (Svet v vojni). — Prevod dela: The story of the battle of Britain 1940
- CALVERT, Michael: Činditi / [prevedla Ada Škerl]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 175 str. ; ilustr. ; 21 cm. — (Svet v vojni). — Prevod dela: Chindits — long range penetration
- MANVELL, Roger: Zaratniki: atentat na Hitlerja 20. julija 1944 / [prevedel Tone Glavan]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 153 str. ; ilustr. ; 21 cm. — (Svet v vojni). — Prevod dela: The conspirators
- MASON, David: Prodor v Saint-Nazaire / [prevedla Vika Premzl]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 176 str. ; ilustr. ; 21 cm. — (Svet v vojni). — Prevod dela: Raid on St. Nazaire
- PERRAULT, Gilles: Veliki dan / [prevedel France Sušteršič]. — Ljubljana : Borec, 1975. — 304 str. ; 19 cm. — Prevod dela: Le grand jour 6 juin 1944. — Pravo ime avtorja: Jacques Peyroles
- REYNOLDS, Quentin James: Bojevali so se za nebo / [prevedel Vilko Novak]. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 270 str., [24] str. pril. ; ilustr. ; 23 cm. — (Ti vražji fantje v letečih škatlah). — Prevod dela: They fought for the sky
- SALISBURY, Harrison Evans: 900 [Devetsto] dni : obleganje Leningrada / [prevedel Marko Selan]. — Ljubljana : Borec, 1975. — 540 str. ; 21 cm. — Prevod dela: The 900 days
- SWINSON, Arthur: Puščavski diverzanti / [prevedel Jože Sekirnik]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 204 str. ; ilustr. ; 21 cm. — (Svet v vojni). — Prevod dela: The raiders — desert strike force

Jugoslavija, Slovenija, Slovenci

- KORŠIČ, Mirko:** 30 [Trideset] let slovenskega pomorstva : 1945—1975. — Koper : Lipa, 1975. — 246 str. : ilustr. ; 24 cm
- KOZLER, Peter:** Kratek slovenski zemljepis in pregled politične in pravosodne razdelitve ilirskega kraljestva in štajerskega vojvodstva s pridanim slovenskim in nemškimi imenikom mest, trgov, krajev i. t. d. — Ljubljana : Cankarjeva založba ; Trst : Založništvo tržaškega tiska ; Celovec : Drava, 1975. — XXIV, 57 str. ; 21 cm. — Reproducirani ponat. Izvirna izdaja: (na Dunaju : Leopold Sommer) 1854
[Priloga 1] : Zemljovid slovenske dežele in pokrajin / izdelal in na svitlo dal Peter Kozler ; risal Anton Knorr (62 × 58 cm) Ponatis izdaje 1853
[Priloga 2] : Peter Kozler in prvi zemljovid slovenskega ozemlja / Valter Bohinec. — 23 str. : ilustr.
- MIHOVILOVIČ, Ive:** Ustaški kralj / [prevedel France Šušteršič]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 149 str. ; 17 cm
- NACIONALNI in socialni programi pri Slovencih / [pripravili Janez Kos ... et al. ; uredili Ema Umek, Marija Oblak-Čarni, Janez Kos : fotografiral Srečo Habič].** — Ljubljana : Arhiv SR Slovenije, 1975. — 91 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Publikacije Arhiva SR Slovenije : katalogi ; 2)
- PLETERSKI, Janko & Branko Božič:** Politična in socialna zgodovina Jugoslavije. — Maribor : Obzorja, 1975. — 182 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Marksistična knjižnica ; 2)
- KOZAK, Grozdana & Jasna Horvat:** Promet na Slovenskem 17.—19. stol. : slikovni viri iz grafične zbirke Narodnega muzeja v Ljubljani / [fotografije Srečo Habič]. — Ljubljana : Narodni muzej, 1975. — 56 str. : ilustr. ; 22 cm
- TRETJE zasedanje AVNOJ in zasedanje začasne ljudske skupščine Demokratične Federativne Jugoslavije : (7.—26. avgust 1945) / [raziskoval, napisal uvod, prispeval komentarje, sestavil registre in pripravil knjigo za tisk] Slobodan Nešović ; [prevajalec Primož Šafar].** — Ljubljana : Komunist, 1975. — 358 str., [28] str. pril. ; 23 cm. — Prevod dela: Treće zasedanje Antifašističkog veća narodnog oslobođenja Jugoslavije i zasedanje privremene narodne skupštine
- TRIDESET let socialistične Jugoslavije / [glavni in odgovorni urednik Jovan Raičević ; prevajalci Vlado Barabaš ... et. al.].** — Beograd : MONOS, 1975 (Ljubljana : Delo). — 656 str. : ilustr. ; 31 cm
- TRUBAR, Primož:** Slovenska cerkovna ordnina : izbor / [besedilo iz bohoričice prenesel ter prispeval jezikovno opombo in slovarček Franc Drolc]. — Za skrajšano izd. je besedilo izbral ter dodal pojasnila Drago Segar. — V Ljubljani : Mladinska knjiga, 1975. — 145 str. : [4] faks. ; 10 cm. — (Kon-dor ; 153)
- VALANT, Milan:** Srednja doba Slovencev. — Ljubljana : samozaložba, 1975 (Ljubljana : Minitipografija). — 39 str. : ilustr. ; 21 cm
- VOGELNIK, Marija:** Sodobni ples na Slovenskem. — Ljubljana : Kinetikon, 1975. — 273 str., XVI str. pril. : ilustr. ; 24 cm. — (Knjižnica Kinetikon ; 1). — Vsebina: Pregled plesnega dogajanja skozi zgodovinska obdobja. Nosilci evropske plesne moderne. Sodobni ples na Slovenskem
- ZBORNIK za zgodovino naravoslovja in tehnike = History reviews-science and technology : zv. 3 : Žagarjev zbornik = Dedicated to J. M. Žagar (Sagar) / [urednik Fran Dominko].** — Ljubljana : Slovenska matica, 1975. — 191 str. : ilustr. ; 25 cm

Arhivi, muzeji

- GOSPODARIČ, Rado & Peter Habič & Mehtilda Urleb:** Kraška muzejska zbirka. — Postojna : Inštitut za raziskovanje Krasa SAZU, 1975. — [8] str. : ilustr. ; 16 cm. — (Vodnik ; 1)
- MIHEVC, Mira:** Kjer smrt je skrhalo svojo kosó... : Muzej talcev v Begunjah = Là où la mort a émuissé sa faux... : Le Musée des otages à Begunje = Where Death blunted his scythe... : The Museum of hostages at Begunje / [zasnoval, uredil Lojze Gostiša ; fotografije iz Muzeja revolucije Slovenije in Gorenjskega muzeja, nove posnetke izdelal Milan Pogučar ; prevod v francoščino Viktor Jesenik, v angleščino Peter Sheppard. — Radovljica : Občinski odbor ZZB NOV, [1975]. — [78] str. : ilustr. ; 20 cm. — Besedilo slovensko, francosko in angleško
- PTUJSKI grad : 1 : Ptujski grad in njegove kulturnozgodovinske zbirke / Jože Curk. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 34 str. : ilustr. ; 16 cm.**

— (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 57). — Ov. nasl.

SPREHOD skozi čas : katalog k razstavi Pokrajinskega arhiva Koper. — Koper : Pokrajinski arhiv, 1975. — 68 str. : ilustr. ; 22 cm. — (Publikacije Pokrajinskega arhiva Koper ; 2). — Vsebuje tudi: Oris nastanka in razvoja arhivskih zavodov na obalnem področju / Ema Umek. Nekaj misli k arhivskim dokumentom / Leon Marin

STUKL, France: Arhiv v Škofji Loki. — V Ljubljani : Zgodovinski arhiv, 1975. — 16 str. : ilustr. ; 17 × 24 cm. — Ov. nasl.

Arheologija

ARHEOLOŠKA najdišča Slovenije / [uredniški odbor S. Gabrovec ... et al.] ; izdala Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Inštitut za arheologijo. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — XII, 415 str., [2] f. pril. ; 30 cm & 9 kart arheoloških najdišč Slovenije

PETRU, Peter : Ajdovski gradec nad Vranjem pri Sevnici. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 31 str. : ilustr. ; 16 cm. — (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 52). — Ov. nasl.: Ajdovski gradec pri Sevnici

PETRU, Peter & Thilo Ulbert: Vranje pri Sevnici : starokrščanske cerkve na Ajdovskem gradu = Vranje bei Sevnica : frühchristliche Kirchenanlagen auf dem Ajdovski Gradec. — Ljubljana : Narodni muzej, 1975. — 161 str., [2] f. zvd. : ilustr. ; 34 cm & 1 zvd, 32 tabl. — (Katalogi in monografije = Catalogi et monographie ; 12). — Vzporedno slovensko in nemško besedilo

POROČILO o raziskovanju neolita in eneolita v Sloveniji : 4 : Predkvininske kulture Slovenije. — Ljubljana : Univerza, 1975. — 209 str., 5, [2] str. pril., [2] f. pril. : ilustr. ; 30 cm

STARÈ, Francè: Dobova / [risbe Darja Grosman ; prevod Adela Žgur]. — Brežice : Posavski muzej, 1975. — 101 str., [6] str. pril. : ilustr. ; 28 cm. — (Posavski muzej Brežice ; 2)

STARÈ, Francè: Etruščani in jugovzhodni predalpski prostor = Die Etrusker und der südöstliche Voralpenraum. — V Ljubljani : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1975. — 86 str., 26 str. pril. : ilustr. ; 25 cm. — (Slovenska akademija znanosti in umetnosti, razprave : razred za zgodovinske in družbene vede =

Academia scientiarum et artium Slovenica, dissertationes : Classis I ; IX/3)

ŠASEL, Jaro: Sprehod po Ljubljani k ostankom Emone. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 31 str. : ilustr. 16 cm & seznam knjig v seriji Vodniki po kulturnih in naravnih spomenikih Slovenije. — (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 50). — Ov. nasl.: Emona

Etnologija

MAKAROVIČ, Marija: Kostanjevica in okolica : narodopisni oris / [fotografije Marijan Pfeifer in Arhiv Slovenskega etnografskega muzeja ; prevod v angleščino Janko Golias]. — Kostanjevica na Krki : Dvajseti Dolenjski kulturni festival, 1975. — 83 str., [19] f. pril. ; 20 cm

SEDEJ, Ivan: Etnološki spomeniki na območju občine Šmarje pri Jelšah : topografsko gradivo. — Ljubljana : Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, 1974, tiskano 1975. — 118 str. : ilustr. ; 21 cm

SEDEJ, Ivan: Etnološki spomeniki na območju občine Tolmin : topografsko gradivo. — Ljubljana : Zavod za spomeniško varstvo SR Slovenije, 1974, tiskano 1975. — 216 str. ; 21 cm

TRADITIONES : zbornik Inštituta za slovensko narodopisje = acta Instituti ethnographiae Slovenorum : 3. — Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1974, tiskano 1975. — 307 str., [1] f. pril. : ilustr. ; 25 cm

Slovstvo, gledališče

KMECL, Matjaž: Od pridige do kriminalke ali o meščanskih začetkih slovenske pripovedne proze. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 148 str. ; 20 cm — (Kultura)

KOS, Janko: Pregled slovenskega slovstva. — 2., popr. in dop. izd. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 440 str. ; 22 cm

MOLIÈRE na slovenskem odru : katalog in bibliografija = Molière sur la scène slovène : catalogue et bibliographie / [redakcija Filip Kalan Kumbatovič]. — Ljubljana : Akademija za gledališče, radio, film in televizijo, 1975. — 271 str. : ilustr. ; 23 cm. — (Informacije in raziskave ; 5)

OCVIRK, Anton: Teorija primerjalne literarne zgodovine. — V Ljubljani :

- Partizanska knjiga, 1975. — 203 str. ; 23 cm. — Ponatis. Izvirna izdaja: V Ljubljani : Znanstveno društvo, 1936. — (Razprave Znanstvenega društva v Ljubljani ; 12 : historični odsek : 4)
- PRIJATELJEV** zbornik : ob stoletnici rojstva / uredil Štefan Barbarič. — Ljubljana : Slovenska matica, 1975. — 264 str., [9] str. pril. : rokopisni posnetki ; 25 cm. — Str. 233—264: Bibliografija dr. Ivana Prijatelja / sestavila Boža Pleničar
- Antifašistični in narodnoosvobodilni boj**
- AMBROŽIČ, Lado**: Cankarjeva brigada / [izdelava skic Vladimir Štimac]. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 902 str., [2] f. pril. : ilustr. ; 21 cm & corr. — (Knjižnica NOV in POS ; 9)
- BEGUNJE** : 1975 1945. — (Radovljica : Knjigoveznica tiskarna, [1975]. — [42] str. : ilustr. ; 20 cm
- BITKA, kakor življenje dolga** : pričevanja o revolucionarnem in osvobodilnem boju Slovencev / [uredila pričevanja in napisala vezna besedila Ivan Križnar, Mira Mihevc ; obdelali pričevanja po TV nadaljevalki Marjola Kobal, Olga Ratej, Franc Sušteršič ; zasnovala knjigo in vodila uredništvo Stanka Rendla ; ilustriral Ivan Seljak-Copič, zemljevide narisala Jana Lazar]. — Ljubljana : Cankarjeva založba, 1975. — 736 str. : ilustr. ; 29 cm
- BOJ za svobodo** / [napisali] Branko Babič, Andrej Vovko, Milan Pahor, Drago Pahor, Branko Marušič ; uredil Drago Pahor ; [izdala Narodna in študijska knjižnica]. — Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1975. — 141 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 22 cm & 2 zvd. — Podnaslov na ovojcu: ob tridesetletnici zmage nad nacifašizmom
- BROZ, Josip**: Poti naše zmage : izbrani teksti iz vojaških del tovariša Tita / [izbor tekstova Jovan Vujošević, Niko Milovanović ; prevedla sta Franček in Marija Šafar]. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 337 str. ; 20 cm. — Prevod dela: Putevi naše pobeде
- DENARNISTVO v NOB** / [razstavo in katalog so pripravili Matija Žgajnar, Milena Osjak in Nataša Urbanc]. — [Ljubljana 1975]. — [19] str. : ilustr. ; 18 cm
- XIX. [DEVETNAJSTI] pohod po poteh partizanske Ljubljane za leto 1975.** — Ljubljana : Odbor za pohod, 1975. — 113 str. : ilustr. ; 23 cm
- DOLENC, Milan**: Veterinarska služba v NOB na Slovenskem / [izdelava skic Vladimir Štimac]. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 391 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica NOV in POS ; 43)
- FAJDIGA, Mirko**: Zidanškova brigada / [izdelava skic Vladimir Štimac]. — Ljubljana : Partizanska knjiga ; V Mariboru : odbor Zidanškove brigade, 1975. — 789 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica NOV in POS ; 15)
- FILIPIC, France**: Pohorski bataljon : poglavje iz zgodovine narodnoosvobodilne borbe v severovzhodni Sloveniji. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 761 str. : ilustr. ; 20 cm & 2 zvd.
- GERČAR, Janez**: Begunje. — 3., dop. izd. — Ljubljana : Borec, 1975. — 236 str. : ilustr. ; 19 cm
- HRIBOVŠEK, Mitja**: Prekmurska brigada / [izdelava skic Vladimir Štimac]. — Ljubljana : Partizanska knjiga : odbor Prekmurske brigade, 1975. — 244 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica NOV in POS ; 23, 2)
- HUDALES, Zoran**: Občina Trebnje v NOB. — Ljubljana : Partizanska knjiga ; Trebnje : Občinski odbor ZZZB NOV, 1975. — 891 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica OF ; 3)
- JURISEVIC, Fran**: Partizansko gospodarstvo na Primorskem. — Koper : Lipa, 1975. — 429 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica OF ; 2)
- KALINSEK, Ivan**: Zdravljenje ranjenec v SCVPB (slovenski centralni vojno partizanski bolnici). — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 186 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica NOV in POS ; 44)
- KERMAVNAR, Alojz**: Ambulanta E preko 4G. — Ljubljana : Borec, 1975. — 176 str. : ilustr. ; 19 cm
- KOTNIK, Anton**: Komunistična partija v revolucionarnem delavskem gibanju Savinjske doline : (1920—1941). — Žalec : Občinska kulturna skupnost, 1975. — 116 str. : ilustr. ; 20 cm
- KREFT, Lev**: Zgodovina in revolucija. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 135 str. ; 18 cm. — (Družboslovje za mladino)
- KRIŽANI v boju za svobodo** = S. Croce nella lotta per la libertà / [uredil Miroslav Košuta ; večino slikovnega gradiva prispeval Mario Magajna, slika spomenika Mario Sedmak]. —

- Križ pri Trstu : Odbor za postavitve spomenika padlim v boju proti naci-fašizmu, 1975. — 243 str. : ilustr. ; 21 cm. — Besedilo delno tudi v italijanščini
- KRONIKA NOB / [izdala Zveza borcev Rožne doline]. — Ljubljana—Rožna dolina : [Pleško, 1975]. — 107 str., [18] f. pril. ; 24 cm
- LAH, Borivoj: Prva slovenska artilerijska brigada. — Ljubljana : Partizanska knjiga : odbor Prve slovenske artilerijske brigade, 1975. — 422 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 21 cm & seznam darovalcev prispevkov. — (Knjižnica NOV in POS ; 23, 1)
- NAŠ vzornik Pinko Tomažič : 1915—1975 / [zbrala in uredila Vika Radojevič ; likovna oprema Likovni krožek]. — Koper : Osnovna šola Pinko Tomažič, 1975. — 63 str. : ilustr. ; 17 × 25 cm
- NOVO mesto v revoluciji in osvobodilni vojni / [napisali pionirji in mladinci po pripovedovanju spominov udeležencev revolucije in narodnoosvobodilne borbe]. — Novo mesto : [s. n.], [1975] (Novo mesto : Knjižgostisk). — 90 str. : ilustr. ; 25 cm. — Ov. nasl.
- PARTIZANSKI dnevnik : od 5. septembra 1944 do 7. maja 1945. — Xerograf. izd. — Nova Gorica : Skupščina občine ; Koper : Lipa ; Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 34 cm
- PESMI. — V Ljubljani : Odbor Centralne tehnike KPS, 1975. — 36 f. : ilustr. ; 10 cm. — Ponat. Izvirna izdaja : Ljubljana : Okrožna tehnika Komunistične partije Slovenije, 1943. — Listi potiskani na obeh straneh
- POLIČ, Radko: Belokranjski odred / [izdelava skic Vladimir Štimac]. — Ljubljana : Partizanska knjiga : v Črnomlju : odbor Belokranjskega odreda, 1975. — 684 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica NOV in POS ; 30/1)
- POMNIKI narodnoosvobodilnega boja v občini Kranj / [uredniški odbor Pavle Bajželj ... et al.]. — Kranj : Zveza združenj borcev NOV SR Slovenije, Občinski odbor Kranj, 1975. — 238 str. : ilustr. ; 24 cm & pregledna karta
- POMNIKI NOB občine Radovljica. — [Radovljica : Zveza združenj borcev NOV, 1975]. — [20] str. : ilustr. ; 21 cm. — Ov. nasl.
- POTOČNIK, Franc: Koncentracijsko taborišče Rab. — Koper : Lipa, 1975. — 372 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 21 cm
- PRAZNIKI slovenskih občin / [uredniški odbor zbornika Anton Avsec ... et al.]. — Ljubljana : Skupnost slovenskih občin, 1975. — 199 str. : ilustr. ; 23 cm
- RAVENSBRÜCK : FKL : žensko koncentracijsko taborišče / [izdala Skupina bivših ravensbriških jetnic pri RO ZZB NOV Slovenije]. — Ljubljana : (Tone Tomšič), 1975. — 35 str. : ilustr. ; 24 cm
- REISP, Sonja: Kričač : Radio Osvobodilne fronte : 1941—1942. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 147 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica OF ; 4) (Zgodovina Slovencev 1918—1945 ; 2)
- ROGL, Zdenka: Fram in okolica v narodnoosvobodilnem boju / [fotografije spomenikov Slavko Osebek, iz fototeke muzeja NO Maribor]. — Fram : Krajevni odbor ZZB NOV, 1975. — 38 str. : ilustr. ; 21 cm
- SATTLER, Miran: Drvar. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 208 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Svet v vojni)
- SPOMINI, živi spomini / [zgodbe po resničnih dogodkih napisali učenci osnovne šole France Prešeren ; risbe je izbrala S. Primožič]. — V Kranju : Osnovna šola France Prešeren, [1975]. — 43 str. : ilustr. ; 21 cm. — Podnaslov pred besedilom: spominška izdaja ob 30-letnici osvoboditve
- SPOMINSKA obeležja NOB občine Kamnik : ob trideseti obletnici osvoboditve / [strokovni sodelavci Matija Žgajnar, France Hribar-Lovro, Mirko Podbevšek-Lado ; fotografije Srečo Habič]. — Kamnik : Kulturna skupnost : Zveza združenj borcev NOV, 1975. — [66] str. : ilustr. ; 24 cm
- STIPLOVŠEK, Miroslav: Kamniško okrožje v narodnoosvobodilnem boju 1941—1945 : (problematika virov in literature, obsega in razdelitve okrožja ter periodizacije). — Domžale : Pripravljalni odbor za organizacijo VII. zbora gorenjskih aktivistov : Odbor aktivistov OF kamniškega okrožja : Samoupravna interesna kulturna skupnost Domžale, 1975. — 71 str. : ilustr. ; 21 cm
- STRLE, Franci: Partizanski volk samotar. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 234 str., [14] str. pril. : ilustr. ; 21 cm. — O Viktorju Kraševcu

- »ŠE pomnite tovariši?« : (delovanje mladih na partizanskih šolah med NOB) : ob tridesetletnici osvoboditve / [katalog je uredila Slavica Pavlič]. — Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1975. — 42 str. : ilustr. ; 25 cm
- ŠESTI transport : 30 let svobode / [material je zbral in brošuro uredil Milan Božič ; prevod Manica Sparemblek] ; pokrovitelj Skupščina občine Trbovlje. — [S. l. : s. n.], 1975 (Trbovlje : Tika). — 56 str. : ilustr. 18 × 22 cm. — Vzporedno slovensko in srbohrvaško besedilo. — Podnaslov v kolofonu: priložnostna brošura šestega transporta slovenskih prebancev v Srbijo 1941. leta
- ŠKALER, Stanko: Posavje v letu 1941. — 2. izd. — Brežice : Posavski muzej, [1975]. — 51 str. : ilustr. ; 21 cm
- STAMPOHAR, Anton: Razvoj ljudske oblasti in kronološki popis pomembnejših dogodkov na območju občin Crnomelj, Metlika, Novo mesto in Trebnje 1941—1945 / [fotografije: fototeka Muzeja ljudske revolucije Slovenije]. — Novo mesto : Dolenjski muzej, 1975. — 102 str. : ilustr. ; 21 cm
- 30 [TRIDESET] let svobode : 1945 1975 / uredniški odbor: Janez Slovec, Janko Urbanc, Andrej Babič, Janko Kenda, Slavko Zivec, Franc Hvala, Martin Kerpan, Anton Kebe. — (Ljubljana : Tiskarna Ljubljana) [1975]. — 36 str. : ilustr. ; 20 cm
- 30 [TRIDESET] let v svobodi : 30 let zmage nad fašizmom / [uredniški odbor in sodelavci Ančka Čerin ... et al. ; grafike — delo pionirjev]. — [Ljubljana] : Zveza prijateljev mladine Slovenije, 1975. — 140 str. : ilustr. ; 20 cm. — Besedilo druge naslovne strani: Zbor pionirjev Jugoslavije — Ajdovščina : 1945—75
- VEBLE-HODNIK, Jožica: Preživela sem taborišče smrti. — 2. dop. izd. — Ljubljana : Borec, 1975. — 255 str., [16] str. pril. ; 19 cm
- VIDIC, Jože: Po sledovih črne roke : dokumentarno-reportažni zapis. — Ljubljana : Borec, 1975. — 588 str. : ilustr. ; 21 cm
- VIDIC, Jože: Po sledovih črne roke : dokumentarno-reportažni zapis. — 2., izpop. izd. — Ljubljana : Borec, 1975. — 687 str. : ilustr. ; 21 cm
- ZADNIK, Maks: Istrski odred / [izdelava skic Miran Blažina-Marjan]. — Nova Gorica : odbor Istrskega odreda ; Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 899 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižnica NOV in POS ; 27/1)
- Krajevna in pokrajinska zgodovina, krajevski in vodniki**
- ANDRAŠKI razgledi / [uredil Drago Predan]. — Zalec : Kulturna skupnost občine, 1975. — 81 str. : ilustr. ; 21 cm
- BRACIČ, Vladimir: Ptujsko polje : historično socialnogeografska študija / [večino slikovnega gradiva je posnel avtor ; diagrame in kartograme je narisala Ivanka Firbas]. — Maribor : Obzorja, 1975. — 218 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Knjižna zbirka Pedagoške akademije Maribor ; 1)
- CANKAR, Franc: Kostel ob Kolpi. — Kočevje : Turistično društvo, 1975. — 35 str. : ilustr. ; 17 cm. — (Kulturni in naravni spomeniki Kočevske ; 2)
- 900 [DEVETSTO]-let Zasipa : 50-let KPD Zasip, 40-let Zleta Svobod v Celju : 30-let osvoboditve. — (Radovljica : Knjigovoznica tiskarna) [1975]. — [29] str. : ilustr. ; 21 cm. — Ov. nasl.
- DULAR, Jože: Župančičeva Vinica. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 30 str. : ilustr. ; 16 cm. — (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 53)
- GORIŠKI letnik : zbornik Goriškega muzeja : 2. — Nova Gorica : Goriški muzej, 1975. — 184 str. : ilustr. ; 24 cm
- JEKLO in ljudje : jeseniški zbornik : 3 / [uredniški odbor Zvone Labura ... et al. ; urednik Miha Klinar]. — Jesenice : Skupščina občine, 1975. — 581 str. : ilustr. ; 24 cm
- KRALJ, Dušan: Slovenska obala / fotografije Igor Bervar ... [et al.]. — Zagreb : »Turistkomerc«, 1975. — 131 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 16 cm. — (Male turistične monografije ; 32)
- KRANJSKI zbornik / [uredniški odbor Franc Puhar, Cene Avguštin, Peter Fister, Rado Pavlin, Janez Sušnik, Pavle Zupančič, Jože Zontar]. — V Kranju : Skupščina občine, 1975. — 305 str. : ilustr. ; 23 × 24 cm
- LENDAVSKA kultura nekoč in danes = A lendvai kultura egykor és ma / [odgovorni urednik Sándor Szunyog]. — Lendava : Temeljna kulturna skupnost, 1974, tiskano 1975. — 82 str. : ilustr. ; 25 cm — (Lendavski zvezki ; 2)
- LJUBLJANA mesto heroj : 30 let svobode / [uredniški odbor Ivica Bozovičar, Božo Kos, Janez Odar, Majda Žlender]. — Ljubljana : Mestna konferenca SZDL, [1975]. — 64 str. : ilustr. ; 21 cm

- LJUDJE in kraji ob Pivki / [uredil Silvo Fatur]. — Postojna : Kulturna skupnost, 1975. — 343 str. : ilustr. ; 24 cm & 2 zvd.
- LOŠKI razgledi : 22 / [uredil Branko Berčič ; prevodi povzetkov Valter Bohinec (nemščina), Jožica Pirc (francoščina), Bogo Stopar (italijanščina)]. — V Skofji Loki : Muzejsko društvo, 1975. — 310 str. : ilustr. ; 24 cm
- MED Peco in Pohorjem : 2 / izdal pripravljalni odbor za proslavo 30-letnice gimnazije Ravne na Koroškem. — Ravne : Gimnazija, 1975. — 287 str. : ilustr. ; 20 cm
- MLINARIČ, Jože: Gradivo za zgodovino Maribora : 1. zvezek : listine do 1259. — Maribor : Pokrajinski arhiv, 1975. — 103 [= 132] f. ; 26 cm. — Ovojni naslov. — Razmnoženo kot rokopis v nakladi 200 izvodov
- OBCINA Lendava 30 let v svobodi / [odgovorni urednik Sándor Varga]. — Lendava : Občinska konferenca SZDL, 1975. — 127 str. : ilustr. ; 25 cm
- OROŽEN, Janko: Dobrna : preteklost in sedanost zdravilišča, kraja in okolice. — Dobrna : Zdravilišče, 1975. — 95 str. : ilustr. ; 18 cm
- PIŠECE : ob 30-letnici osvoboditve / [uredniški odbor Karel Filipič, Milan Kostevc in Marijan Vučajnik]. — Pišece : družbeno-politične organizacije KS, 1975. — 25 str. : ilustr. ; 12 × 17 cm
- PTUJ / [napisali Majda Čeh ... et al. ; fotografije so prispevali Stojan Kerbler ... et al.]. — Ptuj : Skupščina občine : Turistično društvo ; Zagreb : Spekter, [1975]. — [98] str. : ilustr. ; 31 cm. — Naslov na hrbtni strani naslovnega lista: Fotomonografija Ptuj. — Sprednji naslov: Monografija Ptuj
- PTUJSKI zbornik : 4 / [uredil Jože Curk ; v nemščino prevedel Ciro F. Škerjanec]. — Maribor : Obzorja, 1975. — 404 str. : ilustr. ; 25 cm
- REISP, Branko: Grad Mehovo. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 26 str. : ilustr. ; 16 cm. — (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 51). — Ov. nasl.: Mehovo
- SEVER, Bela: Pomurje / fotografije Niko Paulič ... [et al.]. — Zagreb : »Turistkomerc« ; Murska Sobota : Pomurska turistična zveza, 1975. — 110 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 17 cm. — (Male turistične monografije ; 31)
- SLOVENCİ v Italiji po drugi svetovni vojni / [glavni urednik Janko Jeri ; angleški povzetki Gerda Frasn in Jasna Kos ; izvirne fotografije Janko Jeri, ostale iz arhiva Maria Magajne ; zemljevidi Hilarij Frančeskin in Miha Jerina]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba ; Koper : Primorski tisk ; Trst : Založništvo Tržaškega tiska, 1975. — XV, 656 str., [1] f. zvd. : ilustr. ; 28 cm
- STOPAR, Ivan: Grad in naselje Šalek. — Velenje ; Ljubljana : Jugoreklam, 1975. — 63 str. : ilustr. ; 21 cm
- KOČIANČIČ, Stefan & Anton Fakin & Avgust Dugulin: Škrbina na Krasu : izbor objavljenega in neobjavljenega gradiva k zgodovinski in etnološki podobi vasi. — Nova Gorica : Goriški muzej, 1975. — 80 str. ; 30 cm. — (Berila ; 4). — Strojep. avtogr.
- SUMI, Nace: Ljubljana / [fotografije Raffaello Bencini, Mauro Sarri in drugi]. — Beograd : »Jugoslovenska revija« ; Firenze : Scala, [1975]. — 94 str. : ilustr. ; 25 cm
- TOLMINSKI zbornik : 2 / [glavni urednik Janez Dolenc]. — Tolmin : Kulturna skupnost, 1975. — 509 str., [8] f. pril. ; 25 cm
- TRBOVLJE 1975 [tisoč devetsto petinšestdeset] / [pripravil Revirski muzej ljudske revolucije Trbovlje, sodelavci Ado Naglav ... et al.]. — Trbovlje : Skupščina občine, 1975. — [58] str. : ilustr. ; 21 cm
- TRUNKELJ, Anton: Trdinova pot : vodnik / [zemljevid Anton Trunkelj, Janez Sašek ; sodelavec za novejšo zgodovino Anton Štampohar ; fotografije Rudi Jereb]. — 2., popr. in dop. izd. — Novo mesto : Planinsko društvo : Turistično društvo, 1975. — 112 str. : ilustr. ; 15 cm
- VAS, ljudje in čas : zgodovina Opčin / [avtorji in sodelavci Angel Vremec-Mežnarjev ... et al.]. — Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1975. — 302 str., [3] f. pril. : ilustr. ; 22 cm
- VODNIK po planinski poti SPD Trst : vertikalna s tromeje na zahodnih Karavankah od vznožja tržaškega Krasa / [uredil in opise dopolnil Boris Sancin ; določitev poti in osnovni opisi Stefan Bratož ... et al. ; zemljevidi Miroslav Črničev]. — Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1975. — 110 str. : zvd. ; 17 cm
- VRIŠER, Sergej: Stari Maribor / [ilustracije so iz fototek Pokrajinskega muzeja, Zavoda za spomeniško varstvo in Muzeja NOB v Mariboru]. — V Mariboru : Obzorja, 1975. — 30 str. : ilustr. ; 17 cm. — (Kulturni in naravni spomeniki Slovenije ; 49)

ZBORNİK občine Grosuplje : gospodarska, kulturna in zgodovinska kronika : 7 / [glavni urednik France Adamič]. — Grosuplje : uredniški odbor, 1975. — 325 str. : ilustr. ; 24 cm

Biografije, spomini

BIOGRAFIJE ali Žitja srbskih vladarjev in arhiepiskopov / [besedila je izbral in prevedel Janko Jurančič ; ilustracije dokumentarne]. — V Ljubljani : Mladinska knjiga, 1975. — 115 str. : ilustr. ; 19 cm. — (Kondor ; 156)

CERVI, Alcide: Mojih sedem sinov / [zabeležil Renato Nicolai ; prevedel Polde Vrbovšek]. — Ljubljana : Borec, 1975. — 170 str., [8] str. pril. : ilustr. ; 19 cm. — Prevod dela: I miei sette figli

CIRK, Stojan: Vojakovi spomini. — Koper : Lipa, 1975. — 403 str. : ilustr. ; 21 cm

JOSIP Vidmar / [uredil Anton Ocvirk ; fotografije pripravil Vlado Vivod]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 281 str., [1] f. pril. : ilustr. ; 25 cm

KELLER, Helen: Zgodba mojega življenja / [prevedla Jasna Toplak]. — V Ljubljani : Prešernova družba, 1975. — 318 str. : 1 sl. ; 18 cm. — (Ljudska knjiga). — Prevod dela: The story of my life

KIAUTA, Ladislav: Zaklenjena samota. — V Ljubljani : Borec, [1975]. — 191 str. ; 21 cm

KOBAL, Andrej: Svetovni popotnik pripoveduje : 1. — Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1975. — 399 str. : ilustr. ; 22 cm

KOSTERINA, Nina: Dnevnik ... / [iz ruščine prevedel Dušan Željeznov]. — Ljubljana : Borec, 1975. — 165 str. ; 19 cm. — Podnaslov na platnicah: 20. junij 1936 — 14. november 1941

KRAIGHER, Nada: Pet temnih svetlih let. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 171 str. ; 21 cm. — (Rdeči atom)

KRAVOS, Josip: Moje in vaše zgodbe : iz let 1931—1945. — Trst : Založništvo tržaškega tiska, 1975. — 149 str. ; 19 cm

KREFT, Ivan: Teh petdeset let : spomini : knj. 2. — V Ljubljani : Borec, 1975. — 274 str. ; 19 cm

LE QUANG, Gérard: Giap : general revolucije / [prevod Bogomil in Lea Fatur]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 241 str. ;

21 cm. — (Biografije). — Prevod dela: Giap ou La guerre du peuple

LOVSIN, Evgen: Rod in mladost Otona Župančiča. — Ljubljana : Mladinska knjiga, 1975. — 223 str. : ilustr. ; 25 cm. — (Kultura)

MI smo Titovi, Tito je naš / [izbor, sestava, redakcija Drago Zdunič ; avtorji tekstov Gustav Krklec ... et al., avtorji knjižnih prilog Mira Alečkovič ... et al. ; likovne priloge Marijan Detoni ... et al., fotografije Milan Babič ... et al.]. — Zagreb : Spektar, 1975. — [242] str. : ilustr. ; 24 cm

MLAKAR, Janko: Spomini : zv. 1 / [ilustriral Slavko Pengov]. — Celje : Mohorjeva družba, 1975. — 205 str. : ilustr. ; 20 cm. — (Nova Mohorjeva knjižnica ; 2)

NORODOM SIHANOUK & William Burchett: Moja vojna s CIA / [prevedel Jože Plešej]. — Ljubljana : Partizanska knjiga, 1975. — 210 str. ; 21 cm. — (Rdeči atom). — Prevod dela: My war with the CIA

PAHOR, Boris & Alojz Rebula: Edvard Koček, pričevalec našega časa. — Trst : Zaliv, 1975. — 153 str. : [2] ilustr. ; 20 cm. — (Kosovelova knjižnica ; 6)

PRICEVANJA o Lojzetu Filipiču. — Ljubljana : Mestno gledališče ljubljansko, 1975. — 198 str., [1] f. pril. ; 17 cm. — (Knjižnica Mestnega gledališča ljubljanskega ; 68)

PRIMORSKI slovenski biografski leksikon : sn. 2 : Bartol — Bor. — Gorica : Goriška Mohorjeva družba, 1975. — Str. 41—104 ; 25 cm

SKINNER, Cornelia Otis: Gospa Sara : življenje igralke Sare Bernhardt / [prevedla Rapa Šuklje]. — V Ljubljani : Cankarjeva založba, 1975. — 313 str., [16] str. pril. : ilustr. ; 24 cm. — Prevod dela: Madame Sarah

SMEJ, Jože: Pastoralna dejavnost Ivanocyjevega kroga : inavguralna disertacija. — (Delni natis). — Maribor : Škofijski ordinariat, 1975. — 168 str. ; 24 cm

ŠKARJA, Tone: Stene mojega življenja / [fotografije Marijan Krišelj, Tone Škarja]. — Maribor : Obzorja, 1975. — 109 str., [19] f. pril. ; 22 cm. — (Domače in tuje gore ; 11)

TEH naših štirideset let / [napisali kolegi maturanti na škofijski klasični gimnaziji v Šentvidu nad Ljubljano iz leta 1933]. — Ljubljana : (VZGZ Janeza Levca), 1975. — 55 str. : ilustr. ; 23 cm. — Natisnjeno kot rokopis

- URSIČ, Milena: Jožef Kalasanc Erberg in njegov poskus osnutka za literarno zgodovino Kranjske = Joseph Kalasanc Erberg et son essai d'une esquisse faite pour une histoire littéraire de la Carniole. — Ljubljana : Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1975. — 257 str. ; 25 cm. — (Slovenska akademija znanosti in umetnosti : razred za filološke in literarne vede, dela ; 28 : Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ; 6 = Academia scientiarum et artium Slovenica : Classis II philologia et litterae, opera ; 28 : Institutum litterarum slovenicarum et scientiarum ad litteras pertinentium ; 6)
- VELIKI igralci. — Ljubljana : Delavska enotnost, 1975. — 34 str. : ilustr. ; 21 cm. — (Umetnost in kultura ; 99). — Vsebuje: Ivan Levar ; Marija Vera / [napisal] Filip Kalan. Stane Sever / [napisala] Vesna Arhar. — Pravo ime prvega avtorja Filip Kumbatovič
- VIDAV, Ivan: Josip Plemelj : ob stoletnici rojstva. — [Ponatis]. — Ljubljana : Društvo matematikov, fizikov in astronomov SR Slovenije, 1975. — 64 str. : ilustr. ; 20 cm
- Šolstvo, prosveta, pedagogika in učbeniki**
- AKADEMIJA za likovno umetnost : 1945—1975 / [pripravil in uredil uredniški odbor Klavdij Zornik ... et al. ; fotografski posnetki iz arhiva B. Jakca in arhiv akademije]. — Ljubljana : ALU, 1975. — 149 str. : ilustr. ; 23 cm
- DESET let Pedagoškega inštituta : izdano ob desetletnici ustanovitve in tridesetletnici osvoboditve / [odbor za pripravo publikacije Nuša Kolar ... et al.]. — Ljubljana : Pedagoški inštitut, 1975. — 81 str. ; 27 cm
- DVAJSETLETNICA Višje šole za socialno delo. — Ljubljana : VSSD, 1975. — 87 str. ; 21 cm. — Ov. nasl. : 20 let. : (1955—1975)
- GROSS, Mirjana: Zgodovina : za tretji razred gimnazije / [prevedla M. Mihelič ; slovensko izdajo dopolnil Bogo Grafenauer]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 349 str. : ilustr. ; 21 cm
- HOJAN, Tatjana: Izobraževanje odrasle mladine : 1870—1941. — Ljubljana : Slovenski šolski muzej, 1975. — 27 str. : ilustr. ; 23 cm
- JUBILEJNI zbornik centrov za usposabljanje slušno in govorno prizadetih na Slovenskem 1900—1975 / [glavni urednik Bogo Jakopič]. — Ljubljana : (učne delavnice), 1975. — 129 str. : ilustr. ; 24 cm & Vpis v spominški knjigi / Helen Keller
- METELKO, Antonija: Zgodovina : za šesti razred osnovne šole / [ilustracije Roža Piščanec ; geografske skice Tone Ljubič]. — 3. predelana izd. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 178 str. : ilustr. ; 22 cm
- MORGHEN, Raffaello: Evropska civilizacija : zgodovina za višje srednje šole / prevedel Boris Massera. — Udine : Del Bianco ; Trieste : Stabilimento tipografico nazionale, 1975. — 3 zv. : ilustr. ; 23 cm
- OB tridesetletnici osvoboditve : 1945—1975 / Fakulteta za arhitekturo, gradbeništvo in geodezijo Univerze v Ljubljani ; [glavni urednik Milovan Goljevšček]. — Ljubljana : FAGG, 1975. — IV, 89 str. : ilustr. ; 24 cm
- PETAUER, Leopold: Zgodovina : za gimnazije in sorodne srednje šole : I. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 198 str. : ilustr. ; 22 cm
- 25 [PETINDVAJSET]-let Posebne osnovne šole. — Ptuj : Posebna osnovna šola, 1975. — 26 str. : ilustr. ; 24 cm
- 15 [PETNAJST] let Višje pomorske šole Piran / [odgovorni urednik Dušan Kernež]. — Portorož : [s. n.], 1975 (Koper : Jadran). — 149 str. : ilustr. ; 25 cm
- STOLETNICA prve slovenske šole v Celju / [uredil Vlado Novak]. — Celje : Prva osnovna šola, 1975. — 89 str. : ilustr. ; 25 cm
- TITL, Julij: Zgodovina : za poklicne šole. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 159 str., [15] str. pril. : ilustr. ; 22 cm
- TRIDESET let gimnazije v Stični. — Ljubljana : Industrijsko montažno podjetje, 1975. — 48 str. : ilustr. ; 24 cm
- 30 [TRIDESET] let gostinskega srednjega šolstva v Ljubljani. — Ljubljana : Gostinski šolski center, 1975. — 37 str. : ilustr. ; 24 cm
- URANKAR, Pavle: Zgodovina : za 1. razred ekonomske šole. — Ljubljana : Univerzum, 1975. — 115 str. ; 23 cm
- V lepše dni : ob otvoritvi nove šole v Kamnici / [uredniški odbor Romana Slodej, Šarlota Kovač, Jože Dolinšek ; literarne in likovne prispevke so pripravili učenci pri literarnem in likovnem krožku]. — Kamnica pri-

- Mariboru : Osnovna šola, 1975. — 93 str. : ilustr. ; 19 cm
- WEBER, Tomaž: Vaje iz zgodovine : 6. razred osnovne šole / [kartografsko obdelal Peter Svetik]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 15 str. : ilustr. ; 30 cm. — Ov. nasl.
- WEBER, Tomaž: Zgodovina 7 : delovni zvezek za 7. razred osnovne šole / [kartografska obdelava Peter Svetik]. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 30 str. : ilustr. ; 29 cm. — Ov. nasl.
- ZGODOVINSKA čitanka : za 8. razred osnovnih šol / [sestavila] Štefka Zadnik in Ivan Križnar. — Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 120 str. ; 22 cm
- ZGODOVINSKI atlas : za srednje šole / sodelavci Ljubiša Doklestić, Blagota Drašković, Ferdo Gestrin, Ivan Kampuš, Olga Salzer ; [zemljevide izdelali Juraj Majkopet ... et al.]. — 8. izd. / uredili Zvonimir Dugački, Josip Lučić. — Zagreb : Školska knjiga ; Ljubljana : Državna založba Slovenije, 1975. — 77 str. : zvd. ; 30 cm
- Podjetja, društva, zavodi**
- BAČA praznuje : teh naših dvajset let / [design Nejš Slapar]. — [Podbrdo : Bača, 1975]. — [48] str. : ilustr. ; 20 cm. — Ov. nasl.: Bača : '55-'75
- CEPUŠ, Lojze: 30 [Trideset] let gradbeno industrijskega podjetja Gradis. — Ljubljana : Gradis, 1975. — 120 str. : ilustr. ; 21 cm
- 20 [DVAJSET] let Lisce Sevnica / organizacija, redakcija, design Gospodarski vestnik Ljubljana. — Sevnica : Lisca, 1975. — 54 str. : ilustr. ; 24 cm
- 20 [DVAJSET] let Slovenskega katoliškega akademskega društva. — V Gorici : SKAD, 1975. — 35 str. : ilustr. ; 22 cm
- HELIOS — kemična industrija Domžale : 50 let / [uredniški odbor Jerislav Cukrov ... et al.]. — Domžale : Helios, 1975. — [60] str. : ilustr. ; 21 cm
- HORJAK, Ante: Delavsko prosvetno društvo Svoboda-Senovo in njenih 30 let : 1945 1975. — Senovo : »Svoboda«, [1975]. — 19 str. : ilustr. ; 15 × 21 cm
- JUBILEJNI zbornik ob 25. obletnici samoupravljanja in 30. letnici dela DES Elektro Maribor / [uredil] uredniški odbor Gerlec Vilko ... et al. ; fotografije Fideršek Hinko ... et al.]. — Maribor : DES Elektro, 1975. — 67 str., [8] f. pril., [3] f. zvd. : ilustr. ; 30 cm
- MURA 50 let. — [Murska Sobota] : Mura, [1975]. — [38] str. : ilustr. ; 15 × 30 cm
- OMLADIC, Ljuban: Radio Koper — Capodistria : (razvoj, vloga, perspektive). — Koper : Radio, 1975. — 48 str. : ilustr. ; 21 cm
- 80 [OSEMDESET] let : 1895 / Plamen. Kropa : Plamen, [1975]. — 51 str. : ilustr. ; 30 cm
- 75 [PETINSEDEMDESET] let / Viator ; [zbral in uredil gradivo ter napisal besedilo: Zoran Jelenc ; prevod v angleščino Franc Slivnik]. — Ljubljana : Viator, 1975. — 95 str. : ilustr. ; 21 × 24 cm
- PREŠEREN, Jože: Marijina družba »Marije milostljive« v Trstu. [Ob 75-letnici Marijine družbe]. — Trst : [Marijina družba], 1975. — 138 str. ; 19 cm
- REBEK, Ivo & Jernej Šušteršič: 25 [Petindvajset]-letnica / Gradbeno podjetje Bežigrad. — V Ljubljani : Bežigrad, 1975. — [48] str. : ilustr. ; 22 × 24 cm
- 100 [STO] let rudnika lignita Velenje. — Velenje : [Rudarsko-elektroenergetski kombinat], 1975. — 176 str., [7] f. pril. : ilustr. ; 23 cm
- STRUNA, Albert: Trideset let Petrola. — Ljubljana : Petrol, 1975. — 26 str. : ilustr. ; 30 cm
- ŠEŠKO, Anton: Plamen kulture ob meji : ob tridesetletnici osvoboditve : (1945—1975). — Šentilj v Slovenskih goricah : Kulturno-umetnostno društvo »Mejnik«, 1975. — 60 str. : ilustr. ; 21 cm
- 40 [ŠTIRIDESET] let šaha v Ptuj / [pripravil in uredil uredniški odbor Janko Bohak, Jože Čič, Milan Knežević, Janez Podkrajšek in Milan Šeruga ; odgovorni urednik Milan Knežević]. — Ptuj : Šahovsko društvo »Izbirac«, 1975. — 38 str. : ilustr. ; 20 cm
- TRI obletnice Papirnice Količevo : 1920 1935 1950 / [uredila Miro Stiplovesek in Ljubo Milič ; barvne fotografije Dušan Marka]. — 2., dop. izd. — Količevo : Papirnica, 1975. — 108 str. : ilustr. ; 20 cm
- 30 [TRIDESET] let v svobodi / DKPD Solidarnost Kamnik. — Kamnik : Solidarnost, [1975]. — 22 str. : ilustr. ; 21 cm

Glasba

- 10 [DESET] let moškega pevskega zbor-a Brežice. — Brežice : DPD Svoboda bratov Milavcev, [1975]. — 9 str. : ilustr. ; 21 cm
- GODBA na pihala DPD Svoboda Lesce : 1955—1975. — Lesce : Godba na pihala, 1975. — [23] str. : ilustr. ; 22 × 15 cm. — Ov. nasl.
- GROBELNIK, Gustav: Trideset let celjskega godalnega orkestra : (1945—1975). — Celje : Koncertna poslovalnica, 1975. — 12 str. : ilustr. ; 21 cm. — Čelni naslov
- MIHELIC, Stane: 10 [deset let] / Moški komorni zbor DPD Svoboda Podnart. — Podnart : Moški komorni zbor DPD Svoboda, [1975]. — [24] str. : ilustr. ; 20 cm. — Ov. nasl.
- MOŠKI pevski zbor »Lipa« : 1885—1975. — Litija : [»Lipa«,], 1975. — 14 str. : [2] ilustr. ; 20 cm
- MRAZ, Rudi & Jože Škufca: 30 [trideset] let pojemo o trpljenju, o borbah, o zmagah, o delovnih uspehih in o sreči osvobojenega ljudstva / Moški pevski zbor »Dušan Jereb« Novo mesto. — Novo mesto : Moški pevski zbor »Dušan Jereb«, [1975]. — [24] str. : ilustr. ; 24 cm. — Ov. nasl.
- NASIH 30 [trideset] let v sliki / Pihalni orkester ravnskih železarjev ; uredil uredniški odbor Pavel Arnold, Ivan Gradišek, Joško Herman, Alojz Lipovnik, Janko Petrač ; odgovorni urednik Janko Petrač]. — Ravne na Koroškem : Pihalni orkester ravnskih železarjev, 1975. — 36 str. : ilustr. ; 24 cm
- PETDESET let Učiteljskega pevskega zbora / [urednik Jože Zorn]. — Ljubljana : UPZ Emil Adamič, [1975]. — 115 str. : ilustr. ; 26 cm
- 45-[PETINŠTIRIDESET] in 20-letnica Pevskega zbora »Ivan Cankar«. — [Ljubljana : Kulturno prosvetna družina Društva upokojencev, 1975]. — [12] str. ; 14 cm. — Ov. nasl.
- RAVNIKAR, Tone 25 [Petindvajset] let Glasbene šole Domžale : 1950—1975. — Domžale : Glasbena šola, 1975. — 45 str. : ilustr. ; 25 cm. — Ov. nasl.
- RAVNIKAR, Tone: 15 [Petnajst] let Moškega pevskega zbora Društva upokojencev Domžale. — Domžale : Moški pevski zbor Društva upokojencev, 1975. — 29 str. : ilustr. ; 25 cm. — Ov. nasl.
- SAKSIDA, Alenka: 30 [Trideset] let pesmi v svobodi : »C. Silič« pevski

- zbor Vrtojba. — Vrtojba : Moški pevski zbor »Ciril Silič«, 1975. — 11 str. : ilustr. ; 19 cm. — Ov. nasl.
- VAHEN, Damjan: Gasilska Kapelska godba : ob 125-letnici : 1850—1975. — Kapele: Turistično društvo, [1975]. — [5] str. : [2] ilustr. ; 21 cm. — Ov. nasl.
- ZGODOVINA litijske godbe : ob njeni 75-letnici. — [Litija, 1975]. — 33 str. : ilustr. ; 21 cm. — Ov. nasl.: 75-letnica Sindikalne godbe Litija

Gasilstvo

- BULC, Franjo: 20 [Dvajset] let dela in uspehov občinske gasilske zveze Trebnje. — Trebnje : občinska Gasilska zveza, 1975. — 37 str. : ilustr. ; 17 cm
- KOMAN, Leo: Naše delo : ob 20-letnici delovanja občinske gasilske zveze Krško. — Krško : Obč. gasilska zveza, 1975. — 51 str. : ilustr. ; 17 cm. — Ov. nasl.: 20 let občinske gasilske zveze Krško
- LAZARINI, Rudolf: Gasilsko društvo Dravlje 70 : 1905—1975. — Dravlje : PGD, [1975]. — [14] str. : [2] ilustr. ; 15 cm
- POGAČAR Viktor: 90 [Devetdeset] let Gasilskega društva Bled. — (Radovljica : Knjigoveznica tiskarna), [1975]. — [40] str. : ilustr. ; 22 cm. — Ov. nasl.

Šport

- BRUN, Viktor: 60 [Šestdeset] let nogometa pod Mežakljo. — Jesenice : Športno društvo, 1975. — 160 str. : ilustr. ; 24 cm
- 10 [DESET] let Rokometnega kluba Jadran. — [Hrpelje-Kozina] : RK Jadran, 1975. — 43 str. : ilustr. : 15 × 21 cm
25. [PETINDVAJSETA] obletnica telesnovzgojne aktivnosti slovenskih invalidov in 20. obletnica ustanovitve Zveze za šport in rekreacijo invalidov Slovenije / [uredil Edi Hrausky]. — V Ljubljani : Zveza za šport in rekreacijo invalidov Slovenije, 1975. — 80 str. : ilustr. ; 23 cm
- ROKOMET v Brežicah : 20 let moški : 10 let ženske / [Rokometni klub Brežice ; uredniški odbor Zvone Ilovar, Ivan Novak, Marjanca Štauber, Leopold Rovani in Milivoj Jaranovič]. — Brežice : Rokometni klub, 1975. — 24 str. : ilustr. ; 20 cm
- 27 [SEDEMINDVAJSET] let : Rokometni klub Olimpija. — Ljubljana :

- Rokometni klub Olimpija, 1975. — 17 str. : ilustr. ; 21 cm
- SEVŠEK, Herman: Kegljaški klub Branik Maribor : 25. — Maribor : K. K. Branik, [1975]. — 24 str. : ilustr. ; 21 cm. — Ov. nasl.
- 30 [TRIDESET] let celjskega konjeniškega kluba : 1945—1975 / [sestavili in uredili Vojko Pocajt, Tanja Svetek, Fajgelj Rudolf, Pavle Mirnik in Olika Krempuš]. — Celje : Konjeniški klub, 1975. — 16 str. : ilustr. ; 21 cm. — Ov. nasl.: Kronika Konjeniškega kluba Celje

Zdravstvo

- KARLIN, Mirko: Iz zgodovine silikoze. — Golnik : Inštitut za pljučne bolezni in tuberkulozo, 1975. — 29. f. ; 30 cm
- SPLOŠNA bolnišnica »Dr. Franca Derganca« Nova Gorica, Šempeter pri Gorici : 1945—1975 / [uredil uredniški odbor Viktor Makarovič ... et al. ; fotografski posnetki Metod Zavadlav]. — Šempeter pri Gorici : Splošna bolnišnica »Dr. Franca Derganca« ; Nova Gorica : »Soča«, 1975. — 75 str. : ilustr. ; 24 cm & oglasi podjetij in ustanov

OBVESTILA

1. Ker v prejšnji številki »Zgodovinskega časopisa« rubrika obvestil ni izšla, sedaj objavljamo finančni obračun revije za letnik 1975. Za primerjavo so v oklepaju navedene številke za letnik 1975.

Dohodki:

dotacija Raziskovalne skupnosti Slovenije	154.000	(117.400)	din
dotacija Izobraževalne skupnosti Slovenije	20.000	(0)	din
naročnina	80.500	(59.200)	din
prodaja	6.600	(11.000)	din
prodaja stare zaloge	4.400	(29.000)	din
dotacija Zgodovinskega društva	0	(5.000)	din
SKUPAJ	265.500	(221.600)	din

Izdatki:

tiskarski stroški (z vračunanim popustom tiskarne; v letu 1974 — v celoti)	162.950	(173.400)	din
stroški založbe	0	(25.115)	din
stroški uredništva in uprave	28.510	(9.437)	din
avtorski honorarji	75.955	(62.377)	din
SKUPAJ	265.415	(270.329)	din

2. Že pred časom smo članom-naročnikom razposlali položnice za vplačilo društvene članarine, ki vključuje tudi naročnino na »Zgodovinski časopis«. Prosimo zamudnike, da ob izidu zadnjega zvezka tega letnika poravnajo svoje obveznosti na sedežu društva ali s položnico. Članarina za leto 1976 znaša 140 dinarjev.

3. Prihodnji letnik »Zgodovinskega časopisa« bo predvidoma izšel v treh zvezkih, prvi izmed njih bo namreč zbornik s predavanji zborovanja v Kranjski gori in na Jesenicah. Zaradi povečanega obsega revije bo po sklepu društvenega odbora članska naročnina v prihodnjem letu znašala 170 dinarjev. Za člane-štolente bo polovična: 85 dinarjev. Članarina za člane, ki ne prejemajo društvenega glasila bo vnaprej 30 dinarjev. Ustanove-naročnice bodo morale za letnik 1977 odšteti 300 dinarjev, v prosti prodaji pa bo revija še nekoliko dražja; enojna številka bo veljala 100 dinarjev, dvojna pa 140 dinarjev.

4. Že v predhodnih številkah časopisa smo opozorili nove društvene člane in ustanove, ki na novo naročajo našo revijo, da imajo možnost dokupiti starejše letnike »Zgodovinskega časopisa« po razmeroma zelo ugodnih cenah. Za letnika 1947 (I.) in 1965 (XVII.) ter zvezek 3-4/1972 (XXVI.) na sedežu društva sprejemamo prednaročila za ponatis. Društvo ima na zalogi tudi večino števil »Glasnika Muzejskega društva za Slovenijo«, kazala za publikacije Muzejskega društva in za prvih petindvajset letnikov »Zgodovinskega časopisa« ter nekatere druge publikacije. Za naročila, večja od 200 dinarjev, je možno obročno odplačevanje. Člani Zgodovinskega društva s poravnanimi tekočimi društvenimi obveznostmi imajo 25-odstotni popust, študentje pa 50-odstotni popust.

5. Prihodnja številka »Zgodovinskega časopisa« bo predvidoma izšla v aprilu 1977. Kot omenjeno bo vsebovala predvsem gradivo z XVIII. zborovanja slovenskih zgodovinarjev. Med ostalimi teksti naj omenimo referat Gojka Staniča o zgodovinski periodizaciji z vidika družbene vloge ZKJ v razdobju 1945—1976 ter pregled Jana Šolte o najnovjšem zgodovinsko-pisju o lužiških Srbih. Večina rokopisov je že v tiskarni, zaključek redakcije pa je predviden za konec januarja 1977.

Orientacijski rok za oddajo tekstov za drugi zvezek letnika 1977 je 15. april.

6. Da bi pospešili in olajšali delo uredništva, naj avtorji prispevkov rokopise oddajajo tipkane na straneh s 30 vrsticami po 65 znakov. Vsak tekst naj bo opremljen z avtorjevim imenom, naslovom (vključno z občino) in številko žiro računa ali z izjavo, da avtorju ni potrebno odpreti žiro računa, ker njegovi honorarji v tekočem letu ne presegajo z zakonom predpisane vsote (2.000 N-din). Avtorji razprav morajo posebej priložiti še slovenski izvleček, ki naj ne presega desetine obsega članka ter povzetek na desetih vrsticah. Povzetek naj bo opremljen s podatki, ki jih vsebujejo povzetki na koncu vsake številke ZČ. Za prevod izvlečkov in povzetkov ter za klasificiranje člankov po UDK poskrbi uredništvo.

Pri opravljanju prvih tiskarskih korektur naj avtorji popravljajo le tiskarske napake, le izjemoma so dopuščene najnujnejše spremembe teksta. Druge korekture opravi uredništvo.

7. Na seji odbora Zgodovinskega društva za Slovenijo 12. 10. 1976 je prišlo do konstituiranja novega odbora društva: novi predsednik je prof. dr. Ignacij Voje, podpredsednika sta akad. prof. dr. Bogo Grafenauer in Dušan Nečak, tajnica je Darja Mihelič, blagajnik Janez Stergar, ki mu pomaga Boris Mlakar; kar se tiče urednikov historičnih glasil je urednik Zgodovinskega časopisa ostal prof. dr. Vasilij Melik, glavna urednica Kronike je Olga Janša-Zorn, prof. dr. Ferdo Gestrin je urednik revije Jugoslovenski istorijski časopis za Slovenijo, prof. dr. Jože Koropec pa je glavni urednik Časopisa za zgodovino in narodopisje. Dr. Jože Šorn je predsednik sekcije za gospodarsko zgodovino, predsednik sekcije za krajevno zgodovino je Jože Zontar, šolske sekcije pa Štefan Trojar. V odboru so tudi zastopniki podružnic: mag. Marjan Žnidarič za Maribor, Franc Benedik za Kranj in Vinko Demšar za Skofjo Loko. Poleg omenjenih je član odbora še akad. prof. dr. Fran Zwitter. Peter Vodopivec bo predvidoma v doglednem času prevzel posle bibliotekarja Zgodovinskega društva. Kot zastopnik študentov je bil v odbor izvoljen Matjaž Klemenčič.

8. Društveni odbor je na sestanku 14. 12. 1976 razpravljal tudi o izhajanju društvenih glasil: Zgodovinskega časopisa, Kronike in Časopisa za zgodovino in narodopisje. Ob tej priložnosti je potrdil uredništvo in upravo Kronike v sedanji sestavi. Novi uredniški odbor Zgodovinskega časopisa je društveni odbor imenoval v naslednji sestavi: dr. Ferdo Gestrin, dr. Bogo Grafenauer, dr. Vasilij Melik (glavni in odgovorni urednik), Janez Stergar (tehnični urednik), dr. Miro Stiplovšek, dr. Jože Šorn, Peter Vodopivec, dr. Fran Zwitter. Izidu zadnjega zvezka tridesetega letnika Zgodovinskega časopisa in razpravi o društvenih poročilih bo predvidoma v februarju posvečen poseben članski sestanek.

9. Sekcija za krajevno zgodovino je imela svoj prvi sestanek v času kongresa zgodovinarjev v Kranjski gori 1. 10. 1976. Razprava se je nanašala na splošna vprašanja v zvezi s krajevno zgodovino. Potrebno bi bilo preučiti, katere predele Slovenije pokrivajo krajevni zborniki. Koristen bi bil pregled nad že obstoječimi sintezami krajevne zgodovine in nad njihovimi projekti. Postopoma naj bi ustvarili pregled literature s področja krajevne zgodovine, ki pa je zelo obsežna. V razpravi je bilo poudarjeno nadalje, da Kronika, časopis za slovensko krajevno zgodovino, opravlja dobro svojo nalogo. Ne bi jo kazalo omejevali le zgolj na krajevno zgodovino, marveč bi bilo koristno, da bi čimbolj skrbela za popularizacijo zgodovine nasploh, na primer ob praznovanju različnih obletnic ali pa z obravnavo aktualnih vprašanj s področja zgodovine. Zelo potrebno bi bilo preučiti strokovno raven publikacij, ki izhajajo s področja krajevne zgodovine in izdelati metodološke napotke za taka preučevanja. Krajevna zgodovina naj bi bila primerno zastopana v dnevnem tisku, na radiu in televiziji, v solah, v krajevnih vodnikih itd. Na koncu je bil izvoljen odbor sekcije.

Na drugem sestanku odbora sekcije 4. 11. 1976 je bilo sklenjeno, naj bo v mesecu maju 1977 simpozij v Domžalah, na katerem bi obravnavali nekaj najbolj aktualnih vprašanj s področja preučevanja krajevne zgodovine kot: splošna problematika krajevne zgodovine, gospodarska zgodovina z vidika krajevne zgodovine, NOB v krajevni zgodovini, delavsko gibanje v krajevni zgodovini ter problematika krajevne zgodovine za čas po osvoboditvi. Drugi del simpozija bi bil z vrsto referatov posvečen problematiki zgodovine domžalske občine od najstarejših do najnovejših obdobij, vključno z narodnoosvobodilno borbo in časom po osvoboditvi. Ob tem simpoziju bi proslavili tudi 25-letnico izhajanja Kronike.

10. Po zborovanju v Kranjski gori je oživeło tudi delo šolske sekcije Zgodovinskega društva. Za organiziranje sekcije je bil zadolžen odbor v naslednji sestavi: Tatjana Bradeško, Primož Hainz (tajnik), Marija Hren, Janez Paster, Štefan Trojar (predsednik), Tomaž Weber, Vida Wedam in dr. Mavricij Zgonik. Na razširjeni seji je odbor šolske sekcije najprej obravnaval organizacijska vprašanja, glede delovnega programa pa je ugotovil, da lahko sekcija pomembno vpliva:

— na dopolnilno izobraževanje učiteljev na osnovni šoli in v usmerjenem izobraževanju tako glede novosti v zgodovinski znanosti, kot tudi glede uvajanja pedagoških novosti pri pouku zgodovine. Nujno je ločiti delo, ki ga opravlja Zavod za šolstvo in sekcija ali bolje rečeno — delo obeh mora biti tesno povezano. Za

učinkovito delovanje bi morali v večji meri kot danes poznati tudi učne programe ostalih evropskih držav;

— na pisanje učbenikov, saj je pomanjkanje le-teh osnovni problem učiteljev. Iz različnih vzrokov je malo avtorjev, ki se lotevajo te neprijetne naloge, nenazadnje gotovo negativno vpliva hitro menjavanje vloge zgodovine v šolskih programih, posebej še pri odrejanju števila učnih ur;

— na delo zgodovinskih krožkov po šolah, ki jih organizirajo ZSMS, Zveza borcev in Društvo prijateljev mladine. Predvsem je potrebno te oblike koordinirati in strokovno voditi, da ne bi imele le manifestativnega značaja, pač pa bi dejansko prispevale k dijakovemu spoznanju preteklosti.

Odbor naj bi že konkretno predlagal program dopolnilnega izobraževanja učiteljev v semestralnih počitnicah. Osnova za sestavo je bil predlog profesor Wedamove, ki je predlagala teme in metode dela, za katera so pedagoški delavci v anketi izjavili, da jim pri delu najbolj manjkajo. Z dopolnili je odbor prišel do dveh programov ločeno za učitelje v popolnih srednjih šolah in za učitelje v usmerjenem izobraževanju, vsak pa je razdeljen na metodični in snovni del. Ker bodo na seminar vabljeni tudi učitelji višjih razredov osemletke bo moral metodični del z njimi potekati posebej. Sicer pa bosta oba seminarja v Ljubljani in Mariboru, vsak po tri dni.

11. Sekcija za gospodarsko in socialno zgodovino namerava v maju 1977 v Ljubljani pripraviti drugo okroglo mizo jugoslovanskih ekonomskih zgodovinarjev in sicer na temo »Promet v jugoslovanskih pokrajinah od 18. do 20. stoletja«. Člani sekcije bodo dalje sodelovali pri izdelavi jugoslovanske bibliografije člankov s področja gospodarske zgodovine. Ker naj bi na prihodnjih zborovanjih slovenskih zgodovinarjev posebej obravnavali tudi gospodarsko zgodovino, je še posebej važno nadaljevanje dela za izdajanje »Gospodarske in družbene zgodovine Slovencev«.

12. V teku so priprave za zborovanje jugoslovanskih zgodovinarjev, ki bo oktobra 1977 potekalo v Novem Sadu pod okvirnim naslovom »Družbene strukture in gibanja«. Predvideno je, naj bi naslovno tematiko obravnavali še posebej z vidika narodnostnih gibanj. Odbor Zgodovinskega društva za Slovenijo je že pripravil obsežnejši seznam možnih tem referatov.

S področja starejše zgodovine naj bi med drugim razpravljali o problemu predzgodovinskih »mest« in njihove vloge v družbeni in etnični strukturi naših krajev; predlagana je tudi tema o socialni podlagi formiranja slovanskih držav. Osvetlili naj bi srednjeveško kolonizacijo kot socialni problem, prestrukturacijo naše vasi v poznejših obdobjih, posebej vpliv narodnega prebujenja na razslojevanje kmečkega elementa. Na zborovanju naj bi podali podoba etničnega in jezikovnega razvoja v mestih slovenskih historičnih dežel, denacionalizacije ter vprašanje socialne strukture in mobilnosti glede na položaj Slovencev v zamejstvu ter italijanske in madžarske narodnosti v Sloveniji.

13. Uredništvo Zgodovinskega časopisa je od založbe »Borec« v oceno prejelo naslednje nove knjige: H. Zanker, Kassbach ali vsesplošno zanimanje za morske prašičke; D. Irving, Tajno orožje; S. Terčak, Celjski Stari pisker; Žigon, Drugo rojstvo; M. Hace, Tretji zvezek komisarjevih zapiskov; Hillel, V imenu rase; M. Kmecl, Mala literarna teorija; I. Omahen, Tri iz medvojnega dnevnika; H.-O. Meissner, Sorge ter S. Vaculik, Rdeče baretke.

14. V želji po izboljšanju revije tej številki Zgodovinskega časopisa prilagamo anketni list. Bralce prosimo, da ga izpolnijo in čimprej vrnejo.

(P. Hainz, D. Mihelič, D. Nečak, J. Stergar, J. Žontar)

INFORMATION TO OUR SUBSCRIBERS

1. Copies of all volumes of »Zgodovinski časopis — Historical Review«, except vol. (1947) and vol. (1963) which are being prepared for a reprint, are at disposal at the editorship.

2. The next volume of the review is to be issued until April 1977.

KRONIKA

ČASOPIS ZA SLOVENSKO KRAJEVNO ZGODOVINO

Sekcija za krajevno zgodovino Zgodovinskega društva za Slovenijo že štiriindvajseto leto izdaja svoje glasilo — »Kroniko«. Revija je ilustrirana in poleg poljudno-znanstvenih prispevkov iz slovenske krajevnne zgodovine pogosto objavlja tudi razprave in članke, ki po svoji problematiki presegajo ozke lokalne okvire. »Kronika« ima namen popularizirati zgodovino in zato poroča o delu zgodovinskih ustanov in objavlja ocene novih knjig, pomembnih za slovensko zgodovinopisje.

»Kroniko« je moč naročiti na sedežu njenega uredništva in uprave v Ljubljani, Mestni trg 27/III. Letna naročnina za tri številke znaša 75 dinarjev, posamezna številka velja 30 dinarjev.

Po izredno ugodnih cenah so na razpolago tudi večinoma vsi starejši letniki revije.

V seriji »Knjižnica Kronike« so doslej izšle naslednje publikacije:

— Milko Kos, SREDNJEVESKA LJUBLJANA, topografski opis mesta in okolice, Ljubljana 1955, 96 strani. Cena: 2,50 dinarjev;

— Igor Vrišer, RAZVOJ PREBIVALSTVA NA OBMOČJU LJUBLJANE, Ljubljana 1956, 72 strani. Cena: 2 dinarja;

— Vlado Valenčič, SLADKORNA INDUSTRIJA V LJUBLJANI, Ljubljana 1957, 68 strani. Cena: 2 dinarja;

— Sergij Vilfan — Josip Černivec, ZGODOVINA LJUBLJANSKE MESTNE HIŠE, Ljubljana 1958, 128 strani. Cena: 2,80 dinarja;

— Peter Vodopivec, LUKA KNAPELJ IN ŠTIPENDISTI NJEGOVE USTANOVE, Ljubljana 1971, 104 strani. Cena: 15 dinarjev.

ZGODOVINSKI ČASOPIS — ИСТОРИЧЕСКИЙ ЖУРНАЛ —
HISTORICAL REVIEW
XXX — 1976

LETNO KAZALO — СОДЕРЖАНИЕ — ANNUAL CONTENTS

RAZPRAVE — СТАТЬ — STUDIES

- Ignacij Vojte, Vplivi osmanskega imperija na slovenske dežele v 15. in 16. stoletju 3—21
Влияние Османской империи на словенские провинции в 15-ом и 16-ом веках
Influences of the Osman Empire Upon Slovene Provinces in the 15th and 16th Centuries
- Ferdo Gestrin, Trgovina s kožami v Markah v 15. in v prvi polovici 16. stoletja 23—35
Торговля кожами в Марках в 15-ом и первой половине 16-ого века
The Skin Trade in Marches in the 15th and in the First Half of the 16th Century
- Miroslav Kokolj, Razvoj osnovnega šolstva v Prekmurju do 19. stoletja 37—46
Развитие начального образования в Прекмурье до 19-ого века
Development of Elementary Schooling in the Mura Region Up to the 19th Century
- Dragovan Šepić, Velika Britanija i pitanje revizije jugoslavensko-talijanske granice 1941 47—77
Великобритания и проблема ревизии югославо-итальянской границы 1941
Great Britain and the Problem of Revision of the Yugoslav-Italian Border in 1941
- Janez Kos, Kranjske deželne elektrarne 79—144
Гидроэлектростанции провинции Крайнской
Provincial Power-Plants of Carniola
- Tone Zorn, Poskusi ureditve položaja slovenske skupnosti na avstrijskem Koroškem v času avtoritarnega režima 145—160
Попытки регулирования положения словенской общности в Австрийской Каринтии во время авторитаривного режима
Essays to Settle the Situation of the Slovene Community in Austrian Carinthia in the Time of the Authoritarian Regime
- Tone Ferenc, Trideset let Zgodovinskega društva za Slovenijo . . . 225—232
Тридцать лет Исторического общества для Словении
Thirty Years of the Historical Society of Slovenia
- Fran Zwitter, Bogo Grafenauer — šestdesetletnik 233—238
Бого Графенауэру шестьдесят лет
Bogo Grafenauer — Sextagenarian
- Olga Janša-Zorn, Bibliografija prof. dr. Boga Grafenauerja 239—253
Библиография профессора доктора Бого Графенауэра
Professor Bogo Grafenauer's Bibliography
- Vasilij Melik, Ferdo Gestrin — šestdesetletnik 255—261
Фердо Гестрину шестьдесят лет
Ferdo Gestrin — Sextagenarian

Olga Janša-Zorn, Bibliografija prof. dr. Ferda Gestrina	263—268
Библиография профессора доктора Фердо Гестрина	
Professor Ferdo Gestrin's Bibliography	
Ferdo Gestrin, Migracije iz Dalmacije v Italijo v 15. in 16. stoletju	269—277
Миграции из Далмации в Италию в 15 и 16 вв.	
Migrations from Dalmatia to Italy in the 15 th and 16 th Centuries	
Ignacij Voje, Trgovske zveze med Dubrovnikom in Markami v 14. in 15. stoletju	279—290
Торговые связи между Дубровником и Марками в 14 и 15 вв.	
Commercial Links Between Dubrovnik and the Marks in the 14 th and 15 th Centuries	
Branko Marušič, Graziadio Isaia Ascoli in Slovenci	291—298
Грациадно Исаяя Асколи и словенцы	
Graziadio Isaia Ascoli and the Slovenes	
Anton Svetina, Prispevki k zgodovini Črne in Vogrč na Koroškem	299—318
К истории Чрне и Вогрч в Каринтии	
A Contribution to the History of Crna and Vogrče in Carinthia	

IN MEMORIAM

Boris Zihelr (Boris Majer)	319—322
Борис Зихерл	
Boris Zihelr	
Dr. Fran Vatovec (Branko Marušič)	323—325
Д-р Фран Ватовец	
Dr. Fran Vatovec	
Bibliografija objav dr. Franja Vatovca (Smilja Amon in Branko Marušič)	326—332
Библиография печатных трудов д-р Франа Ватовца	
Dr. Fran Vatovec's Bibliography	
Alenka Nedog (Miro Stiplovšek)	333—335
Аленка Недог	
Alenka Nedog	

DRUSTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJ — СЪЕЗДЫ И СИМПОЗИУМЫ —
— SOCIAL LIFE, CONGRESSES AND SYMPOSIA

XI. mednarodna konferenca zgodovinarjev delavskega gibanja v Linzu od 9. do 13. septembra 1975 (Peter Vodopivec in Franc Rozman)	161—166
XI международная конференция историков рабочего движения в Линце с 9-ого по 13-ое сентября 1975 г.	
The XI th International Conference of Historians of the Labour Movement at Linz	
Mednarodni kongres o gospodarskih in kulturnih zvezah med Markami in vzhodno jadransko obalo od 13. do 19. stoletja (Ferdo Gestrin)	166—167
Международный съезд по хозяйственным и культурным связям между Марками и восточным побережьем Адриатики с 13-ого по 19-ый век	
International Congress on Economic and Cultural Links between Marches and Eastern Adriatic Coast from the 13 th to the 19 th Century	
Zgodovinsko društvo za Slovenijo 1972—1976 (Peter Vodopivec)	337—341
Историческое общество для Словении 1972—1976	
Historical Society of Slovenia Between 1972—1976	

Blagajna Zgodovinskega društva za Slovenijo 1974—1976 (Janez Stergar)	341—342
Касса Исторического общества для Словении 1974—1976	
The Report of the Treasurer of the Historical Society of Slovenia for the Period 1974—1976	
Posvetovanje o vsebinskih in metodoloških problemih raziskovanja povojne zgodovine v Sloveniji s posebnim poudarkom na vlogi ZK (Martin Ivanič)	343—346
Совещание о проблемах содержания и методики исследования послевоенной истории в Словении с особым ударением на роль Союза коммунистов	
The Conference on Problems of Contents and Methodology of Research Work Related to the post Second-World-War History of Slovenia With Special Regard to the Role of the League of Communists	
Posvetovanje o aktualnih vprašanih slovenske in hrvaške manjšine v Avstriji (Dušan Nečak)	346—349
Совещание по актуальным вопросам словенского и хорватского национального меньшинства в Австрии (Любляна, 28 мая 1976)	
The Conference On Acute Questions Concerning the Slovene and Croatian Minorities in Austria (Ljubljana, 28 th May 1976)	
Zborovanje ob 125-letnici rojstva Simona Rutarja (Branko Marušič)	349—350
Совещание, посвященное 125-летию со дня рождения Симона Рутара	
The Meeting On the Occasion of 125 th Anniversary of Simon Rutar's Birth	
Zasedanje češkoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije v Brnu (CSSR) od 3. do 6. oktobra 1975 (Ignacij Voje)	351—354
Заседание чехословацко-югославской исторической комиссии в Брне (ЧССР) с 3 по 6 октября 1975	
The Meeting of the Czechoslovak-Yugoslav Historical Commission at Brno (Czechoslovakia) Between 3—6 October 1975	
Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci (Köszeg 1976) (Jože Ciperle)	354—357
Международный культурно-исторический симпозиум Мединцы (Köszeg 1976)	
International Cultural-Historical Symposium at Modinci (Köszeg, 1976)	

OCENE IN POROČILA—РЕЦЕНЗИИ И ИЗВЕЩЕНИЯ — BOOK REVIEWS AND REPORTS

Blaznik, Škofja Loka in loško gospostvo (973—1803) (Ferdo Gestrin)	169—170
Kostić, Dubrovnik i Engleska 1500—1650 (Ferdo Gestrin)	170—171
Postan, The Medieval Economy and Society — An Economic History of Britain in the Middle Ages (Toussaint Hočevar)	171—173
Blaich, Die Epoche des Merkantilismus (Jože Šorn)	173—174
Baumgart, Der Imperialismus (Jože Šorn)	174
Zorn-Schneider, Zur frühen Industrialisierung in Jugoslawien (Jože Šorn)	174—175
Pleterski-Božič, Politična in socialna zgodovina Jugoslavije (Avgust Lešnik)	175—176
Witzig, Die Vorarlberger Frage (Tone Zorn)	177
Golczewski, Das Deutschlandsbild der Polen 1918—1939 (Tone Zorn)	177—179
Perrault, Veliki dan (Peter Vodopivec)	179
Acta historico-oeconomica Iugoslaviae (Jože Šorn)	179—180
Goriški letnik 2 (Andrej Vovko)	180—182
Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie (Viktor Korošec)	359—363

Horst Klengel, Zwischen Zelt und Palastx (Marko Urbanija)	363—364
Peter Fister, Arhitektura slovenskih protiturskih taborov (Stane Grand a)	364—366
Stepišnik Drago, Telovadba na Slovenskem (Primož Hainz)	366—367
Rafael Perhauc, Upor mornarjev v Boki Kotorski (Andrej Vovko)	367—369
Valentin Einspieler, Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925—1930 (Tone Zorn)	369—371
Bruce F. Pauley, Hahnenschwanz und Hackenkreuz (Tone Zorn)	371—373
Karl R. Stadler, Opfer verlorener Zeiten. Geschichte der Schutzbund- Emigration 1934 (Tone Zorn)	373—374
Ludwig Reichhold, Geschichte der ÖVP (Tone Zorn)	374—375
Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945 (Dušan Nećak)	375—376
Jože Vidic, Po sledovih črne roke (Avgust Lešnik)	376—377
David Irving, Tajno orožje (Peter Vodopivec)	377
Harrison Salisbury, 900 dni obleganja Leningrada (Tone Zorn)	377—378
Fritz Stüber, Ich war Abgeordneter (Tone Zorn)	378—379

BIBLIOGRAFIJA — БИБЛИОГРАФИЯ — BIBLIOGRAPHY

Miloš Rybář — Olga Janša-Zorn — Nataša Stergar — Mara Mervič — Nataša Kandus, Nove knjige v Narodni in univerzi- tetni knjižnici, knjižnici pedagoško-znanstvene enote za zgodovino filozofske fakultete, biblioteki Slovenske akademije znanosti in umet- nosti, knjižnici Inštituta za narodnostna vprašanja in knjižnici Inšti- tuta za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani	183—208
Marta Romportlová-Koukolová, Jugoslovanska zgodovina v češkoslovaškem zgodovinopisju 1970—1975	209—214
Tone Zorn, Izbor tiskanih virov in literature o SR Sloveniji in Jugo- slaviji iz let 1945—1970	381—385
Избранные печатные источники и литература о СР Словении и Югославии из лет 1945—1970 A Selection of Printed Sources and Literature on the Socialist Re- public of Slovenia and Yugoslavia Between 1945—1970	
Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1975	387—400
Исторические публикации в 1975 г. Historical Publications in 1975	

OBVESTILA — ИЗВЕЩЕНИЯ — INFORMATIONS

Obvestila	401—404
---------------------	---------

LETNO KAZALO — ГОДИЧНОЕ СОДЕРЖАНИЕ — ANNUAL CONTENTS

Zgodovinski časopis XXX/1976	405—408
--	---------

POVZETKI — ИЗВЛЕЧЕНИЯ — SYNOPSES

Povzetki razprav in bibliografij Zgodovinskega časopisa 1-2/1976	217—220
Povzetki razprav, člankov in bibliografij Zgodovinskega časopisa 3-4/1976	409—414

Ferenc Tone, znanstveni svetnik, Inštitut za zgodovino delavskega gibanja, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1

Trideset let zgodovinskega društva za Slovenijo

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 225—232, cit. 3

slov. (slov., angl.)

Poročilo predsednika Zgodovinskega društva za Slovenijo, ki ga je imel na slavnostnem občenem zboru ob tridesetletnici društva v Kranjski gori 29. 9. 1976, prikazuje društveno dejavnost na nekaterih izrazitejših področjih. Med njimi so predvsem zborovanja slovenskih zgodovinarjev, ki jih je bilo po vojni že 16 in so na njih prebrali skupno 143 referatov. Pomembno je bilo tudi prizadevanje društva za napredek ponika zgodovine v šolah, kulturo in izobraževalno delo podružnic in sekcij na terenu ter izdajanje društvenih glasil Zgodovinskega časopisa in Kronike. Med najpomembnejšimi nalogami v prihodnosti pa je poizkuševal delo podružnic in sekcij.

Avtorski povzetek

UDK 92 Gestrin F.

Melik Vasilij, redni univerzitetni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Ferdo Gestrin — šestdesetletnik

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 253—261

slov. (slov., angl.)

Ob šestdesetletnici je opisano delo slovenskega zgodovinarja, profesorja obče zgodovine srednjega veka na filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Z njegovim imenom je zvezana vrsta novih znanstvenih odkritij. Zlasti je Gestrin dal povsem novo vsebino slovenski srednjeveški gospodarstvi zgodovini, posebej zgodovini trgovine in prometa in proučevanju mesta Slovenije v Sredozemlju ter njenim zvezam z italijansko jadransko obalo južno od Benetk. Članku je priložena bibliografija Gestrinovih zgodovinskih del, ki jo je sestavila Olga Janša-Zorn (str. 263—268).

Avtorski povzetek

Zwitter Fran, akademik, univerzitetni profesor v pokojni, YU-61000 Ljubljana, Kidričeva 4

Bogo Grafenauer — šestdesetletnik

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 233—238

slov. (slov. angl.)

Bogo Grafenauer se je rodil v Ljubljani 16. III. 1916 in je postal po diplomu in doktoratu na ljubljanski univerzi l. 1946 docent, l. 1951 izredni profesor in l. 1956 redni profesor za slovensko zgodovino. Znanstveno je raziskoval predvsem naselitev Slovencev in drugih Jugoslovancev, njihove prve države in družbeno strukturo, kmečke upore pri Slovencih in Hrvatih in zgodovino korotkih Slovencev. Sodeloval je pri prvih dveh knjigah Zgodovine narotov Jugoslavije in dela zdaj na drugi izdaji svoje Zgodovine Slovencev (do 1849). Dela tudi na metodologiji zgodovine. Bil je urednik prvih 22 letnikov Zgodovinskega časopisa in je redni član Slovenske akademije znanosti in umetnosti. Ta številka Zgodovinskega časopisa objavlja bibliografijo njegovih del na straneh 239—253.

Avtorski povzetek

UDK 525.252 (456.1:497:18) "14/15"

Gestrin Ferdo, redni univerzitetni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Migracije iz Dalmacije v Italijo v 15. in 16. stoletju

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 269—277, cit. 48

slov. (ital., slov., angl.)

Migracije iz Dalmacije v Italijo (avtor obravnava predvsem doseljevanje Slovanov v Marke) so le del celotnega procesa doseljevanja iz zahodnih jugoslovanskih dežel v Italijo. Višek dosežejo v 15. in 16. stoletju in so zafale mestno in podeželsko prebivalstvo, ki se seli iz gospodarskih in drugih vzrokov. Dokler je bil tok migracij močnejši, so se Slovani zlasti tam, kjer je bila njihova naseljenost števlinejsa, ohranjali stoletja dolgo se prek obravnavanega obdobja.

Avtorski povzetek

Zwitter Fran, academician, retired full professor, YU-61000 Ljubljana, Kidričeva 4

Bogo Grafenauer — Sextagenarian

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 50/1976, 3-4, pp. 233—238

slav. (slav., engl.)

Bogo Grafenauer was born on 16 March 1916 in Ljubljana. After having graduated and after he had received his doctorate at the University of Ljubljana he was elected as Assistant Professor in 1946, Associate Professor in 1951, and Professor of Slovene History in 1956. His scientific work is centred mainly in the settlement of the Slovenes and other Yugoslav nations, in their first states and social structure, peasant uprisings of the Slovenes and Croats and the history of the Carinthian Slovenes. He cooperated in preparations of the first two books of the History of Nations in Yugoslavia and he is preparing now the second edition of his History of the Slovenes (until 1848). He also works on the methodology of history. He was the editor of the Historical Review for the first 22 years and he is a member of the Slovene Academy of Arts and Sciences. The bibliography of Grafenauer's works is attached to the article (pp. 239—253).

Author's Abstract

UDC 325.252 (456.1:497.18) "14/15"

Gestrin Ferdo, full professor, Faculty of Arts and Letters, University of Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Askercева 12

Migrations from Dalmatia to Italy in the 15th and 16th Centuries

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 50/1976, 3-4, pp. 269—277, 48 notes

slav. (ital., slav., engl.)

Migrations from Dalmatia to Italy — mainly migrations of the Slavs to the Marks are treated here — are only a part of the total process of migrations from the western Yugoslav countries into Italy. The climax was achieved in the 15th and 16th centuries and urban as well as rural inhabitants were included, who migrated from economic and other reasons. Until the stream of migration was high, the Slavs have remained for centuries after the period discussed especially in those regions where the density of populations was high.

Author's Abstract

Ferenc Tome, scientific counselor, Institute for the History of Worker's Movement, YU-61000 Ljubljana, Trg osvoboditve 1

Thirty Years of the Historical Society of Slovenia

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 50/1976, 3-4, pp. 225—232, 3 notes

slav. (slav., engl.)

The report of the President of the Historical Society of Slovenia, which was delivered at its annual meeting at the thirtieth anniversary of the Society at Kranjska gora, on 29 September 1976, presents its activity in some of the more significant fields. Among them the meetings of the historians of Slovenia are outstanding. There have been 16 annual meetings since the Second World War, and 145 papers were read there. The endeavours of the society for the advancement of history courses at schools is also important, further on the cultural and educational activity of its regional sections is worth mentioning, as well as the publication of its periodicals, Zgodovinski časopis (The Historical Review) and Kronika (A Review for Slovene Local History). Among the most acute tasks of the Society in the future is enlivening of the activity of its regional and research sections.

Author's Abstract

UDC 92 Gestrin F.

Melik Vasilij, full professor, Faculty of Arts and Letters, University of Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Askercева 12

Ferdo Gestrin — Sextagenarian

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 50/1976, 3-4, pp. 255—261

slav. (slav., engl.)

In this article, published at the sixtieth anniversary of Ferdo Gestrin's birth, the work of this Professor of History of the Middle Ages at the Faculty of Arts, University of the Ljubljana, is fully described. A number of scientific discoveries is connected with this name. Gestrin primarily showed a completely new contents of the Slovene medieval economic history, especially to the history of commerce and traffic, as well as the investigation of the position of Slovenia in the Mediterranean and its links with the Italian Adriatic coast, south of Venice. The bibliography of Gestrin's works, compiled by Olga Jansa-Zorn, is attached to the article (pp. 265—269).

Author's Abstract

Voje Ignacij, izredni univerzitetni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Trgovske zveze med Dubrovnikom in Markami v 14. in 15. stoletju

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 279—290, cit. 59

slov. (ital., slov., angl.)

Kot protiakcijo na ekonomski pritisk Benetk v jadranski pomorski trgovini predstavljajo pogodbe o prijateljstvu, miru, trgovini in plovlbi, ki jih je Dubrovnik sklepal med drugim tudi z italijanskimi mesti v Markah (Ancona, Fano). Avtor je skušal na podlagi posebne notarske serije v Historijskem arhivu v Dubrovniku, serije imenovane »Debita notariae« ugotoviti, kakšen delež imajo trgovci iz Mark v kreditni trgovini srednjeveškega Dubrovnika. Dubrovniški trgovci pa širijo preko trgovskih družb (collegantia, societates) svoje poslovanje v razna trgovska središča v Markah. Podatki v zadolžnicah in pogodbah o trgovskih družbah dajejo odgovor na vsto vprašanj v zvezi s posredniško vlogo dubrovniških trgovcev, v zvezi z uvozno in izvozno trgovsko robo in v zvezi z oblikami trgovanja.

Avtorski povzetek

Svetlana Anton, upokojeni pravnik, YU-61000 Ljubljana, Gradišče 6

Prispevki k zgodovini Črne in Vogrče na Koroškem

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 299—318, cit. 39

slov. (nem., slov., angl.)

V članku, napisanem v glavnem na podlagi virov Kapiteljskega arhiva v Ljubljani, so prikazane gospodarske, socialne, kulturne in narodnostne prilike prebivalstva Črne in Vogrče na Koroškem od 16. do 18. stoletja. Prikazana je tudi slika razvoja prebivalstva.

V. Melik

Marušič Branko, višji kustos, ravnatelj, Goriški muzej, YU-65000 Nova Gorica, Grajska 1

Graziadio Isaia Ascoli in Slovenci

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 291—298, cit. 51

slov. (ital., slov., angl.)

Znameniti italijanski jezikoslovec G. I. Ascoli (1829—1907) je nekajkrat sodeloval tudi v političnih dogajanjih svojega časa. Taka Ascolijeva prizadevanja so bila osredotočena predvsem na naglaševanje italijanskega značaja Gorice, do Slovencev je razglašal strpno ravnanje. Prvič je nastopil leta 1848, nato pa je članke o problemih iredentizma in sožitja Slovencev in Italijanov v predehli tedanjega Avstrijskega Rimorjaja objavil predvsem v zadnjih dveh desetletjih pred smrtjo. Ni bil iredentisti, a vendar ne tolikšen demokrat, da ne bi Italijanom v Trstu, Istri in Gorici prisolil predominantno vlogo v odnosu do Slovencev.

Avtorski povzetek

Majer Boris, univerzitetni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Boris Zihel!

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 319—322

slov. (slov., angl.)

Avtor opisuje delo in misel Borisa Zihel!a (1910—1976), enega najpomembnejših slovenskih marksistov. Njegove razprave in članki v veliki meri obravnavajo tudi probleme iz slovenske kulturne in politične zgodovine.

V. Melik

Marnič Branko, Senior Custodian, Director, Museum of Gorica, YU-65000 Nova Gorica, Grajska 1

Graziadio Isola Ascoli and the Slovenes

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 291-298, 51 notes

slov. (ital., slov. engl.)

The famous Italian linguist G. I. Ascoli (1829-1907) several times took part in the political events of his period. Such endeavours of Ascoli were centred mainly in his stressing of the Italian character of the town Gorizia (Gorizia), and in his views that a tolerant attitude should prevail in the relationship with the Slovenes. His first appearance was in 1848, later on he published the majority of his articles dealing with the question of irredentism and coexistence of the Slovenes and the Italians in the regions then belonging to the Austrian Littoral in the final two decades before his death. He was not an irredentist, but he was not so democratic either to declare that the Italians did not have a predominant role in their relations with the Slovenes.

Author's Abstract

UDC 92 Zherl B.

Mejler Boris, professor, Faculty of Arts and Letters, University of Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Aškercева 12

Zherl Boris

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 319-322

slov. (slov., engl.)

The author describes deeds and thoughts of Boris Zherl (1910-1976), one of the most important slovene marxist. His treatises and articles have been dealing in a large extend also with the problems from the Slovene cultural and political history.

V. Melik

Vojc Ignacij, associate professor, Faculty of Arts and Letters, University of Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Aškercева 12

Commercial Links Between Dubrovnik and the Marks in the 14th and 15th Centuries

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 279-290, 59 notes

slov. (ital., slov., engl.)

As a counteraction against the economic pressure of Venice in the Adriatic mercantile trade Dubrovnik made contracts concerning friendship, peace, trade and navigation among others also with the Italian cities in the Marks (Ancona, Fano). The author's purpose was to establish on the basis of special notary series, called *Debita notariae*, which is to be found in the Historical Archives in Dubrovnik, the share of merchants from the Marks in the credit trade of medieval Dubrovnik. The merchants from Dubrovnik spread with the help of commercial societies (*collegantia* societies) their business in various commercial centres in the Marks. Data found in bonds and contracts among commercial societies respond to a number of questions in connection with the intermediary role of merchants from Dubrovnik, in connection with the import and export merchandise and in connection with various forms of trade.

Author's Abstract

UDC 262.2 (497.12 Crna + 456.6 Vojrčec) "15/17"

Svetina Anton, retired lawyer, YU-61000 Ljubljana, Gradšče 6

Contributions to the History of Crna and Vojrčec in Carinthia

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 299-318, 59 notes

slov. (germ., slov., engl.)

The article, which is mainly written on the basis of sources of the Archbishop's Archives in Ljubljana, presents economic, social, cultural and national situation of inhabitants of Crna and Vojrčec in Carinthia between the 16th and 18th century. A picture of the population's development is also presented in the article.

V. Melik

Marušič Branko, višji kustos, ravnatelj, Goriški muzej, YU-65000 Nova Gorica, Grajska 1

Dr. Fran Vatovec

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 326—329

slov. (slov., angl.)

Pokojni dr. Fran Vatovec je bil prvi slovenski zgodovinar, ki se je sistematično ukvarjal z zgodovino slovenskega časnkarstva. S tega področja je objavil okoli 200 najrazličnejših del. Njegovo življenjsko delo naj bi bila monografija »Slovenski časniki«, od programiranih treh je dr. Vatovec za življenja izdal le prvo knjigo (1961). Dr. Vatovec, ki se je velik del svojega življenja poklicno udeleževal kot novinar, je bil zadnje desetletje pred smrtjo univerzitetni predavatelj. Uvodna leta svojega raziskovalnega dela pa je posvetil srednjeveški kolonizacijski zgodovini. Ta številka Zgodovinskega časopisa objavlja bibliografijo njegovih del na straneh 326—332.

Avtorski povzetek

UDK 016:949.71 + 949.712 "1945/1970"

Zorn Tone, višji znanstveni sodelavec, Inštitut za narodnostna vprašanja, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

Izbor tiskanih virov in literature o SR Sloveniji in Jugoslaviji iz let 1945—1970

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 381—385

slov. (slov., angl.)

Avtor skuša z bibliografijo pokazati na zvrsti virov, ki prihajajo v posev za slovensko politično zgodovino v letih 1945—1970. Pri tem omenja tudi širše gradivo, ki zajema celotno jugoslovansko problematiko. Oporila se nanašajo tako na tiskane virove, izšle v knjižni obliki, kot na stenografske zapisknike, spomine in znanstvene razprave. Avtorski povzetek

Stiplošek Miro, izredni univerzitetni profesor, Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani, YU-61000 Ljubljana, Aškerčeva 12

Alenka Nedog

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 333—335

slov. (slov., angl.)

Strokovni svetnik na Inštitutu za zgodovino delavskega gibanja v Ljubljani Alenka Nedog (22. 7. 1926—4. 7. 1976) se je v slovenskem zgodovinskem inženjstvu uveljavila kot temeljita in načrtna raziskovalka slovenske zgodovine od šestjanuarske diktature 1929 do okupacije 1941 in dosegla visoko znanstveno raven. Njena bibliografija obsega okoli 80 objav del najrazličnejših zvrsti. Njeni najpomembnejši deli sta monografija o Tonetu Tomšiču (Ljubljana 1968) in raziskovalna naloga o razvoju ljudskofrontnega gibanja na Slovenskem (1935—1944), ki je pripravljena za tisk. Alenka Nedog je bila med NOB poživljevalna aktivistka in borca, po osvoboditvi pa je opravljala številne visoke družbenopolitične funkcije. Njeno veliko delo in njen izjemen človeški lik bo trajno ostal v našem spominu.

Avtorski povzetek

UDK 016:950 (497.12) "19/75"

Rybař Miloš, bibliotekarski svetovalec, Narodna in univerzitetna knjižnica, YU-61000 Ljubljana, Turjaška 1, p. p. 259

Zgodovinske publikacije v letu 1975

Zgodovinski časopis, Ljubljana, 30/1976, 3-4, s. 387—400

slov. (slov., angl.)

Bibliografija prinaša publikacije, ki so bile v letu 1975 natisnjene v slovensčini tako na področju SR Slovenije kakor tudi v inozemstvu in obseva navtiko, zgodovino, biografijo in memoare, arheologijo, muzeologijo, arhivstvo, bibliografijo, leksikologijo, etnologijo, slovnstvo in umetnostno zgodovino. Bibliografski popis je sestavljen po pravih Mednarodne bibliografske kontrole (ISBD), ki so priljubeni za računalniško obdelavo in so podatki razdeljeni na posamezna območja, ki so med seboj ločena s posebnimi znaki oziroma točili.

Avtorski povzetek

Štuplovec Miro, associate professor, Faculty of Arts and Letters, University of Ljubljana, YU-61000 Ljubljana, Askerceva 12

Alenka Nedog

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 355-355

slav. (slav., engl.)

Alenka Nedog (22 July 1926 - 4 July 1976), who was a professional consultant at the Institute for the History of Workers' Movement in Ljubljana, established her position among Slovene historians as a thorough and systematic research worker of the Slovene history in the period between the dictatorship, which started on 6 January 1929 until the occupation of Slovenia in 1941. She achieved a high scholarly level. Her bibliography comprises about 80 published works from diverse fields of history. Her most significant works are a monographic study of Tone Tomšič (Ljubljana, 1968) and her research work on the development of Popular Front Movement in Slovenia (1935-1941), which is now ready for publication. Alenka Nedog was a self-sacrificing member of the National Liberation Front and a partisan, after the War she held a number of high social-political functions. Her significant achievements and her extraordinary humane personality will always be preserved in our memories.

Author's Abstract

UDC 016:950 (497.12) "1975"

Rybač Miloš, Bibliographical Advisor, National and University Library, YU-61000 Ljubljana, Turjaška 1, P. O. B. 239

Historical Publications in 1975

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 387-400

slav. (slav., engl.)

The present bibliography lists publications, which were printed in Slovene language in Slovenia, as well as abroad in 1975 and which deal with history, biography, memoirs, archeology, museology, archive, studies, bibliographies, lexicology, ethnology, history of literature and history of fine arts. The bibliography is prepared according to the regulations of the International Standard Bibliographic Description, which makes it ready for computer processing, and the data are divided into special fields, which are distinguished one from another by special signs or punctuations.

Author's Abstract

Marušič Branko, Senior Custodian, Director, Museum of Gorica, YU-65000 Nova Gorica, Grajska 1

Dr. Fran Vatovec

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 326-329

slav. (slav., engl.)

Dr. Vatovec was the first Slovene historian who systematically dealt with the history of Slovene journals and periodicals. He published about 200 works related to this field of work. His principal life-work to do the monographic »Slovenski časnik« (The Slovene Newspaper), however, out of an edition comprising three volumes he only published the first part (in 1961). Dr. Vatovec spent a large part of his life as a professional journalist and during the final decade of his life he was a university lecturer. He devoted the initial years of his research period to the Medieval history of colonization. The bibliography of his works is attached to the article (pp. 326-332).

Author's Abstract

UDC 016:949.71 + 949.712 "1945/1970"

Zorn Tone, higher scientific collaborator, Institute for Ethnic Problems, YU-61000 Ljubljana, Cankarjeva 5

A Selection of Printed Sources and Literature on the Socialist Republic of Slovenia and Yugoslavia Between 1945-1970

Zgodovinski časopis (Historical Review), Ljubljana, 30/1976, 3-4, pp. 361-385

slav. (slav., engl.)

With this bibliography the author wishes to point at various kinds of sources, which come into consideration for the Slovene political history in the period between 1945-1970. Besides, he also mentions more extensive sources related to the problems concerning Yugoslavia. The author calls attention not only sources printed in book form, but also on short-hand minutes, memoirs, and scholarly articles.

Author's Abstract

KAZALO — СОДЕРЖАНИЕ — CONTENTS

RAZPRAVE — СТАТЬИ — STUDIES

- Tone Ferenc, Trideset let Zgodovinskega društva za Slovenijo 225—232
 Тридцать лет Исторического общества для СЛОВЕНИИ
 Thirty Years of the Historical Society of Slovenia
 UDK 930 (497.12) (06.05) "1946/1976"
- Fran Zwitter, Bogo Grafenauer — šestdesetletnik 233—238
 Бого Графенауэру шестьдесят лет
 Bogo Grafenauer — Sextagenarian
 UDK 92 Grafenauer B.
- Olga Janša-Zorn, Bibliografija prof. dr. Boga Grafenauerja 239—253
 Библиография профессора доктора Бого Графенауэра
 Professor Bogo Grafenauer's Bibliography
 UDK 012 Grafenauer B.
- Vasilij Melik, Ferdo Gestrin — šestdesetletnik 255—261
 Фердо Гестрину шестьдесят лет
 Ferdo Gestrin — Sextagenarian
 UDK 92 Gestrin F.
- Olga Janša-Zorn, Bibliografija prof. dr. Ferda Gestrina 263—268
 Библиография профессора доктора Фердо Гестрина
 Professor Ferdo Gestrin's Bibliography
 UDK 012 Gestrin F.
- Ferdo Gestrin, Migracije iz Dalmacije v Italijo v 15. in 16. stoletju 269—277
 Миграции из Далмации в Италию в 15 и 16 вв.
 Migrations from Dalmatia to Italy in the 15th and 16th Centuries
 UDK 325.252 (456.1:497.18) "14/15"
- Ignacij Vojte, Trgovske zveze med Dubrovnikom in Markami v 14. in 15. stoletju 279—290
 Торговые связи между Дубровником и Марками в 14 и 15 вв.
 Commercial Links Between Dubrovnik and the Marks in the 14th and 15th Centuries
 UDK 339.5 (456.1:497.18) "13/14"
- Branko Marušič, Graziadio Isaia Ascoli in Slovenci 291—298
 Грациаддио Исаяя Асколи и словенцы
 Graziadio Isaia Ascoli and the Slovenes
 UDK 92 Ascoli G. I.: 949.712
- Anton Svetina, Prispevki k zgodovini Črne in Vogrče na Koroškem 299—318
 К истории Чрне и Вогрч в Каринтии
 A Contribution to the History of Črna and Vogrče in Carinthia
 UDK 262.2 (497.12 Črna + 436.6 Vogrče) "15/17"

IN MEMORIAM

- Boris Zihelr (Boris Majer) 319—322
 Борис Зихерл
 Boris Zihelr
 UDK 92 Zihelr B.

- Dr. Fran Vatovec (Branko Marušič) 323—325
 Д-р Фран Ватовец
 Dr. Fran Vatovec
 UDK 92 Vatovec F.
- Bibliografija objav dr. Frana Vatovca (Smilja Amon in Branko Marušič) 326—332
 Библиография печатных трудов д-р Франа Ватовца
 Dr. Fran Vatovec's Bibliography
 UDK 012 Vatovec F.
- Alenka Nedog (Miro Stiplovšek) 333—335
 Аленка Недог
 Alenka Nedog
 UDK 92 Nedog A.
- DRUSTVENO ŽIVLJENJE, KONGRESI IN SIMPOZIJI – ОБЩЕСТВЕННАЯ ЖИЗНЬ, СЪЕЗДЫ,
 СИМПОЗИУМЫ – SOCIAL LIFE, CONGRESSES AND SYMPOSIA
- UDK 930 (061.3)
- Zgodovinsko društvo za Slovenijo 1972—1976 (Peter Vodopivec) 337—341
 Историческое общество для Словении 1972—1976
 Historical Society of Slovenia Between 1972—1976
- Blagajna Zgodovinskega društva za Slovenijo 1974—1976 (Janez Stergar) 341—342
 Касса Исторического общества для Словении 1974—1976
 The Report of the Treasurer of the Historical Society of Slovenia for
 the Period 1974—1976
- Posvetovanje o vsebinskih in metodoloških problemih raziskovanja po-
 vojne zgodovine v Sloveniji s posebnim poudarkom na vlogi ZK (Mar-
 tin Ivanič) 343—346
 Совещание о проблемах содержания и методики исследования
 послевоенной истории в Словении с особенным ударением на роль
 Союза коммунистов
 The Conference on Problems of Contents and Methodology of Re-
 search Work Related to the post Second-World-War History of Slo-
 venia With Special Regard to the Role of the League of Communists
- Posvetovanje o aktualnih vprašanjih slovenske in hrvaške manjšine v Av-
 striji (Dušan Nečak) 346—349
 Совещание по актуальным вопросам словенского и хорватского
 национального меньшинства в Австрии (Любляна, 28 мая 1976)
 The Conference on Acute Questions Concerning the Slovene and Croa-
 tian Minorities in Austria (Ljubljana, 28 May 1976)
- Zborovanje ob 125-letnici rojstva Simona Rutarja (Branko Marušič) 349—350
 Совещание, посвященное 125-летию со дня рождения Симона Рутара
 The Meeting On the Occasion of 125th Anniversary of Simon Rutar's
 Birth
- Zasedanje češkoslovaško-jugoslovanske zgodovinske komisije v Brnu
 (CSSR) od 3. do 6. oktobra 1975 (Ignacij Voje) 351—354
 Заседание чехословацко-югославской исторической комиссии в
 Брне (ЧССР) с 3 по 6 октября 1975
 The Meeting of the Czechoslovak-Yugoslav Historical Commission at
 Brno (Czechoslovakia) Between 3—6 October 1975
- Mednarodni kulturnozgodovinski simpozij Modinci (Köszeg 1976) (Jože
 Ciperle) 354—357
 Международный культурно-исторический симпозиум Модинцы
 (Köszeg 1976)
 International Cultural-Historical Symposium at Modinci (Köszeg, 1976)

OCENE IN POROCILA — РЕЦЕНЗИИ И ИЗВЕЩЕНИЯ — BOOK REVIEWS AND REPORTS

UDK 930 (048.1)

Reallexikon der Assyriologie und Vorderasiatischen Archäologie (Viktor Korošec)	359—363
Horst Klengel, Zwischen Zelt und Palast (Marko Urbanija)	363—364
Peter Fister, Arhitektura slovenskih protiturških taborov (Stane Granda)	364—366
Stepišnik Drago, Telovadba na Slovenskem (Primož Hainz)	366—367
Rafael Perhac, Upor mornarjev v Boki Kotorski (Andrej Vovko)	367—369
Valentin Einspieler, Verhandlungen über die der slowenischen Minderheit angebotene Kulturautonomie 1925—1930 (Tone Zorn)	369—371
Bruce F. Pauley, Hahnenschwanz und Hackenkreuz (Tone Zorn)	371—373
Karl R. Stadler, Opfer verlorener Zeiten. Geschichte der Schutzbund-Emigration 1934 (Tone Zorn)	373—374
Ludwig Reichhold, Geschichte der ÖVP (Tone Zorn)	374—375
Narodnoosvobodilna vojna na Slovenskem 1941—1945 (Dušan Nečak)	375—376
Jože Vidic, Po sledovih črne roke (Avgust Lešnik)	376—377
David Irving, Tajno orožje (Peter Vodopivec)	377
Harrison Salisbury, 900 dni obleganja Leningrada (Tone Zorn)	377—378
Fritz Stüber, Ich war Abgeordneter (Tone Zorn)	378—379

BIBLIOGRAFIJA — БИБЛИОГРАФИЯ — BIBLIOGRAPHY

Tone Zorn, Izbor tiskanih virov in literature o SR Sloveniji in Jugoslaviji iz let 1945—1970	381—385
Избранные печатные источники и литература о СР Словении и Югославии из лет 1945—1970	
A Selection of Printed Sources and Literature on the Socialist Republic of Slovenia and Yugoslavia Between 1945—1970	
UDK 016:949.71 + 949.712 "1945/1970"	
Miloš Rybář, Zgodovinske publikacije v letu 1975	387—400
Исторические публикации в 1975 г.	
Historical Publications in 1975	
UDK 016.930 (497.12) "1975"	

OBVESTILA — ИЗВЕЩЕНИЯ — INFORMATION

UDK 930 (497.12) (06.05)

Obvestila	401—404
---------------------	---------

LETNO KAZALO — ГОДИЧНОЕ СОДЕРЖАНИЕ — ANNUAL CONTENTS

UDK 014.3:949.712 (05)

Zgodovinski časopis XXX/1976	405—408
--	---------

POVZETKI — ИЗВЛЕЧЕНИЯ — SYNOPSES

UDK 001.814.4:949.712 (05)

Povzetki razprav, člankov in bibliografij Zgodovinskega časopisa 3-4/1976	409—414
---	---------